

FORNVÄNNEN

MEDDELANDEN

FRÅN

K. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

1917

UNDER REDAKTION

AV

EMIL ECKHOFF



ÅRGÅNGEN

—12—

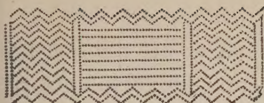
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM.
(I KOMMISSION)

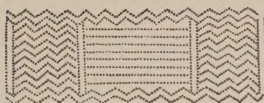
Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Överstycket å omslagets framsida: från en hjälm i Vendelfyndet (grav XIV). Ryttarbilden å samma sida: från en annan hjälm i Vendelfyndet (grav I).

INNEHÅLL:

Stockholm
Cederquists Grafiska Aktiebolag
1921

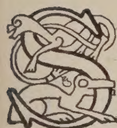




Bidrag till Värmlands förhistoria.

Av

T. J. ARNE.


omrarna 1906, 1915 och 1916 har jag haft tillfälle att i Värmland utföra en del antikvariska undersökningar, omfattande i större eller mindre grad alla forntidens perioder. Då Värmlands stenålder nyligen behandlats på grundval av det i museerna förvarade materialet och med anlitande av tryckta och skrivna källor[1], har jag ansett det lämpligt att blott framlägga mina egna iakttagelser i fältet rörande värmländsk stenålder utan vidare kommentarier. I fråga om brons- och särskilt järnåldern torde det vara lämpligt att ge en något utförligare framställning av vår nuvarande, på tillfälliga fynd och vetenskapliga utgrävningar grundade kännedom om dessa tidsåldrars kultur i Värmland.

Stenåldern.

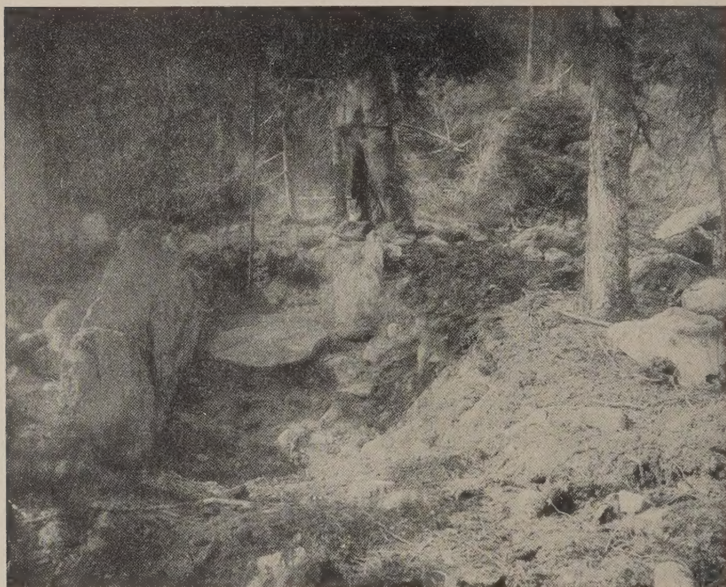
I Nygrens skildring av Värmlands stenålder uppräknas efter Djurklou 56 hällkistor. Från ingen av dessa känner man något fullt säkert fynd, dock uppges en spjutspets av flinta vara funnen i en hällkista vid *Krokstad i By* socken och en flintdolk, tre simpla skafthålsyxor och en tunnackig (!) stenyxa "i en stengrav" vid *Stenbyn i Töcksmark.* Sommaren 1915 hade jag tillfälle att anteckna flera nya, för Djurklou obekanta häll-

[1] Ernst Nygren, *Värmlands stenålder* (Särtryck ur *Meddelanden XII från Värmlands Naturhistoriska och Fornminnesförening* 1914).

Överstycket: djurfigur från Åloppe-fyndet, lerkärlsornament från skånsk gånggrift.

kistor, och en av dessa var så pass oskadad, att det lönade sig att företaga en utgrävning av densamma. Undersökningen utfördes tillsammans med statsgeologen d:r L. von Post.

Nära Säffle i *By socken* ligger den gamla herrgården Sund, efter vilken under medeltiden ett härad i Värmland var upp-



Arne foto.

Fig. 1. Hällkista vid Sund i By sn.

kallat. På *Sunds* skog, väster om Alhagen och ungefär 40 m. söder om vägen från Sund till Alhagen, ligger en raserad häll-kista, som tidigare skadats av ett par pojkar (Fig. 1). Hon omgives av ett lågt, runt röse om 8×8,70 m:s diameter och 1,10 m:s höjd. Sydväst om rösets centrum ligger kistan i riktningen NV—SO. Av sidohällarna äro endast 2 bevarade, av gavelhällarna ingen. Ursprungligen synes kistan ha haft en längd av c:a 4,25 m. samt en bredd i sydöstra ändan av omkring 1½ m., i nordvästra ändan av omkring 1 m. Av sidohällarna stod en på vardera sidan. Den ena större hällen mätte 2,24 m. i

längd med övre kanten +1,13 m., där den stod som högst, lägst +0,85 m. Hällens tjocklek i nv. ändan 38 cm., i sö. ändan 8 cm. Den mindre hällen (mot norr) mätte 1,30 m. i längd med överkanten +85 cm. På motsatta sidan av den långa hällen (1,30 m. därifrån) syntes en rad av stenar, tillhörande det kistan omgivande röset. I underkanten av den stora sidohällen befann sig en flat golvhäll +9 cm. Andra, mindre stenar bredvid denna ha säkert likaledes varit golvhällar. I gruset mellan de båda sidohällarna låg en rätt stor häll med överkanten +34 cm.

Orörd grusalv hittades redan på +5 cm. Hela nordvästra delen av kistans inre var förstörd av den tidigare grävningen. Emellertid hittades i kanten av den liggande hällen, NV om denna, kolbitar (f). Under själva hällen i kistans mitt låg en liten lerkruksbit +12 cm. (a). I östra kanten av den liggande stora hällen hittades +7 cm. en hjärtformig pilspets av flinta (b). Helt nära denna lågo flera krukskärvor samt slagna kvartsstycken (c—e) på en nivå från +0 till +7 cm. Några krukbitar hittades också i kistans sydöstra del (g, Fig. 2).

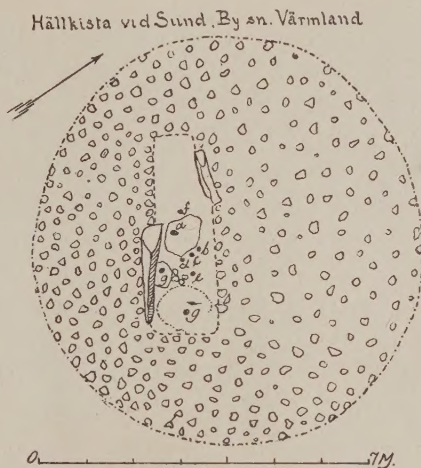


Fig. 2.

De hittade föremålen voro alltså följande:

En liten långsträckt hjärtformig *pilspets av flinta,* mycket tunn och skarp samt med den ena hullingen avslagen. Längd 2,65 cm.

Ett 30-tal smärre bitar av ett *lerkärl.* Godset är rätt starkt bränt, gråaktigt till färgen, med någon inblandning av gruskorn. Tjockleken uppgår ända till 1 cm.

Tre bitar *kvartsit* och några *kolstycken*. (St. Hist. Mus. Inv. 15489).

Inga ben iakttogos i kistan. Denna avviker från åtskilliga andra värmländska hällkistor därigenom, att den omgives av en hög. Helt täckt har den emellertid ej varit av densamma. Inga gavelhällar funnos nu, och det kunde ej avgöras, huruvida den liggande hällen möjligen varit anbrakt i norra gaveln eller i sidorna. Den södra gavelhällen saknas i regel i de värmländska hällkistorna.

By socken synes av alla värmländska socknar vara rikast på hällkistor. Djurklou uppräknar 11 stycken, vartill nu kommer Sundskistan som nr 12. Den av Djurklou som nr 5 anförda kistan från Sjögerås har ej lämnat efter sig så obetydliga spår, som Djurklou uppgiver. Ett par långa sidohällar stå ännu upprätta, varemot gavelhällar saknas. Ytterligare en hällkista i *By socken* upptäcktes 1915 av statsgeologen L. von Post på en bergkulle 700 m. ONO om *Södra Borgene*.

Alldeles intill Esaias Tegnérs barndomshem Kyrkerud ligger även ett av "fädrens ättekummel", som måhända rann författaren i hågen, då han skrev sin "Svea". Inom ett lågt stenkummel av 9 m:s diameter ligger en spolierad hällkista av ursprungligen 3,20 m:s längd. Hon är orienterad i NNO och SSV. En sidohäll av 2,60 m:s längd och 1,15 m:s höjd står kvar i öster, en annan av 0,85 m:s längd i väster. Sannolikt ha ytterligare 2 sidohällar funnits. Nästan vinkelrätt mot den långa sidohällen utgår en gavelhäll (?) av 0,90 m:s längd, dock ej från dess norra ända utan närmare mitten. Norr om den långa sidohällen ligger uppkastad en stor häll av 1,35 m:s längd och 0,90 m:s bredd. Troligen är det en felande sidohäll. I bottnen av kistan ligga också ett par små hällar. Denna kista anföres av Djurklou-Nygren som nr 9.

I *Södra Ny* socken på Näset upptäcktes två bevarade hällkistor och spår av en tredje. Den sistnämnda hade stått invid en källarbyggnad på *Haget* vid *Mellgården,* tillhörande J. F. Danielsson. Två stora hällar funnos kvar, dock använda

för andra ändamål. En annan hällkista är belägen i östra delen av ett litet grustag på *Hagabergs* ägor, *Mellgården,* strax väster om gården och den smala väg, som går från söder mot norr till Staviken (Fig. 3). Två långsidohällar äro bevarade. Den ena står tämligen upprätt, höjer sig 0,35 m. ovan marken och är 2,20 m. lång samt 0,50 m. hög i södra ändan. Tjockleken uppgår till omkring 0,10 m. Öster om denna häll står lutande mot densamma en annan, bredast på mitten, och av-



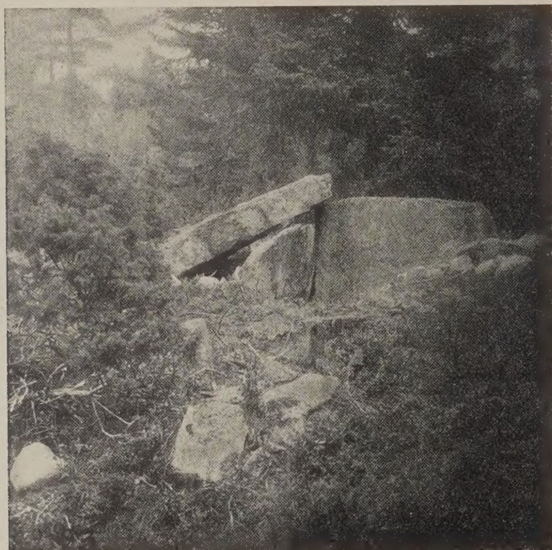
Arne foto.

Fig. 3. Hällkista vid Hagaberg i S. Ny sn.

smalnande mot ändarna. På bredaste delen är hällen 110 à 120 cm. Tjockleken uppgår till 0,25 m. Kistans bredd synes ha varit 0,80 m., dess höjd 0,90 m. Den sträcker sig rakt i norr och söder.

På O. P. Danielssons i *Grorud* ägor finnes en annan skadad hällkista (Fig. 4). Den ligger c:a 600 m. ÖSÖ om Hagaberg inne i barrskogen och omges av ett runt stenröse. En sido- eller takhäll till densamma (enligt folktraditionen) ligger som trappsten framför västra portalen i kyrkan (ingången till tornet).

Det gräsbevuxna röset mäter 10,5 m. i genomskärning. I dess mitt ligger den skadade hällkistan, orienterad i norr och söder. Blott 3 av sidohällarna stå ännu upprätta, nämligen gavelhällen i norr och 2 sidohällar i väster. Däremot saknas sidohällarna i öster, och i söder har förmodligen aldrig funnits någon avslutning. På själfva högen och med kanten stödd mot den större västhällens norra hörn ligger en stor häll, tro-



Arne foto.

Fig. 4. Hällkista vid Grorud i S. Ny sn.

ligen takhäll. Mer eller mindre gömda av jord och nedfallna stenar ligga i kistan 4 smärre hällar.

Den norra gavelhällen är 1,77 m. hög, 1,70 m. bred och 23—35 cm. tjock.

Den nordliga västhällen är 1,40 m. hög, 2,05 m. (upptill) och 2,50 m. (nedtill) lång samt 0,15—0,30 m. tjock. Väst- och nordhäll stå i omkring 80° vinkel, alltså ej fullt rät.

Den södra västhällen har trängts åt sidan och är betydligt mindre än de andra. Höjd 0,50 cm.; längd 1,40 m.; tjocklek 0,20 m.

De stora hällarna höja sig 0,40 till 0,50 m. över högen. "Takhällen" är trapezoidisk och mäter i längd 2,25 m., i bredd resp. 1 och 1,50 m., i tjocklek 0,25 m.

Bronsåldern.

I sitt förträffliga arbete *"Bronsåldern i Norra och Mellersta Sverige"* (1872) uppräknar O. Montelius 21 fornsaker av brons från Värmlands bronsålder. Av dessa äro dock 4 från 3 fyndorter ej bevarade, återstå alltså 17 från 7 fyndorter, varav 2 gravfynd, nämligen från Hjerpetan i Nors socken och Berg i Älgå socken, samt ett depåfynd från Rud i By socken. De enstaka fynden förskriva sig från Varnan i Varnums socken och Alsters bruk i Alsters socken, varjämte i fråga om 2 fynd fyndorten ej är säkert känd. För en liten hålcelt uppges den vara Gillbergs eller Jösse härad.

Samtliga dessa fynd utom det från Berg i Älgå socken tillhöra den yngre bronsåldern. Under de sista 44 åren ha emellertid fynden ökats med ytterligare 13 (14) föremål från lika många fyndorter, och bland dem tillhöra sannolikt 7 eller 8 den äldre bronsåldern.

Främst bör nämnas en massiv bronsyxa med skafthål, anträffad under fördämningsarbete vid *Jössefors nära Arvika* (Arvika museum). Denna pjäs tillhör bronsålderns första period. Ungefär samtidig är en 9,5 cm. lång bronsdolk, upptill tämligen bred och försedd med 2 nithål samt en något upphöjd rygglinje. Den är funnen på hemmanet *Gränsjön i Glava socken*, 100 m. öster om bostaden och 35 m. söder om landsvägen (Arvika museum). Från andra periodens början förskriver sig en bronsyxa med höga skaftkanter, anträffad under plöjning vid *Djurskog i Östervallskogs socken* (St. Hist. Mus. 5450: 1). Till samma period hör en skaftcelt med avsats och höga sidokanter från *Östra Emtervik* (Arvika museum). Sannolikt till tredje perioden hör en lång hålcelt med avslagen ögla på mitten, som hittats i *Östervallskogs socken* (Arvika museum) och en kortare hålcelt med söndrig överdel, och ornerad

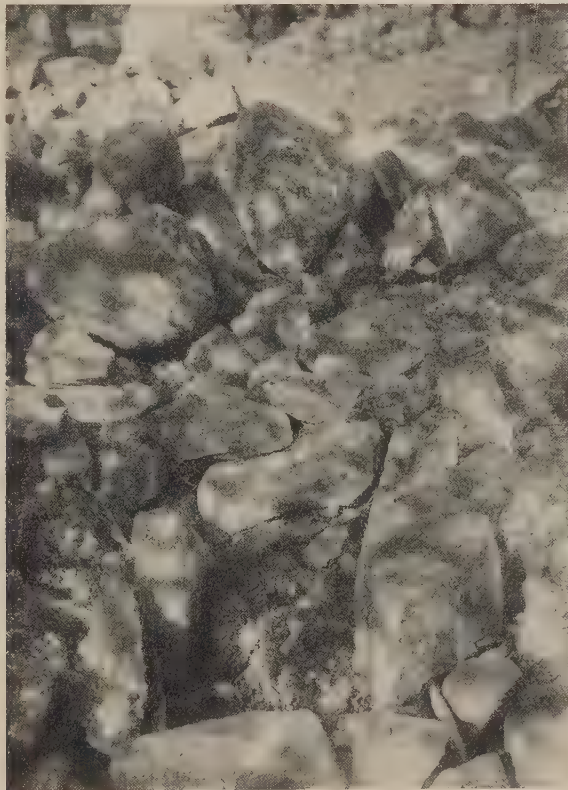
som fig. 47 å pl. 3 i Montelius' *Tidsbestämning,* funnen möjligen i *Sunne,* torde även höra hit (St. Hist. Mus. 12252). Förmodligen till äldre bronsåldern hör även ett dolksvärd från *Gunnarsby i Sunne socken* (Arvika museum, tidigare Dalslands Fornminnesförenings samlingar). Övre delen av en bronsdolk från *Mosserud* i *Ö. Ulleruds sn* förvaras i Karlstads museum.

Efter allt att döma kunna följande föremål hänföras till den yngre bronsåldern, mest dess femte period: En rakkniv av brons med S-formigt tillbakaböjt handtag och konvex egg, funnen vid *Skinnargården i Sunne socken* (Arvika museum); en spjutspets med hålk, nedtill prydd med 3 upphöjda ringar tätt intill varandra, funnen i *Västra Berga i Lysviks socken* (St. Hist. Mus. 12141); en halsring med ornerade platta, ovala ändar, funnen på *Torsbynäs i Fryksände socken* (Karlstads museum); en hålcelt med avslagen ögla upptill från *Lernäs i Köla socken* (Arvika museum) och slutligen en dubbel gjutform av tälgsten för gjutning av hålcelter, funnen vid *Höfves i Arvika socken* (St. Hist. Mus. 6101,42). En spjutspets av brons skall även vara funnen i *Ölme socken* (St. Hist. Mus. 8646).

Vi se, att av de nytillkomna fynden äro 3 anträffade i närheten av sjön Glafsfjolen och 6 vid Frykensjön. Utefter båda dessa sjöar finnas talrika stenrösen från bronsåldern. Vanligen omgiva de en kista av stenhällar, i vilken den döde jordats eller nedsatts, efter att de mjuka delarna förtärts av bålet. Bronsåldersrösena i Värmland ha beräknats till ett 1,000-tal. Tyvärr ha de sedan långliga tider varit utsatta för en ohejdad plundring av skattsökare. Troligen härstamma åtskilliga av de värmländska bronsfynden ur dylika plundrade gravar.

Sommaren 1915 hade jag tillfälle att besiktiga ett antal rösen, belägna vid Övre Frykens östra strand. I nordöst ligger gården Edet. På den bergiga landtunga, som från Edet löper söder ut i sjön, ligga 12 rösen i 3 grupper, längst i norr 2 st., därefter 6 st. (3+2+1) och slutligen 4 st. Mellan de 3 grupperna ligger ett avstånd av 10—15 m. I röset nr 1 ses en kista av stora stenar, 2,10 m. lång och 0,75 m. bred; ett tak-

block finnes ännu kvar. Kistan är orienterad i norr och söder. I den sydligaste gruppen syntes i ett enda röse 3 à 4 kistor. Två voro rätt väl bibehållna. Den ena, som bestod av 3 grova sidohällar på varje långsida, en gavelhäll i NV och 2 (?) i SO,



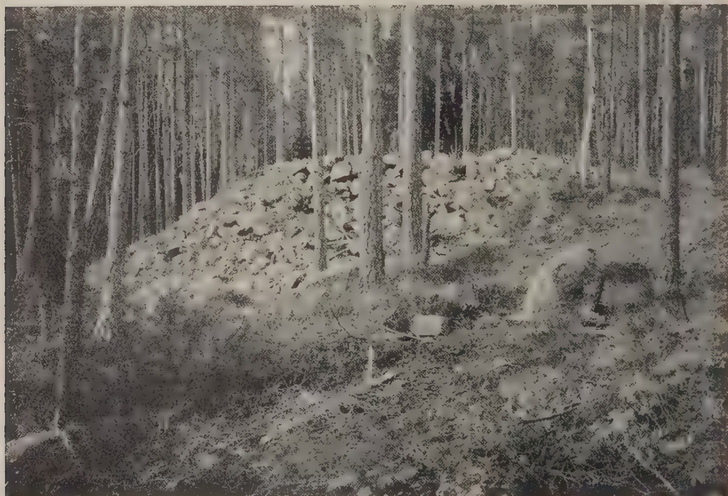
Arne foto.

Fig. 5. Kista i bronsåldersröse vid Edet i Fryksände sn.

mätte 2 m. i längd samt 55—35 cm. i inre bredd. Den andra kistan, som var byggd på samma-sätt av 8 hällar, mätte 0,90 m. i längd och 0,30—0,33 m. i bredd invändigt (Fig. 5). Hon var orienterad i NNO och SSV.

Ett par andra grupper bronsåldersrösen befinna sig på Skönberga och Vålberga ägor öster om Övre Fryken. De ligga

8—20 m. över sjön. Rösena vid Skönberga äro till antalet 7 och ligga i “Vägen“ vid Myra, Skönberga hagmark på udden vid sjön. De uppräknas här i ordning norr—söder. Nr 1 är 9,5—10 m. i diameter. Nr 2 ligger 50 m. sydligare. Stenarna i östkanten bortplockade. Nr 3 och 4 ligga intill och ovanför varandra. Nr 5 och 6 ligga intill och ovanför varandra; det nedre är litet, det övre stort. Nr 7 befinner sig omkring 8 m.



Arne foto.

Fig. 6. Bronsåldersröse vid Vålberga i Lysviks sn.

över sjön och är upplockat i mitten liksom de övriga. Mellan varje rösgrupp cirka 50 m.

Söder ut på Vålberga ägor ligga 4 rösen. Från söder till norr äro de följande: Nr 1 stort röse med 2 upplockade hål i, dock möjligen oskadad kista i bottnen. Diam. 14 m. Nr 2 ett mindre röse nedanför nr 1. Nr 3 ett röse upplockat i mitten och beläget c:a 25 m. nordligare. Nr 4 ett stort röse, 75 m. nordligare, med hög och starkt sluttande västsida (Fig. 6).

På Byns ägor i Arvika landsförsamling befinna sig invid Glafsfjolens strand tre vackra rösen, liggande efter varandra i

norr till söder. Det mellersta röset (nr 2) dock en smula mera mot öster. Det nordligaste röset (nr 1) mäter 7,50×8,00 m. i diameter (Fig. 7), det mellersta (nr 2) 6 m. och det sydligaste (nr 3) 8. m. Höjden uppgår högst till c:a 3/4 m. Det lägst liggande röset befinner sig omkting 5,5 m. över Glafsfjolens yta. Om också dessa rösen voro något omplockade i mitten, torde likväl några vetenskapliga upplysningar kunna hämtas genom en undersökning av dem.



Arne foto.

Fig. 7. Bronsåldersröse vid Byn i Arvika landsförsamling.

Järnåldern.

Redan år 1880 påpekade den nu aflidne byråchefen W. Berg[1], att under arbetena med Bergslagernas järnväg stentäckta brandgropar anträffats strax norr om Slottsbrosundet invid torpet Bråten i Grums socken. De i gravarna funna lerkärlen kunde då ej säkert tidsbestämmas, men Berg sammanställde gravarna med de av Vedel funna "brandpletterne" på Bornholm. År 1905 inkommo till Statens Historiska Museum flera

[1] W. Berg, *Grafundersökningar vid Tormansbol och Slottsbrosundet* (Vitterhets Akademiens Månadsblad 1880) sid 71.

fornsaker, som anträffats i närheten av den tidigare fyndorten, nämligen på grusåsen invid Grums järnvägsstation. Dr O. Frödin fann här 3 meter öster om landsvägen till Slottsbron och c:a 25 m. SV. om Carl Aronssons boningshus en grav, som i jordytan markerades av en sten. Vid grävning blottades en samling av större stenar, c:a 1 m. i diameter och 1 m. djupt. Omedelbart under denna låg en rätt obetydlig bensamling, omgiven av en hartsring, som en gång tätat bottnen till ett trä-



Arne foto.

Fig. 8. Gravfält vid Granhagen, Grums sn.

kärl av 30 cm:s diameter. Inga kol märktes. Utanför ringen och stensamlingen fanns blott ren, ljusbrun sand. Något senare insände kammarherre Rosensvärd på Long två gravfynd från samma plats, det ena bestående av ett stort lerkärl med inneliggande brända ben, några kolbitar och en järnskära med en nit i tången, det andra av ett mindre lerkärl med brända ben. (St. Hist. Mus. 12632). Det visade sig nu, att gravarna härrörde från den yngre förromerska järnåldern, den s. k. latènetiden.

År 1906 fick jag tillfälle att fullfölja denna undersökning. Gravfältet ligger på en grusås helt nära Grums järnvägsstation,

på ömse sidor om vägen till Slottsbron. Intill helt nyligen hade åsen varit bevuxen med skog, mest gran. Jorden är nu styckad i tomter, skogen har på sidorna om landsvägen röjts bort, och vid uppbrytningen av sten ha gravarna påträffats, huvudsakligen på det område, som tillhör den från *Norby* av-

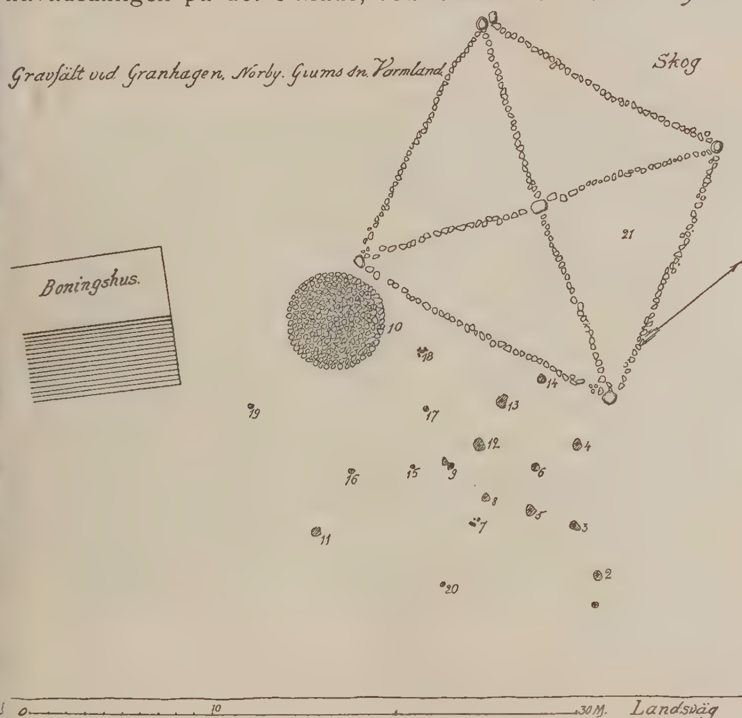


Fig 9.

söndrade tomten *Granhagen*. Utanför boningshusets norra vägg ligger ett mindre röse, som omkring 1888 utgrävdes i mitten av stationsinspektoren och stationskarlen. De flesta gravarna lågo norr om Granhagens boningshus, mellan detta och "Karlsgrunds grustag" (Fig. 8 och 9). Jordmånen är fint gulrött grus och sand.

Gravarna, som utgjordes av brandgropar, täcktes ofta av en klumpsten, vanligen synlig i markytan. Så var fallet med 19

gravar bland 24, som undersöktes, nämligen nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 11 a, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22 och 23. Stenens storlek växlade mellan 80×85×45 (störst) och 55×45×25 eller 55×33×30 cm. Stenen var ofta synlig i jordytan, där den stack upp från +3 ända till +20 cm. I några fall låg klumpstenen med överytan —6 till —10 cm. under jordytan.

I grav 12 täcktes benen av en flat häll, 70×45×10 cm.,



Arne foto.

Fig. 10. Lerkärl omgivet av stenar, Granhagen, Grums sn.

som stack upp över jordbrynet. Detsamma var fallet med grav 13, där hällen mätte 70×60×15 cm., men låg dold, — 8 cm. djupt. Grav 18 täcktes visserligen av en klumpsten, men denna omgavs liksom av en liten kista, bestående av 4 hällar med överkant resp. —10, —24, —30 och —31 cm. djupt. Mittstenen låg med basen —62 cm. Grav 10 utgjordes av ett runt röse av 40 cm:s höjd och 5,50 m:s diameter. I detsamma funnos brända ben och hartstätning. Till grav 21, en 4-sidig stensättning, återkommer jag nedan.

Under klumpstenen eller hällen befann sig i regel ett lager

av starkt kolblandad jord, innehållande de brända benen. Detta kollager befann sig på omkring ½ m:s djup och mera samt mätte från 50 till 90 cm. i diameter och 10 till 20 cm. i tjocklek. I 17 gravar iakttogs det.

I allmänhet funnos de brända benen inom detta kollager och alltså blandade med kolmörja. Så var fallet i 16 gravar, nämligen nr 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22 och 23. I gravarna 10, 11 a, 12 och 17 voro benen vita och rena samt ej blandade med kolmörja. I dessa 4 gravar hade

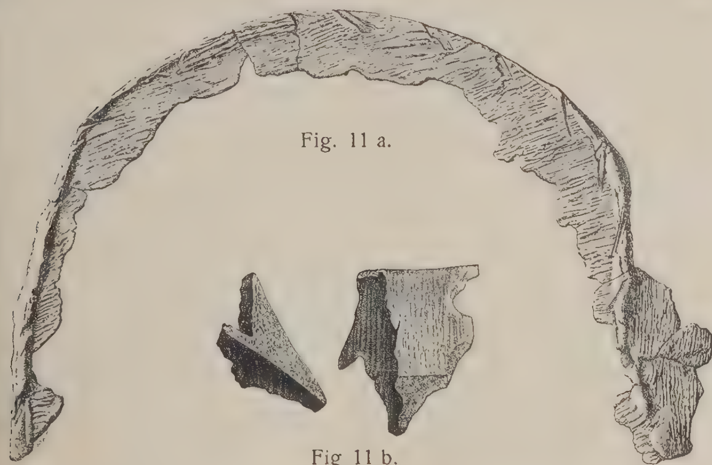


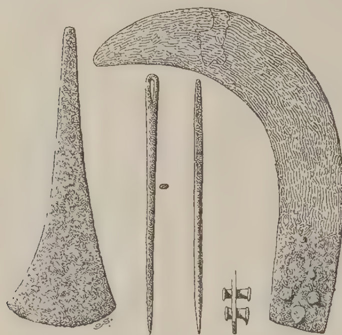
Fig. 11 a.

Fig 11 b.

benen legat så väl förvarade i en träask, av vilken hartstätningen i bottnen fanns kvar, att kolmörja ej kunnat intränga. I ytterligare 6 gravar anträffades hartstätningar till träkärl, nämligen i numren 2, 3, 8, 16, 18 och 23.

Hela eller söndriga lerkärl funnos i 9 gravar, nämligen nr 1, 4, 5, 7, 13, 15, 19, 20 och 22. De stodo vanligen på ett djup av omkring 70 cm. Benen hade till större delen förvarats i dessa lerkärl eller i träkärlen, men delvis kommit att hamna utanför bland kolen. Brandgropar med benen utan yttre hölje voro alltså blott gravarna 6 och 14. Nr 9 och 11 voro utan fynd; blott några kolstycken hittades i den förra. Kärlet i grav 7 stöddes av 2 stenar (Fig. 10).

Blott i en grav — nr 2 — hittades andra föremål än brända ben, lerkärl eller hartstätning. Denna grav förtjänar att beskrivas i sin helhet. Den täckande klumpstenen mätte 80×70 cm. och höjde sig +20 cm. över marken. På —28 c:ms djup fanns ett svart brandlager av 80—90 cm:s bredd och 20 cm:s tjocklek, innehållande stora kol. Under kollagret anträffades en stor och präktig hartstätning av 28 cm:s diameter (Fig. 11), och inom denna brända ben samt i västra kanten en *skära*, en *krumkniv*, en *pryl* och minst *en nål* av järn. Dessa föremål lågo —63 cm. djupt. Järnskäran är försedd med 3 skaftnitar och har en kordalängd av 14,5 cm. (Fig. 12). Krumkniven har en ytterst svag böjning av eggpartiet åt den ena sidan, och mäter i längd 12,2 cm. (Fig. 13). Järnprylen är 10,3 cm. lång, har 4-kantigt skaftparti men eljes rund genomskärning (Fig. 14). Tre grova nålfragment förekomma, därav ett med ett aflångt öga (Fig. 15). De funna föremålen förvaras i Statens Historiska Museum under inventarienumret 13315.


Fig. 13, 15, 14, 12.

Det här skildrade gravskicket känna vi även från Bohuslän och Västergötland, enstaka gravar även från Östergötland. Vid Skogome i Säve socken på Hisingen och vid Järnsyssla i Skara landsförsamling äro talrika brandgropar anträffade, vilka innehöllo ett lerkärl eller en träask med brända ben och ofta voro täckta av en klumpsten, som stack upp några centimeter ur jorden. På samma gravfält förekommo, liksom vid Grums, gravar, som blott täcktes av en häll och som ovan jordytan sannolikt utmärktes blott genom en träpåle. De svagt uppskjutande klumpstenarna skulle kunna uppfattas såsom föregångare till den sista latènetidens och den romerska järnålderns bautastenar, och dessa minnesmärken skulle altså bero

på en intern utveckling. Emellertid finnas vid Mörrum i Blekinge ett antal höga bautastenar på ett område, där åtskilliga gravar under flat mark från bronsålderns slut anträffats. Dessa stenar synas själva tillhöra samma epok, vilket ju emotsäger den nyss framlagda uppfattningen. Fullt säker är ju sistnämnda datering icke, och man kan ju också föreställa sig, att utvecklingen skett på olika sätt i olika delar av Sverige.



Arne foto.

Fig. 16. Stensättning vid Granhagen, Grums sn.

Den förut omnämnda grav 21 utgöres av en stor nästan kvadratisk sättning av låga stenar med tvänne diagonala stenrader, i vilkas mitt ligger en stor flat häll (Fig. 16). Diagonalerna äro dragna i norr till söder och öster till väster. I varje hörn ligger en större kullersten. Sidorna mäta resp. 14,70 m., 15,20 m., 15 m. och 14,50 m., diagonalerna 21,50 och 20,30 m. I juli 1916 undersöktes mitten av denna stensättning; centralhällen, som mäter mellan 80 och 90 cm. i genomskärning, lyftes bort, och grävning företogs i sanden och ett stycke ned i alven, utan att likväl något fynd gjordes. Vid samma tillfälle erhöll jag upplysning, att ytterligare minst tre sådana stensättningar närheten, som varit dolda av skog och mossa, förstörts un-

der de senaste åren. Det område, på vilket här ifrågavarande stensättning befinner sig, har skänkts till staten av lägenhetsinnehavaren herr Ludvig Asp och inhägnats genom patron G. Hallgren på Gruvön och på bekostnad av Vitterhets Akademien.

Att här föreligger ett slags gravanläggning tror jag framgår genom jämförelse med en liknande norsk. I sin uppsats "Den førromerske jernalder i Norge" berättar H. Schetelig: "Fra Aske, Brunlanes pgd. ved Larvik, foreligger beretning om et mere eiendommelig anlæg. Paa flat mark blev her truffet en kvadrat omtrent 10 m. i firkant, hvis sider bestod av en stenfyldt grøft; kvadraten var med rækker av haandsten inddelt i fire ruter, og hvor korsarmene krydsedes stod en temmelig høi bautasten. I den nordligste ruten var en urnebrandgrop, dækket med en helle, og i urnen fandtes jernaalen Fig. 6. Midt under bautastenen var en lignende urnebrandgrop. Vi har altsaa her graver fra periode 1."

Den kvadratiska sättningen vid Grums är visserligen ej delad i fyra småkvadrater utan i fyra trianglar med en stor häll i mitten i st. f. en bautasten, men erinrar ju i övrigt starkt om den norska stensättningen, som dock torde vara något äldre.

Den romerska järnåldern är i Värmland huvudsakligen representerad genom de s. k. ovala eldslagningsstenarna. Av dessa finnas åtminstone 7 i Karlstads, 4 i Arvika museum och 8 i Statens Historiska Museum samt 1 i Skara Museum. Att fynd från denna period i övrigt saknas, beror säkerligen blott på bristande undersökningar.

Ungefär från övergångstiden mellan romersk tid och folkvandringstid — alltså omkring 400 e. Kr. — härrör ett gravfält vid Runnevål i St. Kils socken, som till en liten del undersöktes av mig i mitten av juli 1916[1]. Detta gravfält omnämnes redan av E. Fernow i hans "Beskrifning öfwer Wärmland" (Göteborg 1773). Han berättar följande: "Norr om Runwall synes på en stor Sandkulle omkring 100 Ättehögar och på en af dem en Bautasten". Han tillägger: "Här talar Folket om

[1] Vid undersökningen av de sista gravarna medverkade herr Nat. Hedin i Rottneros.

:t Krig; men jag har ej haft tillfälle at upgrafwa någon af Hö-
;arne, dock måste de vara från Brunaåld.“ Gravfältet är be-
äget i en hage på hemmansägaren Erik Nilssons ägor, snett
:mot skolhuset på landsvägens västra sida. Inalles finnas här
)4 runda gravhögar av sand, bevuxna med gräs och skogs-
/egetation (gran, tall och björk). Av dessa ytterst lätt genom-
;rävda högar undersöktes 9, därav en förut skadad. Även i
:n som potatiskällare använd hög företogs en obetydlig gräv-



Arne foto.

Fig. 17. Gravhög vid Runnevål i St. Kils sn.

ıing. Hagen är runtom omgiven av gärdesgård eller staket.
3lott två som potatisgravar använda högar ligga på nordsidan
ıtanför gärdesgården, genom ett mindre åkerfält skilda från
ägarens bostad. Hagen upptager enligt den 1852 uppgjorda
skiftes- och ägokartan 4 tunnland och 20 kappland jord.

De undersökta högarnas diameter växlade mellan 7,50 och
12,90 m:s diameter samt 0,75 och 1,90 m:s höjd. Nr 2, 3, 5,
5 och 9 innehöllo inga egentliga fynd, på sin höjd kolspår,
varför de här förbigås. Emellertid var nr 2 den minsta och
ır 3 den största högen med de nyss nämnda måtten (Fig. 17).

Hög 1 mätte 9 m. i diameter och 0,83 m. i höjd från den i västra kanten befintliga O-punkten. Motstående punkt i östra kanten låg —50 cm. lägre. Högen utgjordes av sand men i

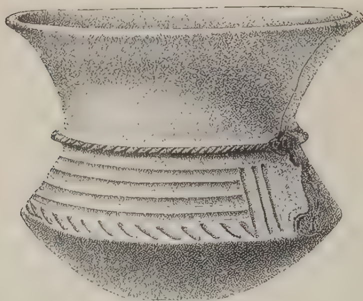


Fig 18.



Fig. 19.

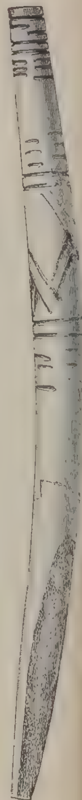


Fig. 22.



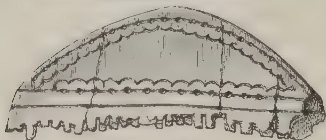


Fig. 20.

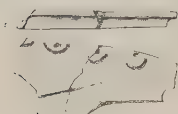


Fig. 21.



Fig. 23.

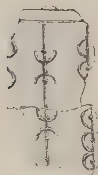


Fig. 24.

densamma anträffades +43 cm. en större sten och på bottnen —5 till —25 cm. omedelbart på alven, hittades 4 andra stenar väster om mittpunkten. Strax sydväst om mitten fanns på +56 cm. de spridda bitarna av ett ornerat *lerkärl* (Fig. 18), jämte *vita, brända ben,* utan kolblandning. Invid kärlet befann sig ett litet *bikärl* av lera (Fig. 19), stycken av ett par *kammar* (Fig. 20, 21), och en *nål av ben* (Fig. 22), samt diverse *benfragment* (Fig. 23 och 24) och ett stycke *smält, blått glas,* troligen av en pärla.

Hög 4 ägde en diameter av 13,60 m. och en höjd av 0,77 m. Helt nära mitten an-

:räffades på +54 cm:s höjd en samling *brända vita ben* utan
:ol samt en *järnnål.*

Hög 7 mätte 10,20 m. i diameter och 1,15 m. i höjd. Om-
:ring 0,75 m. från mitten låg en sten med överytan +121 cm.,
lltså skjutande upp något ur högen, samt med basen +96 cm.
ntill stenen hittades +110 cm. *brända vita ben* och *kambitar.*
Jnder stenen fanns ett ännu större *benlager* intill +70 cm.
ämte ett smält *glasfragment* och rester av en eller två *ben-
ålar.*

Hög 8 var 7,60 m. i genomskärning och 75 cm. hög. Uppe
högen, c:a +50 cm., hittades invid en sten två anhopningar
v *brända, vita ben* utan kolblandning samt rester av ett par
ennålar och en *benkam* samt ytterligare något eller några
enföremål.

Gravarna äro i samtliga högar anlagda högt uppe, ej långt
nder ytan. Högarna ha först uppkastats och de brända be-
en, som väl skilts från övriga bålrester, ha därefter lagts ned
imte de förbrända toalettsakerna. Blott i en grav påträffades
n urna, men enligt uppgifter av personer i trakten ha ler-
ärlslämningar tidigare anträffats vid grävning i högarna. Bort-
t ett dussin av dessa äro skadade.

Lerkärlet från *grav 1* (Fig. 18) är försett med ett öra. Un-
efär en tredjedel av kärlet saknas. Det är tillverkat av väl-
ränt gods, ljusrött till färgen och utan inblandning av glim-
ıerkorn. Hals och kropp skiljas genom en upphöjd repstav.
[alsen är alldeles slät. Å kroppen äro anbrakta 4 runt om
ående, horisontala fåror eller räfflor; under dem ses sned-
:ällda, korta räfflor runtom hela kärlet, begränsade av en skarp
uklinje på kärlets näst mynningen bredaste ställe. På ömse
dor om det nu bortfallna örat är hela förenämnda ornamen-
k avbruten av 3 vertikala räfflor. Bottnen är sirad genom
n kretsformig räffla. Det låga, starkt sluttande underpartiet
r ej ornerat. Höjden uppgår till 11,5 cm., mynningsdiame-
:rn till 15,9 cm., bottendiametern till 8,5 cm. och bukdiame-
:ern till 14,20 cm.

Fragment av 3 liknande lerkärl äro förut kända från Värmland. Ett påträffades 1912 vid Hagaberg, Mellgården i Södra Ny socken (Fig. 25) (Statens Historiska Museum nr 15112). En 1915 verkställd grävning i det grustag, där detta exemplar funnits, gav ej till resultat några nya lerkärl, blott en liten stenkista (Fig. 26), bestående av en bottenhäll, 4 sidohällar och ett par stenar i 2 hörn av kistan. Denna låg med bottnen — 38 cm. djupt och mätte c:a 50 cm. i längd och 25—30 cm. i bredd. Sidohällarna voro omkring 30 cm. höga, en gavelhäll mätte till och med 36 cm. i höjd. För omkring 50 år sedan lär en liknande stensättning med lerkärl ha anträffats i samma grustag. Tyvärr var den lilla kistan tom.



Fig. 25.

Från Bergerud i Holmedals socken förskriva sig 3 liknande lerkärlsfragment (Karlstads Museum), och ett sådant från Sund i By socken är avbildat av Djurklou i hans berättelse över en resa i Värmland 1867 (Manuskript i Ant. topogr. arkivet). Lerkärl av samma typer äro i det övriga Sverige huvudsakligen hittade i Bohuslän, Västergötland och Dalsland, alltså i de landskap, som ligga nära till Värmland, samt vidare i Medelpad och Ångermanland samt, ehuru mer avlägset besläktade, i Skåne och på Gotland. Karaktäristisk för dessa kärl är den skarpa kanten kring den vida buken, den höga halsen, oftast med mycket vid mynning (stundom även en smal hög hals med räfflor), vanligen ett öra med nedre delen ansatt vid buken, samt fint, välbränt gods. Ornamentiken utgöres av räfflor, ränder, repstavar, instämplade fyrkanter och sfäroida fördjupningar o. s. v.

I Norge är denna keramik synnerligen rikt företrädd[1] och

[1] O. Rygh, *Norske Oldsager* 357—358, 360, 361, 368, särskilt de tre sistnämnda.

vi ha, som O. Montelius redan påpekat, i *Den nordiska järnålderns kronologi,* densamma representerad särskilt i de svenska landskap, som gränsa till Norge eller hade livliga förbindelser med detta land. I många gravar vid Store-Dal i Skjeberg nära Sarpsborg i Smaalenene äro liknande lerkärl anträffade, t, ex. i gravarna 39, 40, 42, 47, 60, 76 och 102[1]. Lerkärlen anträffades här ofta i kombination med benkammar och



Arne foto.

Fig. 26. Stenkista vid Hagalund, Mellgården i S. Ny sn.

bennålar av samma art som vid Runnevål. I skelettgraven 102 fanns jämte ett par liknande kärl och en liten lerkopp även en fibula med omslagen fot, icke yngre än 300-talet. Grav 60 innehöll jämte ett med öra försett lerkärl av samma typ som krukan från Runnevål även ett s. k. spannformat lerkärl, som torde tillhöra 400-talet. Rätt nära sanningen torde man komma, om man kronologiskt bestämmer Runnevålsgraven nr 1 till tiden

[1] Jan Petersen, *Gravplassen fra Store-Dal i Skjeberg* (*Norske Oldfund* I, Kristiania 1916).

mellan 350 och 450 efter Kr. f. På det omnämnda Store-Dals-gravfältet äro åtskilliga runda högar uppkastade av sand alldeles som vid Runnevål. Vanligare är dock såväl där som annorstädes i Norge, att högarna omsluta ett röse. I regeln äro under denna period även i Norge liken brända.

Den lilla *lerkoppen* ur grav 1 (Fig. 19), är av rund form med obetydlig bottenyta. Överkanten är skadad. Godset är tummat och grövre än i det stora lerkärlet. Höjden uppgår till 4,5 cm., största diametern till 5,7 cm., bottendiametern till 2,65 cm.

Dylika små lerkärl äro ofta funna i gravar från den yngre romerska järnåldern och den äldre folkvandringstiden. I gravarna vid Greby i Bohuslän voro de talrika.

I grav 1 hittades ytterligare flera benföremål. En fragmentarisk *benkam* (Fig. 20), av numera 4,65 cm:s längd och 2 cm:s höjd (utan tänder) tillhör äldre järnålderns höga och korta typ. Den är gjord i ett stycke, ornerad på ryggen och båda sidorna, men anfrätt på ena sidan.

Ornamenten utgöras av inristade linjer längs kanterna samt i förbindelse med dessa halvcirklar med mittpunkt. Den halvrunda, något i trubbig vinkel gående ryggen är även prydd med ett par inristade linjer samt fina tvärstreck.

Av en med nitade skivor hopsatt *benkam* finnas några smärre fragment. Den har haft ungefär samma form som den föregående, möjligen något mera långsträckt (Fig. 21).

En numera 11,4 cm. lång *bennål* (Fig. 22), saknar spetsen. Nålen är något krokig, har rund genomskärning och övre delen ornerad med horisontala streck samt romber av varandra korsande dubbla och tredubbla streck. I samma grav finnas ytterligare fragment av en eller två *bennålar* med flat, triangulär skiva som huvud (jfr J. Petersen, *Gravplassen fra Store-Dal i Skjeberg,* Pl. V, 1—3, Pl. VI, 2, 3, Pl. VII, 2, 3, Pl. VIII, 7, 9 m. fl.). Dessa fragment äro ornerade med strecklinjer och halvcirklar kring en mittpunkt (Fig. 23, 24).

I *hög 4* fanns en liten *järnnål* (?) med hakformigt böjd ända av 4,95 cm:s längd.

Högen 7 innehöll ett eller ett par fragment av en *kam,* hopnitad av benskivor. I samma grav funnos 3 à 4 bitar av en eller två *bennålar.* Ett fragment är trapezoidiskt med rektangulär genomskärning och ornerat med streck tvärsöver och längs sidorna — tydligen ett stycke av en “skivnål“. Ett par andra fragment ha rund genomskärning.

I *hög 8* fanns en fragmentarisk *bennål* med triangelformigt utlöpande huvudskiva, ornerad med halvkretsar kring mittpunkter, förbundna med en rak linje. Det största fragmentets längd är 5,4 cm. Ytterligare *en dylik nål* förekom i graven, dock ännu mera fragmentarisk.

Slutligen funnos lämningar av en tjockryggad *benkam,* gjord i ett stycke och ornerad med punkterade linjer samt halvkretsar kring en mittpunkt. Om en del *benfragment*, ornerade med guirlandbildande halvkretsar med mittpunkter, kan ej bestämt sägas vad de utgjort — troligen tillhöra de en nål.

Den lilla järnnålen i grav 4 saknar icke motsvarigheter i andra länder. I en urnegrav vid Abbau Thierberg i Osterodekretsen i Östpreussen hittades en mycket liknande tillsammans med en s. k. ämbarberlock av järn[1].

Bennålarna med skivformigt huvud äro talrikt representerade i norska fynd, särskilt på det först omtalade gravfältet vid Store-Dal i Skjeberg. Från Trondhjems amt äro de likaledes väl kända. Flera dylika ha av Th. Petersen upptäckts vid Risvik i Namdalen. I runda högar, där graven liksom i högarna vid Runnevål befann sig högt över flata marken, få decimeter under toppen, hittades upprepade gånger dels dessa flata nålar, dels den andra formen med helt rund genomskärning, tillsammans med benkammar och andra föremål[2]. Dessa nålars

[1] E. Blume, *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit I.* (Würzburg 1912, fig. 137).

[2] Th. Petersen, *En ældre jernalders gravplads fra Namdalen (Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter* 1902, nr 5, Trondhjem 1903).

ornamentik överensstämmer nära med den å Runnevålsnålarna. Petersen daterar gravfältet vid Risvik till tiden omkring år 300 efter Kr. f. I Sverige äro bennålar med rund genomskärning funna i Medelpad (Vattjom i Tuna socken, Statens Historiska Museum 10940) och i Södermanland (Julita socken, Julita gård, Statens Historiska Museum 14543). En bennål med platt, triangulär skåra, ornerad med koncentriska kretsar, är funnen i fornborgen på Boberget i Konungssunds socken, Östergötland.

Kammarna i Runnevålsgravarna äro dels gjorda i ett stycke, dels sammansatta av flera skivor. Det förra slaget är säkerligen typologiskt äldre. Från den förromerska järnåldern känna vi f. n. inga kammar alls i Norden. De äldsta järnålderskammarna uppenbara sig under den äldre romerska järnåldern, t. ex. på Fyen[1] och Gotland[2]. De äro gjorda i ett stycke och ornerade med ett slags spetsiga blad eller bågar i ganska djup relief, samt dessutom med kretsar kring en mittpunkt. Sophus Müller ser i "spetsbladen" ett växtornament, uppkommet under romerskt inflytande. Även den tanken har framkastats, att vi här ha att göra med en reminiscens av de genombrutna bågarna i bronsålderns kammar[3]. Emellertid sakna vi tillsvidare i Norden alla övergångsformer mellan kammarna under bronsåldern och romersk järnålder. I Böhmen äro helt genombrutna kammar — tydligen besläktade — anträffade i en skelettgrav vid Noutonić och på en boplats vid Slatina, båda säkerligen från tidig romersk kejsartid (J. L. Pič, *Die Urnengräber Böhmens*, Leipzig 1907, fig. 48 och 55). De kunna möjligen ge en antydan om, varifrån den nordiska typen kommit (Jfr S. Müller, *Juellingefundet* i *Nordiske Fortidsminder* II, 1. 1911, och O. Almgren, *Zur Bedeutung des Markomannenreichs etc.* i *Mannus*, V, 1913). Nära besläktade med dessa den äldre ro-

[1] Chr. Blinkenberg, *Nye fund og iakttagelser vedrörende jernalderen* (Aarbøger 1900).

[2] O. Almgren, *Die ältere Eisenzeit Gotlands.* Taf. 16, 257, 258, (Stockholm 1914).

[3] Olshausen, *Beitrag zur Geschichte des Haarkammes* (Zeitschrift für Ethnologie 1899).

merska kejsartidens kammar äro några, som anträffats vid Gödåker i Tensta socken, Uppland (St. Hist. Mus. 15368), vid Hälla i Fellingsbro socken, Västmanland (St. Hist. Mus. 13007) och vid Vattjom, Tuna socken, Medelpad (St. Hist. Mus. 10940). Reliefornamenten äro här mindre djupt inskurna, delvis också mer upplösta. Dessa kammar synas tillhöra 200-talet. Till detta och nästa århundrade — den yngre kejsartiden — hör huvudmassan av de jämförelsevis korta och höga kammarna. Under folkvandringstiden tilltaga sedan kammarna i längd för att under vikingatiden nå sitt maximum. I Norge äro minst ett par hundra kammar från den romerska järnåldern anträffade (Rygh, *Norske Oldsager),* i Danmark minst ett hundratal (S. Müller, *Ordning etc.* II), i Sverige säkerligen lika många. Enbart från gravfältet vid Havor i Hablingbo socken, Gotland, förskriver sig ett 30-tal, från några socknar i Medelpad ett dussin. Vi känna dem dessutom från Skåne (Bodarp, Hvellinge), Bohuslän (Grebyfältet), Västergötland, Östergötland (Öster Hvarffyndet), Öland, Södermanland, Uppland, Nerke, Västmanland. Flerfaldiga gånger ha dessa kammar anträffats tillsammans med fibulor med omslagen fot eller med hög nålhylsa — alltså från 3:e århundradet — men även något yngre fornsaker äro anträffade i deras sällskap.

Flertalet av dessa kammar ha ett halvrunt överstycke och äro vanligen ornerade med punktkretsar samt stundom lätt inristade bågar eller vinklar.

Från mellersta, södra och västra Tyskland, från Böhmen, från Belgien och Frankrike känna vi en samtida, men längre tid fortlevande kamtyp med vinkelböjt, 3-kantigt överstycke. Denna är knappast representerad i Sverige. Typen med halvrunt eller åtminstone ej vinkelböjt överstycke är i nämnda västligare områden sällsynt, däremot finns den i de danska mossfynden[1], på Bornholm[2], i Schleswig-Holstein[3], i Mecklen-

---

[1] Engelhardt, *Nydam Mosefund,* 1865. V, 9—11; Dens. *Vimosefundet,* 2, 1—24; *Kragehul Mosefund,* IV, 14—17.

[2] Müller, *Ordning av Danmarks Oldsager II, Jernalderen,* Fig. 274—275

[3] Mestorf, *Vorgesch. Altertümer aus Schleswig-Holstein,* Hamburg 1885. Pl. L. 607.

burg[1] Pommern[2], Brandenburg[3], West- och Östpreussen[4], Posen[5], Schlesien[6], Böhmen[7], Nieder-Österreich (Stillfried)[8], Galizien[9], Ungern-Siebenbürgen, Polen och Sydryssland (guvernementen Kiev och Cherson). Även i dessa länder tillhör denna kamtyp 3:e och i mindre utsträckning 4:e århundradet. Det ligger ju nära till hands att antaga, att denna förenklade kamform snarast är en östgermansk form, som spritt sig från Östersjön till Svarta havet. Jämsides med den föreligger en variant med en rygg, som från båda ändarna först löper vågrätt eller sluttar något uppåt för att därefter höja sig till en halvrund platta. Denna form är bekant i några exemplar från Gotland; det äldsta från cirka 300 efter Kr. f., samt ett stycke från Skedemosse i Gärdslösa socken, Öland, där den halvrunda skivan dock utbytts mot en fyrkantig. Samma kamtyp är känd från Bornholm, Västpreussen, Östpreussen, Stillfried i Nieder Österreich, Marosszentanna i Siebenbürgen[10], guvernementen Kiev och Cherson i Sydryssland och tillhör tiden omkring 300 efter Kr. f., snarast kanske något före denna tidpunkt. Om typen uppkommit i söder eller norr, vågar jag ej avgöra; i alla

[1] Beltz, *Die vorgesch. Altertümer des Grossherzogtums Mecklenburg-Schwerin*, Schwerin 1910.

[2] Olshausen, *Beitrag zur Geschichte des Haarkammes*, (Zeitschrift f. Ethnologie 1899).

[3] Blume, *Die germanischen Stämme und die Kulturen zw. Oder und Passarge zur röm. Kaiserzeit*, Würzburg 1912, I, Tafel IV—V.

[4] Lissauer, *Die prähist. Denkmäler der Provinz Westpreussen*, Leipzig 1887, IV, 34.

[5] Erzepki u. Kostrzewski, *Album der prähist. Denkmäler des Grossherzogtums Posen*, IV, Posen 1915, T. 67: 10.

[6] Mertins, *Wegweiser durch die Urgeschichte Schlesiens*, Breslau 1906, Fig. 314.

[7] Pič, *Die Urnengräber Böhmens*, Leipzig 1907.

[8] Much, *Kunsthist. Atlas*, I, Wien 1889, Fig. 18, Sid. 212.

[9] Hadaczek, *Cmentarzysko cialopalne kolo Przeworska, Album*, Lemberg 1909.

[10] E. Brenner, *Der Stand der Forschung über die Kultur der Merowingerzeit*, sid. 265 *(VII Bericht d. röm.-germ. Kommission 1912*, Frankfurt a. M. 1915.

händelser är den mycket talrikare representerad i Ryssland och Ungarn än i Norden, och äger uppenbarligen samband med den kulturströmning från sydöst till norr, som på 200-talet tog sin början.

Kammarna och nålarna i Runnevålsgravarna synas mig tala för, att dessa tillhöra den förra delen av den period, jag tilldelat lerkärlet (350—450). Och i sin helhet visar den kultur, av vilken några spår här upptäckts, en nära anslutning till den samtida norska. Runnevålsfynden bära i St. Hist. Mus. inv.-nr. 15760.

Något senare och tillhörande den egentliga folkvandringstiden äro ett par andra värmländska fynd. Víd Järnskogsboda i Järnskogs socken anträffades åren 1858 eller 1859, 1860 och 1864 på samma ställe å en backsluttning rätt djupt bland ett antal stora stenar ett förgyllt och niellerat silverspänne och 2 små guldbrakteater. Spännet är försett med en rektangulär huvudplatta och en fot, smyckad med djurhalsar och djurhuvuden. Ytan är täckt med djurornament i tidig stil I (Salin)[1]. De båda brakteaterna äro präglade med samma stamp och framställa ett människohuvud över ett fyrfotadjur samt framför människohuvudet en fågelbild. Salin har påvisat, att denna brakteattyp har en vidsträckt utbredning både i Sverige och Norge. Järnskogsbodafyndet tillhör tiden närmast omkring 500 efter Kr. f. Ännu en guldbrakteat, förvarad i Karlstads museum, är funnen i Värmland. Den framställer ett framåtseende, starkt upplöst fyrfotadjur, vars bakben lagts upp över ryggen. Denna typ är även känd från Bohuslän och sydöstra Norge, alltså ett ganska begränsat område[2]. Härutinnan se vi åter ett vittnesbörd om det nära och helt naturliga sambandet mellan Värmland och Norge under de århundraden, som bilda övergången mellan äldre och yngre järnålder.

Av stort intresse är den svärdsknapp från omkring 600, som

---

[1] O. Montelius, *Den nordiska järnålderns kronologi*, III, Fig. 142 (Sv. Fornminnesföreningens Tidskrift X).

[2] A. Salin, *De nordiska guldbrakteaterna* (Antikvarisk Tidskrift XIV, Fig. 4).

"under håvande efter fisk" anträffades i sjön Glafsfjolen. Den består av ett undre parti av silver, en massiv, långoval skiva, på vilken sitter ett kupigt överstycke av guld med filigransirater och på ena sidan även infattade röda granater.[1].

Under de senare åren ha några undersökningar av gravar från vikingatiden även blivit verkställda i Värmland. Viktigast av dessa äro de, som 1911 företogos av dr. Knut Kjellmark på *Hammarön* i *Hammarö socken, Karlstads härad.* Han undersökte härvid gravfälten vid Hammar, Gunnarskär och Torp. En kortfattad redogörelse för innehållet i gravarna ingår i "Statens Historiska Museum och K. Myntkabinnettet. Tillväxten under år 1912" (Fornvännen 1912). Fynden bära i Statens Historiska Museum inventarienumret 14738. Följande redogörelse är delvis byggd på dr. Kjellmarks skriftliga berättelse.

Gravfältet vid Hammar ligger mellan 350 och 500 m. NNV om kronogården och består av 21 runda, större eller mindre jordblandade stenrösen samt 2 avlånga, jordblandade rösen, varav det ena är försett med en elliptisk stensättning som fotkedja. Härtill kommer ytterligare en rest sten, ett avlångt röse och 2 gravar under sänkor samt slutligen 3 gravar under flat mark.

Dessutom finnes på 140 meters avstånd NNO om den nordligaste av dessa gravar en ramponerad domarring.

Härnedan redogöres blott för de gravar, som innehöllo fynd av större intresse. I övrigt hänvisas till den förut nämnda tillväxtförteckningen.

Grav 4 var en låg, rundad, nästan utplattad kulle av 0,2 m:s höjd och 6 m:s diameter. I densamma fanns en stor samling *brända ben* på ett 2 □m. vitt område igenom hela fyllningen. Jämväl *kol* funnos i mängd, de flesta dock troligen ditkomna från ytan av ett senare bål, som brunnit här. En stor, i bitar sönderfallen *lertrissa* med runt mitthål har möjligen fungerat som vävtyngd eller nätsänke. Dess diameter uppgår från 11 till 12,5 cm., tjockleken till högst 3,5 cm. Hålet

[1] O. Montelius, *Den nordiska järnålderns kronologi,* III, Fig. 195 (Sv. Fornminnesföreningens Tidskrift X).

mäter 2 cm. i diameter. Av *lerkärl* finnas ett par obetydliga bitar. Ett smalt, fyrkantigt, i 2 delar brutet *skifferbryne,* mäter 8 cm. i längd, men har fordom varit längre. Vidare funnos en liten *järnbrodd* av 3,2 cm:s längd, en 4 cm. lång *järnspik* och ett par små *järn-* och *slaggfragment.*

Grav 5 var en rund kulle med ett röse i det inre av stora kullerstenar. Diametern uppgick till 8 m., höjden till 1,5 m. En stor samling *brända ben* funnos i högen, spridda i densamma från bottnen upp till något under toppytan. På bottnen mellan stenarna i mitten av graven låg en 10,4 cm. lång *järnkrok* med en omböjd ända, upprullad i spiral och den andra platt och genomborrad med en nit. En liknande krok är anträffad i grav VII å båtgravfältet vid Vendel i norra Uppland[1]. Denna grav torde vara anlagd fram emot 800 efter Kr. f.; men sannolikt ha dylika krokar varit i bruk även längre fram under vikingatiden. Deras användning är ej med säkerhet känd, blott det är visst, att de tillhört hästens seldon. På bottnen i mitten av graven hittades jämväl ett litet *föremål av järnbleck,* närmast likt ett från sidorna tillplattat ämbare med grepe. Funnes ej grepen, skulle man gissa på ett ändbeslag till ett träskaft, nu däremot erinras man närmast om de ämbarliknande berlocker av olika materiel, som äro kända från den yngre romerska järnåldern i Danmark, nordöstra Tyskland och trakterna ned mot Svarta havet. I övrigt märkes ett slags *järnbygel med 2 nitar,* en öppen, något oval *järnring,* ett par breda *bandformiga järnfragment, 5* smärre *nitar* och *1 större,* med runda, platta huvuden, en *spik av järn,* en *kniv* och diverse *järnfragment* samt slutligen bitar av en *lertrissa* av samma art som i grav 4. En liten *kambit av ben,* ornerad med flera fördjupade linjer och små kretsar kring en mittpunkt, ett stycke av ett *skifferbryne* samt en *slaggbit* fullborda gravinventariet.

Grav 8 var den rikaste av alla gravarna på detta gravfält. Den befann sig i en hög av jord och sten, vars topp var

[1] Stolpe och Arne, *Gravfältet vid Vendel.* Pl. XXI 2, Stockholm 1912.

platåformad, troligen genom avschaktning. Diametern uppgick till 25 m., höjden till 1,5 m. I södra delen uppgick högens fyllning på grund av markens lutning ända till 3 m. I det inre fanns ett röse av mindre och större kullerstenar, vilket sträckte sig något norr, öster och väster om mitten samt över hela södra delen. *Brända ben* funnos i stor mängd genom hela fyllningen, från ytan ned till alven, på somliga ställen rikare, på andra sparsammare. De lågo kring mitten på ett område av omkring 8 m:s diameter. Särskilt funnos brända ben i stor mängd i sammanhang med de tre viktigaste fyndplatserna, dels i eller omkring de två fullständiga lerkärlen, dels under och omkring järngrytan, fastän här mera spridda.

Järngrytan stod mellan några kullerstenar på toppen av det stora innerröset, 2,5 m. söder om mittpunkten och med bottnen 0,7 m. under toppen av högen. I diameter mäter grytan 25 cm., i höjd 15,5 cm. Hanken är halvrund i genomskärning och försedd med omböjda, spiralformigt upprullade ändar. Grytan är hopnitad av en cylindrisk sido- och en svagt konvex bottenplåt. Vidare funnos en stor, flat *ring* av 6,5 cm:s diameter med ett beslag av *järn* (låg nära 2 m. djupt), en mindre *ring*, rännformigt *kantbeslag* och *bandformigt beslag* av bleck, en *brodd*, 6 *nitar* och ett 10-tal spikar och tenar av järn. Utom dessa järnföremål hittades några småsaker av brons, nämligen ett *miniatyrsvärd* med hål i till upphängning[1], en halv smal *pincett*, ett litet rännformigt *kantbeslag* och en *ring* samt slutligen en *bronstråd* med påträdda, hopsmälta *glaspärlor*. Ytterligare påträffades fragment av ett fyrkantigt *bryne av sten*, stycken av en lång *benkam*, *flint-* och *slaggstycken*, fragment av en *lertrissa* som i grav 4, samt åtminstone *3 lerkärl*

Av de sistnämnda är ett ganska väl bevarat, av samma form som fig. 655 i O. Montelius, *Svenska Fornsaker*. Bottendiametern är 10,2 cm., höjden 7,5 cm. Det stod vid sidan av

[1] Jfr Fig. 585 i O. Montelius, *Svenska Fornsaker*.

en stor kullersten, 0,5 m. norr om mitten på 1,15 m:s djup under ytan ovanför och omgavs av en mängd brända ben. Kärlet som är tummat och illa format, är av massivt, svagt bränt gods samt typiskt för vikingatidens gravkärl. Ett annat av kärlen är sönderbrutet, men har varit ända till 20 cm. i diameter och bortåt 15 cm. högt. Formen är densamma som hos föregående. I detta kärl lågo förutom brända ben den omnämnda bronstråden med pärlor, några bronsbitar samt kol. Det stod nära 2 m. NNV om mitten på 0,5 m:s djup under överytan. I övrigt förelågo blott en mängd bitar av lerkärl.

Det lilla miniatyrsvärdet har troligen tjänat som amulett. Ett liknande svärd av silver från Klinta by i Köpings socken, Öland, är upphängt på en ring tillsammans med en imitation silver av ett eldstål, tydligen även detta ett slags amulett. Egendomligt nog tyckes ej materialet hos dessa amuletter spela någon roll utan blott formen. Det kan därför lätt tänkas, att de, åtminstone i vissa fall, övergått till att betraktas som blott och bart smycken.

De övriga fynden på gravfältet vid Hammar voro av mindre betydelse. Där hittades i gravarna utom brända ben lerkärlsrester, stycken av brynen, pärlor av lergods och glasfluss, däribland ett par i vitt, blått och rött (grav 7), järnbeslag, knivar, udden av en spjutspets, en remsölja (de båda sista i grav 10, som i det yttre avvek från de andra högarna: en obetydlig förhöjning omgavs av en oval ram, bildad av klumpstenar. östra ändan av stensättningen stod en rest flat häll, 1,3 m. hög, 6 dm. bred och 1,5 dm. tjock).

Gravfältet vid Hammar tillhör vikingatiden och förmodligen dennas äldre del. Därför talar förekomsten av lertrisorna samt järnkroken i grav 5, föremål, som uppträda redan under folkvandringstiden.

Till den äldre järnåldern höra möjligen de 6 gravar, som av dr. Kjellmark undersöktes vid Gunnarskär. Fynden — brända ben, kol, en järnspik, ett par små kambitar, 2 flintbitar, en obetydlig lerkärlsbit och järnslagg — tillåta knappast

någon säker datering, men då gravarna befunno sig under flat mark och möjligen haft resta stenar invid sig, är det möjligt, att de äro äldre än Hammargravarna.

Ännu fattigare voro de av dr. Kjellmark undersökta 5 gravkullarna vid Torp å "Spjällkullen". Blott i en hittades brända ben och kol. Att de tillhöra järnåldern är ju antagligt.

Om ättehögarna på Hammarön anför E. Fernow följande i sin Värmlandsbeskrivning (1773): "Omkring en jordvall på Hammars ägor finnas 10 stycken, somlige med mycken sten iblandade, 6 på Hoflanda ägor och 3 på Torps-ängen, alt på Hammarön. Vid grävningen har man funnit ben och aska." "Domare-säte har waret, på Hammars ägor, et af 11 stenar i rundel, och den 12te midt uti." "Runsten finnes vid Hoflanda på Hammarön."

På kanalbolagets mark i *Säffle* mitt emot Hotell Royal undersöktes 1912 4 högar av intendenten Thure Langer. Densamme har på kapten Silvéns ägor i Säffle ytterligare utgrävt tvänne högar.

I två av de förstnämnda högarna upptäcktes, förutom ett omkring 20 cm. tjockt *kol-* och *benlager,* i dettas kant ett *människoskelett,* som befann sig omkring 10 cm. högre än benlagret. I *graven nr 1* funnos bland de brända benen bitar av ett *lerkärl,* ett par *järnbroddar,* bitar av ett *skifferbryne,* söndriga *järnbeslag,* ändstycket av en *bronsnål* och ett par förbrända *glasstycken.*

Människoskelettet i denna hög låg ungefär i VSV—ONO. Vid dess högra axel hittades fragment av en järnsölja (?). Under dess lårben låg en liten söndrig, öppen *ring av brons (?).*

I *högen nr 2,* bestående av sten och sand samt mätande c:a 8 m. i genomskärning, och 0,80 m. i höjd, fanns i mitten ett brandlager med *brända ben* ungefär 2 m. i diameter och 20 cm. tjockt samt på 60 cm:s djup under toppen. I brandlagret funnos några mindre, genom elden förstörda *järnstycken* samt en rund genomborrad *pärla* av *grönt glas* och 2 små *flintstycken. Människoskelettet* var här till stor del förmultnat.

Med detsamma hittades bladet av en *järnkniv* samt *fragment av järn.*

De obrända skeletten syntes i båda fallen härstamma från personer, som jordats *efter* brandbegravningen i de befintliga högarna. Fynden bära i Statens Historiska Museum inventarienumret 14804.

I Karlstads museum förvaras ett eneggat järnsvärd från Bäcks i By socken. Det tillhör en typ, som under vikingatiden var rätt vanlig i Norge[1], men däremot sällan påträffas i Sverige. Liknande svärd blevo först kända under folkvandringstiden här uppe i Norden. De utgöra ett slags "scramasax", det korta svärd, med vilket germanstammarna i västra och södra Tyskland voro beväpnade. En lång spjutspets och ett sent vikingatidssvärd med bågformigt nedre hjalt förvaras jämväl i Karlstads museum (nr 454 och 453). De härröra från Harnäs i Kila socken. Från samma socken, möjligen ur samma fynd förskriver sig en tälgstensgryta. En annan dylik är hittad i Övre Ullerud. Tälgstensgrytor fabricerades ända sedan förromersk järnålder i stort antal i Norge[2]. Återigen erinras vi här om Värmlands nära kulturella sammanhang med Östra Norge, ett förhållande, som återspeglas i sagan om Olof Trätäljas avkomlingar, som blevo konungar i Vestfold i Norge.

[1] J. Petersen, *En norsk sverdtype fra vikingatiden (Oldtiden* VII, 1, 1916).

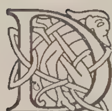
[2] Schetelig, *Kar av klebersten fra jernalderen (Oldtiden* II, 1, 1912).

Tillägg till sid. 27 och 28: Kammar med halvkretsformig rygg och även med ett halvmånformigt utsprång eller platta på ryggen äro också kända från Finland. A. Hackman antager möjligheten, att de förra, ej genombrutna kammarna, kommit till Norden med en kulturström från sydöst. Även om den senare typen antager Hackman, att den uppkommit i Sydryssland (A. Hackman, *Die ältere Eisenzeit in Finland* I, sid. 228—230).

En nyupptäckt dalsk runinskrift.

Av

ADOLF NOREEN.

en 15 september 1916 underrättade mig lektor E. O. Arenander på Ultuna om att han den 9 september 1899 i Sörgraninge by i Ångermanland iakttagit en där befintlig "brudask", försedd med "en blandning av runor och vanliga bokstäver". Genom brev från såväl mig som lektor A. till en gammal bekant till den sednare, nämligen hemmansägaren J. O. Jansson i Östergraninge, utverkades, att nämnda ask, som lyckligtvis ännu fanns i behåll, tillsändes mig för en språklig granskning, vars resultat här meddelas.

Asken, som enligt hr Janssons upplysning "härstammar från Dalarna", är rund, men ej svarvad, utan gjord för hand av två olika stora delar: en större del, bestående av en bottenskiva, 11 cm. i diameter och 37 cm. i omkrets, samt av 7 cm. höga väggar, bildade av en tunn, cirkelformigt krökt och med tågor sammanfästad träskiva; en mindre, men något vidare, till omslutande lock åt den förra avsedd del, förfärdigad på samma sätt och av samma material, med bottnen (d. v. s. askens översida) 12 cm. i diameter och 39 cm. i omkrets samt med 4 cm. höga väggar. Då locket är påsatt och nedtryckt, så långt ske kan, ter sig hela asken runt om täckt med en sammanhängande följd av ornamentala meanderliknande slingor.

Inskriften, den längsta av alla hittills kända med dalrunor: sönderfaller i tre delar:

På lockets ovansida står:

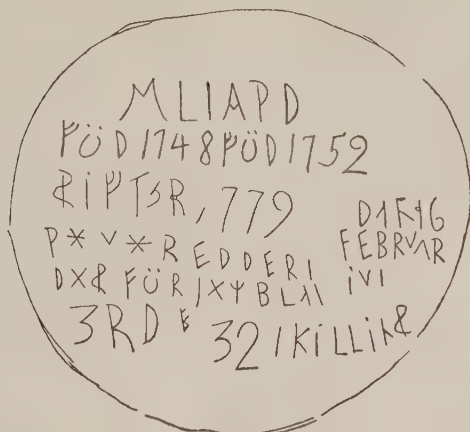


Fig. 1.

som är att transskribera:

M[atts] L[ars]s[on] A[nna] P[ers]d[otter]
föd 1748 *föd 1752*
gift år 1779[1] *den 16 februarius*
På vår [h]edders dag försambles 3 r[iks]d[aler] & [?] *32 skilling*

På askens undersida står:

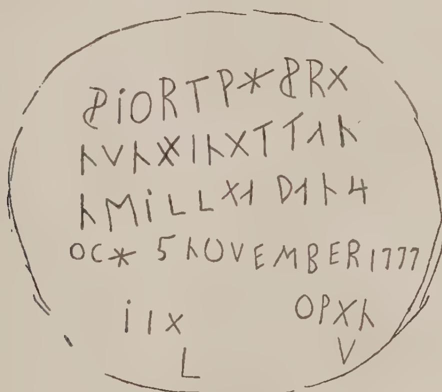


Fig. 2.

[1] Övre hälvten av 1 är utplånad.

d. v. s. i transskription:

Giort på Gra-
nunäs natten
emillan den 4
och 5 november 1777

Det följande, *isa* [?] . . . *o* [?] *pan* . . . *l* . . *v*, är så utplånat genom slitning, att blott *pan* är fullt säkert och det hela därför omöjligt att dechiffrera.

Runt om på den del av askens utsida, som är dold, då locket är helt nedtryckt, läses:

Fig. 3.

d. v. s. transskriberat:

Ievad du gör så tänckt på ändan så giör du aldrig illa
En gladdan gifvare älskar Gud Min ålder är 305 e [?] *1777*

Det använda alfabetet har följande utseende:

a återges konsekvent med X, blott en gång som initial med A samt en gång (i *februarius*) med ʌ, en hittills okänd typ, som snarast torde utgå från latinska alfabetets A med utelämnat tvärstreck (jfr A på en budkavle från Åsen, se S. Erixon i *Fataburen* 1915, s. 158).

b, c och *d* återges med vanliga latinska versaler.

e återges 6 gånger med ⊣ och 6 gånger med E, däri dock en gång (i *En*) det översta tvärstrecket tycks saknas. I *emillan* äro både *e* och *n* “vändrunor“, d. v. s. där står faktiskt *nmillae.*

f tecknas konsekvent ᚠ, blott en gång (i *försambles*) ᚠ och en gång (i *februarius*) F.

g har vanligtvis (5 gånger) den från Furubodarna 1787 (se Levander i *Fornvännen* 1910, s. 168), kasstickan från Åsen 1790 (se Levander i *Fornvännen* 1906, s. 79) och en dylik från Orsa (se Erixon a. st.) samt en ännu opublicerad, hos mig i ännu okontrollerad avskrift befintlig dörrinskrift från Svartbergs fäbodar i älvdalen kända formen ȣ, mindra ofta

len blott från västra Älvdalen kända formen ⱡ (3 gånger) eller 2 gånger) den vanliga ⱡ (se om dessa båda former min tabell i Fornvännen 1906, mellan s. 90 och 91). En gång (i *gladdan*) uppträder en form ⱡ, som nära överensstämmer med en från Baltsars fäbodar 1750 (se J. Boëthius i *Fornvännen* 1906, s. 63 och 67) och en klubba från Åsen (se Erixon, a. st.) känd form.

h, som av naturliga skäl, då ju ljudet saknas i största delen av övre dalmålets område, blott förekommer en enda gång (i *och*), har formen ⚹.

i, k och *l* ha genomgående formerna **i**, **K** och **L**.

m har blott en gång (i *försambles*) formen ᛘ, annars **M** eller ᛗ.

n har regelmässigt den vanliga formen ᚿ — om "vändrunan" i *emillan*, se ovan under *e* — men 2 gånger (i *den 16* och *tänckt*) en hittills okänd form ᚿ och uppträder ävenledes 2 gånger (i *En* och *Min*) som **N**.

o, ṗ och *r* återges med vanliga latinska versaler.

s har alltid formen **I**.

t uppträder konsekvent i den mot slutet av 1700-talet vanliga formen ᛏ (se min ovannämnda tabell), blott en gång (i *giort*) som **T**.

u och *v* tecknas båda med **V**.

å tecknas regelmässigt med *h*-typen, (som på dalska uttalas *å*) ⚹, men en gång (i *år;* om ett annat, tvivelaktigt fall se nästa sida) med ʓ, en typ, som hittills endast är känd från Furubodarnas träskål, där Levander (se *Fornvännen* 1910, s. 168) förmodat den ha ljudvärdet *å*, ett antagande vars riktighet nu styrkes av denna vår inskrift. Denna typ är säkerligen, liksom den vanliga, egentligen en *h*-typ, men icke såsom denna utgående från runan ✱, utan från frakturstilens 𝔥.

ä har genomgående den från Baltsar-inskrifterna (se min ovannämnda tabell) och Blåfljot-inskriften (se Levander, a. st.) kända formen ⚹.

ö har överallt den hittills icke iakttagna formen **Ö**, alltså

vanligt *Ö* med upptill öppen oval (under det att hos inskriftens *O* ovalen alltid är såsom vanligt sluten).

Översättningen är i det hela självklar. Det på ovansidan stående *försambles* skall väl vara en preteritiform, ehuru jag ej fullt förstår dess bildning. Om det därsammastädes förekommande, för övrigt okända, tecken, som jag återgivit med &, har denna valör, är naturligtvis ovisst, om ock sannolikt. Det på undersidan såsom askens eller möjligen blott inskriftens tillverkningsort angivna *Granunäs* har jag ej kunnat identifiera; i Post- och telegrafortförteckningen jämte dess Supplement av år 1916 upptas intet *Grannäs* ell. dyl. från Kopparbergs län (och för resten ej heller från Västernorrlands). I den långa kantinskriften är *Ievad* dialektform för *evad,* och i *tänckt* därsammastädes förekommer ett omotiverat slutande *t,* vars tillkomst jag ej kan förklara. Åldersuppgiften 305 fattar jag som ett otympligt återgivande av talets *trettio-fem,* men vad det därpå följande, snarast om ett **E** (som dock annars i inskriften har formen Ɛ, se ovan) påminnande tecknet skall betyda, har jag ingen mening om. Det vore kanske tänkbart, att här ej avsåges 5, utan den ovan under *å* omnämnda *(h)å*-typen, men den följande **E**-liknande typen synes omöjligen kunna fattas såsom ett misslyckat **R**.



De s. k. Birkamynten.

Av

LENNART KJELLBERG.

I.

Präglingsorten.

Den uppsats om "Nordens ældste Møntsted" i "Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed" 1914, s. 76 ff. har P. Hauberg återkommit till det av honom redan förut behandlade spörsmålet om de äldsta nordiska myntens härkomst[1]. ven i detta sitt senaste inlägg i frågan avvisar han a limine arje tanke på, att de i svarta jorden och i gravarna på Björkö ınna mynten av det slag, som åtminstone här i Sverige fått tt namn av den gamla handelsstaden, på vars område det

ken de flesta svenska forskare fortfarande med all rätt torde fasthålla[1].

De mynt, som det här är fråga om, utgöras, som bekant, dels av mer eller mindre barbariska och degenererade efterbildningar av Karl den stores och Ludvig den frommes i det frisiska Dorstat (Duurstede) vid en av Rhenmynningarna slagna denarer, dels av med dessa till storlek och vikt nära överensstämmande präglingar med andra bildtyper, som dock alla på ett eller annat sätt sammanhänga med de förras. Det kan därför knappast råda något tvivel därom, att hela denna myntprägling historiskt, om också icke typologiskt, utgått från de nämnda Dorstatsdenarerna. Dess övre tidsgräns är därigenom åtminstone approximativt given: slutet av 700-talet. Med denna kronologiska bestämning stämmer också det faktum, att dessa mynt, enligt vad Stjerna genom en undersökning av det jämte dem påträffade gravgodset från Björkö visat upp[3], varit i bruk här i norden, visserligen delvis såsom amuletter, under 800-talet och ett stycke in på 900-talet.

Såsom ovan antytts, ha emellertid de ifrågavarande mynten blivit funna icke endast på Björkö, där de jämte frankiska, anglosachsiska och arabiska mynt till ett antal av 23 stycken påträffades i fem olika gravar[4], utan på flera andra ställen i norden, både i Danmark och Norge, Skåne, Halland och Blekinge, Slesvig, Holstein och Mecklenburg[5], men nästan överallt

---

[1] Jmf. t. ex. Bror Schnittger, *Silverskatten från Stora Sojdeby,* Stockholm 1915, s. 83 ff. -- Även den engelske numismatikern och fornforskaren Keary har i denna punkt anslutit sig till sina svenska kollegers uppfattning, *The Wikings of the Western Christianity,* s. 206.

[2] De Dorstatsmynt, som tjänat såsom förebild, tillhöra den äldre gruppen av Karl den stores mynt, vilkas period anses ha slutat omkr. 1774—75, jmf. Engel och Serrure, *Traité de Numismatique du Moyen Age* I, 205 ff.

[3] *Lund och Birka,* 46 ff.

[4] Vid grävningarna på Adelsö sommaren 1916 kommo tvenne Birkamynt i dagen, vilka på grund av det ringa avståndet nästan kunna räknas med bland Birkafynden i statistiskt hänseende.

[5] Hauberg, anf. uppsatsen i *Aarböger* s. 78 ff.

ıdast sporadiskt. I viss mån ett undantag från denna regel, ıuru avvikelsen är ringa, utgöra blott de tre vid utgrävningna på platsen för det gamla Hedeby funna Birkamynten och : sex exemplaren av samma myntgrupp, som ingå i det stora lverfyndet från Terslev vid Ringstede på Själland, vilket närast givit anledning till Haubergs ifrågavarande uppsats. Detta nd omfattade utom dessa sex Birkamynt, en stor mängd araska, några anglosachsiska och frankiska mynt från 800- och)0-talen samt halvbrakteater av den s. k. Hedeby-typen från itten av 900-talet[1]. Birka intar sålunda fortfarande även efter etta sista danska fynd en särställning i fråga om dessa inemska, och för så vitt man får döma av typerna, hedniska ıyntfynd såväl vad antalet funna exemplar som myntbildernas kedom beträffar.

Det som i första rummet karaktäriserar dessa myntbilder, r den fullständiga frånvaron av alla kristna symboler och nblemer, varigenom de bestämt skilja sig från de flesta samdiga europeiska myntpräglingar. Och särskilt faller denna egativa egenskap starkt i ögonen vid en jämförelse med halvrakteaterna av den s. k. Hedebytypen, på vilka korset i olika ɔrmer och kombinationer spelar en mycket framträdande roll. 'ad dessa senare mynt beträffar, så torde rätt starka skäl tala ɔr riktigheten av Haubergs bestämning av deras kronologi ch präglingsplats[2]. Denna myntgrupp påträffas mera sällan det egentliga Sverige, men förekommer ganska talrikt i danska ch skånska fynd. Hauberg omtalar 27 fynd med 536 mynt. ʌen de förekomma även utom Skandinavien: man återfinner em icke så sällan både i tyska och polska fynd. De polska umismatikerna liksom även Engel och Serrure i sitt stora rbete *Traité de numismatique du Moyen Age*[3] betrakta lessa mynt såsom de äldsta polska präglingarna. Hildebrand ıar förut fäst uppmärksamheten på deras talrika förekomst i

---

[1] Hauberg och Östrup, "*Terslevfyndets Mönter*" i *Aarböger* 1914,63 ff.

[2] *Myntforhold og Udmyntninger*, s. 39 ff.

[3] I 332.

danska och nordtyska fynd och föreslagit Hedeby såsom en plats, som man på grund av dess vidsträckta handelsförbindelser vid den ifrågavarande tiden i första rummet kunde tänka på såsom myntningsort[1]. Och denna tanke, som onekligen har mycket för sig, har Hauberg upptagit och närmare utfört. Även dessa mynt, som äro mindre till omfånget och framförallt tunnare än de s. k. Birkamynten, varför de också vanligen gå under benämningen halvbrakteater, tyckas liksom dessa senare även ha utgått från Karl den stores Dorstatsmynt, av vilkas präglingar några barbariserade efterbildningar förekomma bland Hedebymynten.

Till Hedeby vill nu Hauberg även hänföra de äldre nordiska efterbildningarna av Dorstatsmynten och deras avläggare med självständiga och, som det vill synas, inhemska, om också delvis utifrån påverkade typserier, de s. k. Birkamynten. Det synes mig emellertid redan a priori mindre antagligt, att samma karolingiska myntgrupp tvänne gånger under mindre än ett århundrade skulle ha tjänat såsom utgångspunkt och förebild för till form, vikt och typkaraktär synnerligen olikartade nordiska myntserier, präglade på samma plats. Att Dorstatsmynten däremot på olika ställen inom det nordiska kulturområdet kunnat framkalla av varandra oberoende efterbildningar, är i betraktande av de livliga förbindelserna mellan den frisiskt-karolingiska handelsmetropolen och Norden lätt förklarligt. Hauberg hade också i sitt större numismatiska arbete antagit, att Lund skulle ha varit myntningsplatsen för den äldre nordiska myntserien av rent hednisk karaktär, ehuru där icke ett enda dylikt mynt kommit i dagen och det efter Stjernas undersökningar måste anses högst osannolikt, att Lund på den ifrågavarande tiden redan existerade såsom ett stadssamhälle av någon betydenhet. Men redan på den numismatiska kongressen i Bryssel 1910 hade Hauberg på grund av de på senare tiden gjorda myntfynden i Slesvig och Holstein uttalat sig för Hedeby såsom den sannolika präglings-

[1] *Månadsbladet,* 1885, s. 134.

ıtsen för de ifrågavarande mynten. Och denna sin åsikt finner n nu ytterligare bekräftad av Terslevfyndet, då detta ökar talet av i Danmark med härtigdömena funna mynt av detta ıg till 13, vilket i förhållande till Birkas 23 mynt av samma upp icke kan anses vara något förkrossande argument. Vad n rena fyndstatistiken beträffar, har Birka sålunda ännu ertaget. Och i avseende å typstatistiken, ett för bedöman- t och avgörandet av den föreliggande frågan betydligt vik- ;are moment, är Birkas överlägsenhet över alla andra fynd- ıtser tillsammantagna fortfarande obestridlig.

Hauberg tyckes lägga särskild vikt vid, att dessa mynt- əer i likhet med de s. k. halvbrakteaterna, som han möjli- n riktigt hänfört till Hedeby, visa hän på en kristen befolk- ıg. Men någon verkligt säker och oomtvistlig kristlig sym- l torde knappast kunna upptäckas på dessa mynt, då däremot de s. k. Hedebymynten korssymbolerna förete så bekanta h typiska former, att icke det ringaste tvivel kan råda om ras karaktär. Med kristendomens införande i Birka har så- nda den äldre myntserien knappast något annat sammanhang, att det, såsom Stjerna antager[1], sannolikt varit de kristna serna från Dorstat, som här infört myntpräglingen efter önstret av de i deras hembygd slagna denarerna med Karl n stores och stadens namn. Men däremot torde denna präg- ıg icke, såsom Stjerna tyckes ha menat, väsentligen ha varit sisk i den betydelsen, att den omhänderhafts uteslutande av siska myntmästare och varit avsedd i första rummet för det siska faktoriets eller handelsgillets i Birka behov. Friserna ro vid denna tid kristna och skulle knappast ha underlåtit t enligt tidens sed på de av dem slagna mynten genom ıgon övlig symbol givit tillkänna sin samhörighet med den əra kristna kulturvärlden. Det skulle ju kunna tänkas, att av politiska skäl för att icke väcka anstöt hos de hedniska earne eller skada sina handelsintressen icke velat alltför starkt ımhålla sin kristna tro på de mynt, som voro avsedda att

[1] A. st. s. 47.

tjäna varuutbytet med den inhemska hedniska befolkningen, men i det afseendet skulle deras egna, från Dorstat medförda mynttyper såsom på det hela indifferenta, fullt motsvarat ändamålet. När man därför på de i Birka i större antal än annorstädes påträffade starkt barbariserade efterbildningarne af Karl den stores Dorstatsdenarer finner små, endast här uppträdande bitecken, symboler eller emblemer, synes mig denna omständighet jämte myntgravörernas tydliga obekantskap med förebildernas, de äkta Dorstatsmyntens, skrivtecken bestämt visa hän på en af inhemska myntmästare igångsatt och ledd prägling, till vilken impulsen visserligen sannolikt kommit från den av Stjerna på goda grunder antagna frisiska kolonien i Birka, vars betydelse och inflytande han dock torde ha överdrivit. De s. k. Birkamynten vittna åtminstone icke om ett starkt frisiskt inflytande på den plats, där de slagits, snarare tvärtom.

I en följande uppsats skall jag söka visa, i vad mån Birkamyntens typer kunna anses gå tillbaka på utländska förebilder.

lågra nyfunna trepanerade svenska fornkranier.

Av

CARL M. FÜRST.

År 1913 redogjorde jag i en festskrift för professor M. V. Odenius[1] för de dittills kända “Trepanerade svenska kranier från äldre tid“. Av dessa voro två kranier från Västerås, ett från Vagnberga på Öland, från Sundby i Östergötland och tre från Alvastra i Öster- tland. Kranierna från Öland och Östergötland äro med säker- t från äldre järnåldern. Västeråskranierna troligen från yngre nåldern. Alvastrakranierna hade förut beskrivits av Gustaf tzius i hans tyska upplaga av *Crania svecia antiqua.*

Jag har från statens historiska samlingar på sista åren fått g tillsända för undersökning en hel del skelett och kranier n äldre järnåldern och särskilt många från Alvastra. Vid mmanfogningen av benstyckena har det ådagalagts, att tre- nation verkställts å tvänne av dessa kranier. Båda kranierna ro från Östergötland. Det ena var, även det, från Alvastra h det andra från Lilla Berga i Klockrike sn. Emellertid har g senare fått mig tillsänt ett trepanerat kranium från senare kingatiden, funnet vid Broa i Halla sn på Gotland av rektor mson. På grund av denna ej obetydliga tillökning av ma- ialet av trepanerade kranier från förhistorisk tid, har jag här lat lämna en redogörelse för dessa nyförvärvade kranier.

I mitt ovan omtalade arbete har jag redogjort för Hippo- ates’ och Celsus’ beskrivningar på trepanationens indikationer

[1] *K. Fysiografiska sällskapets i Lund Handlingar,* N. F., Bd 24, n:r 4.

och utförande. Detta har sitt särskildta intresse, då Hippokrates levde 400 år före Kristus och Celsus vid Kristi födelses tid. Han var alltså en den äldre järnålderns man. Ifrån denna tidsperiod hava vi också sju av våra tio (elva?) kända trepanerade fornkranier. I mitt arbete framhöll jag, att, om än de allra flesta av kranierna ej trepanerats på grund av föregående hugg- eller krosskada på kraniet, så har dock detta säkerligen varit förhållandet med ett av kranierna från Alvastra. Det kranium från Alvastra, som jag här skall meddela, visar ännu otvetydigare, att ingreppet gjorts i syfte att behandla en yttre, troligen en huggåkomma. De båda andra trepanationerna äro säkerligen tillkomna för att bota inre sjukdomar. Angående trepanationsmetoderna skall jag komma därtill senare, efter att jag beskrivit och avbildat trepanationshålen.



Fig. 1. Trepanerat kranium från Lilla Berga i Klockrike sn i Östergötland. — Läkt trepaneringshål på högra pannbenet. Äldre järnåldern.

1. Om kraniet från Lilla Berga i Klockrike sn i Östergötland har antikvarien Arne meddelat mig, att det funnits vid en undersökning av konservator Erik Sörling, då det anträffades 14 brandgravar med hartstätning, brända ben och lerkärl, tydligen från århundradet före Kr. f., dessutom *en grav med ett skelett,* som låg under släta marken 1,15 m. djupt (Inv. 14850:9). Ovanpå skelettet fanns en del stora stenar. Skelettet låg i öster—väster med dragning åt norr och söder, på rygg och med huvudets framparti nedtryckt i axelvecket. Inga fornsaker hittades, men alla fyndförhållanden tala för, att graven härrör från 1. eller 2. århundradet efter Kr. f. Kraniet har tillhört en man på ungefär 50 år, hade stora ögon-

ynsbågar och hög glabella. Kraniet bestod av 40 mest små ycken. Vid försök att sammanfoga dessa visade sig, att kraniet rit hårt pressat i graven och därigenom nu deformerat samt t pannbenet hade ett trepanerat hål. Alla benen, som beänsat hålet, funnos ej. Dock var det endast ett litet stycke, m saknades i vänstra övre delen av hålets begränsning. Hålet ovalt, nästan runt med största diameter, 29 mm., i riktning kifrån, ovanifrån, från medllinjen framåt, nedåt åt sian. Största diametern vinlrätt mot denna riktning 25 mm. Hålet är beläget i högra pannbenshalvan, istan i medellinjen med sin instra del. Minsta avståndet ovan ögonhålans kant är mm. från kronsömmen mm. Det ligger ungefär höjd med pannknölarna.



Fig. 2 a. Trepanerat kranium från Alvastra i Östergötland. Läkt trepaneringshål på högra hjässbenet. Äldre järnåldern.

Kanterna av hålet äro kta, skarpa mot hjärnsidan h långsluttande utifrån inåt. ålets innerkant visar jämna iglinjer utan vinklar. Allt ityder en synnerligen skicklig operatör och att mannen levat nge efter operationen. På grund av pressningen kunna inga kra mått angivas eller med visshet huvudformen bestämmas.

2. Kraniet tillhör ett av skeletten från det kända gravfältet d Alvastra från ungefär andra århundradet efter Kristus. (Inv. .746:109). Det har tillhört en man på ungefär 40 år men mycket defekt. Även å detta kranium iakttog jag trepanaon först efter att jag sammanfogat benstyckena, då framträdde t trepanerat långsmalt hål på vänstra hjässbenet i dess främre, ot mittellinjen liggande vinkeldel. Hålet är bredare mot ittellinjen och tillspetsat framåt, utåt och når här nästan

kronsömmen, 33 mm. från bregma. Dess kant, som ligger närmast medellinjen, är 15 mm. från pilsömmen. Kanterna angiva läkning sedan längre tid tillbaka. De slutta långsamt inåt mot hjärnhålan. De största diametrarna, vinkelrätt mot varandra, äro, de inre c:a 34 mm. och 14 mm., de yttre c:a 42 mm. och 39 mm. Sex sammanfogade benstycken bilda hålets kant. Hålets oregelbundna form angiver bestämt, att det ej utförts med något trepanborr, utan troligen, såsom ovan nämnts, efter ett kross- eller huggsår åstadkommits genom jämning av kanterna med skarpt redskap. Härvid har på vanligt sätt hålet gjorts vidare utåt än inåt. Att även denna trepanation utförts med van hand är tydligt, men här har skadan dikterat hålets form och arbetet i dess helhet. Att hålet ej tillkommit endast genom hugg är otänkbart och motsäges genom de tillskrapade sluttande kanterna.

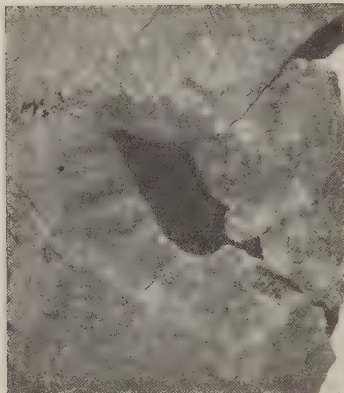


Fig. 2 b. Från kraniet fig. 2a. Trepanerade hålet med omgivning.

3. Detta kranium härstammar från en grav från senare vikingatiden, c:a år 1000 vid Broa i Halla sn på Gotland. (Inv. 15601). Det har funnits av rektorn H. Hanson. Skelettet låg med huvudet i söder. I övre stenfyllningen av graven låg ett vikingatidens bildstensfragment och vid skelettet anträffades bland annat ett ringspänne av brons, av ren vikingatidstyp.

Kraniet är av manlig typ c:a 40—50 års ålder. Stora ögonbrynsbågar och hög glabella, långsamt stigande panna. Nackknölen är ovantill starkt avgränsad (batrycefali). Dolikocefali Ind. 67,7. Nordisk typ. Kraniet något assymetriskt.

På högra tinningbenet 70 mm. från pilsömmen, 55 mm. från lambdasömmen och 38 mm. från kronsömmen är ett trepanerat

l, oregelbundet ovalt, med största diametern från ovan nedåt. örsta längd 23 mm. Största mot denna vinkelräta diameter mm. Kanterna sluttande mot djupet. Kanterna angiva tyd- läkning sedan lång tid tillbaka.

I mitt ovan omtalade arbete om trepanerade svenska forn- anier citerar jag Celsus efter Odenius' ypperliga översättning

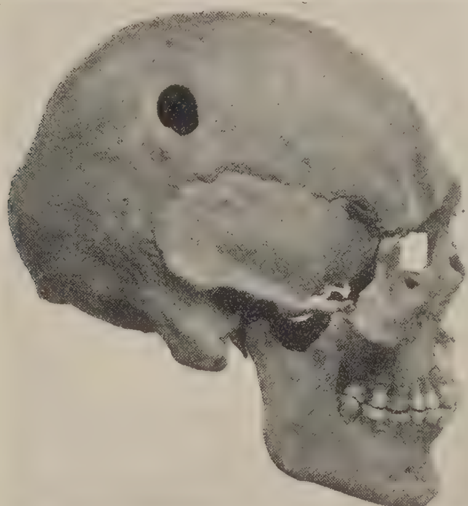


Fig. 3 a. Trepanerat kranium från Broa i Halla sn på Gotland. Läkt trepaneringshål på högra hjässbenet. Vikingatid.

rande trepaneringsmetoderna och får hänvisa till mitt arbete rande dessa ting. Emellertid vill jag här anföra något an- ende trepanationssätten. Celsus säger: "Resektionen af ben er på tvenne sätt; om det skadade partiet är helt litet, sker t medels trepanen (modiolus) hvilken grekerna kalla choinikis; h om det har större omfång, medels borret". Rörande den nare metoden, med borret, säger han: "Med detta upptager an just på gränsen mellan det sjukligt förändrade och det ska benet ett hål, och sedan icke så långt därifrån ett andra h så ett tredje, till dess man med sådana hål omgifvit hela

det område, som skall utmejslas och äfven här ger spånens färg tillkänna huru långt man bör låta borret intränga. Därefter drifver man med hammaren en skärande mejsel (scalper excisorius) från det ena hålet till det andra och utmejslar därmed skiljeväggarna mellan dem; och på sådant sätt erhålles en runt omkring gående fåra, liknande den, som med trepanen nedskäres i en krets af ringare omfång". Celsus angiver sätt, varpå man vid borrningen och mejslingen skall skydda järnhinnan. Han säger sedan: "När hela benpartiet är utskaffadt, bör man skrapa och afjämna ränderna rundt omkring samt uppsamla de spånor, som kunnat sätta sig fast på hjärnhinnan".

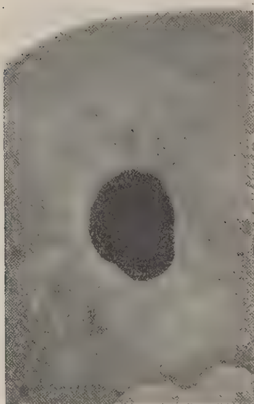


Fig. 3b. Från kraniet fig. 3a. Trepanerade hålet med omgivning.

Trepanationen var på Celsus' och Hippokrates' tid en redan högt uppdriven kirurgisk operation. Ursprungligen skrapades hålet ut, och skrapningsmetoden i samband med borrning har nog varit den vanligaste. — Min uppfattning är den, att åtminstone de flesta av våra svenska trepanerade kranier, trepanerats så att fyra eller två hål borrats och att man sedan mejslat och skrapat mellan dessa. Innerkanten har alltid jämnats senare genom skrapning, varvid den yttre diametern alltid blivit större än den inre, djupare. Det ena Vesteråskraniets hål har en form, som kan peka åt att det åstadkommits med trepankrona (rundborr) och kraniet från Klockrike har även en sådan form. Hålet på vikingakraniet från Gotland är alltför avlångt och oregelbundet, för att det skulle åstadkommits med trepan, men väl genom skrapning med eller utan hålborr. Båda dessa trepaneringar hava säkerligen verkställts såsom botemedel för någon inre åkomma, då däremot Alvastrakraniets hål genom sin långsträckta form antyder, att benet skadats, förmodligen av hugg, och de

asiga styckena borttagits samt sedan hålets kanter skrapats mna och innåtsluttande.

De kranier, som jag skildrat i min förra avhandling, hava la utom det ena Västeråskraniet sina trepanationshål inpå en aniesöm. Endast på Alvastrakraniet av de nu här beskrivna e kranierna kommer det trepanerade hålet intill en söm. Alla trepanerade kranierna vi funnit i Sverige utom Ölandskraniet ava läkta benkanter kring hålet, vilket alltså ådagalägger, att epaneringen gjorts längre d innan döden. Det är nellertid i allmänhet myc- et svårt att med full säker- et bestämma, om verkligen t hål är trepanerat, när enkanterna ej visa tecken ll läkning. Ett hål kan ju v olika orsaker komma till ånd efter döden och simu- ra ett trepaneringshål. Då d läkning av benkanterna karpa vinklar kunna utjäm- as och hålets begränsning vrundas, är det ej heller tt avgöra, om en trepanering verkställts genom borrning och krapning mellan hålen eller medels trepankrona. Hålet får i rra fallet under första tiden, innan läkning inträtt, en mer eller iindre fyrkantig form, och av detta skäl skulle alltså ett på så itt trepanerat färskt hål vara fyrkantigt och således angiva, att et trepanerats på ovannämnda sätt.

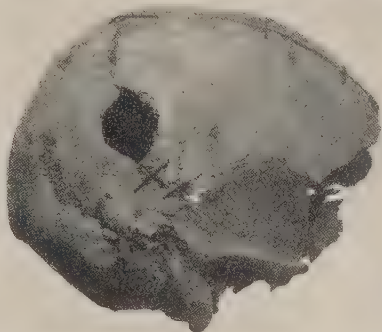


Fig. 4. Trepanerat (?) kranium från Fredriksdal i Vagnhärad i Södermanland. Ej läkta kanter kring hålet. Yngre järnåldern.

Docent L. Ribbing har gjort mig uppmärksam på ett kra- ium, tillhörigt zoologiska institutionen i Lund, men som nu- era finnes på den anatomiska institutionen därstädes och som nöjligen kunde vara trepanerat. Sven Nilsson har erhållit kra- iet från Anders Retzius. Det tillhör yngre järnåldern och är rån Fredriksdal i Vagnhärad i Södermanland i närheten av

Östersjökusten. Det är av Retzius omtalat i hans arbete *"Om svenska fornkranier"* (*Öfversigt af K. Vetenskaps Akademiens Förhandlingar* 1845 p. 116) och i *"Ethnologische Schriften von Anders Retzius* 1864. Retzius har sammanfogat kraniestyckena och säger, att skallen har haft en oval form med låga avplattade hjässknölar, utstående långt samt sluttande bakhuvud utan avsats. Han markerar detta senare, då han säger, att kraniet dock ej hade den bland svenskar så allmänt förekommande nackknölen. Efter Retzius' mått har kraniet en längdbreddindex 78,4.

På högra hjässbenet ungefär å hjässknölen är ett hål av rundad form men med tillspetsningar uppåt och nedåt, där sprickor fortsätta i benet. Sprickorna begränsa ett löst, men nu fastfogat benstycke, som utgöres av främre delen av hjässbenet och ett mindre stycke av pannbenet. Främsta delen av högra pannbenshalvan är numera borta, varför några kranielängdmått ej kunnat tagas och breddmåtten ej häller annat än approximativt angivas.

Hålets kanter, särskilt de bakre, hava avsluttning mot djupet, så att hålets yttre diameter är större än den inre. Främre delen av hålkanten är delvis belagd med gammalt lim, som jag ej vågat taga bort för att ej skada benet, och delvis mera naggad än den bakre. Benet, som omgiver hålet, visar på en ganska stor omkrets en ojämnare och liksom anfrätt yta, isynnerhet jämförd med ytan på kraniets övriga ben. Hålet är i största breddiameter 23 mm. Den största höjddiametern, som genom söndersplittring dock är förstorad, mäter 30 mm.

Att med full bestämdhet avgöra, ifall här förelegat en trepanation under livet eller om hålet har uppkommit på ett eller annat sätt efter döden, är omöjligt. Sprickan i benet, som går igenom hålet, har säkerligen uppstått genom våld å kraniet efter döden, och att den går så att säga genom hålet är ju ganska naturligt, då ett förutvarande hål ofta blir ledande för riktningen av en bristning vid yttre våld. Den ojämna yttre benlamellen skulle kunna tyda på en inflamatorisk benhinneprocess i närheten av hålet, och denna skulle kunnat utgå från operationen.

Själva hålets form talar otvivelaktigt för att här trepana-
on förelegat, särskilt då man också tager hänsyn till dess bakre
ant. Formen är rundat fyrkantig, men tillspetsningarna äro
ikerligen uppkomna efter döden, åtminstone såsom de nu te
g. Då kanterna överallt äro ojämna och ej visa den släthet
å något ställe, vilken ådagalägger läkning, så är det tydligt,
t, om trepanation här verkställts, så har den ej utförts lång
d före döden, kanske t. o. m. orsakat döden indirekt, i det
fektion med varbildning, inträtt, vilket benytans utseende skulle
ityda. Dock måste denna process varat några månader.

Det är, såsom sagts, lätt att konstatera trepanation, när
enet visar läkning i trepanationshålets kanter. Däremot är
et svårt att med full visshet avgöra, om det föreligger färsk
epanation d. v. s. trepanation strax före döden, innan läkning
benet inträtt. Den längstgående slutdragning jag kan göra
v iakttagelserna i detta fall är, att här ej den möjligheten är
esluten, att man på detta kranium verkställt trepanation så
ass kort tid före döden att ej benkanterna visa läkning. Att
funnit trepanerade kranier i vårt land från andra ställen både
ån äldre och yngre järnåldern, gör det i och för sig ej otroligt,
t sådan förekommit även vid kusttrakterna i Södermanland.

Av det, jag förut och nu här ovan visat, bör det vara tyd-
gt, att trepanation på skallens ben förekommit under förhisto-
sk tid ganska utbrett i vårt land och att skickliga trepane-
ngsoperatörer funnits under äldre och yngre järnåldern i Sverige
ch särskilt i Alvastra.

Viktsenheterna i Sverige under Vikingatiden.

Av

FRANS DE BRUN.

I sin ståtliga doktorsavhandling: "La Suède et l'Orient" 1914, upptager dr T. J. Arne till behandling bl. a. även frågan om viktsystemet under Vikingatiden. Sedan han på sidorna 177 och 178 beskrivit de påträffade vågarna, vilka han anser direkt eller indirekt härröra från Orienten, övergår han på sid. 183 till en detaljerad framställning av de olika viktsfynd man gjort här i Sverige. Först är materialet ordnat efter fyndorterna, och därefter uppräknas de vikter, som ansetts värda att vägas, i grupper efter storleken. Slutligen tages aritmetiska mediet mellan de 26 bästa av dem, som äro försedda med punkter. Härvid erhåller dr Arne som enhet 4,016 gr., vilket avrundas till 4 gr., och, då hänsyn tages till viktsförlust på grund av rost och annan bristfällighet, anses leda till just den sassanidiska drachmen, 4,25 gr.

Dr Arnes resonnemang förefaller onekligen lockande, men å andra sidan måste man vara försiktig med handhavandet av siffror. Det är en gammal känd sak, att med siffror kan man bevisa vad man vill, och det är därför av vikt, att man noga aktar sig för att låta sig påverkas av förutfattade åsikter. Då som sagt dr Arnes motivering för att ett så starkt österländskt inflytande gjort sig gällande under Vikingatiden, att man rent av använt den sassanidiska drachmen, av allmänna skäl förefaller synnerligen tilltalande, torde en kritik av hans kalkyler vara av intresse, innan resultatet fastslås som ovedersägligt.

Falkman redogör i sin bekanta bok: *Om Mått och Vigt Sverige,* 1884, 1:a delen, sid. 371—375, för de äldre åsikna i frågan. Han dröjer särskilt vid Holmboes undersökng av 48 kulformiga vikter, av vilka denne uttagit de 27 bäst varade. Holmboe hade jämkat litet på dem — enligt Falkan godtyckligt — lagt till litet här (högst 1,9 gr.), dragit av et där (högst 1,19 gr.) och på sådant sätt erhållit en enhet 8,44 gr., motsvarande en örtug. Han räknade endast punkna på ena sidan av varje vikt. — Därpå framhåller Falkman egen åsikt. Erinrar först om att den grekiska drachmen Solons tid skulle ha motsvarat 4,337050428 (!) gr. Sedan han rpå visat, att av Holmboes 27 vikter 23 voro något för lätta, ket de för resten borde vara på grund av rost och nyttjande, mmer han till det resultat, att enheten just var den grekiska achmen — 4,337050428 gr. Det behöver väl knappast påpekas, Falkman faktiskt gör sig skyldig till samma fel, som han ebrår Holmboe, nämligen att han tillägger godtyckliga vik-, och detta är nästan värre än Holmboes förfarande, vilken ck i detalj granskar varje särskilt fall. I likhet med Hällöm, till vilkens motivering han hänvisar, anser Falkman rikast att räkna med summan av punkterna på båda sidorna.

Riksantikvarien Hans Hildebrand omtalar i *Sveriges Meltid,* 1: 755, huru i Statens Historiska Museum förvaras en nring med en vikt av 101,88 gr., som på insidan är försedd d 4 inslagna märken och därför anses motsvara 4 bestämda heter. Ringen har blivit funnen tillsammans med arabiska ynt, det yngsta från år. 945. Den ifrågasatta enheten, 1 öre, ulle då väga 25,47 gr. och örtugen alltså motsvara 8,49 gr.

Efter denna lilla utflykt åt annat håll vill jag nu återgå dr Arnes intressanta undersökning. På sid. 189 framhåller Arne, att de små vikterna relativt minskats mest, samtidigt m de varit svårast att korrekt tillverka, men ingår ej på nån närmare diskussion om orsakerna till minskningen. Visrligen torde det ej vara möjligt att exakt ange, huru det förller sig med denna och korrigera för densamma, men något

hade väl dock kunnat göras. Om de rostiga vikterna frånses, bero felen huvudsakligen på två omständigheter: slitningen och tillverkningsfelet. Slitningen är tydligen proportionell mot ytan dividerad med halva antalet punkter (=n), och då ytan i sin ordning är proportionell mot $\sqrt[3]{n^2}$, skulle således slitningen vara omvänt proportionell mot $\sqrt[3]{n}$. Men man måste naturligtvis även taga hänsyn till om en vikt varit mycket i bruk. En blick på dr Arnes tabell visar, att det är enheterna från de vikter, som på varje sida ha 1, 5, 4, 3 punkter i nu nämnd ordning, som i genomsnitt relativt äro de minsta. Å andra sidan är det väl tämligen påtagligt, att just vikterna i mitten samt enheten varit mest i farten. Att ange siffror som mått på huru ofta de olika vikterna behövts, är självfallet omöjligt men man skulle kunna tänka sig, att antalet fynd av de olika storlekarna skulle kunna vara ett uttryck härför. Av dr Arnes tabell framgår, att där upptagas följande antal av de vägda[1] vikterna:

med 1 punkt: 2 st.
„ 1½ „ 4 „
„ 2 punkter: 4 st.
„ 3 „ 8 „
„ 4 „ 17 „
„ 5 „ 12 „
„ 7 „ 1 „
„ 9 „ 3 „
„ 10 „ 1 „
„ 12 „ 2 „ o. s. v.

Att så få hittats just av den minsta storleken, kan bero på att de på grund av sin litenhet ej så lätt observerats, relativt hastigare förstörts av rost, etc. Eljes stämmer resultatet ganska bra med vad man väntat sig, men man får naturligtvis ej lägga det till grund för en faktisk beräkning, åtminstone ej förrän man förfogar över ett större antal vikter.

---

[1] Detta av bekvämlighetsskäl, rätteligen hade alla fynden, även de mycket skadade, bort tagas med.

Vad tillverkningsfelet beträffar, kan det lika väl vara ne-
ativt som positivt. Det är för övrigt, såsom dr Arne påpekar,
örre ju mindre n är, om man undantager de mycket stora
kterna, som utan tvivel brukats för grövre vägningar. Vore
let lika stort för varje särskild vikt, bleve det för enheten
nvänt proportionellt mot n, en hypotes vartill man dock ej
berättigad. Tillverkningsfelet står tydligtvis i samband med
använda vågarnas känslighet, varom jag ej har mig något
kant; det skulle ingenting tjäna till att lägga ned arbete och
stnad på ett noggrannare utarbetande av en vikt, än som
ktiskt vore av behovet påkallat, men å andra sidan släppte
an nog ej av i onödan på noggrannheten. Då en Birkavikt
rekommer om 1,12 gr. och en annan dylik om 2,54 gr., torde
an kunna lita på att tillverkningsfelet för varje vikt ej över-
eg skillnaden mellan dessa eller 0,42 gr. Vidare torde obser-
ras, att den förstnämnda lilla vikten består sig med 24 mär-
n, och att man således räknade med ännu mindre enheter,
lket tyder på stor skärpa vid vägningarna. Det finnes ingen
ledning antaga att dessa små vikter skulle ha använts till
gon annan speciell våg, som varit känsligare.

För att komma åt den sökta enheten har man således, att
l det observerade värdet lägga en term, omvänt proportio-
ll mot kubikroten ur n (denna term är alltid positiv), men
m även på annat sätt beror av n, samt ännu en term, som
n vara såväl positiv som negativ och som minskas samti-
gt med att n ökas, men under alla förhållanden kan anses
l sitt absoluta belopp ligga under $\frac{0{,}42}{n}$ gr. Om man förfogar
er en tillräcklig mängd vikter, kan man nu taga aritmetiska
ediet mellan varandra närstående med samma punktantal och
rigenom — eftersom tillverkningsfelen äro små och såväl
s. som neg. — tämligen eliminera den sista termen[1]. Kor-
ktionen skulle då bestå uteslutande i en enda term. — Att
r fortsätta en teoretisk diskussion ang. bestämmande av vikts-

[1] Däremot försvinna ej på detta sätt slitningsfelen, enär de samtliga äro
sitiva.

enheten på denna väg tjänar emellertid ej mycket till, då materialet för närvarande varken är tillräckligt noggrannt undersökt eller tillräckligt omfattande för att kunna giva goda medelvärden.

De skadade homogena vikterna skulle man möjligen kunna komplettera genom att man bestämmer deras specifika vikter och väger dem delvis nedsänkta i vatten. Måhända kunde man också på något liknande sätt komma under fund med avnötningen för de andra. Om man också ej på denna väg får så synnerligen goda värden, äro de likväl att föredraga framför ingen korrektion alls. Ju större antal vikter man kan få att studera, desto bättre resultat bör man erhålla. För övrigt synes det, som om de olika vikterna skulle behöva vägas om, i det att för många endast en decimal uppgives. Begagnar här tillfället att till de av dr Arne gjorda rättelserna till tabellen å sid. 189—191 tillfoga följande: på sid. 189, rad 23 t. h., står 3,9 — läs 3,905 à 3,906; sid. 190, rad 20 t. h., står 4,20 — läs 4,21; samma sida. rad 5 nedifrån, står 4,25 — läs 4,06; samma sida, rad 4 nedifrån, står 199,2 — läs 199,7; på sid. 191, rad 2, står 4,416 — läs 4,42. Se för övrigt ang. slutsiffrorna de speciella uppgifterna här nedan.

Beträffande den viktiga frågan, om man skall slå ihop punkterna på båda sidor, säger dr Arne så gott som utan motivering, att man så bör göra. Nu förhåller det sig så, att med ett enda undantag (1+2 punkter) och en markering 10+12 (för vilken $6\frac{1}{2}$ passar bäst) samma punktantal återfinnes å ömse sidor. Om då de båda talen skulle adderas, bleve följden, att man aldrig skulle få udda tal utan att tillgripa vikten med de 3 punkterna. Men de udda talen förekomma lika ofta som de jämna, och då borde sådana vikter vara särskilt talrika, ja uppträda lika ofta som alla de andra tillsammans. Nu förekomma i serien endast 4, däri inräknade 2 omarkerade av obetydligt mindre vikt, medan samtidigt finnas t. ex. 17 st. med 8 punkter. Vidare har man ett alldeles bestämt behov av $\frac{1}{2}$ enhet, men härför torde å andra sidan de fyra vikterna med 1+2 punkter varit tillräckliga. Härtill kommer, att den

Hildebrand omtalade ringen ger vid handen, att enheten rit omkr. 8.49 gr[1]. Utan tvekan torde man därför kunna anıta sig till Holmboes åsikt, att prickarna böra räknas endast i ena sidan; om olika antal punkter förekomma, har man ıturligtvis att taga aritmetiska mediet, så att 1+2 punkter etyda 1 ½ enhet.

De forskare, som sysslat med det föreliggande problemet, ı allesammans tagit som självklar förutsättning, att de olika kterna på grund av rost m. m. avtagit från vikter, som hänra sig till en och samma enhet. Det förefaller, som om ett dikt antagande vore ett föregripande av undersökningens reıltat. Först om det kan visas, att samtliga vikter leda till ıheter, som tendera mot en och samma gräns, har man rätt t göra detta antagande.

Jag övergår nu till materialet, varvid dr Arnes numrering behålles, och börjar då med

Gottland, som har följande användbara fynd:

Järnvikter med uppgivet antal punkter:

17,5 gr. = 2 · 8,75 gr. (Slutsiffran möjligen felaktig på ± 2, saknas på dr Arnes tabell, sid. 189).
24,35 „ = 3 · 8,12 „
32,65 „ = 4 · 8,16 „
39,12 „ = 5 · 7,824 „ (Slutsiffran möjligen felaktig med ±1).
57,2 „ = 7 · 8,17 „

32,4 „ = 4 · 8,10 „ (Slutsiffran möjligen felaktig med ±1).
82,505 „ = 10 · 8,2505 gr.

17,4 „ = 2 · 8,7 gr.

12,9 „ = 1,5 · 8,6 „
30,27 „ = 4 · 7,58 „ (Slutsiffran mellan 6 och 9).
23,5 „ = 3 · 7,83 „ (Slutsiffran mellan 2 och 5).

32,02 „ = 4 · 8,005 „ (säges vara “intact“. Slutsiffran i 8,005 möjligen felaktig med ±1).

[1] Jämför härmed även dr Arnes uppgifter på sid 193.

12. 13,00 gr. = 1,5 · 8,67 gr.
31,00 „ = 4 · 7,75 „
39,00 „ = 5 · 7,80 „
101,00 „ = 12 · 8,42 „

Dr Arne uppgiver i sin tabell, som ligger till grund för enhetsbestämningen, att alla 8 decimalerna äro nollor, och jag har därför också räknat under denna förutsättning. Sannolik-

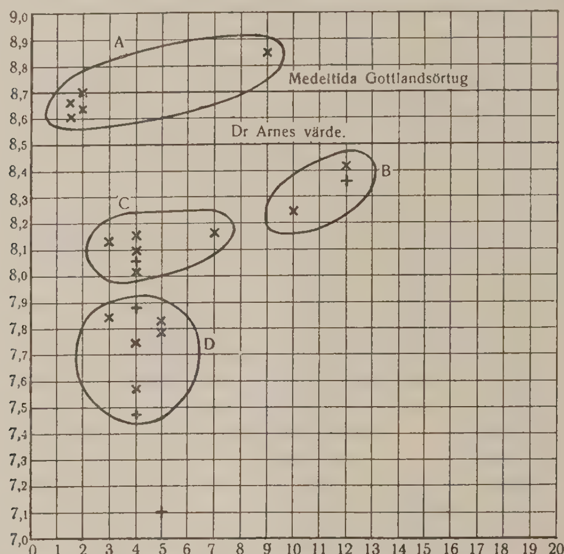


Diagram över viktsenheterna enl. fynd från Gottland (×) och Uppland (+).

heten för att en dylik händelse inträffar är ej stor — blott 0,00000001! Skulle nollorna rätteligen vara borta, är det ej mycket värde i viktsuppgifterna, speciellt i den första 13 gr. Av olikheten 13,5 > 13 > 12,5 följer endast $\frac{2}{3}$ · 13,5 > $\frac{2}{3}$ · 13 > $\frac{2}{3}$ · 12,5. Man skulle således endast få veta, att viktsenheten låg mellan 9 gr. och 8 $\frac{1}{3}$ gr.

13. 79,5 gr. = 9 · 8,84 gr. (möjl. 8,83 gr.).

Dessutom förekomma bronsvikter:

3. 819,97 gr. = 20 · 5 · 8,1997 gr. (jfr Skånevikten nr 32).

. 166 gr.=20 · 8,3 gr. (utan punkter, 20 endast gissat).

Slutligen finnas två stora järnvikter utan punkter, av ka den mindre kan representera 36, den större 7.36 enter. Man skulle i sådant fall ha

. 302 gr.=36 · 8,4 gr.
2136 „ =7 · 36 · 8.48 gr. (eller 8,47).

För att få en bättre föreställning om vad ovanstående egent-;en innebär, ber jag få hänvisa till diagrammet å sid. 62,

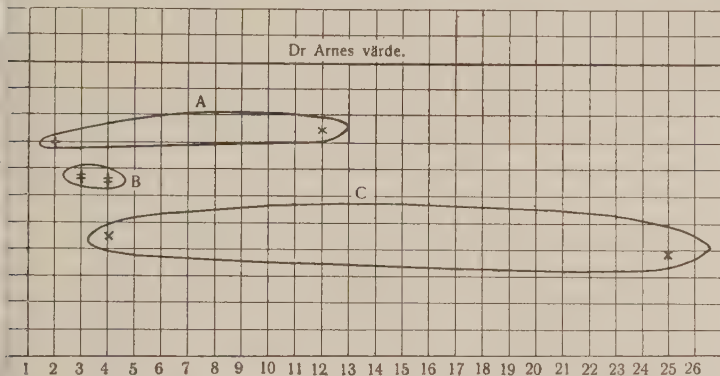


Diagram över viktsenheterna enl. fynd från Skåne (×) och Blekinge (+).

.r som abscissor avsatts antalet prickar (n) och som motsva-nde ordinator därtill hörande gramtal för enheten. Av ut-mmesskäl ha varken de homogena bronsvikterna eller de ho-ogena järnvikterna tagits med. Det är endast den största -nvikten, vilken ger 8,50 gr. som resultat och detta naturligt-s under förutsättning, att uppdelningen i faktorer där är rik-g, varom man i själva verket ingenting vet. Ganska nära omma vikter under nr 12, 11, 13, men för de översta punk-rna — gruppen A — i diagrammet duger dr Arnes värde ej ls. För dessa passar den medeltida gottländska örtugen vida ättre, den är nämligen ungefär 8,7 gr. Av de övriga finns en upp (D) med 7,85 gr. som gräns, en (C) med 8,15 gr. och en) med 8,3 gr., vilken med litet god vilja kan tänkas syfta

mot dr Arnes värde, i synnerhet om detta modifieras till Holmboes värde 8,44 eller ännu bättre till 8,4 gr. I fall detta resonnemang är riktigt, skulle man då ha 4 olika viktsystem med enheterna 8,7 gr., 8,4 gr., 8,15 gr., 7,85 gr.

Av dr Arnes stora material för *Uppland* torde endast nedanstående vikter av järn med bronsplattor förtjäna att upptagas:

14. 35,5 gr. = 5 · 7,1 gr.
15. 32,23 „ = 4 · 8,06 „
19 b. 100,5 „ = 12 · 8,37 gr. (möjligen 8,38).
19 f. 29,9 „ = 4 · 7,47 „ (mellan 7,46 och 7,49).
31,5 „ = 4 · 7,87 „ („ 7,86 och 7,89).

samt utan prickar:

18. 759,9 gr. = 96 · 7,92 gr. (eller 90 · 8,44 gr.).
134,7 „ = 18 · 7,483 „ (slutdec. mellan 1 och 6).

Intressanta äro även några Birkavikter av brons (nr 18) om 2,12 gr., 2,54 gr., 3,1 gr. och 12,6 gr. resp., motsvarande $^1/_4$, $^5/_{16}$, $^3/_8$ örtug samt $^1/_2$ öre resp., vilka, såsom förut framhållits, ge antydan om noggrannheten. De tre förstnämnda äro kubo-oktoedriska, den 4:e sfärisk med avplattade poler.

Även här tycks dr Arnes värde (se diagrammet), ligga väl högt, särskilt gäller detta om de nedersta punkterna. De tre (ev. fyra) översta kunna återföras på grupperna B, C och D av diagrammet.

För de närmast följande landskapen finns intet användbart material. I *Östergötland* har påträffats en vikt om 190,1 gr., utan prickar; efter delning med 24 skulle man få 7,92 gr.

För *Öland* uppgives en vikt utan prickar, som ursprungligen skulle ha vägt 204 gr. och efter division med 24 alltså leda till 8,48 à 8,52 gr.

För *Skåne* har man en järnvikt med bronsplattor med 4 prickar på vardera sidan:

34. 31,35 gr. = 4 · 7,84 gr.

mt en dylik utan prickar:

). 468,8 gr. = 60 · 7,813 gr. (slutsiffran högst 6, lägst 3).

Vidare ha där påträffats en homogen bronsvikt med ickar:

2. 194,8 gr. = 25 · 7,79 gr. (Rosetten med de 5 bladen (= händer?) betyder utan tvivel 5 . 5 = 25. Jfr Gottlandsvikten nr 3, där en liknande markering finnes).

mt en utan markering:

3. 99,3 gr. = 12 · 8,27 gr. (slutdec. kan vara 8).

Frånsett det sista fallet, där för resten 12 endast är gissat, ulle enheten således stämma ganska bra med den förut för ottland funna: 7,85 gr. Den sista åter passar någorlunda ihop ed Gottlandsvikten 8,4 gr.

*Blekinge*fynden äro järnvikter med bronsplattor, alla utan ickar:

16,5 gr.	= 2 · 8,2	gr.	(slutsiffran möjl. 3).
24,23 „	= 3 · 8,08	„	
24,25 „	= 3 · 8,08	„	
32,25 „	= 4 · 8,063	„	(mellan 8,061 och 8,064).
32,27 „	= 4 · 8,07	„	

Av dessa peka de 4 sistnämnda — gruppen B i diagramet — alldeles bestämt på en enhet om 8,1 gr. Den första er kan föras tillbaka på Gottlandsvikten 8,4 gr.

Om man nu försöker att sammanställa de erhållna värna, skulle man således få

8,7 gr. (Gottlandsörtugen) för Gottland
8,4 „ för Gottland, Uppland, Öland (?), Skåne (?), Blekinge (?)
8,1 „ „ Blekinge, Gottland, Uppland (?)
7,85 „ „ Gottland, Uppland, Skåne.

På grund av materialets otillräcklighet kan man naturligts ingenting säkert påstå om de olika siffertalen, men nog

förefaller det sannolikt, att de undersökta vikterna äro att hänföra till skillda system. Någon anledning att föredraga 8,50 gr. framför Holmboes eller Falkmans resultat har man svårt att upptäcka. En vikt med 4 punkter på vardera sidan, vilken av dr Arne uppgives vara "intact", väger 32,02 gr., men om man räknar med 8,49 à 8,51 gr. skulle den väga minst 33,96 gr. och således ha ett tillverkningsfel av i det närmaste 2 gr. Men nu är skillnaden mellan två andra vikter — visserligen funna på annat ställe, Björkö — blott 0,42 gr., och då kan man ej gärna tänka sig ett nära 5 gånger så stort fel. Det förtjänar även beaktas, att de ovannämnda vikterna och vågarna sannolikt voro avsedda för vägning av guld och silver.



Några enmansgravar från stenåldern.

Av

FOLKE HANSEN.

öljande förteckning på några enmansgravar från stenåldern gör endast anspråk på att vara ett supplement till de undersökningar av enmansgravar, som T. J. -ne lämnar i *Fornvännen* 1909 i sin "*Stenåldersundersökning* '", sid. 99 samt O. Rydbeck i *Fornvännen* 1910, sid. 1 samt samma tidskrift 1912, sid. 167.

I. Enmansgrav i Gessie. Enligt en tidningsnotis skulle ntbrukaren Ola Jönsson i Gessie vid grustagning påträffat lar av skelett samt trenne flintyxor. Vid den undersökning, m omedelbart följde, visade det sig, att fyndomständigheterna oro följande:

Platsen där skelettet påträffades, markeras av en mindre rhöjning i terrängen. Den ligger ungefär 125 m. nordost om ırden och användes till grustagning för gårdens eget behof. nder myllan finnes löst grus och därunder lera — och kalkandad, hårt sammanpackad grus.

I det senare lagrets övre del, ungefär 1 m. under markens vå, skulle skelettet ha legat. Vid min ankomst voro alla ben upptagna samt flera lass grus därefter bortförda. Inga år efter graven kunde därför iakttagas. Det återstod därför ıdast att tillvarataga de funna benen och fornsakerna.

Det visade sig härvid att en stor del av skelettets ben knades. Sålunda fanns av kraniet endast en mindre bit av ässan. Av armarnas ben återstodo endast några få avbrutna

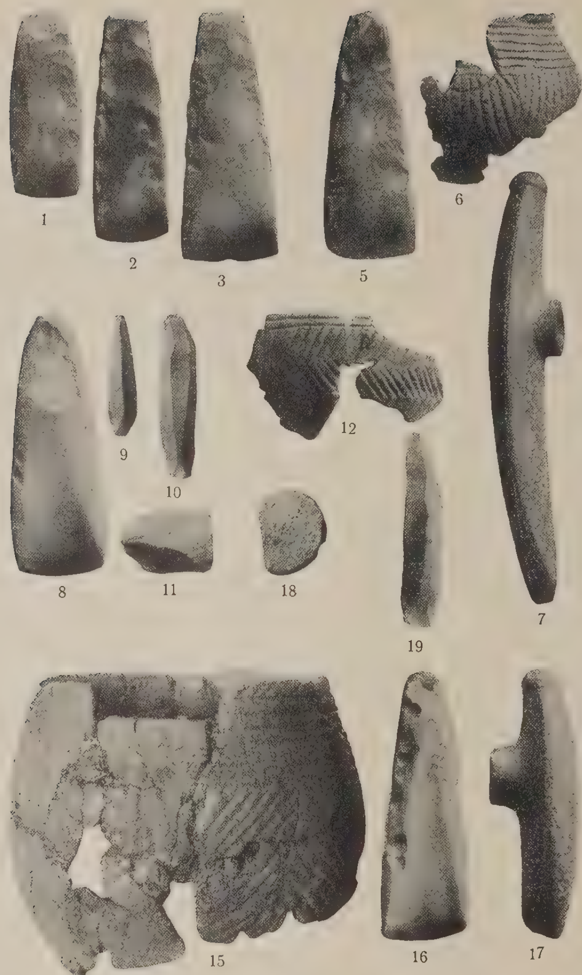


Fig. 1—3, 5—12, 15—19.

bitar. Nästan hela bröstkorgen saknades. Däremot funnos de flesta delarna av bäckenpartiet samt undre extremiteterna. Skelettdelarna voro mycket väl bibehållna.

Lårbenen voro tämligen mycket böjda samt något platymer.

Den omständigheten, att större delen av överkroppen sak-ades, torde bero därpå, att graven ej blivit uppmärksammad örrän flintyxorna påträffades, vilka, efter vad man kunde finna, egat vid skelettets högra hand. — Då det ofta förflyter veckor, a månader mellan varje grustagning, kunde de bortförda ske-ettdelarna ej påträffas.

Fullt säkra uppgifter om skelettets läge kunde ej erhållas. Dock torde det vara fullt säkert, att skelettet legat i nord-syd-g riktning med huvudet i norr, eftersom enligt uppgift från ittaren, de långa benen legat i denna riktning. De tre flint-



Fig. 4 (Grav 4 år senare undersökt av O. Frödin).

xorna hade legat väster om skelettet, de två ungefär en halv eter söder om den tredje. De torde sålunda ha legat invid en högra handen, eftersom de ej påträffats förrän bäcken-artiet upptogs. — Bäckenpartiet hade särskilt noga tillvara-gits, då hittaren trodde, att det var huvudskålen. — Strax orr och söder om graven lågo 7—8 större stenar. De torde a utgjort någon sorts stenram omkring skelettet.

Alla yxorna, resp. 11, 14 och 15 cm. långa (fig. 1—3) oro hålslipade, den första dock helt obetydligt. Inga andra rnsaker, vare sig kärl eller flintredskap, hade iakttagits.

II. Tre enmansgravar i Bedinge. Från folkskolläraren P. Söderlind i Skurup hade meddelanden ingått, att lant-rukaren Bengt Jönsson å nr 7 Lilla Bedinge vid tvänne olika

tillfällen under jordarbete påträffat åtskilliga stenåldersföremål, varibland märktes en synnerligen vacker båtformig yxa. Genom samtal med upphittaren visade det sig, att fynden ifråga härrörde från tvänne enmansgravar, belägna tätt invid varandra (se fig. 4).

Angående fyndförhållandena kunde tyvärr endast summariska uppgifter erhållas. Gravarna voro belägna omkring 80 meter väster om gården. Ännu funnos försänkningar i marken, utvisande de ställen, där de legat. Av belägenheten framgick, att de varit anlagda strax intill varandra, den ena knappt 3 m. söder om den andra.

A. Den nordligaste av gravarna, fig. 4:1, hade påträffats 1913 vid plöjning. Att man ej förr stött på densamma berodde därpå, att marken ej förut blivit djupplöjd. Graven bestod av ett ungefär 3 alnar djupt röse, hoplagt av stenar av en mansbördas storlek och dess längdriktning var norr—söder. Stenarna uppbrötos utan att rösets form eller dimensioner iakttogs.

Halvvägs ner i rösets sydöstra del påträffades en vacker, 15 cm. lång hålslipad flintyxa (fig. 5). Under själva röset i det lösa gruset låg skelettet i nord—sydlig riktning med huvudet i norr. Vid skelettets fötter stod en urna. Endast några få delar av kärlet tillvaratogos, men ingenting av skelettet. Såsom fig. 6 visar, har kärlet varit rundbukigt. Halsen har ornerats med 7—8 horisontella ränder, gjorda med en kort, grov kam. Kärlkroppen åter hade likadana ränder i vertikalt led. Kärlet torde ha varit 11—12 cm. högt, med en största diameter 12—15 cm. Godset tämligen tunnt, 7—8 mm., av gulaktig färg.

B. Den andra av Jönsson påträffade graven, fig. 4:2, hade ungefär samma utseende som den förra. Dock lågo här alla de hittade föremålen under röset nedlagda i själva gruset. Skelettet hade liksom det förra huvudet i norr. Vid skelettets högra sida (väster) helt nära handens plats låg en 26 cm. lång båtyxa samt strax nedom denna en hålslipad 15,5 cm. lång flintyxa (fig. 7 och 8). Dessutom hittades ett kärl, (fig. 12),

vå flintspån (fig. 9, 10), samt ett annat flintstycke (fig. 11). 'lintornas plats kunde ej angivas. Urnan stod vid fötterna.

Båtyxan är av långsmal typ med hög skafthålk och med ndknapp. Den är ytterst väl bevarad. Av urnan tillvaratogs ıelt få bitar, därav intet kantstycke. Urnan torde såsom fig. 2 visar, ha varit ornerad närmast mynningen med en del horiontella rader snörintryck. Buken däremot har varit prydd ned sicksacklinjer även dessa i snörornamentik. Kärlet torde ıa haft rundad form; dock är det omöjligt att avgöra, om bottıen varit flat eller kupig.

C. Den sydligaste, fig. 4:3 av gravarna, vilken påträffats 'id konstaterandet av de båda övriga gravarna, låg 4 m. söder ›m förra. Sedan ploglagret, ungefär 30 cm. djupt, borttagits, ›lottades och fotograferades stenröset (fig. 13). Det mätte i 'tan (n—s) 2,01 m., (ö—v) 1,23 m. och var utan någon märk›ar ordning hoplagt av större och mindre gråstenar, många ıv en mansbördas storlek. Vid upptagandet av stenröset förnärktes intet av intresse, förrän man nått understa lagret, vilcet bestod av 6 större stenar, vilka bildade en rektangulär yta. Jnder dessa stenar i själva det lösa gruset, 1,4 m. under marcens nivå, hade liket nedlagts med uppdragna knän. Huvudet ıade legat på sidan med ansiktet åt väster; vänster arm var ›öjd i nästan rät vinkel; bröstkorgens kotor lågo i en svag ›åge åt öster; högra överarmsbenet låg något förskjutet åt väster, dess underarmsben saknades. Under urnan (se fig. 14), som stod 1,05 m. från hjässan lågo två benpipor mycket illa ıtgångna, 10—15 cm. långa, vilka utgjorde de enda återstående delarna av lårbenen, vilka voro något platymer. Även det förıållandet, att nedersta stenlagret endast gick några få cm. söder om urnan, tyder på att skelettet legat med uppdragna knän.

Strax nedom urnan låg ett flintspån. Vid högra handens plats låg en halvmånformig skrapa samt väster om huvudet vänne yxor: en hålslipad flintyxa och en båtyxa (fig. 16—19). Båtyxan låg strax norr om flintyxan med eggen åt sydväst. Flintyxan hade samma riktning. Yxorna torde ha varit ned-

lagda så att den döde haft yxornas skaftändar i höger hand. Båtyxan, som förfärdigats av grönaktig sten, var mycket förvittrad. Den har ovanligt hög skafthålk och är försedd med ändknopp. Spår efter smalsida finnes. Båtyxans längd 16 cm., den hålslipade flintyxans 16 cm.

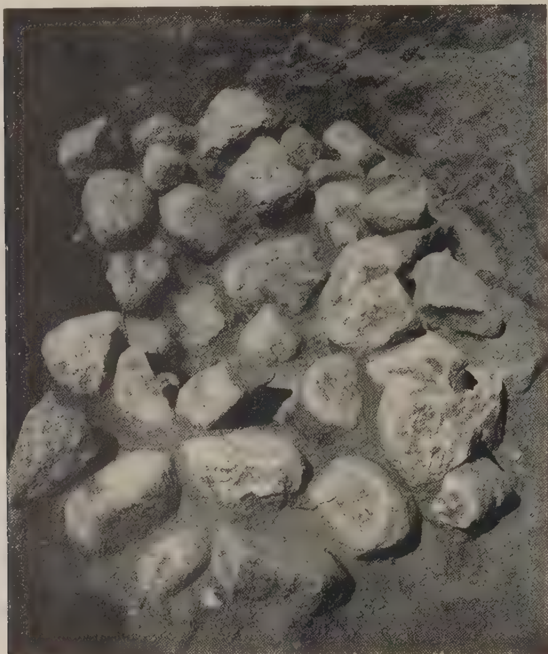


Fig. 13.

Urnan är av rundbukig typ. Närmast randen är den ornerad med 7—8 rader snörintryck, medan buken visar 8 vertikala rader av fjäderliknande ornament (fig. 15), gjorda med grova snören. Kärlets ungefärliga höjd 14 cm., största diameter 15 cm., godset tämligen dåligt med mycken inblandning av gruskorn.

3. Fyra enmansgravar i V. Hoby. Under våren 1916 ha tre enmansgravar från stenåldern utgrävts å lantbrukaren

ans Månssons äger, nr 15 V. Hoby, ej långt från Käflinge, åne. De två upptäcktes redan i november 1915, men blevo större delen upptagna, utan att någon systematisk underkning blev gjord. Helt tillfälligtvis blev förf. i februari 1916 pmärksamgjord på fynden i fråga genom kyrkovärden Pers-



Fig. 14.

n, Stångby. Det visade sig då, att någon efterundersökning kunde företagas förrän frampå våren. Under denna mellanpåträffade ägaren ännu en tredje grav, vars skyddande röse, k vare lämnade instruktioner, endast blottades, utan att några nar blevo rubbade. Gravarna lågo på rad i nordsydlig riktg, strax söder om husets trädgård (se fig. 20). Terrängen här i det närmaste jämn i riktning från norr till söder, men ttar rätt betydligt ett femtiotal meter väster ut. Här ha vi

en försänkning, som går i den förut nämnda nordsydliga riktningen, men som för ej många år sedan varit vattenfylld större delen av året; nu är marken utdikad och odlad. Även längre nord och nordost ut från fyndplatsen sluttar terrängen ned mot Rinnebäck och Käflingeån. Gravfältet upptager sålunda de högsta punkterna för de närmast liggande områdena med en vidsträckt utsikt åt alla håll.

Kulturjorden är av ringa mäktighet, 15—25 cm.; därunder finnes grus och sand samt på ett ungefärligt djup av 90 cm. ett för vatten nästan ogenomträngligt lerlager. Detta senare lager har varit den mest bidragande orsaken till att skelettdelarna ej kunnat bevaras till vår tid. Regn och snösmältningsvattnet sipprar ner genom de övre lösare lagren, men följer sedan lerans övre yta för att stutligen hamna i det förut omnämnda bäckenet eller i Käflingeån. Detta gör att jorden fort uttorkas, och är givetvis den viktigaste orsaken till att förvittringen blivit så fullständig.

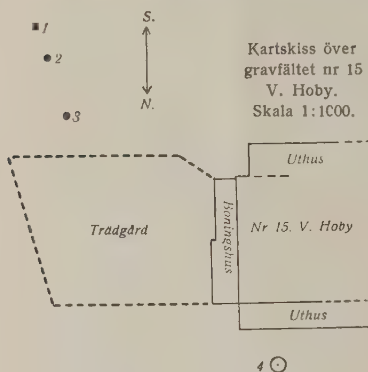


Fig. 20 (Grav 4:s plats ej fullt säker).

A. Den sydligaste av gravarna (fig. 21—22 och 24), påträffades först, men blev också mäst skadad, ett förhållande som är desto mer att beklaga, som denna grav haft det vackraste röset och ett ytterst intressant gravgods. Utan att närmare reflektera över vad man hade framför sig, uppgrävde man hela röset utom södra delen, som fick stå kvar (fig. 22). Röset har varit väl hoplagt i oval form och bestod av större och mindre kullerstenar. Längden torde ha varit något mer än 2,5 m. och bredden nära 2 m. Rösets djup har dock ej överstigit 60—70 cm.; de understa stenarna voro delvis nedgrävda i den orörda bottenleran.



Fig. 21, 22, 23.

I denna grav hittades två urnor och en hålslipad flintyxa. Yxan låg i översta ytlagret till leran. Längd 13,5 cm. (fig. 31). Ungefär på samma djup torde urnorna ha stått. Den mindre (fig. 32 a—b) observerades ej förrän efter uppkastandet av

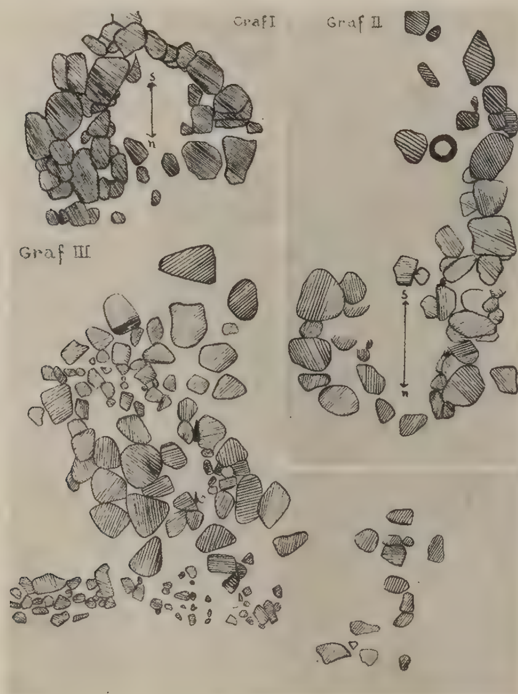


Fig. 24, 25, 26.

jorden, men den störres (fig. 30 a—c) plats kunde något närmare bestämmas. Den stod inom södra delen av röset strax intill flintyxan.

Ornamentiken på de båda krukorna är fullkomligt olikartad. Sålunda prydes den större närmast randen med 6—7 rader fyrkantiga kamintryck. Buken har ett ornament av i varandra lagda vinklar (fig. 30 c), då däremot bottnen är ornerad med tre koncentriska ringar samt därinom några otydliga och

obestämbara ornament (fig. 30 a). Själva randen är som vanligt prydd med små tvärlinjer. Allt är utfört med kam med fyrkantiga tänder. Godset är av ljusbrun färg, är väl bränt. Höjd (ungefär) 14 cm., största diameter 18,2 cm., godsets tjocklek (högst) 0,7 cm.

Den mindre urnan är av mera egendomlig typ. Den har närmast mynningen tre rader slarvigt dragna linjer. Buken indelas i vertikala zoner, prydda med vertikala linjer, sneda streck och släta fält. Ornamentiken går ända ner i bottnen, som ej har haft någon särskild sådan. Randen är tvärornerad. Ornamentiken är utförd med något slags kam (fig. 32 a—b). Godset är väl bränt och av svart färg. Höjden är osäker, medan diametern torde ha varit ungefär 11 cm. Godsets tjocklek (högst) 0,8 cm.

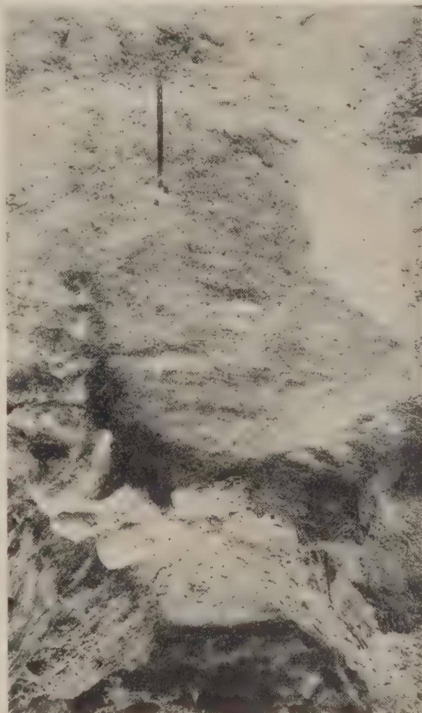


Fig. 27.

För övrigt hittades eller iakttogs ingenting av vikt i denna grav. Man hade vid undersökningen fullkomligt genomsökt bottenlagret, så att man ej på något som hälst sätt kunde konstatera konturerna för den ursprungliga graven eller rester av skelett.

B. Grav 2 (fig. 23 och 25) var rubbad, dels genom sekundärbegravning, brandgrav, antagligen från järnåldern, dels genom ovarsamhet vid påträffandet, vilket skedde av ägaren i november 1915. Man hade grävt sig ned i röset, dels inom

den norra delen, varvid en brandgrav påträffades, dels inom hela södra delen utom närmast intill den större urnan (fig. 23). Inom det förra området hittades dessutom rester av en mindre kruka, nästan klotrund, ornerad med horisontella band i kam-



Fig. 28—29.

ornamentik (fig. 34 b) samt ett 8-ekrigt hjul i bottnen (fig. 34 a). Ekrarna ha ej lika många linjer utan variera dessa från 1—4. Själva randen är tvärornerad. Godset är rödbrunt. Krukans höjd (ung.) 7,7 cm., största diametern 10,2 cm. Dess plats kunde ej närmare bestämmas, då den ej anträffades in situ. Inom samma område lågo brända ben samlade på ett mindre

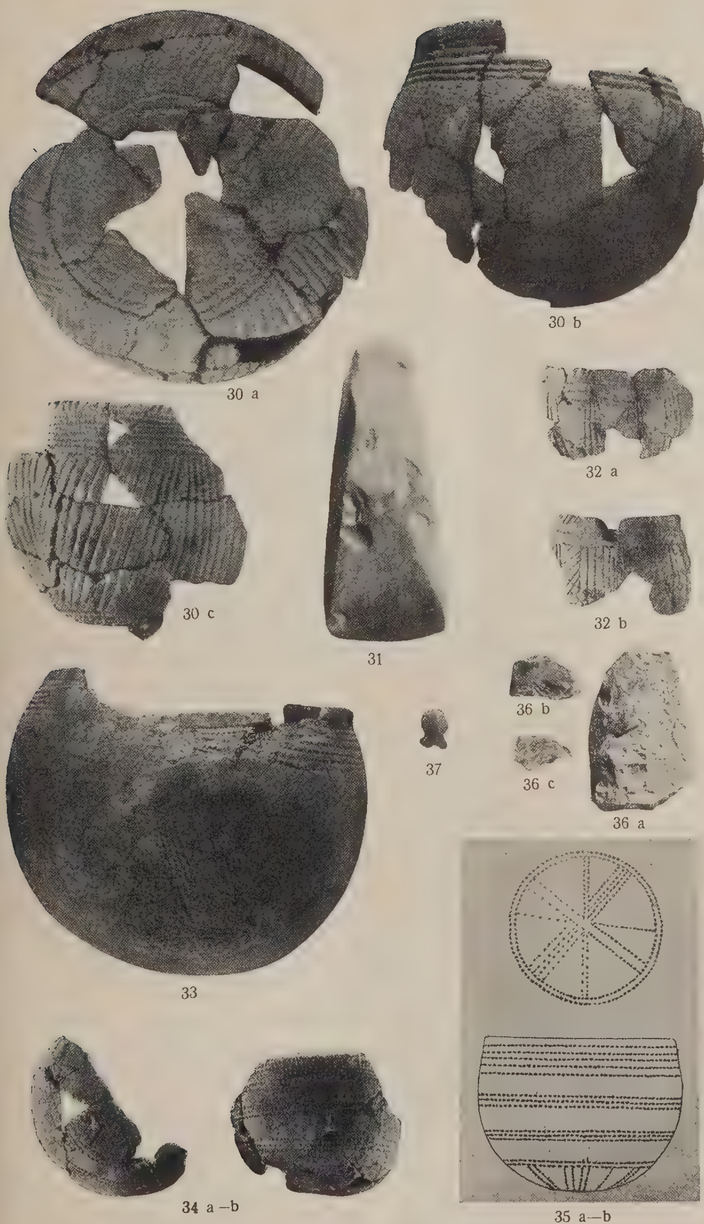


Fig. 30—37.

område tillsammans med en del skörbrända flintstycken, vilka visade sig härröra från en hålslipad flintyxa (fig. 36 a—c). Vi ha alltså här en sekundärbegravning av största intresse. Man har under brons- eller järnåldern ånyo begagnat sig av den gamla gravplatsen. Troligt är att enmansgravarna haft uppkastade kullar, så att man visste var de lågo. Vid denna sekundärbegravning har man delvis förstört röset — nämligen hela östra och södra delarna. Därvid har man påträffat den hålslipade yxan, som kommit att följa med på bålet. Graven torde härröra från senare bronsåldern eller början av järnåldern, då man ej givit den döde med något gravgods. Även inom södra delen av graven var förstörelsen grundlig. Endast den stora urnan (fig. 33), hade man låtit stå kvar. Den låg med mynningen nästan rakt nedåt på den orörda leran. Runt omkring urnan, utom under densamma, var jorden fullkomligt svart och uppblandad med rester av svartnad, obränd (?) ek. Dessa ekbitar torde härröra från något skydd för urnan. På ett par centimeters bredd kunde man skönja att ekbitarna lågo i ett cm:s tjockt skikt liksom ett lock över urnan. Urnan (fig. 33) är av vanlig klotrund form med den vanliga orneringen. Närmast randen ha vi 7—8 horisontella rader kamintryck. Kärlkroppen i övrigt prydes av vinkelband i samma ornamentik. Bottnen har ej någon särskild utsmyckning. Randen är som vanligt tvärornerad. Godset är rödbrunt, tämligen löst bränt. På grund av krukans deformering äro höjd och diameter ej fullt säkra. Sedan de nu gjorda fynden tillvaratagits, uppbröts röset, som torde haft en längd av ungefär 3 m. och en största bredd av 1,8—2,0 m. Röset var föga djupt samt fotat på den orörda leran. Sedan röset uppbrutits, visade sig en svart, skarpt begränsad konturlinje, vilken i norra delen av graven var vackert rundad (fig. 27), men förlorade sig åt öster, under det att den gick ett par meter ostört fram i västra delen av graven. Även kunde man konstatera, att man vid gravsättningen delvis grävt sig ner i leran. Sålunda lågo de djupaste punkterna för bottenlagret i mitten 99 cm., under det

att den yttre randen låg 84—94 cm. djupt. Det förefaller, som om man här begagnat ekkista för skelettet, i synnerhet som det fanns ekrester inblandade i gruset ej blott omkring den förut nämnda platsen för urnan utan även i nordligaste ändan av graven, som ju, vad nyss antyddes, hade en vackert rundad konturlinje.

C. Grav 3 (fig. 28—29) påträffades av jordägaren i början av april 1916. Röset blottades delvis, utan att dock några



Fig. 38, 39, 40, 41, 42.

stenar blevo rubbade. En fullständig undersökning av denna grav kunde därför göras.

På flera ställen gick röset ända upp i ploggången (högsta punkten låg endast 19 cm. under jordytan). Formen på röset var helt annorlunda än i de två övriga gravarna. Det bestod av endast ett lager sten (på fyra ställen funnos dock två stenar över varandra), lagda i en tämligen oregelbunden form. Strax norr om det egentliga röset fanns en rad mindre stenar (fig. 28—29). Det är föga troligt att dessa tillhört det ursprungliga röset, utan att de ditförts under senare tid. Att så är fallet med en mindre samling stenar strax nordväst om röset är säkert. Dessa torde ha tillhört någon slags brandgrop. Jorden var svärtad samt flera stenar skörbrända. För övrigt finnas många liknande stensättningar på fyndplatsen. En sådan un-

dersöktes av förf. i samband med enmansgravarna. Men resultatet blev som vanligt i fråga om dylika fornminnen negativt. På övre ytan av röset hittades ett dolkblad (fig. 38). Det låg fullkomligt oskyddat, 41 cm. djupt. Runt omkring funnos på ett $^3/_4$ m. stort område små rester av svartnad obränd (?) ek. Varifrån dessa kommit är ej lätt att med säkerhet avgöra, då de lågo ytterst spridda och inblandade i gruset. Troligt är att de härröra från något eklock eller dylikt. Dessutom hittades, 41 cm. djupt, ett i ena ändan avbrutet spån (fig. 39). Av skelett eller fornsaker i övrigt saknades varje spår.

D. Ännu en enmansgrav från samma gård har påträffats för 25 år sedan vid grävning efter lera. Den låg (fig. 20), strax norr om gården. Huruvida man haft något liknande röse som i de nu undersökta, har varit svårt att erhålla full klarhet om. Dock mindes hittaren ännu, att det funnits mycket sten i ytan. Fornsakerna hittades först, när man skulle använda den upptagna leran. De föremål som hittades voro 1) båtyxa med ändknapp och låg skafthålk, yxan är av kort och bred typ (fig. 42), utan några upphöjda åsar eller fördjupade ränder, längd 15,2 cm., 2) hålslipad flintyxa av vanlig typ (fig. 40), längd 17,5 cm., 3) delvis slipad tunnbladig, otypisk flintyxa (fig. 41). Inga som hälst spår efter urnor hade iakttagits, vilket ej hindrar att sådana funnits, då man får antaga, att upphittaren ej gjort sig besvär att granska den uppkastade jorden.

Vi ha här i V. Hoby ett nyupptäckt gravfält från yngre stenålderns senare hälft med prov på högst intressanta gravtyper: 1) båtyxgrav, 2) enmansgrav, visserligen utan båtyxa men med hålslipad flintyxa och med två kärl, samt slutligen 3) en dolkgrav. Man kan ej nog uppskatta betydelsen av detta graffält. Det är först och främst intressant, att man här funnit en grav med båtyxa. Den är visserligen av den korta, breda typen, en typ, som vi helt säkert hava att vänta inom denna del av Skåne. För övrigt äro båtyxfynd sällsynta inom västra Skåne, under det att de flesta äro gjorda i södra och sydöstra delarna. Även gravarnas läge i förhållande till var-

andra, nämligen på rad i nord—sydlig riktning är ett förhållande, som bör framhållas, i synnerhet som detsamma var fallet i Bedinge, där man även funnit tre gravar, alla liggande på rad, med rösets längdriktning i norr—söder, där man så kunnat konstatera med huvudet i norr. Men ännu intressantare är gravgodset, särskilt urnorna. De två större (fig. 30, 33), äro av mera vanlig form och ornamentik. Dock är bottnen (fig. 30 a), unik. Kärlet fig. 34 är av hittills okänd typ i Skåne. Först och främst orneringen. Den megalitiska keramikens ornering övergår från att först under dös- och tidig gånggriftstid ha varit vertikal till att bli mer och mer horisontell. En fullkomligt motsatt riktning finna vi hos enmansgravarnas kärl. I de jylländska enmansgravarna är ornamentiken genomgående horisontell. Samma är också förhållandet hos flera av våra egna enmansgravkärl, jag tänker då på den horisontella betoningen av mynningen genom flera rader snör- eller kamintryck. Även själva kärlkroppens ornering: ett vinkelornament, som sträcker sig från kantorneringen ända ner i botten, kan ju betraktas som ett horisontellt ornament, om också i degenererad form. Men en så utpräglad horisontell zonindelning, som hos det omnämnda kärlet (fig. 34), är både sällsynt och högst intressant. Kärlets bottenornering: två koncentriska ringar med åtta ekrar, torde vara utan motstycke. Man kommer här onekligen att tänka på soltecknet. Men detta är ju ej mer än man har att vänta, då dessa gravar innehålla saker, som få betraktas som rena kultsaker, nämligen de ömtåliga och opraktiska stridsyxorna. Slutligen har kärlet i fig. 32 en ornering, varvid man kommer att tänka på den tidigare gånggriftstidens kärl med buken prydd med vertikala ofta helt smala zoner med sin speciella ornamentik. Det röda godset i fig. 34 är ovanligt för vårt enmansgravområde och torde höra hemma inom de mellaneuropeiska landsdelarna. — Dolkgraven är intressant om ock ej ensam i sitt slag.

III. Ännu ett par gravar från samma tid kunna omnämnas.

A. Vid grävning för nedläggning av morötter påträffades

på 1 m:s djup strax nordost om Arlöfsgårdens trädgård, Bara härad, en båtyxa och en hålslipad flintyxa. Först hittades båtyxan, sedan den andra omedelbart bredvid den föregående. Inga ben påträffades i närheten men väl flintbitar, spridda på ett par m^2:s område. Båtyxan är av långsmal typ, 23,5 cm. lång, med hög skafthålk samt försedd med ändknapp. I övrigt är den lik Bedingeyxan fig. 7. Flintyxan är 15,5 cm. lång.

B. En hålslipad flintyxa samt bitar av lerkärl påträffades vid grustagning hos Olof Trulsson, Hvellinge. Urnan stod under flat mark. Enligt utsago skulle yxan ha legat inuti urnan. Detta torde emellertid vara felaktigt. Urnan är så liten, att yxan knappast skulle fått plats inuti densamma. Troligast är att yxan legat strax intill urnan, vilka båda vid grustagningen fallit ned samtidigt, varvid urnan slagits sönder. Endast några få bitar av urnan finnas bevarade. Godset är tunnt och väl bränt, av ljusgul färg. Urnan har varit ornerad med snörornament i icke fullt bestämbara mönster (sicksacklinjer).

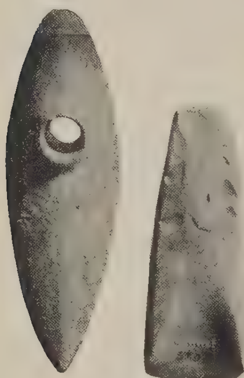


Fig. 43, 44.

C. En ej publicerad båtyxgrav har påträffats hos lantbrukaren Per Ohlsson, Toftebo, Ö. Vemmenhög. Vid grävning hittades en båtyxa, en hålslipad flintyxa samt en hålslipad mejsel. Båtyxan är av bred typ med ändknapp och med tydliga smalsidor. — Alla föremålen finnas i privat ägo.

D. Båtyxgrav från Blekinge. Till sist kan ännu ett båtyxfynd omnämnas, som tillhör Sven Nilssons samling i Lunds Univ. Hist. Mus. (inv. nr 5803). Enligt påskrift skulle både båtyxan och den hålslipade vara funna vid gravöppning å Ronneby kyrkogård 1834. Det finnes sålunda inget tvivel om, att dessa båda föremål tillhört en båtyxgrav. Båtyxan har plana smalsidor, ingen ändknapp och låg skafthålk (fig. 43). Inga

åsar eller ränder finnas. Längd 18,5 cm. Den hålslipade yxan (fig. 44), är 14,2 cm.

I samband med dessa enmansgravar från senare delen av gånggriftstiden i Skåne kan det vara lämpligt att omnämna en synnerligen intressant markgrav, vilken påträffats i Lohals på Langeland. Intendenten för Langelands Museum hr J. Winther har godhetsfullt lämnat följande meddelanden samt ställt tvänne fotografier till förfogande.

IV. Dubbelgrav på Langeland. Vid grävning till källare för ett nytt badhotell i Lohals på Langeland påträffade man en mindre kjökkenmödding. Denna hade nästan fullständigt bortschaktats, förrän meddelande om fyndet ingick till Langelands Museum.

Kjökkenmöddingen tyckes ha legat under den gamla strandvallen på en sträcka av cirka 16 m. från NO till SV. Dess bredd uppgick till 5—6 m. Kjökkenmöddingens avstånd från nuvarande strandlinje var cirka 25 m. (häri torde även någon utfyllning vara medräknad; dess botten låg 1,4 m. över dagligt medelvattenstånd och dess största mäktighet uppgick till 1 m.

Profilen i källarens västligaste del, ut mot stranden, visade: 1) 45 cm. mylla, 2) 15 cm. övre kulturlager, 3) 22 cm. grus (häri graven), 4) 18 cm. undre kulturlager samt därunder, 5) bottenlagret.

Det tyckes, att det nyss omnämnda gruslagret (3) av en stormflod avsatts å den mot havet liggande delen av kjökkenmöddingen på en tid, då kjökkenmöddingen bildades. Därefter har kulturlagret åter utbrett sig över gruslagret.

Under denna mellantid har den här nedan omtalade dubbelgraven anlagts, då det tycks, som om ej någon nedgrävning genom det övre kulturlagret ägt rum.

Det undre kulturlagret bestod av ostron med någon inblandning av hjärt- och blåmusslor. Däremot saknades ostron i det kulturlager, som bildats efter stormfloden.

Arbetarna hade endast funnit helt få fornsaker och ben-

kotor vid bortschaktandet av kjökkenmöddingen. Så var även förhållandet vid den systematiska undersökningen av den kvarblivna delen, som utfördes av hr J. Winther. Sålunda funnos en bennål S. M. 192 (S. M. Ordning) skuren av fårets mellanfotsben samt ett par avskurna hjorthorn. Vidare påträffades



Fig. 45.

en starkt svallad tjocknackig flintyxa S. M. 59 samt några stycken flintavfall.

Såsom förut nämnts anträffades graven i gruslagret (fig. 45). Arbetarna hade först påträffat en 15 cm. mäktig stensättning, satt av knytnävestora stenar i 1—2 lag. Stensättningen hade en längd i (NNO—SSV) 2,5 m. och var 1,25 m. bred. Hela stensättningen blev tyvärr uppbruten med undantag av några

få stenar, som sutto kvar i utgrävningsområdets västligaste del. Vid samma tillfälle upptogo arbetarna två tunnackiga flintyxor samt ett lårben av människa. Yxornas plats kunde dock med tämligen stor säkerhet påvisas av arbetarna.

I graven funnos två skelett, orienterade i NNO—SSV med huvudena i sistnämnda riktning. Liken hade nedlagts på rygg med armarna längs sidorna. Det sydligare skelettet låg så mycket in över det andra, att dess vänstra arm låg på det nordligares bröst. På fotografien är det sydligare skelettets ben kalkade för att skilja de båda skeletten åt.



Fig. 46.

Vid det sydligare skelettets högra skuldra låg en slipad tunnackig flintyxa, S. M. 55; längd 13 cm., den låg på flatsidan med eggen i SÖ.

Av de båda andra tunnackiga flintyxorna, vilka voro upptagna av arbetarna, hade den ena legat obetydligt öster om det sydligare skelettets bäckenparti. Yxan låg på flatsidan med eggen i söder; längd 11 cm. Den andra, 14 cm. lång, hade placerats vid vänstra skenbenet på det sydligare skelettet. Även denna låg på flatsidan men med eggen mot norr. Helt nära kraniet på det norra skelettet hittades halsen samt några bitar av kärlkroppen till ett flaskliknande kärl, närmast som S. M. 236. Halsen var 4 cm. hög. På buken har kärlet varit ornerat med lodräta åsar.

Författaren, som haft tillfälle att se graven i Langelands Museum (fig. 46) kan endast tillägga att kärlet är ett vanligt kragkärl, kragen ornerad med radiära punktlinjer.

Megalitgravarnas — dös och gånggrifternas geografiska utbredning såväl som deras sparsamma förekomst inom de områden, där de äro representerade, tala för, att vi för den tid dessa megalitgravar representera, även måste hava gravar av annan typ.

Från äldre stenåldern äro skelettfynd kända från flera kjökkenmöddingar i Danmark: Aamölle, Ertebölle m. fl. De döda synas ha blivit begravda i den under bildning varande kjökkenmöddingen. Aamöllefyndet visar med all tydlighet, att en verklig begravning varit för handen. Sålunda voro omkring skelettet anbrakta fyra stenar på ena sidan och två större på den andra. Man har dock ej kunnat påvisa någon grav från denna tid, i vilken bevisligen nedlagda fornsaker påträffats. Från den närmast följande tiden — den spetsovala yxans tid — sakna vi ännu underrättelser om några gravar. Dubbelgraven från Lohals är därför av största intresse. Den sammanknyter i någon mån markgravarna från äldre stenåldern med dem från den yngre. Här finner man ännu att graven blivit anlagd i en kjökkenmödding men med de för döstiden karaktäristiska fornsakerna. Ingenting tyder på att detta skall vara en fattigmansgrav, helst som gravgodset är ytterst ringa i döstidens megalitgravar. Oftast finner man ej mer än ett kärl och ett par yxor i en dös, vilken ändå kan innehålla skelett efter 5—6 ivdivider, medan i Langelandsgraven gravgodset för två personer består av en urna och tre yxor.

Allt detta tyder på att dösgravläggningen aldrig trängt så igenom att det ej från samma tid finnes rikemansgravar under flat mark, liksom det med säkerhet funnits fattigmansgravar, vilka som regel anbragts under flat mark utan eller med helt ringa gravgods.

Ännu allmännare blir denna gravläggning utanför megalitgravarna under gånggriftstid: jylländska enmansgravar, båtyxgravar m. fl. Det får därför anses som säkert, att enmansgravar existerat under såväl dös- som gånggriftstid och att detta sätt att begrava går tillbaka till äldre stenåldern.

En fråga som därvid ej blir så lätt att besvara är, varför man ej påträffar dessa gravar i något större antal. Skälen äro många. Som vi sett lågo Bedingegravarna på omkring 1,5 m:s djup — Gessiegraven omkring 1 m. djupt. Hur mycket av Skånes jord är undersökt till detta djup? För övrigt är det ytterst få gravar, som bli uppmärksammade. Detta beror till största delen därpå, att skeletten äro så illa bevarade, att man endast med största noggrannhet i undersökningen kan konstatera, huruvida verkligen en grav föreligger. Men man hör jämt och ständigt att den eller den yxan hittats tillsammans med ben. Slutligen inkomma ej sällan yxor, om vilka man får uppgift, att de hittats vid dränering eller annan djupgrävning. Att dessa yxor i regel tillhört markgravar torde vara ställt utom allt tvivel. Ytligare gravar ha naturligtvis ännu oftare förstörts på grund av sitt oskyddade läge.

Det är särskilt intressant att konstatera den hålslipade flintyxans förekomst i nästan varenda markgrav från senare gånggriftstiden vare sig graven har båtyxa eller ej. Den hålslipade yxan förekommer däremot ytterst sällan i gånggrifter. Det förra förhållandet kan delvis förklaras av det faktum, att yxorna i fråga tillhöra endast senare delen av gånggriftstiden och att de åsyftade gravarna just äro från samma tid. — Man får för övrigt med tämligen stor sannolikhet anse den hålslipade yxan såsom arbetsyxa, använd både som rät- och tväryxa. — Att dessa yxor ej påträffas så ofta i gånggrifter står helt säkert i samband därmed, att dessa megalitgravar ej använts — i alla händelser ej i någon större utsträckning — under senare gånggriftstiden inom de centralare områdena för enmansgraven.

De arkeologiska undersökningarna på Adelsö sommaren 1916.

Av

HANNA RYDH.

Jämsides med utgrävningarna av Alsnöhus gjordes under sommaren 1916 en del arkeologiska undersökningar på Adelsö. Resultatet av dessa ännu icke avslutade grävningar skall här i största korthet framläggas.

Den endast c:a 8 km. långa och 4 km. breda ön frapperar genom sin rikedom på fornlämningar. Den förstahands orientering, som friherre E. af Ugglas företagit, ådagalade, att gravfält följer på gravfält över större delen av ön. Endast längst i norr tyckas de tryta. Möjligen har där, enligt uppgift av ortsbefolkningen, en och annan grav funnits men borttagits vid byggnadsarbete. Ståtliga äro de tre s. k. Kungshögarne vid kyrkan[1]. I övrigt förete gravarna olika typer från järnålderns slut, kullar, runda och fyrsidiga stensättningar samt också en och annan skeppssättning och treudd. Dessutom finnas två runstenar, ett par bautastenar samt tre fornborgar[2]. Av dessa senare ligga två på öns sydliga del, bevakande var sin kust

[1] Dessa högar äro beskrivna bl. a. av N. G. Sjöborg i *Samlingar för Nordens fornälskare,* Tom III, sid. 23 f.

[2] Om runstenarne se Liljegren, *Runurkunder* nr 331 och 333. Den förstnämnda sitter inmurad i sakristians norra innervägg; se även *Upplands fornminnesförenings tidskrift,* II, sid. 338. Den andra är den bekanta Håkan den rödes sten; se anf. st. sid. 338—9 samt O. v. Friesen, *Upplands runstenar,* sid. 57 och fig. 36. — I Alsnöhus framgrävdes dessutom ett runstensfragment. — En nu förstörd sten omnämnes även, Liljegren nr 332.

samt den tredje å öns norra del nära östra kusten invid Stenby, vilket tydligen fått sitt namn av läget vid borgen[1].

De undersökningar jag utförde voro förlagda till gravfälten vid Hofgården nr 1—3, vid Stenby (beläget invid fornborgen på Skansberget) och vid Stora Dalby samt till fornborgen vid Stenby.

Gravfältet vid Hofgården var beläget straxt nordväst om kyrkan och räknade omkring 150 tydliga kullar och stensättningar jämte ett antal upprivna och otydliga stensättningar. Tjugufem gravar utgrävdes. Kullarna voro låga med en diameter av 3—5 m. och voro uppbyggda av stenblandad jord och mylla; egentligt röse förekom endast i ett fall. Av stensättningarna utgrävdes 4 runda och 3 fyrsidiga samt 1 skeppssättning. I dessa saknades fynd utom i 3 runda stensättningar. Dessa jämte samtliga kullar voro brandgravar.

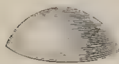
Gravgodset var i allmänhet fattigt, stundom bestående endast av krukskärvor och nitnaglar. Krukorna, som nästan alla hade vanlig vikingatidstyp av grovt, stenblandat, oornerat gods, förekommo ofta flera i samma grav, i ett fall ända till 4 stycken. Krukorna voro oftast sönderfallna, men skärvornas läge angav i de flesta fall, att krukorna sönderfallit på den plats, där de ställts. I några fall voro dock så få bitar i behåll, att det förefaller troligt, att kärlet krossats före nedsättandet i graven och att sedan ej alla bitar medtagits. De brända benen voro i flera fall samlade i urnan, i andra fall dessutom spridda över hela brandlagret.

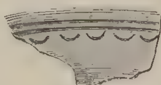
Gravgodsets jämförelsevis magra beskaffenhet gör i många fall en bestämd datering vansklig. Gravarna visade sig dock i allmänhet tillhöra vikingatiden. Undantag härifrån gjorde en grav, som även till typen avvek från de övriga. Den var den största å gravfältet med en diameter av 10 m. och en högsta höjd av 90 cm. Den var uppbyggd av stenblandad jord varunder sex flata hällar täckte brandlagret. Genom sina små

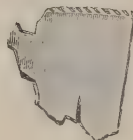
---

[1] Om namn på — sten vid fornborgar se O. Almgren, *Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening* 1906, sid. 22.

låga spelbrickor (fig. 1), fem till antalet, och sina ornerade kamfragment (fig. 2—3) dateras den till tiden omkring 400 e. Kr.[1] Fig. 2 visar ett fragment av en sidoskena, fig. 3 ett stycke av kammens mittskena med strierat ryggornament.


Fig. 1. 1/1.


Fig. 2. 1/1.


Fig. 3. 1/1.

Av vikingatidsfynden må nämnas två s. k. Björkömynt, vilka båda varit brukade som hängsmycken. Det ena motsvarar fullständigt en förut känd typ[2]. Det andra (fig. 4) förenar adversen från Haubergs typ 1 med reversen från dennes typ 6, varvid dock är att märka, att detaljerna i präglingen avvika från dessa typer. Från de förut kända Björkömynten i svenska fynd avvika dessa tvänne mynt likaledes. Hauberg daterar som bekant denna myntgrupp till tiden 870—900.



Fig. 4. 1/1.

Så länge ännu striden om präglingsorten för dessa de första i Norden slagna mynten ej kan anses avslutad, blir varje fynd av sådana i uppsvensk jord av det största intresse[3]. Fyndet innehöll jämte mynten ett 40-tal pärlor av bergkristall, karneol och glasfluss. Likadana pärlor funnos också i en grav med ett vackert likarmat bronsspänne (fig. 5). Ett dylikt spänne finnes i ett gravfynd

[1] Dylika spelbrickor äro funna t. ex. på Gottland å gravfältet vid Hablingbo tillsammans med ett bågspänne av 400-talstyp, St. Hist. Mus. 8603: 7. Kamornamentet å fig. 2 påminner om dylika från gravfältet vid Runnevål, Stora Kils socken, Värmland; se T. Arne, *Fornvännen* 1917, sid. 20, fig. 20—21, 23—24. Arne daterar desamma till 350—450 e. Kr.

[2] Se P. Hauberg: *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146,* Tabl. I, nr 1.

[3] Angående diskussionen härom, se Hauberg, *anf. arb.* samt *Aarböger for nord. Oldkynd* 1914, sid. 63, samt 76 ff.

från Salum i Ångermanland samman med ett Ludvig den frommes mynt (död 840)[1].

Flera gravar innehöllo benkamfragment med ornament, kända från Björkö, samt spelbrickor av olika typer. Vidare förekommo knivar, broddar och en pilspets, allt av vanliga vikingatidsformer. — Hofgårdsfyndens inv.-nr 15726.

Vid foten av Skansberget, söder om fornborgen vid Stenby ligga ett 20-tal kullar av samma typ som Hofgårdskullarna samt ett antal otydliga stensättningar. Av de där utgrävda 8 gravarna hade endast en något rikare gravgods; den innehöll en remsölja av brons och ett stort antal pärlor av glas och

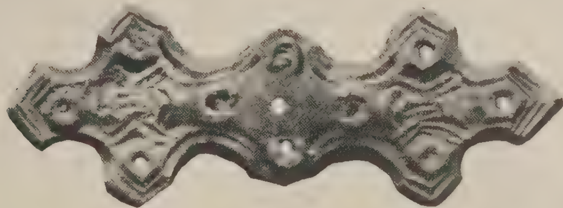


Fig. 5. 1/1.

glasfluss. Två gravar voro utan fynd, tre innehöllo endast ben (därav en blott några obrända benbitar), en grav innehöll jämte brända ben endast några harpixfragment. Inv.-nr 15728.

Vid Stora Dalby, beläget på öns nordliga del, ligga ett 40-tal gravar omedelbart öster om därvarande skolhus. Somliga av dessa äro rätt vackra, bra nog stora cirkelrunda högar. Sex gravar voro här hotade av grustäkt och undersöktes därför. Dessa voro ytterst låga, några märkbara nästan endast genom rester av den upprivna fotkedjan. En grav visade sig vara från folkvandringstiden. Bronsspännet fig. 6, av gotlandstyp, tillhör 600-talet. Likaledes gotländsk är den lilla dräktprydnaden av brons, fig. 7 (rekonstruktion); i samma grav anträffades också bronshängsmycket fig. 8 (rekonstruktion). Övriga gravar tillhörde vikingatiden och uppvisade tidens vanliga gravskick

[1] Stat. Hist. Mus. inv. 764. — Av andra dylika märkes ett sådant från Sagån tillsamman med en oval spännbuckla från 800-talets förra hälft. Se O. Almgren, *Fornvännen* 1907, sid. 8, fig. 11.

med benurnor och brandlager. Rikast näst nyssnämnda grav var en grav med pärlor av bergkristall, glas och glasfluss samt ett ornerat kamfragment. Intressant är också det ornerade lerkärlet, fig. 9, från en tredje grav. Ornamentet, som synes vara

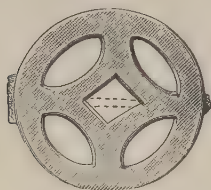


Fig. 6. 1/1.



Fig. 7. 1/1.



Fig. 8. 1/1.

gjort med ett tandat, kanske kamliknande redskap, visar ett oredigt, upplöst system av oregelbundna rutor. Inv.-nr 15729.

Fornborgen på Skansberget vid Stenby har ett dominerande läge och utgör en utsiktspunkt över Björkö- och Hofgårdsfjärdarna. Dess högsta höjd ligger 28 m. över den närmast omgivande terrängens lägsta punkt. Planen visar hur borgen på alla sidor omslutes av murar. Starkast byggda äro dessa åt norr och söder, där terrängen är jämförelsevis långsluttande. I öster och väster ligga murlängor, dock av en obetydligare karaktär, nedanför bergsavsatserna. I väster finnes dessutom en länga på bergets krön[1].



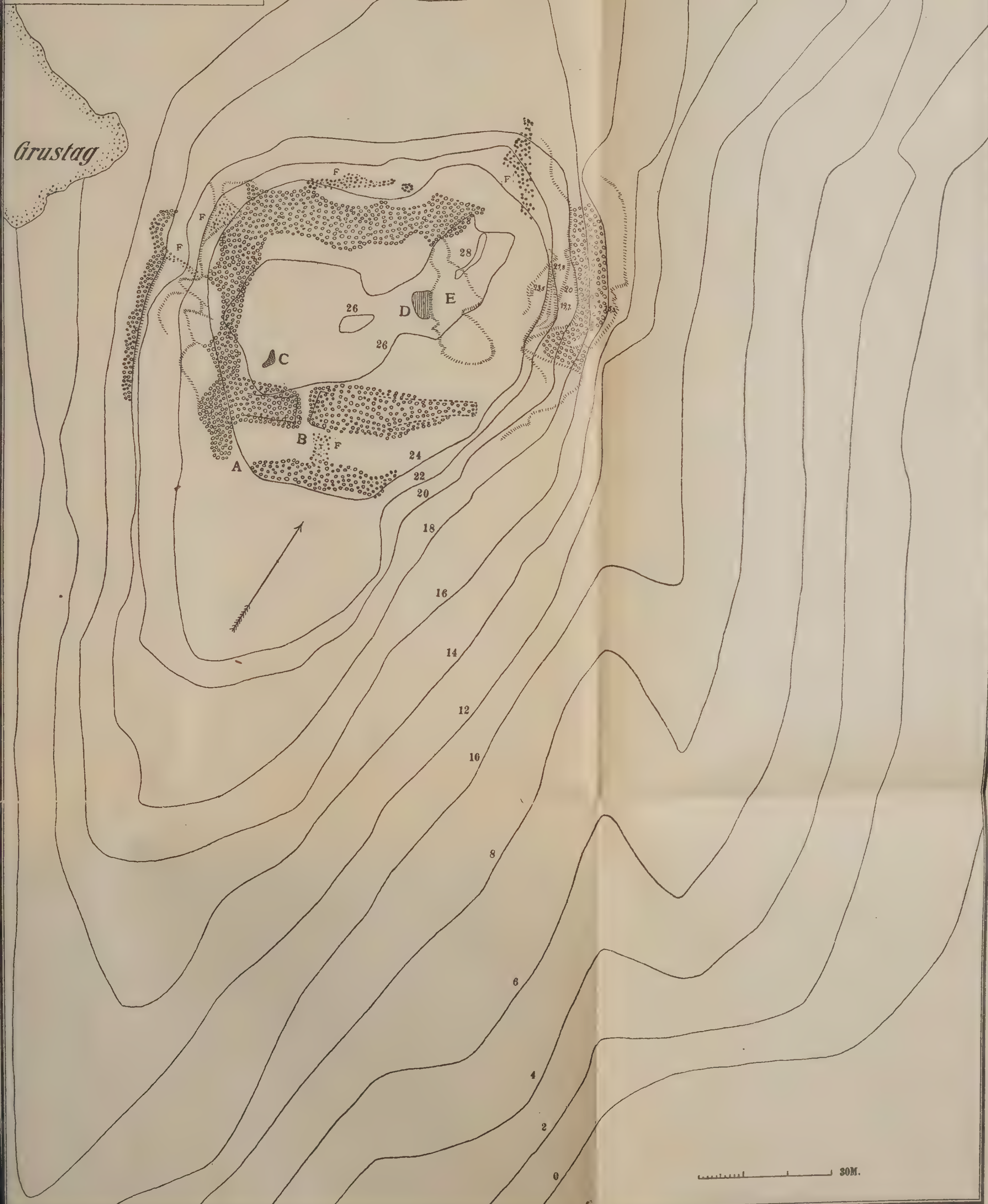
Fig. 9. 1/1.

I söder ligger ingången (B), vilken skyddas av en yttermur, vars ingång (A) i sin tur ligger längre åt väster. På så sätt finnes på intet ställe någon oskyddad genomgång å muren. Murarna äro överallt utrasade åt sidorna, så att det ursprungliga utseendet gått förlorat. Endast på den södra innermurens östliga del kan den ursprungliga murbredden iakttagas, men här kvarligger muren endast till en stenhöjd[2]. Ingången

[1] Å planen betecknas anhopningar av nedrasade stenar med F.

[2] Å planen är detta markerat med en streckad linje.

SKANSBERGET
vid
STENBY å ADELSÖ.
Uppmätt 1916
av
HANNA RYDH.



3) var igenrasad, så att endast en jämnbred, smal gång ledde ı i borgen. En undersökning av den södra innermuren verktällde jag på så sätt, att alla i ingången nedrasade stenar ortfördes, varvid portgången visade sig ha smalnat utåt, där en haft en bredd av 3 m. och vidgat sig inåt till en bredd v 5 m.[1]. Portgångens väggar voro väl lagda av stora stear och hade den västra en bredd av 6 m., den östra en redd av 7 m. Muren väster härom frilades också; den hade n största bredd av 5,5 m. och största höjd från marknivån på ttersidan av omkr. 3 m. På insidan visade sig muren på en ımkr. 6 m. lång sträcka hava en ungefär 1/2 m. bred, väl byggd vsats, som möjligen tjänat som observations- och försvarsposiion. Även öster om ingången blottades en sträcka av den ırsprungliga murfoten.

Innanför murarna i sydväst finnes en fördjupning (C), ›ildad av tre varandra i triangelform mötande små bergväggar. Gropen, som väl får anses ha varit en naturlig vattenbehållare, ıar ett djup av 30 cm. från lägsta kanten och var vid utgrävıingen fylld med småsten. Marken inom murarna, som var öga kuperad och jämförelsevis horisontal, bestod till största lelen av mossbevuxen berggrund. Endast en 6 × 4 m. stor fläck D) invid foten av en liten bergplatå (E) visade sig hålla kulturager. Detta var mestadels mycket grunt; största djup - 35 cm. från omgivande marknivån. Här funnos 15 små lerkärlsfragment av ett oornerat, stenblandat, tämligen finkornigt, välbränt gods (Inv.-nr 15727). Dessa stycken äro för obetydliga för att en säker datering på dem skall kunna byggas. Godset är visserligen av en fastare beskaffenhet än det i vikingatidsgravarna vanligast förekommande lösbrända grova godset, men då husgerådskärlen säkerligen varit av en bättre kvalitet än gravkärlen, kan detta förhållande ej förhindra en datering till vikingatiden. Å andra sidan talar intet emot en datering t. ex. till äldre folkvandringstiden, alltså det tidsskede, till vilket vissa fornborgar i Götalandskapen höra.

[1] Detta är å planen markerat med en heldragen linje.



Vesterås-Hulpenninge fra Knut Eriksson og hans nærmeste Efterfølgere.

Af

GEORG GALSTER.

I sit Arbejde, *"Sveriges mynt under medeltiden"*[1] afbildede Hans Hildebrand Side 49 under Figg. 541—555 en Gruppe Hulpenninge, der hidrørte fra et Fund i Södermanland (Fig. 1). De fremstiller Kongen i halv Figur med Scepter og Taarn (541 og 542), med Rigsæble og Fane (543, 544 og — barbariseret — 545), med Sværd og Rigsæble (546, barbariseret 547, 548 og 549), Kongens Brystbilled mellem Sværd og Flammestjerne (550, barbariseret 551 og 552), barbariseret Hoved (553) og Haand med Krumstav (554 og 555). De er alle af grovt, tildels barbarisk Arbeide. Møntblanketterne er afgrænsede af en Kres af 20—30 Kugler. Mønternes Gennemsnitsvægt opgives til 0,25 g. Kun den førstnævnte Type bærer Bogstavindskrift: V — A — I (541) eller V — I (542)[2]. Hildebrand opfattede dette som Forkortelse af Valdemar og henførte derfor hele denne Møntgruppe til den svenske Konge, der regerede 1250—75. Mønternes Størrelse (c. 17 mm.), Vægt, Arbejde og Findested viser, at de er udmøntede i Svealand.

Hildebrand har ikke her taget Hensyn til, at af denne Møntgruppe forekom 546, 547, 548, 552 og 554 i Fundet fra Dælie[3],

[1] Aftryck ur *Sveriges medeltid*, Stockholm 1887.

[2] Saaledes det afbildede Ex. Hildebrand (S. 50) opgiver i Stedet herfor V — Ā.

[3] *Månadsbladet* 1885, S. 169 ff. (H. Hildebrand).


504


546


547


548


549


550


551


552


554


555


553


541


542


543


544


545

Fig. 1. H. Hildebrand: Sveriges mynt under medeltiden, fig. 504, 541—555.

Hedemarken, Norge, og 552 desuden i Fundet fra Bünstorff, Slesvig. Dæliefundets Grænseaar er 1194[1], og det er rimelig-

[1] Af læselige og sikre Mønter indeholdt Fundet: England, Stefan 1135—54; Saksen, Henrik Løve 1139—95; Danmark, Sven Grade og Knud V 1146—57; Thüringen, Ludvig IV eller V 1149—72—90; Magdeborg, Wigmann 1154—94; Frederik I, Kejser 1155—90; Utrecht, Godfred 1157—78; Køln, Reinald 1159—67; Skotland, Vilhelm I Løve 1165—95 (1213); Køln, Filip 1167—91; Lüttich, Rudolf 1167—91; Sverige, Knut Eriksson 1168—97; Tyskland, Henrik VI, Konge 1169—91; Brandenborg, Otto I og II 1170—84—1205; Münster, Herman II 1174—1203; Norge, Sverre 1177—1202; Saksen, Bern-

vis nedlagt faa Aar efter, altsaa omtrent 1200. Bünstorff Fundets Grænseaar er 1216[1], og det er sikkert nedlagt i de især paa Danmarks Sydgrænse saa urolige Aar 1223—25.

Disse Fund viser saaledes til Fulde, at Møntgruppen (Hild. 541—555) hører hjemme i Slutningen af 12' Aarhundrede, altsaa i Knut Erikssons sidste og Sverker Karlssons første Regeringsaar. Indskriften V — A — I maa saaledes indtil videre forblive uforklaret som saa mange andre Bogstavmærker paa Middelaldermønter[2].

Dæliefundet indeholdt endnu en Mønt af denne Mønt-

hard III 1180—1212; Engelske short cross pennies af de förste Klasser 1180—1205; Kamin, Sigfred 1185—1202; Paderborn, Bernhard II 1186—1202; Holsten, Adolf (1164) 1186—1201 (03); Osnabrück, Gerhard 1192—1216; Magdeborg, Ludolf 1194—1209. — Det er at bemærke, at der ikke forekom Hulpenninge af den nedreelbiske Møntfod (især fra Hamborg, Lybæk, Bremen, Lyneborg) af den Art, som udmøntedes i de to første Aartier af det 13' Aarhundrede, og som udgjorde Hovedmassen af Bünstorff Fundet. Fundet blev udgivet i Universitetets Festskrift 1841 af C. A. Holmboe: *De prisca re monetaria Norvegiæ et de numis seculi duodecimi nuper repertis.* Christianiæ 1841 (2' Udgave 1854) og i H. Grote, *Münzstudien III* S. 249 ff. Hildebrand 546, 547, 548, 552 og 554 svarer til Holmboe (pag. 40), IV. *Bracteati Skandinavici incerti* 1—5 (jfr 1, 2 og 4. T. II 133, 134, T. III 135).

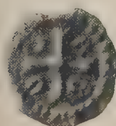
[1] Af sikkert daterede Mønter indeholdt Bünstorff Fundet: Danmark, Sven Grade 1146—57; Saksen, Bernhard III 1180—1212; Geldern, Otto I 1182—1207; Helmstedt, Heribert I eller II 1183—99—1230; Quedlinburg, Agnes II 1184—1203; Holsten, Adolf (1164) 1186—1201 (03); Holland, Didrik 1190—1203; Hallermund, Ludolf II 1191—1255; Køln, Bruno III 1191—93; Brandenborg, Albert II 1192—1220; Køln, Adolf I 1193—1205; Hildesheim, Hartbert 1199—1216; Short cross penny 1205—18; Flandern, Johanne 1205—44; Corvei, Thitmar 1206—16; Køln, Didrik 1208—12; Sverige, Erik Knutsson (1208) 1210—16; Saksen, Albert I 1212—60; Tyskland, Frederik II som Konge 1215—20; Køln, Engelbert I 1216—25. — I *Berliner Münzblätter* N. F. 181 (Januar 1917) har jeg paabegyndt en Beskrivelse af dette Fund, der tidligere er beskrevet af Dannenberg i Sallets *Zeitschrift für Numismatik* VII (1880) S. 382 ff. (jfr. s. Tidskr. VIII (1881) S. 196) men yderst mangelfuldt. Dannenberg har ikke faaet denne Mønt (Hild. 552) med. Den er registreret af Thomsen i Møntsamlingens Fundprotokol (XXXI 46) og er indordnet i Samlingen med tilsvarende Etikette.

[2] En Hulpenning fra Valdemar Sejr, Lybæk (1201—25) har f. E. Є—R ved Kongens Hoved (se Cahn. *Versteigerungs-Katalog* XXXVI, 23. Frankf. a. M. 1913).

gruppe med et kronet Brystbillede omgivet af Indskrift KAH — VTVS (Holmboe T. II 131). Der kan ingen Tvivl være om, at denne Mønt er præget under Knut Eriksson. — Hildebrand har ikke været opmærksom paa dette Forhold. Idet han bemærker (S. 46): „Ännu ett mynt finnes, från okänd fyndort", afbilder han den Fig. 504 og stiller den forrest blandt Knud Langes opsvenske Hulpenninge, kendte fra et Fund ved Eskilstuna, blandt hvilke den absolut ikke hörer hjemme.

Yderligere forekom i Bünstorff Fundet to Hulpenninge, der giver os Oplysning om, hvor Møntstedet var for disse Knut Erikssons (og Sverker Karlssons) opsvenske Mønter:

A|R O|S i Vinklerne af et Kors, i hvis Midte en Kugle. Kres af c. 29 Perler. 17 mm. 0.21 g.[1] (Fig. 2).


Fig. 2.

ƨ|O|.Я|A i Vinklerne af et Kors, hvis Arme ender med en Halvmaane. Kres af c. 21 Perler. 18 mm. 0.30 g.[2] (Fig. 3).


Fig. 3.

Fra Magnus Ladulås' Testamente ved vi, at der da — 1285 — fandtes et Møntsted i Vesterås. Paa en af Knut Långes (1229—34) opsvenske Hulpenninge læses + · A · R · V · ~ · A · K · (Hildebrand fig. 511). Hertil kommer nu Bünstorff Fundets to Hulpenninge og viser, at dette Møntsted har været i Gang allerede omkring Aar 1200, ja, maaske lige fra den förste Færd, da Knut Eriksson atter satte Udmøntningen i Gang i Svealand. — Det er bekendt, at de første svenske Udmøntninger overhovedet — under Olof Skötkonung og Anund Jakob — foretoges i Sigtuna. Næsten halvandethundrede Aar gik der hen, inden der atter prægedes Mønt i disse Egne. I 1187 trængte estniske Sørøvere ind i Mälaren og hærgede, og bl. a. brændte de den blomstrende

[1] *Fundprotokol* XXXI. 43 (jfr. Dannenberg, op. cit. 256).

[2] *Fundprotokol* XXXI. 44. — Hildebrand har ikke optaget disse to Mønter i sit Arbejde. De er sikkert ikke fra Aarhus i Danmark (som Dannenberg mente). Mulig er Fremstillingen laant herfra (jfr. Hauberg, *Danmarks Myntvæsen* 1146—1241: Svend Grathe, Aarhus 7); men efter hele Udförelsen røber de sig som tilhørende den her behandlede opsvenske Møntgruppe.

Købstad Sigtuna. Var Udmøntningen allerede da begyndt i Sigtuna? — Det lader sig ikke afgøre; men det er forstaaeligt, at Knut Eriksson enten flyttede Møntstedet til eller grundede et nyt Møntsted i Vesterås, der laa længere mod Vest ved Mälaren og saaledes mere beskyttet for fornyede Overfald.

Der er intet overleveret om, at Biskoppen i Vesterås skulde have haft Andel i Mønten, saaledes som det var Tilfældet de fleste Steder i Danmark. Naar nogle af disse Mønter har biskoppelig Fremstilling (Hildebrand 554 og 555), kunde det dog tyde derpaa, og just under Sverker Karlsson ved vi, at Gejstligheden fik nye, store Privilegier.


Fig. 4.

Endnu en Mønt af denne Møntgruppe forekom i Bünstorff Fundet:

Kors, hvis Arme ender i en Kugle, og over hvilket der er lagt et Kors, hvis Arme ender i en syvoddet Stjerne. I Midten en Kugle. Kres af c. 24 Perler. 17 mm. 0.25 g.[1] (Fig. 4).

Som den sidste kendte af denne Gruppe anfører jeg fra en privat Samling følgende Mønt:

Kors, hvis Arme ender i en Kugle, med 3 Kugler i hver Vinkel. Kres af c. 28 Perler. 18 mm.[2]

Alle de ovenfor behandlede Hulpenninge er altsaa prægede under Knut Eriksson og hans nærmeste Efterfølgere, Sverker Karlsson og Erik Knutsson, — som jeg antager væsentlig i denne Rækkefølge: Hild. 504, 546—9, 550—2, 554—5, 553, 541—5, B. F. 43—4, 45, Bruun 92[3].

---

[1] *Fundprotokol* XXXI 45. Dannenberg 257.

[2] Sammlung L. E. Bruun, Kopenhagen. *Schwedische Münzen* I. Frankfurt a. M. 1914. — Nr 92 (T. II).

[3] Hild. 504 }
„ 546—9 } Dælie-fund. }
„ 550—2 } }
„ 554—5 } } Södermanlandfund.
„ 553 }
„ 541—5 }
Fundpr. 43—4 } Bünstorff Fund.
„ 45 }

Udmøntningen af disse opsvenske Hulpenninge fortsattes under Johan Sverkersson (1216—22), saaledes som et Fund fra Vartofta Herred i Vestergötland viste[1]. Det synes som om Udmøntningen under denne Konge er bleven forbedret: Mønttypernes Barbarisering er ophørt, Kongens Navn er præget fuldt læseligt og, — hvis man tør slutte af det sparsomme Materiale, — de er mere vægtige (0.30 g.) end før[2]. — Fra Erik Eriksson kendes med Sikkerhed endnu ingen opsvenske Hulpenninge. Man tør dog ikke derfor antage, at Udmøntningen er gaaet i Staa; thi fra Knut Långe foreligger som bekendt en Række af disse Mønter (Hildebrand 505—15).

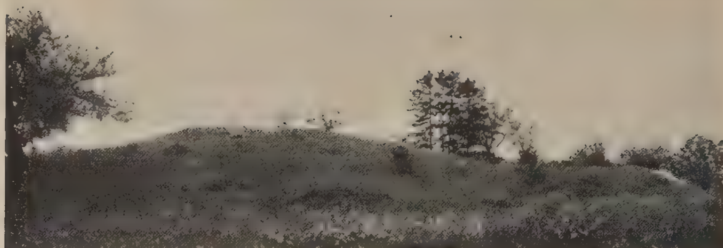
Det har ligget udenfor denne Fremstillings Rammer at behandle de samtidige Udmøntninger fra Öst- og Vestergötland. Kun skal jeg benytte Lejligheden her til at bemærke, at af Ljungafundets Hulpenninge (Hildebrand S. 47, Figg. 518—25) forekom Hild. 522 (med ϵ — ʀ ved Siden af et Sværd) i Bünstorff Fundet[3]. Det ses heraf, at af disse Mønter, som Hildebrand „förslagsvis“ tildeler Erik Eriksson, maa 522—525 være udmøntede under Erik Knutsson, mens 518—521 mulig tilkommer hans Efterfølger.

---

[1] *Månadsbladet* 1875, n:r 48 (Br. E. Hildebrand). — Hildebrand, Fig. 495—503.

[2] Jeg antager med Hildebrand (S. 45) disse Hulpenninge for Fjerdedele af Svealandspenningen (1/8 Ørtug). — Derefter skulde man vente en Vægt af 0.28 g. (Uppsalamarken 218.31 g.), men ved Middelalderens mangelfulde Udmøntning gør ofte betydelige Afvigelser sig gældende.

[3] *Fundprotokol* XXXI 49. Dannenberg 260. — I Bünstorff Fundet (XXXI 50, Dannenberg 261) forekom ogsaa en lignende Hulpenning men med Я — +(jfr. L. E. Bruuns Samling 73 og 74).


B. Th. foto.

Alsnö Hus.

En preliminär redogörelse för grävningsresultatet

av

BENGT THORDEMAN.

Under sist förflutna sommar ha på Adelsön i Mälaren företagits en del grävningar dels å platsen för medeltidsborgen Alsnö Hus, dels förhistoriska undersökningar på spridda håll. Medel till dessa grävningar ha på initiativ av redaktören, fil. kand. Ernst Klein donerats genom Svenska Dagbladet.

Borgens utgrävning[1] tog sin början den 8 juli 1916 och avslutades för sommaren den 8 sept., då även den tillfälliga konserveringen av murarna för vintern stod färdig. Då hade byggnadens grundplan fullständigt blottats, dess inre hade grävts ut till ursprunglig nivå, och utefter murarnas yttersidor hade omkr. 1,50 m. breda schakt dragits fram, även de nående den gamla markytan. På norra sidan av borgen intill två tredjedelar av murens längd hade det sekundära lagret avskalats ned utefter sluttningen av den kulle, på vilken borgen är byggd;

[1] Den 7—12 maj utfördes en provgrävning av antikvarien O. Janse och d:r N. Lithberg samt fil. kand. E. Klein. Ett 30 m. långt profschakt drogs då fram uppför borgkullen emot borgens sydsida.

Överstycke: Fig. 1. Ruinkullen före utgrävningen (mot sydväst).

på södra sidans västra hälft likaledes. (En del av det brandlager, som ligger på sydsidan, blev dock utsparat.) Vidare hade då grävts något litet vid några strax väster om borgen i en lund liggande grundmurar. I samband med dessa undersökningar ha en del förhistoriska grävningar gjorts; dessa ha letts av fil. kand. fröken Hanna Rydh[1], som även biträtt vid borggrävningen. Arbetsstyrkan vid borgen uppgick då den var störst till 19, som regel till omkr. 15 man. Grävningarna äro ännu ej avslutade.

Alsnö Hus är en enhetligt tänkt och uppförd byggnad. Dess grundplan (fig. 4) har formen av en rektangel, orienterad i öster och väster, vars längd, räknad från ytterliv till ytterliv, är 29,60 m. och bredd 12,80—13,70 m. På södra sidan ligger ett porttornsframsprång av rätvinklig grundplan; dess yttre dimensioner äro 7,75×5,50 m. Den stora rektangelns hörn äro försträvade med kraftigt (82—94 cm.) framspringande hörnförkroppningar (bredd 1,91—2,30 m.), som på ett mycket lyckligt sätt förstärka och markera grundplanens intryck av enhetlighet. På sydsidan, mellan porttornet och sydöstra hörnet, är en strävpelare uppbyggd; mitt emot denna på norra sidan ligger en motsvarande (88×115 cm.)

Beträffande murarnas konstruktion (se fig. 2 och 3) kan i största allmänhet sägas: grund av kraftig fältsten; däröver på utsidan: en sockel av tuktad natursten (gråsten) i ett à två skift; på insidan: i källaren först dess väggar av tuktad gråsten byggda som stödjemurar, vid övergången till nästa våning en avsats om c:a 1,20 m:s bredd, därpå ett sockelartat skift av otuktad gråsten, som skjutit upp 20—30 cm. över golvet i rummen. På denna sockel, men indraget omkr. 5 cm. innanför dess kant, vilar likasom på utsidans sockel ett enstens tegelskal; mellan det yttre och inre skalet är ifyllt med mindre

[1] Fröken Rydh publicerar å annan plats i detta häfte en del af sina undersökningar.

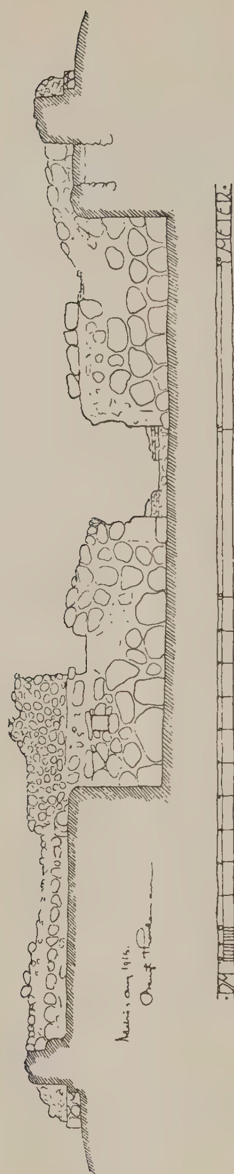


Fig. 2. Sektion av ruinen mot söder.

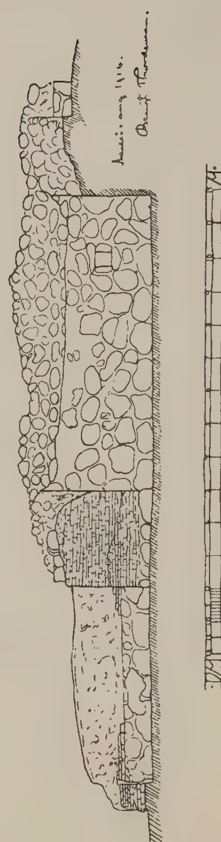


Fig. 3. Sektion av ruinen mot väster.

Fig. 4. Uppmätningsritning av Alsnö Hus ruin.

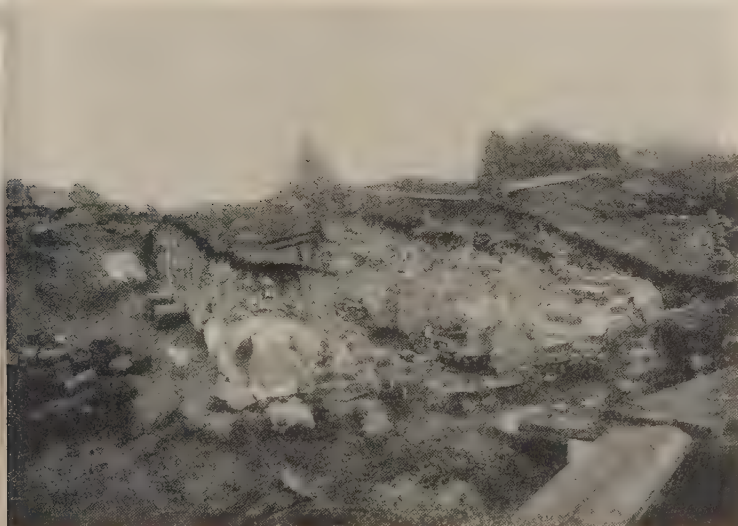


B. Th. foto.

Fig. 5. Överblick över borgen mot väster. I förgrunden "övre rummet". Efter grävningens avslutande i sept. 1916.

sten, tegelskärv (föga) och ymnigt med bruk; denna kärna har en bredd av 0,60—1 m. Porttornets murar, som äro tunnare, visa en något avvikande konstruktion; den är emellertid ej av större intresse.

Teglet är överallt lagt i munkförband med i regel hårdbrända koppar. Tegelmåtten variera, dock ej så, att någon viss del av byggnaden har särskilt små eller stora tegel; varia-



B. Th. foto.

Fig 6. Porttornet från sydväst.

tionen är fullt likformig. Måtten äro: löpare 27—30,5 cm., enstaka mått ned till 25,5; koppar 12,5—15, enstaka till 15,5; höjder 8,5—10 cm. Fogbehandlingen är i allmänhet omsorgsfull och ständigt åstadkommen endast med mursleven. Där avjämning över sockeln ansetts nödvändig, har man lagt fläkskift, endast på ett ställe rullskift.

Spår av någon annan ingång till byggnadens inre än den genom porttornet (fig. 6) finnes ej. Den leder in till den i kullen nedgrävda källarvåningen och var liksom den inre porten synnerligen spatiöst tilltagen (2,61 m.) innan den murades

till, så att öppningen fick en bredd av endast 77 cm., vilket gör en mycket trång ytterport. Högmurarna äro demolerade allt för långt ned för att några egentliga fönster skola kunna vara bevarade; däremot ser man på sydsidan tvenne ljusöppningar till källarvåningen, av vilka den västliga är bäst bevarad. Över ett kort rullskift av tegel omedelbart ovan ursprungliga marknivån är en öppning av en stens bredd; om gluggens dimensioner uppåt kan ingenting sägas. Av avtryck i bruket kan man se, att den haft en smyg, som vidgat sig inåt och nedåt. Kunde man i början vara tveksam om, huruvida ej denna tegelmurning i sockeln markerade ingångsöppningar till våningen över källaren, motsades denna tanke på det bestämdaste förutom av de nyssnämnda putsavtrycken även av avvägningsresultatet, som visade att gluggarnas nedre kant ligga omkr. 1/2 m. under den ifrågavarande våningens golv. En annan glugg eller murkanal, vars funktion f. n. må lämnas därhän, leder diagonalt genom nordvästra hörnförkroppningen och mynnar på yttersidan ut omedelbart över sockeln; dess dimensioner äro 30×30 cm. Av avvägningen framgår, att dess mynning på insidan bör legat med överkanten lika långt över det därvarande golvets nivå som underkantens låg under densamma.

Av rumsfördelningen i det inre får man tyvärr endast högst ofullständig uppfattning. Frånsett portrummet, som upptager hela utrymmet i portframsprånget, är borgen uppdelad i två rum, ett större och västligt, i borgkullen nedgrävt källarartat rum samt ett mindre och östligt rum, vars golvnivå ligger omkr. 3 m. högre än det först nämndas, och som ej är byggt över någon källare. Sannolikt är, vad man även som naturligt väntar sig, att den nu instörtade våningen över källarrummet låg i samma nivå som det östliga rummet. Väster om stora rummet är en 2—2,25 m. bred avsats ungefär i samma höjd som östra rummet och uppbyggd på så sätt, att stora rummets västra begränsningsmur till hela sin höjd har karaktär av stödjemur. Mellan denna mur och västra kortmuren uppstår alltså ett omkr. 1 m. brett utrymme, utfyllt med jord.

östra rummets nordvästra hörn befinner sig en rektangulär grundmurning av dimensionerna 1,90×2,45 m., sannolikt en spiselgrund. Omedelbart därintill ligger i sitt ursprungliga läge en del av golvbeläggningen, bestående av några få tegelplattor (28×28×8,5--9 cm), av vilka en är vackert ornerad med en heraldiskt stiliserad ros.

Av taken återstår i hela borgen givetvis intet. Dock kan



B. Th. foto.

Fig. 7. Stora porten från norr (inifrån). I fonden porttornets inre.

på grund av ett bevarat sammanhängande ras med visshet sägas, att portrummet varit övervälvt, tydligen med ett längsgående tunnvalv. Likaså har inre portalen (fig. 7) spännts över med en bred båge, och, att även yttre porten haft ett med den inre likformigt utseende, kan knappast betvivlas. I detta sammanhang må anmärkas, att yttre porten i dageröppningen varit försedd med ett rätvinkligt språng. Stora västrummets tak har däremot ej efterlämnat några säkra spår; dock tyder intet på att den bestått av valv, medan många omständigheter peka på ett platt trätak, bl. a. de kolade stockar, som

äro bevarade i rummets sydvästhörn och vid dess östvägg. Om östrummets övertäckning kan f. n. intet sägas.

Om borgens närmaste omgivningar må här endast framhållas, att en klenhuslänga synes legat omedelbart söder om stenhuset[1], samt att ett byggnadskomplex av åtminstone till-



B. Th. foto.

Fig. 8. Det yttre av södra långmuren mot väster. I förgrunden strävpelaren; hitom denna synes ett avjämningsrullskift.

närmelsevis samma ålder som borgen legat i en lund ett trettiotal meter väster om densamma.

Av de talrika lösa fynden tilldraga sig arkitekturdetaljerna största intresset. De berätta om en överraskande rik och konst-

[1] Åtminstone synes det f. n. så; undersökningen av dessa lager är dock endast påbörjad. Till prof. R. Sernander, som tagit några stuffer av den brända och obrända lerkliningen i ögonsikte, står jag i tacksamhetsskuld för följande upplysningar: leran, som är ytligt tagen, är sedan avsiktligt genombakad med halm av minst två gräsarter. Den bär även avtryck av blad och andra växtdelar.

närlig utsmyckning i huggsten och tegel. I kalksten förekomma talrika ornerade och oornerade kolonettkapitäl, fragment av fönstermasverk, byggsten med skråkant och hålkälar o. s. v. Det överflödande rika formtegelmaterialet ger en tydlig bild av byggnadsverkets stil och allmänna karaktär; materialet är dock ännu ej genomarbetat. En del fragment av medelst rist-ning ornerade tegelplattor ha såsom ovan antytts även fun-



B. Th. foto.

Fig. 9. Östra kortmurens norra del med nordöstra hörnförkroppningen.

nits. Endast ett taktegel förekommer. Av största intresse är ett stämplat tegel, ett tegel ristat med ett Ⱥ samt ett ristat med runorna BᚮᚢX, vilket enligt vad prof. O. von Friesen haft vänligheten meddela mig kan läsas *bovæ,* som är genetivform av det namn, som under 1200-t. hette *Bove* och nu heter Bo. Alla dessa märken äro sannolikt tegelmästar- eller tegelslagarmärken.

Utrymmet tillåter ej ett utförligare omnämnande av övriga lösa fynd, som f. ö. ehuru talrika ej bjudit på den rikedom i material och former man måhända haft rätt att vänta sig. Här må i korthet nämnas: runstensfragment, handkvarn; armborstpil-

spetsar (mycket talrika), yxor, svärdfragment, fragment av pansarhandskar, fragment av ringbrynja, knivar, brynen; bult- och andra lås, bultlås- och vanliga nycklar, nyckelskylt, gångjärn, haspe, hakar, märlor, beslag, stora mängder spik; ljushållare, halster, grytfötter, hankar; häktor av smakfull formgivning, söljor, pärlor, fragment av sporrar; betsel- och hästskofragment, tärning, spelbricka, schackpjeser; samt en stor myckenhet keramik. Även fanns på flere ställen större eller mindre lager av kolad säd[1]. Av största vikt för kronologien äro likväl de funna mynten[2].

Ovanstående summariska framställning har med avsikt hållits strängt inom ramen för de fakta, som framkommit genom undersökningen i fältet, dels på grund av det begränsade utrymmet, men i synnerhet därför att alla undersökningar ännu ej äro slutförda. Sammanställningen av dessa fakta med befintliga litterära notiser, klarläggandet av de konstnärliga strömningar, som tagit sig form och uttryck i byggnadsverket och dess utsmyckning, de lösa fyndens typologiska och kronologiska inplacerande o. dyl., må förbehållas en utförligare defi-

---

[1] Prof. Sernander har även varit vänlig att se på några sädesprof. Dessa innehöllo vete och råg, en del ogräsfrö samt möjligen mjöldryga. Sädeskornen äro enligt prof. Sernander ovanligt vackra och väl bibehållna och hela fyndet f. ö. av största intresse.

[2] De funna mynten, till antalet 27, ha närmare bestämts av antikvarien Bror Schnittger. De utgöras av:

19 st. Albrekts af Mecklenburg brakteater, därav: 3 st. nr 143 a (fig. 141) i T. E. Appelgren: *Förteckning över Antellska myntsamlingen,* Svenska mynt I; 6 st. Appelgren nr 144 (fig. 144); 4 st. Appelgren nr 154 (fig. 155); 5 st. Appelgren nr 161 (fig. 162); samt 1 st. fig. 657 i Hildebrand: *Sveriges Medeltid,* I.

6 st. Albrekts örtugar, därav: 1 st. Stockholms örtug, Appelgren typ III, 2, a, adv. som nr 229, rev. som nr 231 (fig. 195 och 196); 1 st. d:o, Appelgren typ III, 2, a, nr 229 (fig. 195 och 196); 1 st. Kalmar-örtug, Appelgren typ I, nr 236 (fig. 197 och 201); 1 st. d:o, Appelgren typ II, B, a, nr 239 eller 240 (rev. otydlig). 1 st. Silfverbergets-örtug, Appelgren typ A, a, nr 242 (fig. 203 och 205); 1 st. örtug, söndrig, sliten, troligen Stockholm och Appelgren fig. 187—196.

1 st. Wittenpfennig från Hamburg 1379—1386, nr 1123 var. i O. C. Gaedechen: *Hamburgische Münzen und Medaillen,* II.

1 st. obestämbar brakteat.

Fig. 10. Formtegel och huggstensdetaljer.

nitiv publikation. Redan nu kan emellertid konstateras, att byggnaden synes vara uppförd under sista delen av 1200-talets tredje fjärdedel och att den gått under ungefär 100 år senare. Borgens slutna grundplan, rika utsmyckning och öppna belägenhet synas knappast stämma överens med principerna för profan byggnadskonst under denna tid. Ensamstående i Sverige är den också men, såsom jag hoppas kunna visa, ej oförklarlig.



Notiser om hällristningar i södra delen av Göteborgs och Bohus län.

Av
GUSTAF HALLSTRÖM.

Under rekognosceringsarbeten för den pågående antikvarisk-topografiska häradsbeskrivningen i Bohuslän har jag här och var fått uppgifter om nyupptäckta hällristningar. Oftast har jag genast besökt platsen och gjort en preliminärundersökning, i andra fall har jag endast lagrat notisen för kommande besök. I flera fall gäller det redan publicerade härad, vilka på så sätt kompletteras genom nytt eller utökat material. Ofta har jag även varit i tillfälle att granska och komplettera förr kända ristningar. Det har alltid varit min mening att fullfölja dessa hällristningsstudier, bl. a. i en uppsats om södra Bohusläns hällristningar. Jag ansåg nämligen och anser fortfarande att inom södra Bohuslän (gränsen är Gullmaren) åtskilligt mer än man förr trott finnes av detta slags fornlämningar och att alltså icke Gullmaren skall visa sig vara en så utpräglad gräns som hittills antagits. Andra och från dessa trakter fjärmare intressen ha emellertid hindrat mig att fullfölja min avsikt, varför jag anser, att jag icke bör längre ligga på mitt material, utan ge ut det även i föreliggande mycket ofullständiga form[1].

[1] Uppsatsen, som jag då tänkt skulle upptaga endast de nyupptäckta ristningarna, erbjöds i dec. 1916 "Göteborgsbidragen", där jag ansåg, att den rätteligen borde tryckas. Jag fick emellertid följande egendomligt motiverade avböjande från redaktören: "En kort afhandling om en ny hällristning i södra Bohuslän, att inlämnas till 1 febr., skulle vara mycket välkommen, i fall det rör sig om t. ex. Tjörn o. s. v. Men landet *söder om Hakefjorden* (linjen Marstrand—Uddevalla) räkna vi för vårt eget undersökningsområde, därifrån vi själfva ämna behandla befintliga af oss kända fornminnen i vår tidskrift".

1. *Otterbäcken*, Askims sn, Askims och Sävedals härad. (kartbl. Särö). Hösten 1905 inkom från marinintendenten C. Ekman till K. Vitterhetsakademien en anmälan om en nyupptäckt hällristning i Askims sn. Först ett år senare blev jag i



Fig. 1.

tillfälle att taga platsen i skärskådande och fastslå uppgiftens riktighet. Det preliminära resultatet jämte en fotografi publicerade jag i Göteborgs Aftonblad 17 nov. 1906.

Platsen är belägen endast omkr. 300 m. från Askimfjordens inre ända, intill den gård i Otterbäcken, som ligger tätt intill och öster om järnvägen. Ristningen ligger på det lilla

bergpartiets nordkant strax sydost om manbyggnaden, i åkerkanten på andra sidan trädgården. Den var förr icke känd av gårdsbefolkningen.

Vid mitt besök tog jag endast ett par fotografier, varav en återges i fig. 1. Fotsulorna, av naturlig storlek, ge en ungefärlig skala.

Av särskilt intresse är djurfiguren längst ned till höger med dess egendomligt tecknade huvud (med horn?) och vidare de egendomliga figurerna i kroppen. Dylikt sätt att framställa vissa inre delar av djuret är ovanligt å bronsålderns ristningar, men återfinnes ofta i stenålderns.

2. *Hult?* Askims sn.

År 1914 inkom anmälan om en ny hällristning, denna gång endast några hundra meter "nedanför" Askims kyrka. Anmälan gjordes av marinintendenten C. Ekman.

Ristningen befinner sig å en häll vid övra ändan av en numer torrlagd vik av (Hovås-) Askimsfjorden, nu golfbana, samt å tomt tillhörig grosshandlare Vikt. Malm.

Som platsen ännu ej mig veterligt besökts av fackman, måste t. v. ett frågetecken sättas för denna uppgift, emedan den av marinintendent Ekman insända teckningens 7 figurer mer likna geometriska tecken än hällristningsfigurer. Närheten till föregående ristning gör emellertid i hög grad troligt att även här en ristning befinner sig om ock dess figurer kunna vara otydliga eller ovanliga. Emellertid är även möjligt att vi här ha att göra med de efter denna kust ej ovanliga ristningarna från nyare tider.

3. *Öckerö*, Öckerö sn, Hisings V. härad. Kartbl. Göteborg.

Här är 1916 å Södergårdens ägor upptäckt en häll med skålformiga hålor av folkskollärare Johan Alin enligt hans till Vitterhetsakademien inlämnade redogörelse för hans topogr. antikvariska undersökningar. (Diar. 1242, 1916).

4. *Kyrkeby Nedre gården,* Harestads sn, Inlands södra härad. (Kartbl. Göteborg).

År 1906 erhöll jag av byråchefen Wilh. Berg meddelande

om samma höst nyupptäckta hällristningar i Harestad, som till honom anmälts av Bohusläns fornminnesförenings ombud J. A. Torkelsson i Flateby. Först 1909 fick jag tillfälle att göra platsen ett besök.

Ristningen är belägen omkr. 300 m. SV om Nedregården (Samuel Magnusson), 15—20 m. högre än den odlade slätten vid kyrkbyn, i kanten av tuvig myrmark, som sakta sluttar ned mot gården (kartorientering: övre högra kanten av andra a i Harestad). Hällen är flat och vacker med svag (5—10°) sluttning åt öster. Över dess norra del går en stengärdesgård (NO—SV), som utgör skillnaden mellan gårdarna Nedregården och Heden inom kyrkbyn. Hällen ligger alldeles i nivå med omgivande myrmark och är därför svår att se på avstånd. Ristningen var av gårdens invånare ej känd förrän hösten 1906. Åtskilligt nytt framgrävdes i sydöstra kanten av mig och min kamrat, fil. lic. H. Smith, åtskilligt mer torde kanske ännu döljas under det tämligen tunna jordtäcket i kanterna.

Hällen, som här och var visar avflagringar, är omkr. 9 m. lång och bred och ristningarna sträcka sig över dess centrala parti. Jfr fig. 2. Ristningen, som är synnerligen vackert tecknad och väl men icke djupt huggen och som är fullt jämförlig med de bästa ristningar i norra Bohuslän, visar uteslutande skepp och skålformiga fördjupningar. De förra äro minst 9, dock finnas antydningar till flera. Där bemanningsstreck förekomma, äro de alltid av den enkla strecktypen. Skeppsformerna äro omsorgsfullt behandlade, särskilt två med båda de buktande stammarna höga och slutande i en spiraluppläggning, som i ett fall omsluter en skålformig fördjupning. Ett av dessa skepp liksom ett annat med endast ena stammen buktande, ha (framstams?)piralen prydd med ett (i andra fallet två) "horn" (jfr fig.). Skepp av denna typ äro särskilt vanliga i Brastads sn, Stångenäs hd, ett av Sveriges förnämsta hällristningscentra. Skeppen å ristningen variera mellan 40—110 cm:s längd.

De i och med skeppsformerna givna ornamentala detaljerna synas mig peka på senare delen av bronsåldern.

Av de skålformiga hålorna räknade vi 36, varav endast vå stodo i omedelbar förbindelse med skeppen, en inuti en skeppsstamsspiral, en annan (möjligen tillfälligt) avslutande ett bemanningsstreck. De äro huvudsakligen grupperade i två grupper, en på var sida om ristningen. Två i den östra grup-



Fig. 2.

pen synas förenade genom en kort kanal. Storleken å hålorna varierar med en diam. av 2—8 cm.

Utom vad figuren visar, upptäcktes efter arbetets avslutande spår av bemanningsstreck strax norr om de två östligaste hålorna. Ristningen avtecknades och fotograferades. Avklappningar togos av de två vackraste skeppen.

5—7. *Kyrkeby, Heden*, Harestads sn, Inlands södra härad.

5. Upptäckt och undersökning som föregående. Ristningen

ligger 100 m. nästan rakt norr om föregående häll på en mot NO omkr. 15° sluttande svart häll, belägen halvvägs uppe på nordsluttningen av det lilla berget härstädes. Höjden över slätten är omkr. 10 m., avståndet från landsvägen 150 m., från gården 50 m. åt sydost. Läget är rätt anmärkningsvärt såsom rätt högt över bergfoten (c:a 6 m.) och med de talrika småhällarna där utan ristningar (jfr dock följ.).

Ristningen utgöres av två skepp, av vilka det ena trots all sin enkelhet är mycket vackert. Tekniken är elegant och kraftig, dock synes ej ristningen vara avslutad. Det stora skeppet mäter i längd omkr. 70 cm. Jfr fig. 3 efter avklappning.

6. Är belägen på en svart häll omkr. 20 m. ONO om föregående. Höjden över slätten omkr. 7 m. Hällen sluttar omkr. 10° åt NO. Ristningen består av 3 mer eller mindre fullständiga skepp (jfr fig. 4) av vilka det ena har spiralrullade stävar som skeppen å nr 4 och den ena spiralen försedd med två "horn". Detta skepp är 30 cm. l., det mellersta 35, det tredje omkr. 40 cm. l.

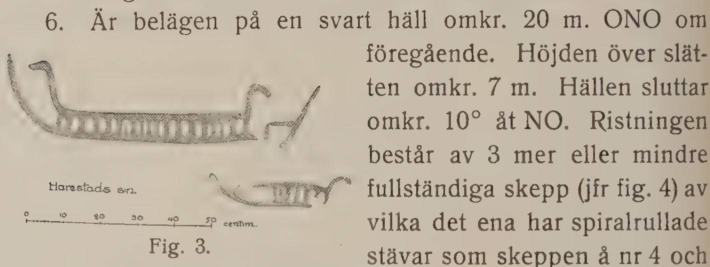


Fig. 3.

7. Å avsats 1,5 m. i NO och 1 m. lägre ses minst en skålformig fördjupning.

Å hällarna i närheten av ristningarna 4—7 bör otvivelaktigt mer kunna upptäckas, likaså i hela denna del av landskapet. Så drivna ristningskonstnärer som de, vilka här arbetat, ha antagligen icke nöjt sig med så ensamstående alster. Just från slutet av bronsåldern härstamma de två väldiga fynden vid Vegestorp och Hogstorp i Karreby sn, endast en mil i NO från nyss beskrivna ristningar, vilka fynd ju tyda på, att bygden här på denna tid haft en stor betydelse, möjligen orsakad av läget vid Nordre älv med dess urgamla handel.

De nu beskrivna ristningarna äro de enda hittills kända på Bohusläns fastland söder om Uddevalla[1].

[1] En notis hos Holmberg (*Bohusläns historia,* 2:dra uppl. p. 71) torde i detta sammanhang dock uppmärksammas av kommande forskare. Den gäller Röstorp, Vesterlanda sn. Inlands Torpe härad "uti en klippa straxt vid ladugårdshusen skall efter berättelse finnas liknelse till en utplånad runskrift".

8. *Svanvik,* Valla sn, Tjörn.

Å ägorna till Svanvik (Astolf Löfberg, 1909) finnes en häll-istning med två skepp. Platsen är belägen på Hakenäset, på /. sidan dalgången till Balkeröd, där dalen är smalast. Upp-ift av Olaus Olsson på Bräcke, Hjelteby, en synnerligen till-örlitlig sagesman och lifligt intresserad av all forntid.

9. *Västra Röd,* Valla sn.

Omkring 250 m. SSV om Oskar Kristenssons gård i Västra

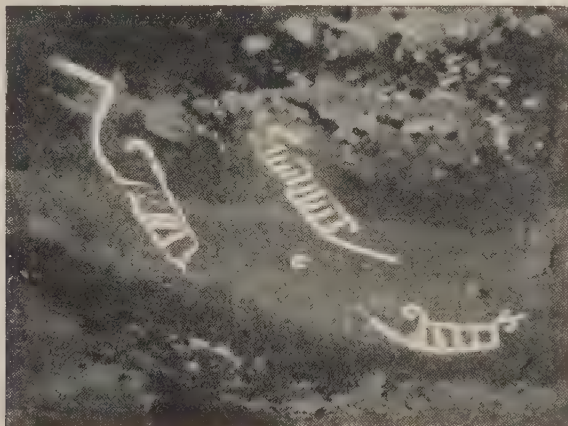


Fig. 4.

Röd, omkr. 40 m. väster om stengärdesgården mot åkrarna. Mellan ristningen och stengärdesgården är en liten dunge. Hällen ligger omkr. 5 m. över slätten och är en av hällarna i den yttersta rad sådana, som berget visar åt detta håll. Klippan sluttar omkr. 30° åt NO och är en del av ett nu överväxt större klipparti som möjligen kan löna sig att rensa upp.

Tre skepp äro nu synliga (fig. 5), av resp. 94, 79, 69 cm. l., uppifrån räknat. De äro välhuggna, med omkr. 1,5 cm. breda linjer.

Skeppsformerna äro enkla och konventionellt hållna, bemanningsstrecken likaså, dock synes ett par av dessa med buk-

tande förlängningar. Denna liksom nästföljande visades oss av Ol. Olsson på Bräcke.

10. På en stor klippa omkr. 50 m. ovanom föregående synas 24 (möjl. fler) skålformiga fördjupningar på en yta av 1,75 m:s vidd. Den största hålan nära 7 cm. diam.

11—17. *Valla sn.*

Utgöras av n:ris 151—157 i E. Ekhoffs "*Tjörns härads*



Fig. 5.

fasta fornlämningar", Stockholm 1882 (se p. 21, 32, 40—42 och kartan). Alla visa enligt författaren endast skålformiga hålor, stundom till betydande antal (mer än hundra), stundom visande parvis sammanbundna hålor. Största antecknade diam. var något mer än 11 cm.

18. *V. Hjelteby,* Valla sn.

På Edv. Anderssons gård finnes här en ristning, visande ett litet skepp med höga buktande stammar. Upptäckt av Ol. Olsson på Bräcke omkr. 1890. Enligt brev av 10. XI. 09 nämner samme sagesman sig ha funnit en djurfigur. Ben, rygg och svans äro tydliga.

19. *V. Hjelteby.*

Åtminstone å ett ställe här finnas många skålformiga hålor. ppgift av Ol. Olsson på Bräcke.

20—23. *Bräcke, Hjelteby.*

Dylika hålor finnas minst på fyra ställen här. Samme agesman.

24. *Gälov,* Valla sn.

Efter anmälan av Olaus Olsson på Bräcke räknade jag här 909 runt kvarnen på skilda ställen 31 skeppsbilder och en ängd älvkvarnar, några av de senare med ring omkring. De levo första gången uppmärksammade omkring år 1900.

Skeppen äro 13,5—59,5 cm. långa, enkelt utförda, med ofta uktande stävar. Ristningarna äro tämligen illa medfarna.

25. *Gälov.*

Älvkvarnar finnas även "ute i marken" VSV om gårdarna, Ol. Olsson).

26. *Spierr,* Valla sn.

Enligt brev från Ol. Olsson av 10. XI. 09. finnas "å Spierrs tmark eller rättare utjord, omkring 100 m. från den gång-rift vi sågo å Västra Röd [Ekhoff nr 6] 2:ne figurer i en flat erghäll". De äro enligt skiss i brevet S-formiga med ändarna piralinrullade, väl utförda ("med matematisk noggrannhet"). Dessutom finnas där andra otydliga figurer.

27. *Röd,* Stenkyrka sn, Tjörn.

Ekhoff nr 158. Utom 13 hålor synas på den ena hällen "trenne grunda och breda streck, med något utvidgade ändar. Dessa senare äro troligen parvis sammanbundna hålor". Den andra hällen har 3 hålor.

28. *Stordal,* Stenkyrka sn.

Ekhoff nr 150. Två älvkvarnar å ett stenblock, den ena hålan 12—13 cm. i diam.

29. *Busteröd,* Klöfvedals sn, Tjörn.

Ekhoff nr 149. Elva skepp, det största 2,7 fot l., och 4 älvkvarnar. Skeppen dels bemannade, dels icke. Alla figurerna mycket otydliga.

30—32. *Valla sn.*

Utom nu nämnda fristående företeelser av denna art finnas å Tjörn älvkvarnar på översidan av 3 stenhammargravars takstenar. Jfr Ekhoff cit. arb. p. 14, 18, 20. Den ena graven är en dös (övergångsform till gånggrift), de andra två gånggrifter. Å den första äro 14 hålor, å de andra 8 och 37. (Jfr fig. 5 hos Ekhoff, p. 20, här återgiven fig 6).

33—34. *Långelanda sn,* Orusts Östra härad.

Ekhoff: *Orusts fasta fornlämningar,* Stockholm 1884, nris 185, 186 (p. 39).



Fig. 6.

Den ena (nr 185) visar ett 20-tal älvkvarnar, den andra, jämte en mängd dylika (omkr. 65 st.) även ett 15-tal fotsulor, jfr fig. 7 (efter Ekhoff).

35—37. *Stala sn,* Orusts Ö. härad. Ekhoff nris 182—184. Alla visa endast älvkvarnar, resp. 15, ?, 40 st.

38—39. *Tegneby sn*, Orusts V. härad. Ekhoff, nris 180, 181. Den förra visar 15, den senare ett stort antal älvkvarnar.

40. *Torp*, Skredsviks sn, Lane härad.

Ekhoff: *Lane härads fasta fornlämningar.* Göteborg 1888, p. 51 ff.

Ekhoff nr 107. Här räknades av Gabr. Gustafsson 175 hålor på en liten yta av 1,3 × 1,1 m. Största hålan 15 cm. diam. Hålorna äro mycket djupa, den djupaste 7 cm., vilket är för dylika företeelser alldeles enastående. En håla är omgiven av en ring, 17 cm. diam. “Från några af de större hålorna leda långa, krokiga linier ned för sluttningen till andra hålor“. Jag besökte platsen sista gången 1912. Hällen i fråga är en ur den omgivande gräsmarken uppstickande, underlig och skrovlig bergknöl av ett par meters vidd, mycket överväxt med lavar och mossa. Hela pjäsen borde rensas och avgjutas.

41. *Torp.* Straxt SSO om föregående. Ekhoff nr 108

yra skepp, på vart och ett av dem ett par fotsulor ställda på :eppslinjen. Dessutom åtskilliga älvkvarnar.

Efter skiss jag gjorde 1912 stå fotsulorna parvis riktade ɔpåt och ha på var sida om sig ett par bemanningsstreck.



Fig. 7.

Åtminstone ett av skeppen ha 5 älvkvarnar placerade över sig så att de bilda en båge från stam till stam.

42. *Torp.* Ett stycke söder om föregående, på ett genom smal åkerremsa frånskilt klipparti.

Ekhoff nr 109. Två bemannade skepp och minst 15 älvkvarnar. Vid mitt besök fann jag spår av ytterligare några skepp.

43. *Utbyn.* Herrestads sn, Lane härad.

Ekhoff nr 110. Tre skepp och minst 30 älvkvarnar. Det största skeppet 71 cm. l., alla utförda med breda, grunda streck.

44. *Utbyn.* Omkr. 60 steg västerut från föregående. Ekhoff nr 110.

Ett hjul, 15 cm. diam., med 4 ekrar samt några skålformiga hålor. Vidare några otydliga streck (skepp?). Omedelbart därintill en förfalskad runskrift (jfr Ekhoff p. 53—55).

45. *Mellan L. Bräcke och Bönneröd,* Bokenäs sn, Lane härad.

Ekhoff nr 111. Två skeppsbilder, "båda bildade endast af några linier" samt två älvkvarnar.

46. *Eskilseröd,* Bokenäs sn.

Enligt uppgift av Redaktör Th. Stalheim, nu i Uddevalla, finnes på Eskilseröd straxt norr om nordligaste gården en ristning å flat häll, över vilken byvägen går fram. Den lär nu döljas av väggrus m. m.

Ottarshögen i Vendel.

Av

SUNE LINDQVIST.



ttar Vendelkråka är en av de få sveakonungar av ynglingaätten, om vars existens forskare af skilda läger äro eniga. Minnet af honom är huvudsakligen bevarat genom den norsk-isländska traditioen, och främst genom det i slutet av 800-talet i Öst-Norge iktade kvädet Ynglingatal samt genom Snorres kring denna ikt under förra hälften af 1200-talet utformade Ynglingasaga, en första delen af hans bekanta Heimskringla. Men Ottars Ohteres) namn återfinnes också i den omkring år 700 på enelskt språk avfattade dikten om Beowulf, vilken synes utöra en omredigering och översättning av från äldre tid härtammande nordiskt, sannolikt götiskt diktstoff. Såväl de norskländska som den engelska uppteckningen bevara dessutom dentiska namn på Ottars son, sveakonungen Adils (Eaðgils). nligt Beowulf tillkämpade sig denne kungamakten i Svitjod fter långvarig fiendskap med sin farbroder Onela, vars namn ckså återfinnes i Ynglingatal, i det Adils där får epitetet "Ales ende"[1]. Endast beträffande namnet på Ottars fader gå källorna i sär. I Beowulf heter han Ongenþeow (= Angantyr), i nglingatal Egil.

[1] Snorre utlägger detta så, att "Ale den uppländske" var en norsk koung, som föll i strid mot Adils på Vänerns is. Om Ynglingatals författare ar bättre underrättad, kan ej avgöras, då Ale under inga förhållanden kunde å rymligare plats i detta kväde, som gav tre strofer åt var ej av Sveriges ornkonungar, utan av en norsk småkonungs 30 förfäder i rätt uppstigande led.

Om av Ottar utförda handlingar få vi i Beowulf, den enda källa, som i sådant avseende synes förtjäna tilltro, endast en antydan: "Angantyrs söner" härjade väldeliga i Götaland, vilket hade till följd ett götiskt infall i Svealand, varunder Angantyr stupade för konung Hygelac. Eljest förekommer Ottars namn i Beowulf endast i sammanställningar sådana som "Ottars fader" eller "Ottars son". Om han överhuvud överlevat sin fader, vilket ej framgår af Beowulf, måste hans regering ha varit mycket kortvarig, ty snart befinnes hans broder ensam vara konung, Ottars söner landsflyktiga.

Tidpunkten för Ottars död kan på grund häraf tämligen noggrannt fastställas, enär den Hygelac, som vållat hans faders död, själv föll kort därefter, ännu ung, på ett härtåg i Frisland. Och af frankiska hävdatecknares uppgifter framgår, att Chochilaicus' sista strid stod omkring år 516. Ottars död inföll följaktligen under 510 eller 520-talet, senast möjligt under 530-talet[1].

Enligt Ynglingatal föll Ottar i Vendel i strid mot tvenne danska jarlar. Snorre utlägger detta så, att Ottar efter vissa förvecklingar med danakungen företagit ett härtåg till det danska landskapet Vendel (Vendsyssel) vid Limfjorden. Hans lik lades på en hög, till rov för markens djur och fåglar. Och till Svithjod sändes en träkråka med den hälsningen, att deras konung ej vore mera värd. De kallade honom sedan Vendelkråka[2]. I vår tid har emellertid framhållits såsom sannolikare, att namnet Vendel i dessa fall syftat på den 3 nm. N. om G. Uppsala belägna socknen, om vars forna betydelse vittne bäres av Sveriges rikaste gravfynd från hednatiden, närmare bestämt från århundra-

---

[1] Jfr beträffande ofvanstående: P. Fahlbeck, *Beovulfsqvädet* (ATS, 8: 2); H. Schück, *Studier i Ynglingatal* och *Sveriges förkristna konungalängd* (båda i Uppsala Univ:s Årsskr., 1907, resp. 1910) samt B. Nerman, *Vilka konungar ligga i Uppsala högar?* (Upps. 1913) och *Svärges älsta konungalängder* (Upps. 1914). Sistnämnde förf. utger inom kort i *Upplands Fornminnesförenings tidskrift* en ny behandling av här föreliggande problem.

[2] Samma namn tillägges i andra isländska källor Ottars fader.

ena närmast efter Ottars[1]. I en avlägsen bygd, där man ej ände det uppländska, vid hednatidens slut till obetydlighet edsjunkna Vendel, har ett missförstånd lätt uppkommit och beittelsen om Ottars härtåg till Danmark uppkonstruerats för att ›rklara hans död "i Vendel". Om redan Ynglingatals diktare detta fall varit på villospår, kan ej av de bevarade stroferna m Ottar avgöras, men i flera fall befinnes han, och framförallt norre, vara på avvägar, där Beowulfs uppgifter medge kon-oll (jfr ovan beträffande Ale).

Redan Peringskiöld, och många efter honom, anvisade om Ottars grav en stor hög vid Husby i Upplands Vendel[2].

Sannolikheten för denna kombinations riktighet vann bedligt i styrka, när O. v. Friesen fäste uppmärksamheten på n kort utsaga i protokollet över en av de rannsakningar efter ntikviteter, som på befallning av Karl XI:s förmyndare under 660- och 1670-talen utfördes över hela Sverige[3]. År 1677 ade befallningsmannen i Vendel sammankallat sockenmännen sockenstugan, och dessa meddelade bl. a., att "jordehögar nnas här månge, menn besynnerligen widh Hussby en stor ›rdehögh, som heeter Ottars högen"[4]. Husby-högens namn ycktes därför bero på allmogetradition. En undersökning — om länge varit på tal — borde företagas för att avgöra, om en framställda förmodan vore riktig eller ej.

Ottarshögens utgrävning blev så mycket mer lockande, är B. Nerman några år senare gav ett genom sin enkelhet verraskande svar på den intressanta frågan: "Vilka konungar gga i Uppsala högar?"[5] Han framhöll, att Ynglingasagan om

[1] Knut Stjerna, *Vendel och Vendelkråka (Arkiv f. nord. filologi,* XXI); chück, 1907; Nerman, 1913.

[2] J. Peringskiöld, *Ättartal för Swea och Götha Konunga Hus* (Sthlm 725), sid. 13.

[3] O. v. Friesen, *När Sverige blev till (Upsala Nya Tidnings julummer 1910).* Rannsakningsprotokollen förvaras i Kungl. Bibl., Stockholm.

[4] Denna källa hade tydligen redan Peringskiöld begagnat. De för Antikvitskollegiets räkning företagna forskningsresor, varunder bl. a. materialet till et ståtliga runverket Bautil hopbraktes, hade ännu ej berört Vendel.

[5] Ovan anf. uppsats.

var och en av de där uppräknade Ynglingarna omsorgsfullt meddelar, hur de dött och var de gravlagts. Till dels finnas dessa uppgifter redan i de bevarade partierna av Ynglingatal, vars författare just specialiserat sig på dessa två frågor. Frånsett Frö, som förlorar sig i sagans dunkel, och en dansk konung, som en kort tid härskat i Gamla Uppsala, är det endast tre konungar, som enligt Snorre blivit höglagda därstädes, nämligen Aun, Egil och Adils d. v. s. Ottars farfar, far och son. De bekanta, i rad liggande "Kungshögarna" i Gamla Uppsala äro ju också tre. Genom de fynd, som vid B. E. Hildebrands undersökningar gjorts i två av dem, kunna dessa dateras[1]. Den av dem, som enligt Stjerna är äldst av alla tre — "Odens hög" närmast kyrkan — har Stjerna funnit innehålla föremål från slutet av 400-talet eller senast tiden omkring år 500[2]. Och av de litterära källorna finner Nerman, att Aun, den förste av de tre, som enligt Snorre äro här höglagda, dött vid 400-talets slut eller senast omkring år 500. På samma sätt kan den yngsta av de tre Uppsalahögarna — "Tors hög" — dateras till tiden omkring år 600, liksom Adils bör ha dött i slutet av 500-talet[3]. Den mellersta högen, "Frös", kan vara uppförd vid Egils (Angantyrs) död omkr. 510.

Nerman såg ett ytterligare stöd för bärkraften av dessa sammanställningar i förekomsten af högen med Ottars namn i Vendel. Skulle nu denna, som till det yttre erinrar om Uppsala högar, befinnas innehålla gravgods från tiden mellan det äldre och det yngre av Uppsalafynden, vore identifieringen av fyra namngivna svenska fornkonungars ståtliga minnesvårdar, några av vårt lands yppersta, säkerställd. Nermans skrift utmynnade därför i en ny vädjan om utgrävning av Ottarshögen.

Denna av v. Friesen och Nerman framhållna angelägenhet omfattades också med största intresse av riksantikvarien B. Sa-

[1] B. E. Hildebrand, *Grafhögarne vid Gamla Upsala*, (Mbl. 1876, sid. 250 ff.).

[2] K. Stjerna, *Fasta fornlämningar i Beowulf* (ATS 18: 4), sid. 48 ff.

[3] Torshögens ålder enligt O. Montelius i *Sveriges Historia*, utg. av E. Hildebrand, I (Stockholm 1903), sid. 197.

.n, som själv tidigare fäst uppmärksamheten på, hur den av Snorre i Ynglingasagan nedskrivna traditionen på en annan punkt — beträffande ännu äldre händelser — vunnit bekräftelse genom en sammanställning av arkeologiskt material[1]. På framställning av honom beslöt K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien år 1914 anvisa medel till utgrävningen. Ledningen v arbetet anförtroddes åt riksantikvarien. Då denne av ämbetsplikter var hindrad att själv dag för dag följa arbetet, som amma år begynte, fick jag biträda vid undersökningen och år 916, då den efter ett av omständigheterna framkallat avbrott terupptogs, avsluta densamma.

Det allmänna intresse, varmed resultatet av Ottarshögens undersökning motsetts, föranleder, att här en kortfattad redogörelse lämnas för de gjorda iakttagelserna och fynden. Sedare hoppas jag få framlägga en utförligare skildring härav och samtidigt mer ingående behandla Uppsala högar och de frågor, som i detta sammanhang äga större betydelse.

Ottarshögen, vars vidd är över 40 m. och höjd 8 m., är anlagd på nedre delen av ett svagt sluttande grusåsparti, så tt den är fritt synlig från norr (Husby) och öster mot bakgrunden av den nu skogklädda höjdryggen. På dess bakre sida vid högens fot har under dess uppförande en del sand tagits, så att en halvcirkelformigt böjd sänka uppkommit, vilken bidrager att öka monumentets imposanta mått.

Högen erhöll redan vid anläggningen — förmodligen för att tjäna som tingshög — formen av en stympad kon. Icke desto mindre ägde den, sedd från norr, en jämnt bågböjd kontur. Ty det 10 m. vida topplanet sluttade mot den ringformiga sänkan, vilken karaktäristiskt nog ännu dagen före undersökningens början begagnades som samlingsplats vid ett bygdemöte, varvid talaren stod på en avsats å högens halva höjd[2].

---

[1] B. Salin, *Heimskringlas tradition om asarnas invandring* (Studier, tillägnade Oscar Montelius år 1903 af Lärjungar).

[2] Jfr Carl Neergaard, *Thinghøie og Thingdysser* (Aarb. 1902, sid. 292 ff.).

Såsom man kunnat vänta med hänsyn till läget, befanns högen vara till större delen uppförd av grus och sand; gruskäglan var bunden genom en i allmänhet metertjock jordmantel, likt Hågahögens bygd uteslutande av på varandra lagda torvor. De stenar, som under grustäkten anträffades, begagnades naturligtvis också. De befunnos samlade mot periferin på den ursprungliga marken och bildade en utåt jämn sockel till sandkäglan. Ehuru en del av dem stucko fram ur jordmanteln, ha de ej bildat någon synlig fotkedja i vanlig mening.



Fig. 1. Ottarshögen från NNV.

Något excentriskt i högen, ungefär mitt under topplanets högsta punkt, låg gravröset. Det var byggt av stora klumpstenar, som otvivelaktigt alla förut bildat underlaget till likbålet. De många smärre flisor och stycken, som elden från dem sprängt loss, bildade en tjock packning över de större stenarna och gåvo röset en mot dess osäkra kant kontrasterande, jämn och plan yta. Det var upplagt på den ursprungliga marken och täckte med en del norra hälften av den genom ett centimetertjockt, fett kol- och asklager identifierbara bålplatsen. Därunder stod ett hål öppet efter en i marken neddriven stolpe.

Halvannan meter från ena kanten av nämnda röse anträffades graven. I den ursprungliga marken var en kittelformig,

:a 0,5 m. vid och lika djup grop åstadkommen, vars botten imnats med en här eljest ej förekommande, tydligen med avsikt itförd fin sand. På denna var ett träspann ställt. Det var ǀllt med större, från bålplatsen uppsamlade "tvättade" bentycken, hvaribland även åtskilliga spelbrickor, större kam'agment o. d. En del av de rensköljda benen hade ej fått ım i spannet, utan fördenskull, sedan detta nedsatts, packats ınt detsamma, så att de fyllde gropen ungefärligen till span'ets halva höjd. Den från bålplatsen hoprakade mörjan, vari

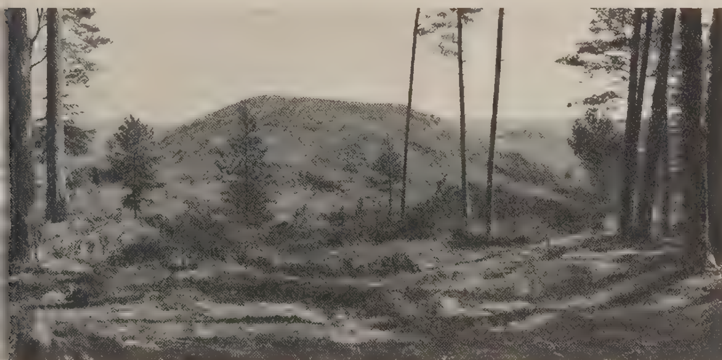


Fig. 2. Ottarshögen från NV t. V.

ılrika spelbrickor och mindre benskärvor, metallföremål etc. ıgo, utfyllde gropen ooh flödade något över dess bräddar. I 'älva gropen bland bålmörjan, endast 10 cm. från spannet ch c:a 5 cm. under dess rand låg ett guldmynt. En halvierisk bronsknapp hittades vid rösets närmaste ytterkant, några märre järnstycken annorstädes utanför bålmörjan, alla övriga edan nämnda föremål i självva gropen.

I graven hittades sålunda följande föremål, vilka alla, frånett spannet, följt den döde på bålet.

Ett *guldmynt* (solidus), fig. 4 och 5, vars prägling starkt kadats, bl. a. då ett hål slagits genom det och den därvid ppkomna ojämnheten avlägsnats genom hamring. Hålet har edan skönjbart vidgats åt myntets kant genom nötningen av

det snöre, vari myntet hängt. Endast följande bokstäver, varav de mindre säkert urskiljbara omslutas med [ ], återstå av inskrifterna.

Adv: DN.... ||CHSPPAV[G]

Rev: V[ICT]ORI|AAVGGG I avskärningen CONO[B]

Av de i fälten anbråkta bilderna återkommer kejsarbysten i huvudsak oförändrad under lång tid, men Victoria-bilden, sådan den här tecknats, tillhör endast mynt från tiden Teodosius II — Justinus. Under nämnda skede slogos i Konstantinopel — som ju angives som präglingsort i reversens avskärning — ej mynt för någon person, vars namn slutade med CVS, utom för *Basiliscus,* och å några av dennes mynt förekommer


Fig. 3.

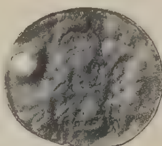

Fig. 4.


Fig. 5.


Fig. 6.

Fig. 3—6. I mitten guldmyntet från Ottarshögen, å ömse sidor tydligare präglar från ett liknande mynt i K. Myntkabinettet. Något över 1/1.

just den här angivna egendomliga skrivningen CHS. Bland denne kejsares solidi kunna också påvisas sådana, som även i övrigt fullt överensstämma med Ottarshögens mynt[1]. Tiden för dettas prägling är härmed oväntat noggrannt angiven, enär Basiliscus' regering begynte år 476 och slutade år 477.

Två avbrutna, dock ej sammanhörande delar av en spenslig, trind *guldten,* jämnt avspetsad åt ömse ändar, troligen s. k. betalningsguld.

Tre bitar slät *silverplåt.*

Sex *bronsskållor,* med rester av förgyllning, av halvsferisk form, ung. 2 cm. vida, utan märke av det sätt varpå de varit fästade.

---

[1] Jfr J. Sabatier, *Description Gén. des Monnaies Byzantines* (Paris 1862), sid. 143, nr 1; pl. VIII: 14. J. Tolstoi, *Monnaies Byzantines* (Petersburg 1912—14), sid. 162. nr 79; pl. 11: 79.

Över 15 *bronsstift* med vanligen halvsferiska huvuden, mellanåt krökta 1,5 cm. från huvudet, eljest raka.

Fyra *bältedelar* av järn, nämligen: Sölja med "ring" av rind ten, sammanklämd så att öppningen är mycket smal, ästan rektangulär; tornen förlorad; ett kring ringen vikt bleck ildar ett enkelt, fyrsidigt, 2,3 cm. brett remfäste med 3 nitar[1]. vå kvadratiska rembeslag, det ena bestående av två plåtar, om legat å ömse sidor om remmen och sammanhållas av fyra itar; det andra, fig. 8, som saknar undre plåt, tydligare viande nitarnas form: rätt stora halvsferiska huvuden, kring

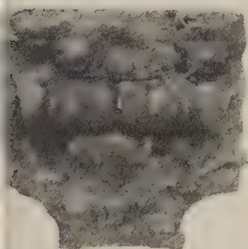


Fig. 7.

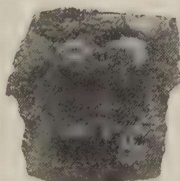


Fig. 8.



Fig. 9.

ig. 7. och 8. Två bältetillbehör från Ottarshögen. Fig. 9. Bältetillbehör av brons från Västergötland, förtydligande fig. 7. Fig. 7—9 1/1.

ilkas bas en tvärstrierad silvertråd bildar en ring. Ett fjärde emstycke, avbildat i fig. 7; av samma form som det på annat håll funna beslaget fig. 9, med pålagd halvcylindrisk, profilerad tav; från dess undersida gå genom hål i plåten tvenne tungor, ars ändar förbindas av en sprint. Plåten har haft, utom trenne nitar, motsvarande de å fig. 9 synliga, ytterligare 2 rader liknande nitar placerade å ömse sidor av staven[2]. Nitarnas stukade ändar nå, om bevarade, till halva avståndet mellan plåten och den nyssnämnda, med staven sammanhängande sprinten, medelst vilken beslaget sålunda kan hava löpt fritt å bälteremmen.

Åtminstone en *klinknagel,* liten, och krökt *spik,* båda av järn.

---

[1] Jfr *Graffältet vid Vendel,* pl. VIII, fig. 14 och 15.

[2] Jfr ett liknande beslag, avb. i *Oldtiden,* 1916, sid. 98, fig. 10.

Delar av *glasbägare,* slipad å de bevarade partierna helt över i stora, troligen sexsidiga facetter. Över den egentliga, ofärgade kärlväggen har i nätlikt ordnade fåror, där efter slipningen facetternas kanter mötas, blått glas infällts. De flesta styckena äro starkt deformerade av elden.

Flera *klumpar* av glasliknande, måhända mineralisk natur, sönderfallande.

Bitar av grovt *lerkärl.*

Ett stort antal *spelbrickor* av ben eller benliknande material. Deras form framgår av fig. 10—13. De flesta ha på undersidan två, några tre (ingen ett) "hål". Brickornas mi-

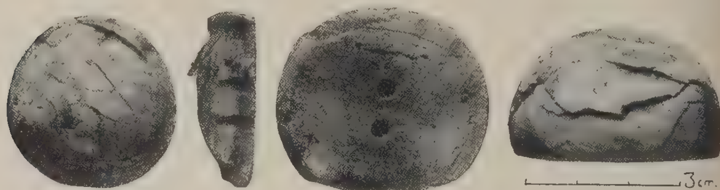


Fig. 10—13. Spelbrickor ur Ottarshögen.

nimiantal kan ej närmare fixeras, innan en tidsödande hopfogning av de många hopsamlade splittrorna hunnit utföras.

Talrika fragment av *benkam* med fodral av samma material, fig. 14. Det senare tillhör samma typ som en av G. Gustafsson i *Norges Oldtid,* sid. 80, fig. 294 b avbildad, ehuru det saknar dettas låsinrättning[1]. Fodralets ena sida bildas av en flat 2 cm. bred, 14 cm. lång skiva, dess andra sida vid bottnen av en likaledes flat, ej fullt 1 cm. bred skiva, medan dess mynning synes hava bildats av en plan-konvex benstav[2]. Själva kammen, vars mittparti förlorats, är bildad av flera tandskållor, sammanhållna av två i tvärsnitt knivbladsliknande förstärkningsskållor å vardera sidan. De övres rygg är skårad i längdriktningen.

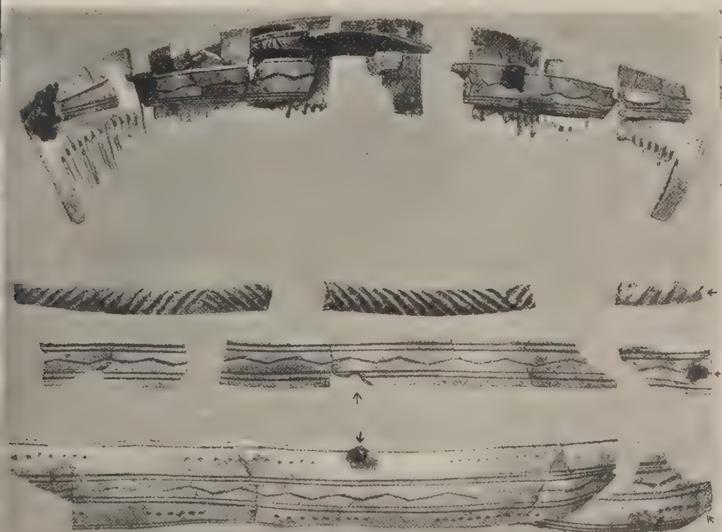
[1] Om norska kammar med benfodral från 400- och 500-talen, se H. Schetelig, *Et hulefund paa Strønen* (Naturen 1917), sid. 26.

[2] Jfr betr. sistnämnda detalj H. Schetelig, *Vestlandske graver,* sid. 84, fig. 189.

Sked, ofullständig, med långsmalt, tvärt avslutat blad och ıgt, jämnbrett skaft, vars övre, eventuellt rikare utformade ıda gått förlorad[1].

Flera *björnklor,* tillhörande den fäll, varå den döde vilat bålet.

Brända ben samlades f. ö. i stor mängd. Ehuru en när-



ıg. 14. Ottarshögens kam med fodral. Det senares ena sida (den breda skållan) uppochnedvänd. Pilarna utvisa nitspår i fodralet.

ıare undersökning av dem ännu ej företagits, framgår dels av ågra tänder, dels troligen av benens stora antal, att flera husjur bränts jämte (åtminstone) en *människa.*

Det *spann,* fig. 15, som omslöt benen, är bildat av en rad ıggar, hophållna medelst fyra breda, ursprungligen förgyllda ronsband. Randen är dessutom skodd med ett rännformigt mböjt bronsbleck. I stora, i huvudsak tresidiga fästen leade en i halvcirkel böjd hank med tillbakaböjda, inrullade

[1] Jfr i övrigt H. Schetelig, *Vestlandske graver,* sid. 79, fig. 176.

ändar, som nu ligger fastärgad längs kärlrandens ena hälft. Bottnen bildades av tre skivor, vilande i en skåra nära laggarnas underkant och sinsemellan hophållna genom dymlingar. Fogen mellan vägg och botten är underifrån tätad medelst harts. Frånsett två av bottenspjälorna, vilka sönderföllo och endast delvis kunnat bevaras, upptogs kärlet helt.

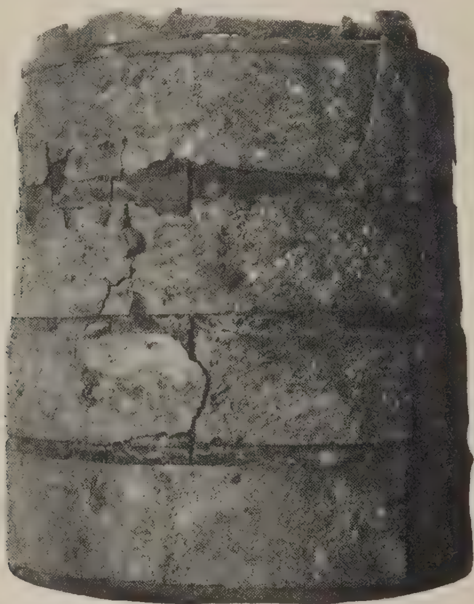


Fig. 15. Träspannet från Ottarshögen. Höjd 20 cm.

De anförda iakttagelserna och fynden möjliggöra ett tämligen noggrannt bedömande av Ottarshögens ålder och ställning i förhållande till Uppsalahögarna.

Vi granska först gravskicket. Redan till det yttre äro de nämnda fyra mäktiga gravarna fullt överensstämmande: ej mjukt välvda utan koniska, med ovanligt brant resning och platå överst[1]. I alla fyra finnas centralrösen av i jämförelse

[1] Jfr tvärsnittet av Tors hög, *Mbl.* 1876, sid. 260, fig. 43.

ɜd Hågahögens obetydliga dimensioner, ehuru sinsemellan ɹrkt varierande både till form och storlek. De äro byggda ı bålplatsen av de eldsprängda stenar, som bildat bålets underg. Endast de egendomliga lerbäddar, varöver Uppsalahöɪrnas likbål rests, sakna motsvarighet i Vendel.

Se vi på rösets inre — varvid Frös hög får lämnas ur räkngen — finna vi Ottars hög särskilt nära överensstämma med dens. I båda voro nämligen de med rensköljda ben fyllda ·avkärlen nedsatta i med fin sand jämnade gropar under bålörjan. I Tors hög åter "har man hopsamlat det mesta af ɜ brända benen jämte aska i en liten hög på midten af lerädden". "Något spår af kruka fanns hvarken inom, under ler utanför röset." De här tillvaratagna benen visa sig dock ·fta så vita, att de tydligen blivit sköljda liksom i de andra ravarna; de synas därjämte ha blivit invecklade i ett dyrbart ɹg, varav fina, ej eldskadade guldtrådar utgöra rester, och unna slutligen tänkas ha varit innesluta i en snart förmultnad ·äask. Endast frånvaron av grop utgör sålunda en bestämd killnad mellan Tors hög och de två andra.

Vid alla tre tillfällena har den döde lagts på bål jämte .era husdjur — den traditionella björnfällen saknades ej varken Ottars eller Odens hög. Han var klädd, såsom metalldearna från bältet (i Odens och Ottars högar), troligen smyckena och möjligen kammarna visa[1]. Vapen saknas. Glasbägare, ;pelbrickor och i Uppsalahögarna dessutom brynen represen·era medfört husgeråd. De relativt talrika, stora nitnaglarna i

[1] Bland de i Odens hög tillvaratagna "tunna bronsprydnaderna" har ag vid närmare granskning funnit delar av pressade bleck, delvis med orıering i Salins stil I, delvis med figurframställningar, erinrande om Vendelhjälmarnas (bl. a. en gående man med 2 spjut i den framför bröstet på karakäristiskt sätt hållna, högra handen). Även de smala bronsribbor, varmed lessa bleck fasthållas, och de långdragna huvuden, som bl. a. avsluta hjälmkammarna, finna motsvarigheter här. Den döde kan sålunda ha varit iförd en huva, sirad som Vendelhjälmarna, ehuru ej av järn. Dessutom böra nämnas 2 paljetter av brons och ett bältebeslag av silver med ornering i tydlig stil I och med av tvärstrierade trådringar omslutna nithuvuden.

Odens hög, säkerligen härrörande från en båt, finna i de två andra endast färre och i Ottarshögen smärre motsvarigheter[1]. Detta bör ses i sammanhang därmed, att Odenshögens bålplats synes ha varit vida större än de andras, ensam omgavs av en jämnt lagd, meterhög stenmur och täcktes av ett större röse.

I fråga om graden av den ståt, som vid eldbegängelsen utvecklades, står sålunda Odenshögen alltjämt isolerad som det mest fulländade uttrycket för den äldre folkvandringstidens gravskick. Vid det tillfälle, då Uppsalahögarna eljest sinsemellan företett någon olikhet (urnegropen), sluter sig Ottars hög närmast till Odens. Men i allt det väsentliga finna de i Ottarshögen iakttagna detaljerna av det vid eldbegängelsen och högläggningen använda förfaringssättet goda motsvarigheter i båda — eller alla tre — Uppsalahögarna. Med hänsyn till gravskicket visar sig Ottarshögen sålunda förträffligt passa in som lagd över den, vars farfar, far och son med stöd av Snorres uppgifter kunna sägas vila i Uppsala högar.

För att närmare datera Ottarshögen böra vi betrakta de däri funna föremålen.

Myntet är, såsom ovan visats, präglat för kejsar Basiliscus i Konstantinopel år 476 eller 477. Den tid, dess hitförande krävt, behöver ej skattas till många år[2]. Det är knappast troligt, att det kommit till Norden senare än under årtiondena närmast efter år 500, enär ju mynten från den byzantinske kej-

---

[1] Jfr H. Schetelig, *Vestlandske graver,* sid. 102, not 1.

[2] Man jämföre den samling mynt, som hittats i den bekanta sydbelgiska graven vid Tournai, vilken med stöd av inskriften CHILDERICI REGIS å en däri anträffad signetring anses vara den år 481 avlidne frankerkonungen Childerik I:s. Av ett nittiotal guldmynt, mestadels byzantinska och ibland förvandlade till smycken, voro endast ett par större (medaljer) präglade före eller vid år 450. Av de yngsta voro åtminstone 15 präglade för Zeno (474—491 och 3 för vår Basiliscus. Samma börs inneslöt över 200 äldre silvermynt, romerska denarer. Se Cochet, *Le tombeau de Childéric Ier.* (Paris 1859), sid. 410 f.

ren Anastasius (491—518) äro de yngsta, som i större antal
ımmit till Norden före vikingatiden. Att dylika mynt ej någon
ıgre tid varit i omlopp här, visar också, oavsett frånvaron
sådana i gravfynd från 600-talet, den omständigheten, att
stnämnda kejsares mynt inom Norden huvudsakligen — och
lativt till andra där i mycket stort antal — träffas på Got-
nd, medan den i och för sig på byzantinska guldmynt myc-
t rikare grannön Öland — varmed Götaland i huvudsak över-
ısstämmer — ännu ej synes hava lämnat ett enda mynt för
ımma kejsare, men talrika för Leo (457—474) och som de
ıgsta några för Basiliscus och Anastasii företrädare Zeno (474
-491)[1]. Att emellertid vissa mynt redan vid hitkomsten voro
lativt gamla, visar bl. a. en år 1783 vid Kaggeholm på Ekerön
Mälaren anträffad skatt om 2 ringar och 21 mynt av guld[2].
v de senare voro de fyra äldsta präglade för Teodosius II
08—450), de 2 yngsta för Anastasius (491—518).

Det i Ottarshögen anträffade guldmyntet har m. a. o. an-
ngen varit ett av de yngsta, som från det byzantinska väldet
ıljde den rika guldströmmen till Öland och Sydsverige, eller
ck följt med den ström, som på sin höjd en generation här-
ter flöt till Gotland, men avbröts under det första eller andra
rtiondet av 500-talet. Dess förekomst anger, att Ottarshögen
nlagts vid slutet av 400-talet eller under 500-talet, väl sanno-
kast under det senares förra hälft.

De övriga fynden ur högen stödja i sin mån denna date-
ng, ehuru deras begagnande som noggrannare tidmätare är
örsvårad främst därav, att vi ännu äga så få till 500-talet med
isshet hänförbara gravfynd. Odens hög, som anses blivit upp-
örd i slutet av 400-talet eller senast omkring år 500, visar
ock genom sina fornsaker, liksom nyss i fråga om gravskicket,
törre överensstämmelser med Ottarshögen än Tors hög från
lutet av 500-talet eller omkr. år 600. I flera fall äga också

[1] Jfr H. Hildebrand, *Från äldre tider,* sid. 58 ff.; B. Salin i *Mbl.* 1892,
d. 115 ff. och K. Stjerna i *Sv. Fornm. fören. tidskr.,* 12, sid. 346.

[2] O. Montelius, *Från jernåldern,* fynd 120.

Ottarshögens föremål tydligt samband med former, vi känna som typiska för tiden före år 500, men som under 600-talet befinnas vara ersatta av helt förändrade typer.

De genom utgrävningen vunna hållpunkterna för Ottarshögens datering befinnas sålunda — med de vidare gränser, det arkeologiska materialet givetvis förutsätter — omsluta just den tid, 510- eller 520-talet, då Ottar Vendelkråka enligt de litterära källornas vittnesbörd kan anses ha dött. Allt tyder på, att folktraditionen i bygden bevarat rätta namnet på den, till vars minne den mäktiga vården rests. Och Snorres uppgifter om Auns, Egils och Adils högsättning i Gamla Uppsala ha samtidigt fått sin sanningsenlighet bekräftad i så hög grad, som Ottarshögen kunde väntas bidraga därtill.

Givet är, att det gynnsamma resultatet av utgrävningen skall ge upphovet till eller stödja många betydelsefulla slutsatser av annan art. En må här anföras. Ottarshögen ligger omedelbart invid ett Husby, som under medeltiden kallades kungsgård och ännu till hälften tillhör kronan. På samma sätt finna vi — för att endast taga några exempel — "kung Nordians hög" vid Ås-Husby i Norrsunda, "Björn Järnsidas hög" vid Husby på Munsön, två storhögar vid Kungs-Husby i Torstuna och en dylik vid Husby-Långhundra, alla i Uppland och åtminstone de flesta av dem likt Ottars platåhögar.

Jämte Husabyarna äro i Mälarlandskapen Tuna-orterna nära knutna till hundaresindelningen. De senare torde beteckna hundarenas mötesplatser, i första hand för handel. Deras läge och hundarenas gränser antyda i många fall, att bådadera grundats senast under romersk järnålder[1].

De anförda förhållandena styrka en förmodan, att Husabyarna, om de överhuvud — under detta eller annat namn — varit kungsgårdar i egentlig mening, fyllt denna uppgift huvudsakligen under en tid långt före järnålderns slut. Att de — och

---

[1] Skälen för dessa åsikter har jag ännu ej hunnit mer än i korthet antyda. Se ATS, 22:1, sid. 161 (och 159).

dra Uppsalaöds-gods med kungshögar — i allmänhet förlorat mma uppgift vid sistnämnda tidpunkt, framgår av det be-nta förhållandet, att Västergötlands Husaby och Gamla Upp-la då bortskänktes till kyrkan.

I Vendel äro förhållandena i detta avseende ovanligt klara. e bekanta, kungligt utstyrda skeppsgravarna och bygdens rka ligga något över 2 km. från Husby, vid herrgården *Hov-rdsberg,* vars namn erinrar om Hovgården på Adelsön, där Håkon rödes" runsten finnes och resterna av Magnus Ladu-s' slott.

Namnet Husby här och annorstädes, landets ännu i huvud-k oförändrade judiciella indelning och förvisso även många mhälleliga sedvänjor knyta alltså samman vår tid med Ottars, oro kanske redan då månghundraåriga. Det är i så fall mindre gnat att förvåna, att Ottars namn genom seklen förblivit fästat d hans ståtliga minnesvård.

När Kungagraven i Kivik upptäcktes.

Några uppgifter ur gamla handlingar, meddelade

av

A. N. HOLM.



ill k. befh:e i Kristianstad ingaf kronobefallningsmannen Christian Cronland den 1 juli 1748 en så lydande skrifvelse:

Den 30 sistlidne juni var undertecknad, tillika med länsmannen i orten, på Kiviks fiskläge för att, till följd av utspritt och gängse rykte, att penningar och varor blivit funna av husmännen Andreas Sahlberg och Lasse Persson, utforska, huruvida samma rykte ägde grund.

Undertecknad beság i länsmannens och flera allmogemäns närvaro stället, där skatten skulle vara funnen, och befanns det vara en väl uppmurad grav med sidor och gavlar av gråsten, 6 alnar lång och 2 ½ alnar bred, med valv av stora gråstenshällar, varöver ett stort stenröse varit uppkastad, men varifrån dessa husmän tagit sten till gärdsgårdar, till dess de funnit bemälde, väl uppmurade grav, den de öppnat, och ej omtalat sin upptäckt för någon, utan stilla tegat till dess husmannen Sven Månsson i Mellby kom och skulle hämta sten, då han såg graven öppnad och rensad.

Undertecknad och de öfriga vid undersökningen närvarande kände sig övertygade om, att bemälte husmän funnit en ansenlig skatt, vilket de dock alldeles förneka. Men alldenstund åtskilliga omständigheter göra förstnämnda personer mycket misstänkta att hava gjort ett ansenligt fynd, varav såväl k. m:t och kronan som ock jordägaren böra undfå hälften, kan jag ej underlåta att ödmjukeligen anmäla saken hos k. befhde, på det behörig ransakning av domaren i orten må bliva företagen.

Med anledning av denna skrivelse fick domhavanden order att utlysa extra ting, som hölls å Kiviks fiskläge den 23 augusti 1748, då Sahlberg och Lasse Persson framhades till ransakning.

Kronobefallningsmannen gaf tillkänna, att berörda grav ɔre be[illegible]igen vid pass 400 alnar från landsvägen som går mellan ristianstad och Simrishamn.

Sahlberg inkallades först och förmanades att bekänna san-ingen, varefter han berättade, att han under juni månad till-ımmans med Lasse Persson hämtat sten ur ett röse, varvid e påträffat ett valv av stora gråstenshällar, vilket de upptogo, ch funno en likaledes med gråsten murad grav, vilken dock ar alldeles tom. Sahlberg erkände att han från graven med-ıgit och hemburit en flat gråstenshäll.

Härefter inkallades Lasse Persson, till vilken även ställdes ›rmaningen att tala sanning, och Lasse blev därvid så häpen, tt han från början ej kunde framföra ett ord, men omsider avgav an en berättelse, som i alla delar överensstämde med Sahlbergs.

Efter förhörets slut begåfvo sig rättens ledamöter ut för tt bese graven i fråga och funno den vara alldeles sådan, som efallningsmannen beskrivit den allenast med den skillnaden, tt de flata stenar, som utgjort sidoväggarna, voro borttagna.

Följande dag fortsattes ransakningen, då befallningsman ronland framhade några små gossar som gjort åtskilliga fynd graven. Så hade gossen Nils Cornelius funnit en knapp, om nu företeddes vid rätten, synbarligen av silver och stor om en styverslant samt illa anfrätt av ärg. Gossarna Hans Mårtensson, Kristen Jönsson och Magnus Jönsson hade lika-edes i graven funnit en penning stor som en dubbel carolin, ıen råkat i slagsmål, hvarvid penningen tappats i sanden och edermera ej kunnat återfinnas.

Så vidtog vittnesförhör, varvid skolmästaren Walkendorph erättade att han tillsammans med husmannen Wilhelm Pers-on letat i graven och funnit en metallbit, som de givit åt öjtnanten Oberg, vilken tillfälligtvis passerade förbi. Vidare erättade vittnet, att, då han en gång var hos Sahlberg, hade han rågat denne, om han ej vid gravens upptäckande befarat något lappri“ där nere, varvid S. yttrat, att Lasse i början ej ville gå it ned, men sedan S. slagit eld på sin tobakspipa följde han efter.

Löjtnant Oberg hade å probersten undersökt den av skolmästaren omvittnade metallbiten och funnit att det var en kopparbit, måhända en värjspets.

Strandridaren Nyman och klockaren Bodén vittnade att de sett märken efter en kittel, rymmande en halv tunna, vilken stått i graven.

Fiskaren Per Stub hade att berätta att en man från slättbygden för honom omtalat, att då hans far en gång skjutsat för en kvinna, som sades vara "klok" och hava reda på fördolda saker i jorden, och de kommit förbi det kummel, där graven sedermera upptäckts, hade kvinnan utlåtit sig, att där var gömd en skatt av stort värde. Samma slättbonde, hade ofta nattetid kört förbi platsen, och då sett gastbloss och eldflammor lysa därifrån.

Fältväbeln Brunström hade hört berättas, att Sahlberg och Lasse i graven funnit en kista med penningar samt silverbälten och prydnader, vilket allt de nedgräft i prästgården i Mellby.

Rannsakningen hade nu varat i tre dagar, och då åtskilliga sannolika skäl och besvärande omständigheter förekommit mot Sahlberg och Lasse som skulle ha funnit en stor skatt i graven, blevo de på kronobefallningsmannens yrkande förklarade häktade och fördes till Kristianstads fästning och målet uppsköts för vidare bevisning.

Saken togs till förnyad behandling vid ordinarie tinget den 22 oktober varvid Sahlberg och Lasse, som medförts till Brösarp från Kristianstad, ånyo togos i skarpt förhör och uppmanades att bekänna, men utan resultat. Nya vittnen hördes, men dessa hade sig endast bekant det gängse ryktet, att Sahlberg och Lasse funnit en stor skatt i graven. Målet förklarades därefter slutbehandlat, och svarandena släpptes på fri fot. Vid tingets slut afdömdes målet så, att svarandena ålades att med ed betyga att de ej gjort några fynd i graven, vilken edgång de också fullgjorde.

Bronsfyndet från Storkåge.

Ett vittnesbörd om handelsförbindelser mellan Västerbotten och Östersjöprovinserna under äldre järnåldern.

Av

ERLAND HJÄRNE.

Under 1880- och 1890-talen hopbragtes av framlidne häradshöfding A. F. Ekewall såsom den ledande själen i den av honom stiftade fornminnesföreningen Skellefteå den samling av till väsentlig del inom Västerbotns län funna fornsaker, som befinner sig i föreningens lilla useilokal i nämnda stad. Den förnämsta prydnaden i denna en i övrigt ganska beaktansvärda samling utgöres ovedergligen av det järnåldersfynd, för vilket jag går att här nedan mna en redogörelse.

Fyndet består av följande föremål, alla av brons: två hästoformiga ringspännen, ett större (fig. *1*, *a*) och ett mindre g. *1*, *b*), båda med emaljinläggningar; två bågfibulor av olika per (figg. *1*, *d*, *e*); två föremål med knapp i änden, som prosoriskt kunna antagas utgöra delar av en större och en mindre ılsring (figg. *1*, *g*, *h*); en spirallagd armring av degenererad mhuvudtyp (bruten i två stycken) (fig. *1*, *c*); fem mindre armıgar (figg. *1*, *f*, *i*, *k*, *l*, *m*), varav en sluten, hålväggad (av de ɔpna är en uträtad och två brutna i vardera två stycken, brotten refalla recenta, vadan de liksom även den nyss nämnda uttningen[1] torde ha tillkommit efter sedan föremålen kommit jorden); ett oornerat mittelparti av ytterligare en liknande

[1] Detta senare framgick av samtal med upphittaren Wikman.

armring, något uträtad (fig. *1*, *n*); sju större och mindre fragment av spiralvriden bronstråd, förmodligen fingerringar (fig. *1*, *o*).

I det av Ekewall upprättade museiinventariet, där samtliga de uppräknade föremålen, så när som på de små fingerringarna, omnämnas — under samma nummer (serien C n:o 11) — om också delvis under andra beteckningar än de ovan använda, meddelas vidare, att fyndet blivit "uppgrävt under en buske å den s. k. Svedjan i Storkåge 1/2 fot under jorden" och att det kommit till museet 1892 såsom "gåva av kvarnarbetaren Karl Wikman och herr Wolrath Mannberg i Storkåge".

För att söka utröna något närmare om fyndomständigheterna uppsökte jag i oktober 1916 på Riksantikvariens uppdrag den nyssnämnde Karl Wikman. Dels vid Sävenäs' ångsåg, där han för tillfället hade sitt arbete, dels på själva fyndplatsen invid hans bostad i Storkåge by, omkring en mil norr om Skellefteå, dit han på min begäran begav sig, hade jag med Wikman de samtal, genom vilka följande upplysningar erhöllos.

Wikman är född 1858. Fyndet gjordes året efter sedan han gifte sig första gången, vilket skedde vid 28 års ålder. Uppgifterna ha kontrollerats efter kyrkoböckerna och befunnits stämma. Med en viss säkerhet kan alltså fyndåret bestämmas till 1887. Först åtskilliga år senare inlämnades fyndet till fornminnesföreningen i Skellefteå; enligt inventariet ägde detta, som redan nämnt, rum 1892. Inlämnandet skedde på uppmaning av den sedermera till Nordamerika avflyttade Wolrath Mannberg, son till dåvarande ägaren av Storkåge kvarn, vid vilken Wikman då för tiden arbetade. Mannberg hade därvid av Wikman fått en del av föremålen, "för att han också skulle vara med om att skänka något till museet", såsom W. uttryckte sig. Detta vore orsaken till att även Mannberg blivit nämnd som givare. Någon annan befattning med fyndet än den nu nämnda hade Mannberg aldrig haft. Härav framgår, att Wik-

ıan såsom ensam hittare är den enda person, vars uppgifter örande fyndomständigheterna kunna vara av något värde.

Det var om våren, som det arbete utfördes, vid vilket fyn-.et kom i dagen. Arbetet bestod i rödjande av grund för en adugårdsbyggnad, uppförd på den lägenhet, som Wikman be-ior. Lägenheten är belägen på den s. k. Svedjan, en del av itorkåge by, som befinner sig öster om stora landsvägen från ikellefteå och söder om avvägen till hamnplatsen vid Kåge-järden. Området utgöres av en backe med stenig och mager ord, som på alla sidor omgives av sänkor, vilkas djup i för-ållande till Svedjan torde växla mellan 4 och 8 m. Tyvärr aknar jag en exakt uppgift rörande höjden över havet; den orde emellertid icke vara särdeles avsevärd.

Vid det ifrågavarande tillfället hade det bl. a. varit nöd-ändigt att bortskaffa en större sten. På södra sidan om denna efann sig en upphöjning av jord, som av Wikman liknades id "en gammal myrstack;" myror funnos dock ej där. Upp-öjningen var beväxt med enbuskar. Dess höjd uppskattades u av Wikman till "ungefär 5 kvarter eller 80 cm." Denna ppgift stämmer ju icke riktigt överens med inventariets notis ungefär ½ fot under jorden". På min direkta fråga om dju-et, vid det tidigare samtalet, svarade Wikman: "De (föremå-en), lågo ej så djupt, ungefär en 9 tum under jordytan." förmodligen har hans minne hunnit bli osäkert i fråga om en precisa nivån för fyndet.

Då Wikman grävde i den omtalade upphöjningen med jordyxan" (=spade med blad vinkelrätt från skaftet) inåt tenen till, framkommo föremålen "liksom i ett tag närapå".)e lågo "alldeles i en hög" ungefär i bottnen av upphöj-ingen. Wikman kunde därför ej erinra sig något om den rdning, föremålen intogo i förhållande till varandra. På mina ågor om markens beskaffenhet, där fyndet låg, svarade han, tt den utgjordes blott av sten och jord (s. k. pinnmo). Jor-ien hade ingen som helst egendomlig färg. På direkt fråga, m brända benrester eller något dylikt kunnat iakttagas, för-

nekade han detta bestämt, tilläggande: "Inte var det heller något stenröse, så att man kunde anta, att någon människa var begraven där".

Stenen hade sedan bortskaffats och över platsen uppfördes en ekonomibyggnad, innehållande ladugård, vedbod m. m. Fyndplatsen utpekades emellertid av Wikman för mig på en punkt i vedboden intill skiljeväggen mellan denna och ladugårdsavdelningen. Marken var nu jämnad och företedde intet anmärkningsvärt. Under det omtalade grävningsarbetet gjordes inga ytterligare fynd, vare sig på samma plats eller i närheten. Sedan fyndet inkommit till museet, hade platsen besökts av häradshövding Ekewall. Wikman kunde ej bestämt erinra sig, om detta besök ägt rum redan sommaren 1892 eller först påföljande år. Härvid hade Ekewall tillsammans med Wikman företagit en grävning på själva fyndplatsen inne i ekonomibyggnaden, varvid emellertid intet som helst ytterligare fynd kommit i dagen. På grund av dessa upplysningar ansåg jag intet skäl till grävning nu föreligga.

Jag övergår nu till Wikmans uppgifter om de funna föremålens antal och utseende. De voro "en hel hop", 9 à 10, möjligen flera. Wikman hade den närmaste tiden efter fyndet förvarat dem i en stor spiklåda, som varit nästan till hälften fylld av föremålen. Han hade "skickat dem hit och dit" för att få utrönt metallens beskaffenhet, bl. a. till en guldsmed i Skellefteå, vars namn han dock ej kunde erinra sig. Wikman trodde, att en del av dessa föremål aldrig återlämnats till honom och därför ej heller kommit till museet. Han var emellertid övertygad, att alla de föremål, som i museet räknades till Storkågefyndet, vid det ifrågavarande tillfället hittats av honom, detta därför, att han själv varken förr eller senare gjort något fynd av fornsaker och emedan, så vitt han hade sig bekant, något dylikt fynd varken gjorts av Wolrath Mannberg eller någon annan person i Kåge.

Rörande föremålens utseende lämnade Wikman alldeles spontant följande uppgifter. Först och främst erinrade han

g ett ganska stort föremål, som såg ut "nästan som en häst-
:o". En av Wikman ur minnet utförd teckning ställde utom
lt tvivel, att han härmed avsåg det större av de båda emalj-
lagda spännena. Vidare kom han ihåg en tingest, som till
:seendet påminde om "ett pistollås eller en gevärsbygel".
ydligen avsågs härmed någon av de båda bågfibulorna. Yt-
rligare mindes han ringar — han trodde, att det varit 4 eller
sådana — som i bredd voro ej fullt en cm., och slutligen
ågra helt små ringar, som voro vridna i spiral.

Trots flera försök lyckades det mig ej att framlocka spon-
.n beskrivning på mer än dessa föremål. Wikman framhöll
ock själv, att han på grund av den långa tid, som förflutit,
edan fyndet gjordes, ej kunde komma ihåg allt så noga.

Först då jag visade honom några av mig utförda teck-
ingar efter till Storkågefyndet hörande föremål, tyckte han
g även känna igen det mindre, nålförsedda hästskospännet
ch det stora bronsföremålet (halsringen?) med knapp. På
irekt fråga ville han även erinra sig, att de "gevärsbygellik-
ande" föremålen varit två till antalet.

Dessa sista uppgifter äro tydligen i och för sig av mindre
ärde än de föregående, men då de överensstämma med in-
entariets vittnesbörd och dessutom ha för sig den av Wik-
ıan framhållna omständigheten, att med all sannolikhet intet
nnat fornfynd av denna art blivit gjort i Kåge, så synas de
ock förtjäna tilltro. Redan den stora sällsyntheten av järn-
ldersfynd, framför allt från de äldre perioderna, i dessa trak-
er, talar f. ö. bestämt för att vi ha framför oss ett slutet fynd,
ch detta blir ännu sannolikare därigenom att, såsom av det
öljande skall framgå, de olika föremålen visa en nära över-
nsstämmelse i fråga om såväl tidsställningen som det kultur-
mråde, varifrån de härröra.

Slutligen vill jag tillägga den förmodan, att åtminstone
ågra av de föremål, som Wikman på sin tid lämnat ifrån
ig, men ej återfått, av annan person tillrättaskaffats för mu-
eets räkning, efter sedan fyndet i övrigt blivit överlämnat till

fornminnesföreningen. Härpå synes mig tyda den av Ekewall i inventariets uppgift om Storkågefyndet företagna ändringen från "tre" till "nio" armband[1].

Av det föregående anser jag mig alltså med en viss tillförsikt kunna draga den slutsatsen, att de föremål, som nu räknas till Storkågefyndet, verkligen ifrån början utgjort ett *slutet fynd* och att detta fynd varit ett *depåfynd.*

* *
*

Jag övergår nu till en något mera ingående granskning av de till Storkågefyndet hörande föremålen i syfte att fastställa deras tidsställning och kulturmiljö. Emellertid ber jag få förutskicka, att det här icke kan bli fråga om några finare typologiska analyser, till vilkas utförande jag saknar förutsättningar; lika litet kan jag göra anspråk på någon fullständighet i fråga om den rådfrågade litteraturen.

Först några ord om de båda hästskoformiga ringspännena med emaljinläggningar. De äro de första i sitt slag, som funnits i svensk jord. Från Finland känner man däremot ett spänne, som till form och storlek nära överensstämmer med det större av de båda exemplaren från Storkåge. Det hittades 1911 på ett litet brandgravfält å Värilä hemman i Pälkäne socken i Tavastland och gjordes 1912 till föremål för en monografi av A. Hackman[2], som i huvudsak ligger till grund för den framställning, jag nu skall lämna.

Den grupp av emaljerade föremål, till vilken de ifrågavarande hästskoformiga spännena höra, uppfattas allmänt som en barbarisk fortsättning av den tidigaste kejsartidens provinsialromerska emaljindustri. Ett närmare ingående på detta sammanhang torde för den här föreliggande uppgiften icke vara behövligt. I och för exempel på den provinsialromerska

---

[1] Siffran avser tydligen *delar* av sådana.

[2] *Die Emailfibel von Wärilä im Kirchspiel Pälkäne (Finska fornminnesföreningens tidskrift,* XXVI *[Festskrift till J. R. Aspelin],* s. 205 ff.).

ruppen må hänvisas till figg. 139—159, 161, 166 i den ryske
keologen Spicyns arbete rörande dessa kategorier av emalj-
remål[1]. Av Spicyns fyndortsuppgifter — exempelvis kunna
ämnas föremål från Krim, från Schweiz och från England —
'nes framgå, att denna emaljgrupp varit utbredd över hela
et romerska kulturområdet. Enligt Spicyn äro dithörande
remål funna även i Dnjeprområdet, i guvernementet Kovno
ch i Kurland.

Den barbariska gruppen däremot har en uteslutande öst-
g utbredning. Fyndorterna gruppera sig i tre inbördes sam-
anhängande områden: ett kring mellersta Dnjepr med cen-
um i Kiev, ett centralryskt kring Oka (guvernementen Tula,
aluga, Moskva och Rjazan) och slutligen ett, som omfattar
stpreussen och Östersjöprovinserna. Enskilda föremål ha från
essa huvudområden spritt sig åt öster till Volga och Kama
ch i söder till Krim och Kaukasus. Till sin beskaffenhet och
nvändning äro hithörande emaljföremål av synnerligen väx-
nde natur: hästskospännen av olika typer, bågfibulor, skiv-
bulor, hängsmycken, halsringar, hästprydnader[2] m. m. Jag
änvisar till det rika illustrationsmaterialet i Spicyns och Hack-
ans ovan anförda arbeten. — Rörande gruppens tidsställning
a mycket olika meningar uttalats. Den lägsta dateringen är
picyns: han förlägger hela gruppen till 6.—8. årh. Det före-
ller emellertid, som om hans skäl icke vore särdeles starka;
l. a. åsidosätter han utan vidare de dateringar av andra i
stersjöprovinserna förekommande fornsaksgrupper, i relation
ll vilka de baltiska fornforskarna vunnit en betydligt tidigare
atering av de därstädes funna emaljföremålen. Även de öst-

---

[1] *Predmeti s viemtjatoju emalju [Föremål med gropemalj]* i ryska
rkeologiska sällskapets *Zapiski*, V, s. 149 ff. (1903).

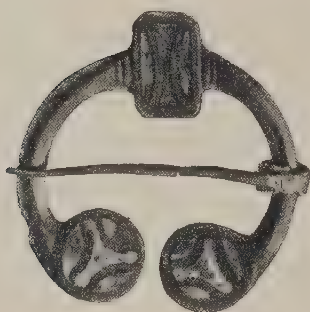
[2] Det kan förtjäna omnämnas, att de ryska arkeologerna, såväl Spicyn
a. a., s. 190 f.) som Kondakof, Tolstoï o. Reinach (*Antiquités de la Russie
éridionale*, s. 513) uppfatta de rikt emaljerade bronsbeslagen på det sven-
ka Vendelbetslet från 700-talet som härstammande från denna östliga emalj-
rupp.



1, a



1, d

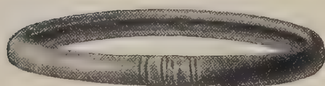


1, b



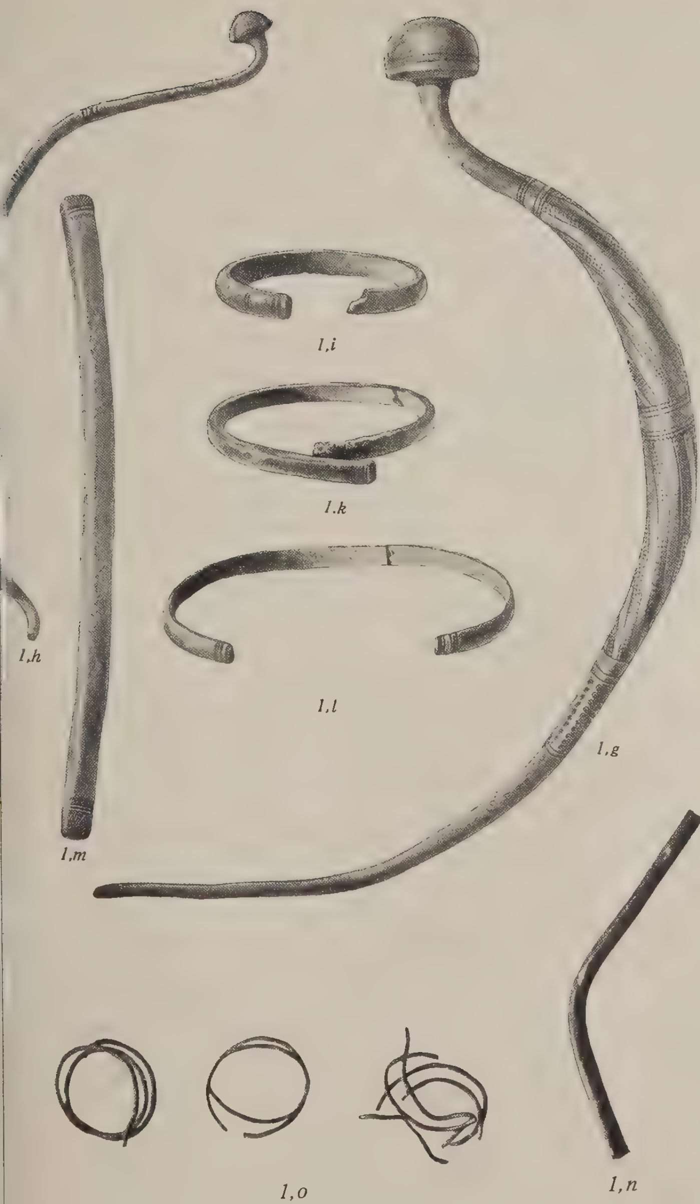


1,c



1,f

1,e


1,i
1,k
1,h
1,l
1,g
1,m
1,o
1,n

preussiska forskarna förlägga de i Östpreussen funna representanterna för gruppen till 3. och 4. årh.[1]

Genom en noggrann analys av innehållet i några ryska fynd med emaljföremål lyckas Hackman, som härvid väsentligen stöder sig på prof. Almgrens fibulakronologi, att i åtskilliga fall bekräfta denna tidigare datering. Så förlägges en från Mežigorje vid Kiev härrörande emaljerad bågfibula, tillhörande den av Almgren som "kräftig profiliert" betecknade gruppen, till omkring år 200 eller början av 3. årh. e. Kr.[2] Något senare men i alla fall till 3. eller 4. årh. daterar Hackman ett fynd från Gorodištše (borgberget) vid Moštšiny i guv. Kaluga. Till fyndet hör en hästprydnad, sammansatt av emaljerade trehörningsfibulor, stående i nära typologiskt sammanhang med den nyssnämnda emaljfibulan från Mežigorje[3]. På Moštšiny-borgberget hittades även, dock ej i direkt sammanhang med nyssnämnda fynd, ett fragment av en ursprungligen emaljerad hästskofibula med tunn ring[4]. Hackman framhåller, att om detta fynd finge sättas i samband med det större Moštšiny-fyndet och på grund därav också dateras till 3. eller 4. årh., så skulle detta stämma bra överens med ett fynd av ett liknande tunt hästskospänne med



Fig. 2. Hästskofibula från Moythienen (Östpreussen). [Hollack u. Peiser. *Das Gräberfeld v. Moythienen*, Königsberg 1904.]

[1] Tischler, *Ostpreussische Gräberfelder (Schriften d. Physikal-ökon. Ges. zu Königsberg,* XIX), s. 210 ff.; Hollack u. Peiser, *Das Gräberfeld v. Moythienen* (Königsberg 1904), s. 32 f. Samma datering även hos E. Blume, *Die germ. Stämme . . . zw. Oder u. Passarge* (Würzburg 1912), s. 190.

[2] Hackman, a. a., fig. 35; jfr Almgren, *Nordeuropäische Fibelformen*, figg. 80, 83.

[3] Hästprydnaden i fråga finnes avbildad bl. a. hos Kondakof, Tolstoï o. Reinach, a. a., s. 512, fig. 471.

[4] Spicyn. a. a., fig. 245.

kantig mittelskiva, runda ändskivor och röda emaljinlägg-
ıgar, som anträffats på gravfältet Moythienen i Östpreussen
ɡ. 2). Detta gravfält innehöll nämligen utom några ännu
igare föremål genomgående fornsaker från den Tischlerska
rioden C (=3. o. 4. årh.).

Hackman medger emellertid, att åtskilliga af de i ryska
avar anträffade emaljerade föremålen på grund av de åtföl-
ıde fornsakerna måste hänföras till betydligt senare perioder.
e minst gäller detta vissa former av de emaljerade hästsko-
ännena, som han anser vara av
sent ursprung som från vi-
ngatiden. En hithörande typ är
nnolikt det i Murom i guv. Vla-
mir funna spännet med rom-
skt mittelfält (fig. 3). I detta fall
o emellertid fyndomständighe-
rna synnerligen oklara, i det
ventariet från 15 olika bredvid
randra liggande gravar blivit
pblandat, innan någon under-
kning företogs. Under förut-
ttning av deras även av Aspe-
ı antagna samtidighet gör emellertid Hackman den ovan-
imnda sena dateringen. Till en av de åtföljande typer, vid
lka han därvid fäster avseende — en halsring av brons med
gla i ena änden och knapp i den andra — återkommer jag
ıart i annat sammanhang. Ett ännu säkrare vittnesbörd om
nt ursprung är kanske en till Muromfyndet hörande oval
andinavisk spännbuckla[1]. Emellertid är det ju klart, att nå-
ɔt högre värde ej kan tillmätas tidsbestämningar, som grunda
g på så ytterligt oklara fyndförhållanden. Anmärkningsvärt
emellertid, att Hackman i sin diskussion av Muromfyndet



Fig. 3. Hästskofibula från Murom (guv. Vladimir). [Efter Aspelin, *Antiquités du Nord Fenno-Ougrien,* fig. 873].

---

[1] Hackman, a. a., s. 224; jfr även Aspelin, *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita,* s. 268.

endast med en viss tvekan omnämner ett enda dithörande föremål som äldre än vikingatiden, hur gammalt, säges ej.

Slutligen omnämner Hackman en typ av det emaljerade hästskospännet, som redan på grund av sin degenererade form med sammanvuxna ändskivor måste vara mycket sen[1]. Detta bekräftas även av de åtföljande föremålen, ett slags från finskt-ugriskt område kända sena djurformiga hängsmycken[2]. Den kurgan vid byn Krivcy i guv. Jaroslavl, där detta fynd blivit gjort, dateras av Spicyn så sent som till 1000- och 1100-talen.

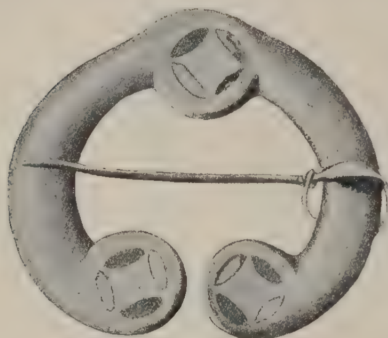


Fig. 4. Hästskofibula från Värilä (Tavastland). [*Finska Fornminnesföreningens Tidskrift,* 1912, s. 205, fig. 1].

Av det nu anförda torde ha framgått, att å ena sidan åtskilliga av de ifrågavarande emaljföremålen med rätt stor säkerhet kunna hänföras åtminstone till senare delen av den romerska järnåldern, men att å andra sidan emaljtekniken överhuvud och särskilt de hästskospännen, som här närmast intressera oss, på den östligaste delen av sitt utbredningsområde i mer eller mindre degenererade former fortlevde ännu många århundraden senare.

I fråga om de båda Storkågespännena finnes det emellertid alls intet skäl att tänka på en datering till senare tid än romersk järnålder.

Till det större av dessa spännen (fig. *1,a*) kunna vi lyckligtvis uppvisa så gott som identiska motsvarigheter. En av dessa har jag redan nämnt, den av Hackman publicerade hästskofibulan från Värilä i Tavastland (fig. 4). Den överensstämmer med det större Storkågespännet såväl i fråga om emaljens färg — röd och blå — som i fråga om emaljfältens inbördes fördel-

---

[1] Spicyn, a. a., fig. 279.

[2] Aspelin. *Antiquités du Nord Finno-Ougrien,* figg. 1185, 1189, 1201.

ıg; dock synas dessa vara smalare i förhållande till mittel-tet än på Storkågeexemplaret. Enligt meddelande från d:r ıckman till prof. Almgren är Väriläspännet 11,03 cm. brett, cm. högt och väger med nålen 196 gram. Storkågespännet 10,95 cm. brett, 10,2 cm. högt och väger något över 236 am. Oaktat det nu saknar nål, är det alltså avsevärt tyngre Väriläspännet, vilket sammanhänger med att detta enligt Hackmans meddelande är konkavt på undersidan, medan orkågespännet har flat undersida och alltså innehåller mera etall.

Övriga på gravfältet vid Värilä funna föremål, som kom-it i dagen, då Hackmans här ovan anförda uppsats publice-des, voro med undantag av några mera svårdaterade före-ål, som möjligen kunde gå tillbaka till 4. årh., av jämförelse-s sent ursprung. Detta föranledde emellertid icke Hackman l någon sen datering av själva emaljfibulan; efter noggranna erväganden av omständigheterna vid liknande fynd och spän-ts typologiska ställning kom han till det resultat, att detta ed säkerhet utgjorde ett av Värilä-gravfältets äldsta föremål, rmodligen härrörande från (3. eller) 4. årh. e. Kr.[1] I brev till of. Almgren har d:r Hackman meddelat några upplysningar rande vissa föremål, som 1914 förvärvats från Värilä av d:r Cederhvarf. Dessa “hade hittats c:a 100 m. från spännets ndort, på en åker, men ha sannolikt ursprungligen legat helt ära spännet. Husbonden på Värilä hade nämligen enligt gen uppgift fört mull från fyndfältet till ovannämnda åker, ch då torde de på åkern funna föremålen ha följt med. De göras av: ett bronsspänne med tillbakaböjd nålhållare unge-r av typen [Almgren, *Nordeuropäische Fibelformen*] fig. 162 en utan facetter, en spiralfingerring av brons, ett fragment v en flätad halsring av typen fig. 40 i min [d:r Hackmans] ppsats om Väriläspännet och en pilspets av järn. Spännet ch halsringen kunna väl ha kommit samtidigt i jorden som naljspännet“.

[1] A. a., s. 225.

Av ännu större intresse för Storkågespännets bestämning såväl till tidsställning som kulturmiljö äro emellertid de exemplar, som anträffats i Estland.

Ett av dessa är funnet i en gravhög eller kanske rättare ett gravfält — anläggningen var tyvärr förstörd, innan noggrann vetenskaplig undersökning hann utföras — vid Kuckers i socknen Jewe i norra Estland, strax söder om Narvabukten[1]. Detta spänne (fig. 5) överensstämmer i orneringen ganska nära med Storkågespännet. I fråga om emaljens färg märkes dock, att det jämte röd emalj har grön sådan, medan Storkågespännet har röd och blå. Även i fråga om emaljens anordning skiljer det sig från Storkåge- och Väriläspännena. På dessa utgöras de fyrhörniga mittelfälten å plattorna av slät brons, medan på Kuckersspännet även dessa fält äro emaljfyllda. Kuckersspännets dimensioner äro enligt Hausmann: 83 mm. högt och brett, 5 mm. tjockt; själva bronsringen är 12 mm. bred och plattorna 26 mm. i genomskärning. Liksom Storkågespännet har det från Kuckers flat undersida och något välvd översida.



Fig. 5. Hästskofibula från Kuckers (Estland) [Hausmann, *Grabfunde aus Estland,* pl. II, fig. 19].

Det andra estländska fyndet av emaljerade hästskospännen härrör från en brandgrav med stensättning vid Türsel i samma socken som Kuckers. Detta fynd omfattade enligt Grewingks beskrivning[2] tre fullständiga exemplar och ett till hälften nedsmält. Av de fullständiga befann sig vid tiden för den Grewingkska undersökningens publicerande ett i Petersburg. Numera äger Gelehrte estn. Gesellschaft endast ett fullständigt spänne och det nyssnämnda fragmentet[3]; vart det tredje fullständiga spännet tagit vägen, är mig obekant. Kuckersspän-

---

[1] Se härom Hausmann, *Grabfunde aus Estland,* s. 12 ff.

[2] *Verhandlungen d. gelehrten estn. Gesellschaft,* B. XIII (Dorpat 1888), s. 23 f.

[3] Hausmann, a. a., s. 32; *Katalog d. Ausstellung . . . in Riga 1896,* s. 38 f.

t befinner sig i Estländisches Provinzial-Museum i Reval.
Även Türselspännena ha enligt Grewingk flat undersida och
lvd översida. Också här är emaljen dels röd, dels grön.
et av Hausmann kända fullständiga Türselspännet har emel-
tid liksom Storkåge- och Väriläexemplaren men i motsats
l det från Kuckers plattornas mittelfält av slät brons. — Rö-
nde dimensionerna meddelar Grewingk, att de äro resp. 83
h 91 mm:s genomskärning och 6 mm:s tjocklek. Då han
talar den förmodan, att de tre fullständiga spännena härröra
ån samma gjutform och Hausmann för det av dessa, som
n haft tillfälle att se, anger siffran 91 mm., gäller denna
dligen alla de fullständiga, medan måttet 83 mm. beräknats
r det fragmentariska. Detta skulle alltså vara precis lika
ort i genomskärning som Kuckersspännet, och det vore där-
r av stort intresse att veta, om det även i andra avseenden
h särskilt i fråga om emaljens anordning överensstämmer
ed detta. Härom saknas emellertid uppgifter. För de full-
ändiga exemplaren anger Grewingk slutligen viktsiffran 136
am. Hausmann ställer sig något skeptisk till Grewingks
ypotes om de tre fullständiga Türselspännenas fullständigt
emensamma ursprung. Själv kan han ej avgöra frågan, då
an blott sett ett av dem, men han framhåller, att "hittills i
mma grav aldrig hittats flera fullkomligt lika fibulor"[1]. Det
amgår ej, huruvida denna iakttagelse endast gäller Östersjö-
rovinserna eller avser att ha en vidare räckvidd.

Det kan förtjäna omnämnas, att Spicyn hänför den typ, till
ilken Kuckers-, Türsel-, Värilä- och Storkågespännena höra, till
n särskild grupp, som skulle intaga en förmedlande ställning
ellan den provinsialromerska och den barbariska gruppen.
luvudmassan av den senare kallar han — uppenbarligen gan-
ka godtyckligt — den "alanska" (alanskaja emalj) och den
yssnämnda förmedlande gruppen, till vilken våra spännen
kulle höra, däremot i inskränkt bemärkelse den "barbariska"
varvarskaja emalj). Det är emellertid absolut omöjligt att

[1] Hausmann, *Grabfunde,* s. 32.

upptäcka några typologiska gränslinjer mellan dessa av Spicyn uppställda grupper, och särskilt har man svårt att förstå, varför de ifrågavarande baltiska spännena skola skiljas ut från de övriga icke-romerska emaljarbeten, med vilka de lokalt sammanhöra.

Jag övergår nu till att yttra några ord om Kuckers- och Türselspännenas tidsställning. Till båda dessa fynd höra åtskilliga bågfibulor av i prof. Almgrens fibulaundersökning behandlade typer; dessa erbjuda ju i allmänhet ganska säkra kronologiska hållpunkter. Emellertid bör framhållas, att såväl Kuckers- som Türselgravarna haft en rätt betydande utsträckning, vadan man ej utan vidare kan vara säker på de där nedlagda föremålens samtidighet. I fråga om Türselfyndet är man härvidlag något gynnsammare ställd, i det Grewingks fyndbeskrifning noggrant angiver, i vilken avdelning av den stora stensättningen de olika föremålen blivit funna; fynden från Kuckers däremot voro redan upptagna och hopsamlade av icke sakkunniga personer, innan de kommo under fackmännens ögon.

I samma avdelning som emaljfibulorna hittades nu i Türselgraven en armborstfibula "mit umgeschlagenem Fuss" (Grewingk pl. II fig. 1). Närmast synes den likna fig. 162 i prof. Almgrens *Fibelformen.* Som bekant äro fibulor av denna grupp särskilt ofta anträffade tillsammans med romerska mynt och ha därför i kronologiskt hänseende gjorts till föremål för ganska noggranna bestämningar. Enligt Grewingk[1], som vid dateringen av Türselfyndet fäster särskilt avseende vid denna fibula, skulle den i de östbaltiska provinserna varit i bruk till omkring år 400 eller t. o. m. något därutöver. Enligt Almgren[2] tillhör armborstfibulan "mit umgeschlagenem Fuss" en kulturström, som nått Nordeuropa omkring år 200 e. Kr., och de dithörande typerna tillhöra enligt honom huvudsakligen 3. årh. Även Grewingk antar tiden omkring 200 e. Kr. som övre

---

[1] A. a., s. 53.
[2] *Fibelformen,* s. 84.

sgräns för Türselgraven[1]. — I en närgränsande avdelning av nna grav hittades bl. a. ett par ögonfibulor av den estländsk-ändska biserien (Grewingk pl. II figg. 2, 3; jfr Almgren, *belformen,* figg. 55, 56) och en fibula tillhörande prof. Almens grupp V (fig. 14 här nedan; jfr Almgren, *Fibelformen,* . 109). Dessa typer äro av intresse, därför att de även föremma i Storkågefyndet, men ha naturligtvis för dateringen av ıaljspännena från Türsel icke samma värde som den nyss ıtalade armborstfibulan; f. ö. skulle de väl ange ungefär nma tidsställning som denna.

Vad Kuckersfyndet beträffar, så har som nämnt denna ıv tyvärr icke blivit utgrävd på det omsorgsfulla sätt som rselgraven. Enligt en av Hausmann[2] anförd uppgift skulle ellertid alla föremålen från Kuckers vara anträffade i grans sydvästra fjärdedel, vadan man även här skulle ha en s rätt att räkna med samtidighet. Här anträffades icke min- än 9 ögonfibulor (Hausmann, a. a., pl. II, figg. 1—9), av ka åtminstone vissa måste räknas till huvudserien, emedan äro enlediga; de flesta äro tvålediga och tillhöra den est-dsk-lifländska biserien. I fråga om själva ögonornamentet pvisa de enligt Hausmanns beskrivning alla variationer: fyra "grosse Löcher wie offene Augen", en har blott "tiefe Grun", en annan "grosse geschlossene Würfelaugen" en tredje wei kleine eingeschlagene augenartige Gruben", hos en fjärde tligen är "die Stirn glatt, nicht verziert" — m. a. o., ornantet saknas[3]. Av ögonfibulorna från Kuckers synes emeltid ingen uppvisa de barockt förstorade dimensioner — upp 17 cm:s längd — som utmärka vissa exemplar av den est-ıdsk-lifländska biserien, bl. a. även det som ingår i Storgefyndet.

Vidare ingingo i Kuckersfyndet fem fibulor tillhörande prof. ngrens grupp V — av Hausmann sammanfattade under be-

---

[1] *L. c.*

[2] *Grabfunde,* s. 14.

[3] Hausmann, a. a., s. 15.

nämningen "Kopfschildfibeln" — därav fyra (Hausmann, a. a., pl. II, figg. 11—14) "mit oberer Sehne", närmast besläktade med *Fibelformen,* fig. 120; en femte "mit Oehrnadel" (Hausmann, a. a., pl. II, fig. 15) räknas också av prof. Almgren[1] närmast hit. Den sistnämnda synes mig ha beröringspunkter även med *Fibelformen,* fig. 109, vilken ju även är representerad i Storkågefyndet; den ifrågavarande Kuckersfibulan saknar dock den karaktäristiska avsatsen vid foten.

Slutligen innehöll Kuckersfyndet en starkt brandskadad fibula (Hausmann, a. a., pl. II, fig. 10), som tydligen tillhör den grupp, som av prof. Almgren betecknas som "kräftig profiliert"; i motsats till vad som är vanligt inom denna grupp, men i likhet med de estländsk-lifländska ögonfibulorna, är den emellertid försedd med en bred hake, avsedd att skydda och fasthålla senan. Den jämföres av prof. Almgren[2], med påpekande av nämnda avvikelse, närmast med *Fibelformen,* fig. 83; med hänsyn till utseendet av den jämförelsevis oskadade foten synes den mig även rätt mycket påminna om *Fibelformen,* fig. 80.

Vilka slutsatser kunna nu dragas av förekomsten av dessa fibulatyper i Kuckersfyndet, under förutsättning av att de verkligen nedlagts någorlunda samtidigt med det emaljerade hästskospännet? Med en hänvisning till preussiskt jämförelsematerial och till den Tischlerska periodindelningen förlägger Hausmann[3] de i Kuckers förekommande fibulatyperna företrädesvis till 2. årh. e. Kr. Han anser det emellertid riktigt att på grund av det nordliga läget flytta Kuckersgraven något längre ned i tiden och daterar den alltså till tiden omkring år 200 e. Kr.[4] — Gå vi nu till prof. Almgrens stora fibulaarbete, så finna vi, att han — i överensstämmelse med Hausmann — förlägger den estländsk-lifländska biserien av ögonfibulorna huvudsakligen

[1] *Fibelformen,* s. 176.

[2] A. a., s. 162.

[3] A. a., s. 28.

[4] Jfr a. a., s. 47: "es konnte das Grab von Kuckers ins zweite Jahrhundert, vielleicht zum Theil noch ins dritte gesetzt werden".

2. årh. e. Kr.[1] Den serie inom gruppen IV ("kräftig pro-
ert"), som den nyss omtalade starkt brandskadade Kuckers-
ulan tillhör, hör enligt prof. Almgren likaledes till den ti-
gare delen av romersk järnålder[2]. Då ju Kuckersfibulan i
ga närmast sammanhörde med ett par typologiskt senare
presentanter för denna serie (*Fibelformen,* figg. 80, 83), borde
l även den närmast hänföras till slutet av den tidigare ro-
erska perioden, alltså omkring 200 e. Kr. Slutligen hade vi
Kuckersfyndet "Kopfschild"-fibulor, besläktade med *Fibelfor-
en,* fig. 120, möjligen även med fig. 109. Den grupp, till
ken fig. 120 hör, föres av prof. Almgren[3] till den yngre fynd-
uppen inom den äldre romerska järnåldersperioden, och då
n av de dithörande Kuckersfibulorna, som till sin habitus i
ss mån närmar sig fig. 109, å andra sidan genom sin kon-
uktion med inhängd nål visar sig vara en något senare typ,
väl även denna grupp inom Kuckersfyndet anses peka på
en omkring år 200 e. Kr.

Emellertid torde denna datering få betraktas såsom en-
st provisorisk. Just Storkågefyndet innehåller nämligen, så-
m jag längre ned skall visa, ett föremål, som möjligen kan
ra ägnat att något sänka dateringen såväl på den nu när-
ast ifrågavarande emaljerade hästskospännetypen som på vissa
tbaltiska bågfibulatyper. Något direkt hinder för en tidigare
tering av Kuckers- än av Storkågefyndet torde detta dock ej
nebära. Emaljspännetypen kan ju ha varit i bruk under en
nförelsevis lång tidrymd eller rent av i samma exemplar
varats jämförelsevis länge, innan det i Storkåge nedlades i
den. Härpå kunde synas tyda, att den i Storkågefyndet in-
ende ögonfibulan genom sina abnorma dimensioner kan
sstänkas utgöra en ännu något yngre typ än de i Kuckers
träffade. I alla händelser utgöra de fyndomständigheter,
m tyda på en jämförelsevis tidig datering av de estländska

[1] *Fibelformen,* s. 28.
[2] A. a., s. 44 f.
[3] A. a., s. 61.

emaljspännefynden, särskilt det från Kuckers, å sin sida en bestämd varning mot att flytta det västerbottniska fyndet allt för långt ned i tiden[1].

Innan jag lämnar det större emaljerade hästskospännet, må ytterligare en fråga rörande detta framställas. Det är anträffat i icke mindre än 5 exemplar i Estland, och beträffande de båda i Finland och Västerbotten funna exemplaren måste det redan nu anses mycket möjligt, att även de härstamma från nyssnämnda område. Finns det måhända ytterligare någon omständighet, som kunde synas tala för att vi här rent av skulle ha att göra med en estländsk eller estländsk-lifländsk lokaltyp, som alltså redan i och för sig kunde anses tillräcklig att besvara frågan om Storkågeexemplarets härkomst? Det kunde nästan förefalla så. Den karaktäristiska ornamentala anordning, hvari emaljen är anbragt på de tre cirkelrunda plattorna å denna spännetyp, återkommer — med vissa mindre skiftningar i fråga om växlingen mellan emaljerade och icke-emaljerade, resp. genombrutna fält — på åtskilliga skivfibulor från Estland och Lifland (t. ex. fig. 6)[2]. Härtill kommer slutligen samma ornamentik på de emaljerade ändskivorna å en halsring från Trikaten i Lifland[3]. Från det närbelägna Östpreussen märkes en på gravfältet Moythienen anträffad liten genom-

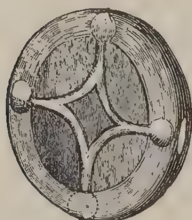


Fig. 6. Skivfibula från Ronneburg (Lifland). [Aspelin, *Antiquités*, fig. 1785].

[1] I detta sammanhang må erinras om att Hackman anser de estländska emaljerade hästskofibulornas datering till romersk järnålder så viss, att han på grund av en sådan fibulas förekomst på gravfältet vid Värilä, som f. ö. innehåller åtskilliga föremål av betydligt senare datum, sluter till att den förhistoriska bebyggelsen på denna plats ägt bestånd redan före slutet av den romerska perioden, under 3. eller sannolikt 4. årh. e. Kr. Likaså anser han denna fibula bekräfta en eljes oviss tidig datering av några andra föremål från samma gravfält (*Die Emailfibel von Wärilä,* s. 225).

[2] Se även *Katalog d. Ausstellung in Riga 1896,* pl. 8, figg. 11, 12, 14, 15, 19, 22 eller Aspelin, *Antiquités,* figg. 1763, 1776, 1778, 1784, 1785.

[3] Avbildad i Eberts uppsats om de baltiska provinsernas arkeologi i *Prähist. Zeitschrift* 1913, s. 537, fig. 30.

·uten skivfibula av hithörande slag[1]. Emellertid återkommer ·namentiken i fråga på ett guldföremål med röd emalj och ı för mig obekant användning, som anträffats i guv. Tersk ne i Ryssland (fig. 7). Även om detta mycket väl kan tänkas här-ıra från Östersjöprovinserna, vore det måhända förhastat att ta denna ornering gälla som ett säkert tecken på sådan här-amning. I alla händelser förekommer den tillräckligt ofta å

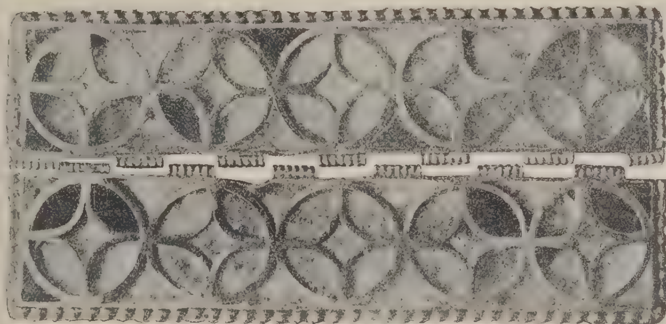


Fig. 7. Guldplatta med emalj från Tersk (Ryssland). [Kondakof m. fl., *Antiquités*, fig. 438].

ınd från Östersjöprovinserna för att i sin mån kunna anses .la för, att den grupp av jämförelsevis stora och massiva emal-:rade hästskospännen, med vilka vi i det föregående syssel-ıtt oss, äro att uppfatta som en östbaltisk eller rent av est-ändsk lokaltyp[2].

Den ornamentala figur, som här varit i fråga, skulle möj-gen kunna uppfattas som en variation av det fyrekriga sol-

[1] E. Hollack o. F. E. Peiser, *Das Gräberfeld von Moythienen*, pl. II, g. 28 a, text s. 48.

[2] Hackman (l. c.) gissar i fråga om Väriläspännet, att dess tillverknings-·t skulle vara att söka någonstädes i västra Ryssland, antingen i Littauen ler i det vid ifrågavarande tid av goter bebodda Dnjeprområdet. Det måste ·kännas, att *om* den barbariska gruppen av emaljarbeten skall sättas i för-ndelse med ett folknamn, vilket ju alltid är en vansklig sak, så förefaller ämnandet av goternas namn bra mycket rimligare än Spicyns tal om ala-:sk emalj. I fall dessa föremål skulle få kombineras med goterna, så vore et ju icke enda gången, vi möta dessa som bärare av en kulturinflytelse ån Svarta havet och Dnjeprtrakterna upp·emot Östersjön.

hjulet. Det ruteressformiga mittelfältet skulle då vara utvecklat ur hjulnavet och ekrarna, och de föremål, på vilka ruteressfiguren blivit huvudsak, d. v. s. fått mycket grunt insvängda sidor och till följd därav mycket stora dimensioner i förhållande till ringen[1], vari den är inskriven, skulle representera de senaste leden i typserien. Onekligen finnes det en betydande likhet mellan dessa östbaltiska fornsaker och vissa föremål från andra håll, om vilkas karaktär av solhjul ej kan råda tvivel[2]. Hollach och Peiser sammanställa den nyss omtalade genombrutna skivfibulan från Moythienen med en dylik, som anträffats i närheten av Bihac i nordvästra hörnet av Bosnien tillsammans med föremål från 1. årh. e. Kr. (fig. 8). På denna bosniska fibula[3] har den innersta delen av mittpartiet cirkelform, en omständighet, som gör dess samhörighet med det fyrekriga solhjulet tämligen uppenbar. På solhjulen finnes nämligen i regel, där ekrarna icke utan vidare skära varandra, ett runt nav eller en rund urtagning på dettas plats. Det är just detta drag, som på visst sätt kan anses tala emot den ifrågasatta sammanställningen mellan här omtalade östbaltiska föremål och solhjulet. Anmärkningsvärt är nämligen, att just på de föremål, som i så fall skulle representera de äldre typerna, där alltså hjulekrarna tydligast framträda, förekommer ett litet centralfält eller en liten central urtagning av ruteressform[4]. Det torde därför få lämnas oavgjort, huruvida den i en cirkel inskrivna ruteressfiguren eller ett solhjul, vars nav tillfälligtvis ersatts av en figur av denna form, här bildar utgångspunk-



Fig. 8. Skivfibula från Bihać (Bosnien). [*Wissenschaftl. Mitteilungen aus Bosnien u. Herzegowina* VII (1900), s. 16 fig. 17].

---

[1] T. ex. Aspelin, *Antiquités,* figg. 1763, 1778.

[2] T. ex. fig. 19 hos Montelius, *Hjulet som en religiös sinnebild* (*Nordisk Tidskrift* 1901, s. 8).

[3] Om fyndomständigheterna se Čurčić, *Ein Flachgräberfeld der Iapoden in Ribić bei Bihać* (*Wissenschaftl. Mitteilungen aus Bosnien u. Herzegowina,* VII [1900]), s. 16.

[4] Så på Moythienenexemplaret och Aspelin, *Antiquités,* figg. 1776, 1784.

:n. Föremål besläktade med ifrågavarande östbaltiska synas ıå Gotland tillhöra folkvandringstiden[1].

I fråga om det mindre av de båda emaljerade spännena Storkågefyndet (fig. *1*, *b*) är det icke lika lätt som beträffande ·et större spännet att uppvisa precisa motsvarigheter. Jämföra i det till en början med det nyss behandlade större spännet, å finna vi, utom storleken, åtskilliga olikheter. Först och främst r mittelplattan på det mindre spännet icke rund utan utgöres v en stående rektangel; vidare företer fältindelningen inom de ırskilda plattorna en mycket avvikande ornamental anord- ing. Själva emaljeringssättet är likaledes ett annat; emaljen ›reter ej de absolut släta ytor, som känneteckna det större spän- ·et; i motsats till vad som är fallet med detta är vidare emalj v olika färger — röd och ljusgrön — anbragt på samma fält.

Om, som sagt, en absolut motsvarighet till det mindre torkågespännet f. n. icke kan uppvisas, saknas emellertid icke eller i detta fall jämförelsematerial. I avd. I av Türpsalgraven, ·cksä den belägen i samma nordestländska socken (Jewe) som e förut omtalade Kuckers- och Türselgravarna, låg ett häst- ·kospänne av brons utan emalj men med runda oornerade ndskivor, påminnande om dem på Storkågespännena, och mit- ·lskiva av en liggande rektangel[2]. På grund av en i samma vdelning av Türpsalgraven förekommande armborstfibula av en typ[3] dateras avdelningen av Hausmann[4] till den Tisch- ·rska perioden D (4. och 5. årh.).

Även bland de emaljerade hästskospännena finnas emel- ·rtid åtskilliga, som ha beröringspunkter med det mindre Stor- ågespännet, även om man därvid f. n. nödgas gå utanför ›stersjöprovinserna. Jag erinrar då till att börja med om det

[1] Se H. Rydh i *Fornvännen* 1917, s. 94, fig. 6. — Som ett kuriosum kan nnämnas, att samma figur, som karaktäriserar de här behandlade östbal- ska föremålen, återfinnes på ett föremål från Knosos, tillhörande den kre- ska kulturen (Baumgarten-Poland-Wagner, *Die hellenische Kultur*, s. 40 g. 45).

[2] Hausmann, *Grabfunde*, pl. I, fig. 56 och *Rigakatalogen*, pl. 8, fig. 26.

[3] Hausmann, a. a., pl. I, fig. 54.

[4] A. a., s. 31.

redan en gång omnämnda spännet från Murom (fig. 3) med snedställd fyrkantig mittelskiva; detta spänne erbjuder emellertid, som redan nämndes, ingen säker ledning för dateringen. Ännu större överensstämmelse visar ett spänne med mittelskiva av en stående rektangel, härrörande från trakterna kring Njemen (Littauen) (fig. 9); ett annat från samma håll har liksom Muromspännet snedställt fyrhörnigt mittelfält (fig. 10). Tyvärr visa tillgängliga avbildningar ej, huruvida emaljen på dessa är anbragt på samma eller liknande sätt som på det mindre Storkågespännet. Liknande fynd äro f. ö. kända såväl från Kievområdet[1] som från Okaområdet (utom Muromspännet)[2]. Beträffande samtliga de nu nämnda littauiska och ryska fynden äro emellertid fynduppgifterna åtminstone hos Spicyn alltför ofullständiga för att medge bestämda slutsatser rörande föremålens tidsställning.

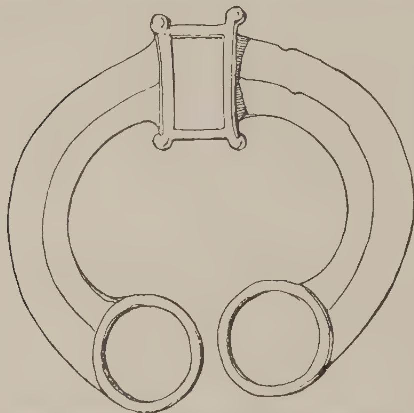


Fig. 9. Hästskofibula från Littauen. [Ryska arkeol. sällsk:s *Zapiski*, 5, s. 168, fig. 186].

Bättre ställd är man i detta hänseende i fråga om några spännen från östpreussiska fyndorter, som också visa beröringspunkter med det mindre Storkågespännet. Hit höra först och främst två emaljerade hästskofibulor från Wiska i Östpreussen (en avbildad här nedan fig. 11)[3]. Hackman[4] anser dem på grund av övriga därstädes funna föremål, bl. a. en fibula “mit umgeschlagenem Fuss“ och en “mit hohem Nadel-

---

[1] Spicyn, a. a., fig. 225.

[2] A. a., figg. 281, 284, 285.

[3] Publicerade av Bujack i *Sitzungsberichte der Altertumsges. Prussia* B. 16, s. 188 f. Taf. II.

[4] A. a., s. 222.

ılter“ med säkerhet höra till den Tischlerska perioden C, ltså 3. eller 4. årh. Slutligen ha vi den redan en gång omımnda hästskofibulan från Moythienen (fig. 1) med runda ıdskivor och stående rektangulär mittelskiva. Den har onekgen rätt mycken likhet med det mindre Storkågespännet men :iljer sig från detta bl. a. genom frånvaron av fältindelning :h i sammanhang därmed betydligt sparsammare emaljfyllng, vidare genom emaljens uteslutande röda färg. Slutligen ar det i motsats till det ed bronsnål försedda Storkågespännet haft rnnål, varav ännu den arkt rostade ringen kvarår; själva spänneringen v brons är ju f. ö. bedligt tunnare och även indare än på exemplat från Storkåge. Den av, vari Moythienenpännet anträffades, inneöll inga andra föremål v betydelse för dateringn, men gravfältet i sin helhet dateras, med undantag för några remål av tidigare datum, till period C (3. och 4. årh.). De ännetecknande fibulorna äro sådana “mit umgeschlagenem uss“ och “mit hohem Nadelhalter“ [1]. Spännet från Moythieen får alltså samma tidsställning som de båda nyss omtalade ån Wiska. — Med sitt mera detaljrika utförande kan nog Storågespännet tänkas representera ett något senare stadium i utecklingen än Moythienenspännet, i fall detta, såsom Hackıan anser [2], får sättas i förbindelse med en provinsialromersk rm, sådan som den här nedan avbildade lilla hästskofibulan

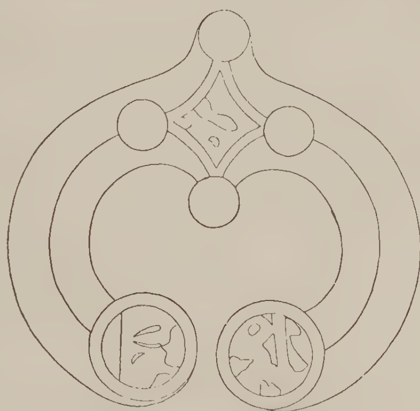


Fig. 10. Hästskofibula från Littauen. [Ryska arkeol. sällsk:s *Zapiski*, 5, s. 168, fig. 187].

---

1 E. Hollach o. F. E. Peiser, *Das Gräberfeld von Moythienen* (Königserg 1904), s. 23.

2 A. a., s. 221.

från Pyrmont (fig. 12). Något skäl att anse det mindre Storkågespännet häntyda på en avsevärt senare datering än som skulle motiveras av det större, föreligger väl i alla händelser knappast. Forts.

S. k. eldslagningsstenar från järnåldern.

Av

HANNA RYDH.

I de flesta kulturhistoriska museer i Norden finnes en grupp föremål s. k. eldslagningsstenar, vilkas användning, ålder, ursprung och utbredning varit oss relativt främmande[1]. Som ett bidrag till utredningen av dessa frågor har jag här sammanställt det svenska materialet särskilt med avseende på stenarnas lokala fördelning i landet samt gjort ett försök att fastställa deras tidställning.

Denna fornsaksgrupp har i den äldre litteraturen erhållit olika benämningar och tillskrivits högst olika uppgifter. Oftast angåvos stenarna som brynen, ej sällan som amuletter (torsviggar). Att allmogen dessutom givit allehanda förklaringar på dessa talrikt förekommande fynd är naturligt (slungstenar, skomakareverktyg o. s. v.). Bland fackmän torde numera den meningen vara allmänt antagen, att de utgöra redskap för eldframställning[2]. Den nu gängse benämningen är

---

[1] I sin avhandling *Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige* behandlar N. Keyland i korthet även eldslagningsstenarna från järnåldern (*Fataburen* 1916, IV, sid, 202 ff.) varvid hans kronologi och redogörelse för stenarnas utbredning, som där även angives, bygger på mitt 1913 tryckfärdiga material. I föreliggande uppsats har materialet utvidgats med sedan dess till museerna inkomna fynd.

[2] Sarauw antager att de dessutom tjänat som brynen för de eventuellt vid eldslagningen använda spetsiga järnredskapen, *Le feu et son emploi dans le Nord de l'Europe, Annales du XX Congrès archéologiques et historiques de Belgique.* Gand 1907, sid. 216.

kså eldslagningssten[1] (Feuerschlagstein). Delade meningar ıva emellertid uttalats angående sättet för eldslagningen och .ka redskap, som utom eldslagningsstenen använts[2].

Försök hava gjorts av flera forskare att medelst flinta, rn eller stål framkalla eld vid gnidning, eller slag mot dessa enar. Gnistor hava i varje fall lätt åstadkommits[3]. Eld har t också lyckats N. Keyland att erhålla vid försök med järn-ler stålbriketter på lösare stenarter, stålbriketter på hårdare. äremot misslyckades dennes försök med flinta[4]. För sanno-heten av att järn använts vid eldslagningen talar den om-ändigheten, att det stundom på stenens flatyta synes spår järnrasp. Sarauw håller före att de sylformiga järnredskap, m stundom träffas samtidigt med eldslagningsstenar, skulle inat som verktyg vid eldslagningen[5].

De båtformiga dosor av brons och trä, som man har fun-t i norska gravar (trädosor även i de danska mossarna)[6], an-r Rygh, skulle ha burits i bältet på samma sätt som eld-agningsstenarna och tjänat till förvaringsplats för de vid eld-

---

[1] Mot den stundom förekommande förkortningen "eldsten" ber jag i tta sammanhang få opponera. Uttrycket täcker icke begreppet och kan lla missförstånd vid sidan av det tyska Feuerstein (= flinta).

[2] Se Sarauw a. a. — K. Rygh, *Über einige Feuersteingeräte i Opus-la Archeologica Oscario Montelio dicata 1913,* sid. 328.

[3] Jfr dock W. Splieth i *Archiv für Anthropologie und Geologie Schles-g-Holsteins,* Bd II, 2, Kiel 1896, sid. 47—48.

[4] A a. sid. 206. Små flintstycken finnas dock i några fynd samtidigt med dslagningsstenar. Jag har sett exempel härpå i norska gravfynd och B. hnittger har enligt meddelande en dylik fyndkombination från fornborgen Boberget, Östergötland. Detta är ju dock icke liktydigt med att flint-yckena och eldslagningsstenarna använts tillsammans.

[5] A. a. sid. 216. Flera exempel på samtidigt gjorda fynd av eldslag-ngssten och järnpryl finnas hos Schetelig, *Vestlandske graver fra järn-deren,* Bergen 1912, fig. 236 och 237, fig. 283 och 284, fig. 341 och 342. terligare exempel härpå giva bl. a. fynden från Bringsdal, Holme, Kristi-ıia mus. inv. 8952—64, från Glimestad, Liknes sn, Kristiania mus. inv. 5266—77, samt *Bergens Mus. Aarb. 1909,* H. 2, N:o 14, sid. 41—42.

[6] Engelhardt, Nydam, *Mosefund,* Köbenhavn 1865, pl. XIV, fig. 15—'; *Fynske Mosefund II,* Vimose, Köbenhavn 1869, pl. I, fig. 33.

slagningen utom eldslagningsstenen nödvändiga verktygen[1]. Jag vill emellertid fästa uppmärksamheten vid, att dessa dosor äro fastsatta vid bältet, som det vill synas, utan möjlighet att öppnas, varför det på mig verkar, som hade de endast tjänat som ornamentalt motstycke till eldslagningsstenarna[2]. Från Sverige finnes veterligen intet fullständigt sådant fynd. Rygh anmärker på ovanciterade ställe såsom troligt, att de i redogörelsen för Attmarfyndet[3] omtalade bronsbeslagen skulle härröra från en dylik dosa. Troligt är ju också, att de bronsfragment, som nu finnas i behåll, utgjort beslaget kring en trädosa. — Stenen bars i ett läder-, brons- eller järnband[4], som hade sin plats i en oftast förekommande rännformig fördjupning runt stenen. Antingen har den hängt ned ifrån bältet eller varit infälld längs efter detta, fig. 17 a..

Materialet i eldslagningsstenarna varierar; vanligast äro kvarts-, kvartsit- och sandstenarter; stundom träffar man också granit. Utseende och form äro likaledes rätt variabla, som synes å här avbildade typer (fig. 1—16). Vanligast äro typerna fig. 12—14. De ovala eldslagningsstenarna hava ofta den ena ytan konvex, den andra svagt konkav. Den konvexa ytan överskjuter gärna den andra. Stundom äro båda ytorna konvexa. Eldslagningsstenarna hava på ytorna ofta en litet

[1] För gnistornas uppfångande har väl använts fnöske. Schetelig håller för troligt, att de harpixfragment, som stundom träffats i norska gravfynd, har tjänat samma ändamål. *Bergens Museums Aarb.*, 1911, h. 2 n:o 8, sid. 4. I förbigående må framkastas den tanken om möjligen till dessa redskap har hört en pincett. I flera norska slutna fynd, i vilka förekomma eldslagningssten, finnes också pincett. Bl. a. Schetelig a. a. sid. 147, K. Rygh a. a. sid. 328. — I båda dessa fall funnos också dosor. — Kristiania mus. inv. 2646--80, Bergens mus. inv. 4096, 6092 och 4285. Ett svenskt dylikt fynd från Brunflo finnes i Östersunds mus.

[2] En egendomlig cylindrisk träask, i vilken en eldslagningssten funnits, anför Schetelig, a. a. sid. 148, fig. 350.

[3] *Fornvännen 1909,* sid. 311. Härom se vidare K. Ryghs förut anförda arbete.

[4] Rygh (a. a. sid. 328) säger sig endast känna ett fall med järnband. Jag har dock sett flera norska stenar med järnband, även på svenska stenar finnas järnband eller spår efter dylikt.

ett ställd ränna eller nötningar efter slag eller gnidning, land båda dessa märken. Stenar av den vackra ovala foren ha vanligen glatt slipade ytor.

Den kortaste av mig kända stenen är 6,4 cm. lång och en längsta 19,75 cm. De minsta stenarna tillhöra typerna g. 6, 7 och 11, under det att de största tillhöra typerna fig. 1—16. Medellängd på stenarna är 9 till 12 cm. Stenarna av p 6 ha vanligen en största bredd över flatytan av 4,8 till 3 cm., då däremot de betydligt längre stenarna av typerna g. 15 och 16, ha en motsvarande bredd av 4 till 4,5 cm.

De här i fig. 1—16[1] avbildade typerna äro ämnade att amställa den antagliga utvecklingen av eldslagningsstenarna ån de oarbetade rullstenarna fig. 1—3 till eldslagningsstenar ı eleganta som fig. 15 och 16. I fig. 5 ser man begynınde bearbetning genom en ansats till ränna. Även å rullenar sådana som fig. 1 kan man stundom se en dylik inıackad ränna. Fig. 6 och 7 ha fått en mera väl avrundad val form. Rännan i fig. 6 utgöres fortfarande av endast ett ıackat bälte runt kanten. Fig. 8 och 9 representera andra rmer av dessa primitiva stenar. Fig. 10 förmedlar övergången l den lilla välformade stenen i fig. 11. Här är rännan en red men flat fördjupniug, som upptar hela stenens kant. enna ränna har antagligen ej kunnat riktigt tillfredsställande varhålla stenen i det runt om löpande bandet, varför man nu örjar göra rännan smalare men djupare. I fig. 12 ser man örjan till denna anordning i det djupa hacket i stenens spets. ig. 13 och 14 äro vidare utvecklingar av samma typ. Fig. 15 ar nått fram till en mycket vacker bearbetning. Egendomlig r urgrävningen på den ena flata ytan; man ser den dock tundom på stenar av denna typ. Sin kulmen i utveckling nå essa stenar i fig. 16.

---

[1] Stenarna hava i Stat. Hist. Mus. följande inventarienummer: 1—8980, —10322: 10, 3—7870: 139, 4—14116, 5—7872, 6—13156: 318, 7—14430: 8—549: 37, 9—12832: 4, 10—5643, 11—2590, 12—6819: 908, 13—10141, 14—3925: 21, 15—13686: 8, 16—10726: 4.



Fig. 1. L. 12 cm.



Fig. 2. L. 8,2 cm.

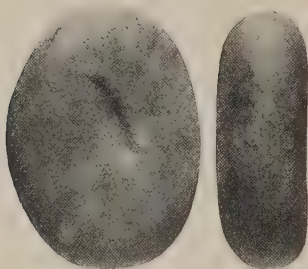


Fig. 3. L. 8 cm.

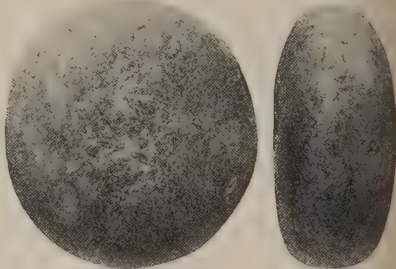


Fig. 4. Diam. 7,6—8,2 cm.



Fig. 5. L. 10 cm.



Fig. 6. L. 7,6 cm.

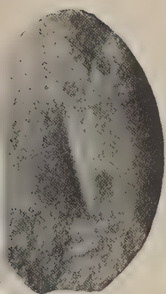



Fig. 7. L. 7,8 cm.

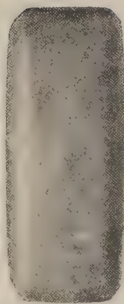



Fig. 8. L. 8,2 cm.

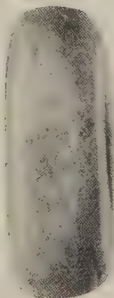
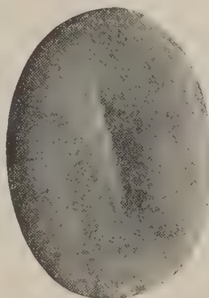
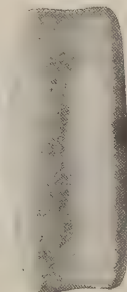



Fig 9. L. 7,3 cm.

Fig, 10. L. 7,3 cm.

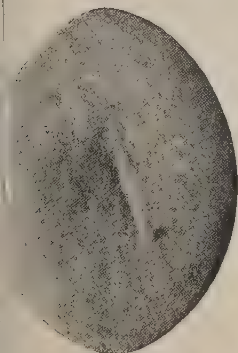



Fig. 11. L. 6,6 cm.

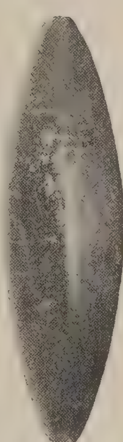
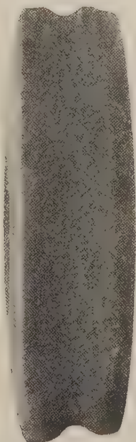



Fig. 12. L. 10,2 cm.

Att söka uppställa en kronologi för eldslagningsstenarna synes på grund av det daterbara materialets knapphet vara vanskligt. De äro nämligen oftast funna var för sig i jorden och tillhöra jämförelsevis sällan slutna fynd. Med säkerhet kan emellertid antagas, att tidigast uppträda de obearbetade eller föga bearbetade rullstenarna fig. 1—3. Att dessa dock sedan äro i bruk jämsides med och under hela den tid man använ-



Fig. 13. L, 9,5 cm.



Fig. 14. L. 11,5 cm.

der de bättre slagna eldslagningsstenarna, skall jag senare visa. Detta är ju också naturligt på grund av deras lättåtkomlighet.

De till synes äldsta slutna fynd, jag känner med dylika primitiva stenar, härröra från Ostpreussen[1]. Från Rominten, Kr. Goldap finnes en dylik eldslagningssten (konturtecknad i fig. 19) från en skelettgrav samman med bl. a. en remsölja av "sen latène typ"[2]. Av samma primitiva form äro två eld-

[1] Dessa fynd, som tillhöra museet i Königsberg, hava godhetsfullt meddelats mig genom brev från professor D. E. Peiser till professor O. Almgren.

[2] Fyndet publicerat i *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia,* häft. 20, sid. 37, II.

agningsstenar från tvänne brandgravar vid Grzbowen, Kr. ꞉zen, funna samman bl. a. med var sin "sen latène sölja", :n ena, (fynd 23) av järn, den andra (fynd 19) av brons[1]. amma sammanställning som det senare fyndet har ett från ruglanken, Kr. Angerburg[2]. I en annan brandgrav från Krug-nken fanns (fynd XXI) en dylik sten samman med ett frag-ent av en bronsnål med upprullat huvud[3].

Lika fig. 8 och 9 äro e båda eldslagningsstenar-a från Dollkeim (grav 27 c :h 15) genom bl. a. sina bulor, daterade till 100-let[4].



Fig. 15. L. 14,4 cm. Fig. 16. L. 17,7 cm.

Primitiva i sin form äro :kså stenarna i Rondsen-ndet[5] och i fyndet från enttala, Nakkila sn, Sata-inta, Finland[6]. Penttala-enen tillhör samma typ m den i fig. 2 avbildade måländska stenen. Rond-:n- och Penttala-stenarna :o daterade till tiden efter 100 e. Kr. Ett fynd från Hulterstad, Öland, fig. 5 och 17, sar sig likaledes genom den daterbara fibulan tillhöra 100-

[1] Fynden komma att publiceras i häft. 23, 2 av *Sitzungsberichte der :tertumsgesellschaft Prussia.*

[2] I not 3 a. a., sid. 406.

[3] I not 3 a. a., sid. 402. Nålen lik *Sitzungsberichte der Altertums-:sellschaft Prussia,* häft. 20, sid. 41, fig. 10.

[4] Tischler-Kemke, *Ostpreussische Altertümer,* Königsberg 1902, sid. 18 av 27 c (eldslagningsstenen är dock ej nämnd i fyndberättelsen) spännet bildat T. I, fig. 2; sid. 17 grav 15, eldslagningsstenen betecknad: Wetz-:in, spännena avbildade T. I, fig. 1 och T. II, fig. 5.

[5] S. Anger, *Das Gräberfeld zu Rondsen,* Graudenz 1890, Taf. XIV, N:o 18.

[6] *Mannus* (1913), bd V, häft. 3, sid. 285 ff. Stenen avbildad fig. 38.

talet e. Kr. Hulterstad-stenen med sin grunt inknackade ränna runt kanten förmedlar alltså övergången till de bättre bearbetade eldslagningsstenar, man finner under nästa århundrade. Den av Engelhardt avbildade eldslagningsstenen från Thorsbjerg[1] synes passa väl i följd med Hulterstad-stenen. En elegantare form från 200-talet företrädes av stenen från Bjärs, Guldrupe sn, Gottland, avbildad i fig. 11, funnen med romerska silvermynt från tiden Vitellius till Commodus (den senare död 192 e. Kr.). Nära Bjärs-stenen i form — dock av betyd-



Fig. 17 a.

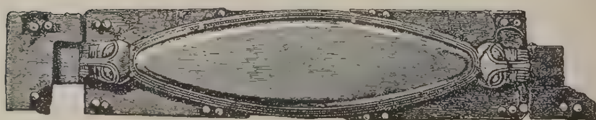


Fig. 17 b. Hove, Viks pgd, Norge. Efter A. Lorange, *Samlinger af norske Oldsager.*

ligt större dimensioner — är en sten från Störlinge, Gärdslösa sn, Skåne[2]. De samtidigt gjorda fynden visa dock, att den är yngre. Av typ fig. 11 äro tvänne eldslagningsstenar från Edestad sn, Blekinge, tillhörande 300-talet[3]. En väl bearbetad sten av samma typ som fig. 13 tillhör ett fynd från Petsarfve, Sjonhems sn, Gottland, vilket genom den samtidigt funna remsöljan även synes tillhöra 300-talet. Nästa steg i utveckling representerar den med bronsband omgivna stenen från Attmar, Medelpad, fig. 14[4]. Väl bearbetad är stenen från

[1] *Sønderjydske Mosefund I,* Thorsbjerg, Köbenhavn 1863, pl. 12, fig. 12.

[2] Historiska Museet, Lund, 13164. Funnen bl. a. med en sköldbuckla och ett spänne av 300-talets karaktär.

[3] Stat. Hist. Mus. 5549: 63—64. Funna samman bl. a. med en remsölja av 300-talstyp.

[4] Funnen samman med doppsko av brons till dryckeshorn.

tslena, Uppland. Litslena-fyndet är av B. Salin daterat till tten eller senare delen av 300-talet[1]. Av liknande typ är enen från Stadeim, Vik sogn, av Schetelig daterad till samma [2]. Hit hör även en med järnband försedd eldslagningssten samma ovala form från Hallem, Verdalen[3] samt en sten

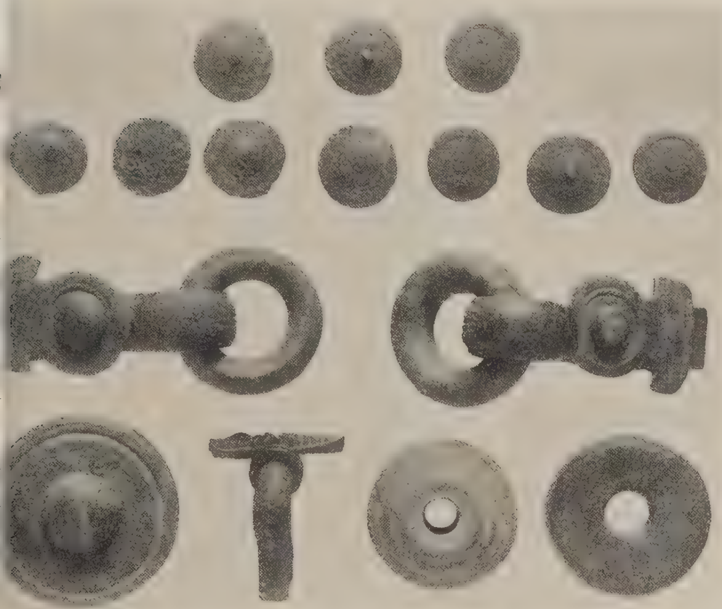


Fig. 18.

n Shiönne, Nore i Norge[4]. Höjdpunkten av konstfärdigt vad eldslagningsstenstillverkningen beträffar representerar n väl till denna tid hörande stenen från Indals sn, Medeld, fig. 16[5].

---

[1] *Månadsbladet 1906,* sid. 34 ff. Stenen avbildad därstädes fig. 23.

[2] A. a, sid. 34, stenen avbildad därstädes fig. 69.

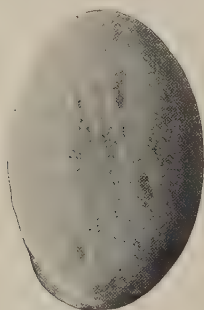
[3] Trondhjems museums inv. 594.

[4] Kristiania museums inv. 19864—76.

[5] G. Adlerz, *Månadsbladet 1898—99,* sid. 186.

Under 400-talet få väl eldslagningsstenarna i allmänhet tänkas bibehålla ungefär samma form som under föregående århundrade. Kragehulfyndet[1] kan tjäna som exempel härå. En vacker oval eldslagningssten infattad i bältet ha vi bestämt daterad tack vare ett på samma gång funnet Theodorius II mynt (408—450); fyndet förskriver sig från Evebø, Norge[2].

Flera norska gravfynd från denna tid innehålla eldslagningsstenar. Närmast lika fig. 14 till formen äro den i bältet infattade stenen från Hol, Inderöen[3], stenarna i fynden från



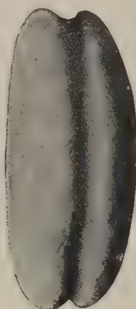


Fig. 19. c:a 2/3.

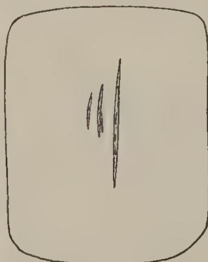


Fig. 20. 1/2.

Staveland, Holme sogn och pgd[4], från Sæterbø, Grytten, Romsdalen[5], från Alne, Vike bygd, Søndhordland[6] och den av Schetelig nämnda från Eide, Gloppen pgd, Nordfjord[7]. Vi hava

---

[1] Engelhardt, *Fynske Mosefund I,* Kragehul, Köbenhavn 1867, pl. IV, fig. 11—12.

[2] Schetelig, a. a., sid. 112, fig. 256.

[3] Trondhjems museums inv. 10159, Oldtiden III, 1913, Tilvekstfortegnelse for Trondhjems Museum 1912, sid. 16 ff. Stenen jämte den samtidigt funna båtformiga bronsasken även avbildad hos Rygh, a. a., sid. 329.

[4] Kristiania museums inv. 8907—15.

[5] Trondhjems museums inv. 2069 ff. Innehåller bl. a. ett spänne av 400-tals typ.

[6] Bergens mus. inv. 4283. Jfr Aarsb. 1884.

[7] A. a., sid. 111.

< från denna tid mindre väl arbetade stenar. Sålunda är nen från en fornborg i Skönberga sn, Östergötland en tämen klumpig rund sten, avbildad fig. 4. Den på Boberget Östergötland funna stenen, avbildad fig 7, tillhör likaledes mindre ädel typ. Av liknande form, ehuru med bättre ırkerad ränna runt kanten är en sten från Hjelle, Førde sogn h pgd[1].

De nämnda fynden tyda ej på ett framåtskridande i tillrkningsskickligheten. Från denna tid finnes även, som nämnts, ıorska gravar ett stort antal eldslagningsstenar av primitiste typ. En sådan är den av Schetelig avbildade stenen n Kongshaugen i Ullensvang, Hardanger, från 400-talets rra hälft[2]. Intressant är fyndet från Vivlemo, Konsmo sogn, ster og Mandals amt med tvänne stenar[3], den ena väl bebetad likt fig. 15 (urhålkningen på den breda ytan undangen), den andra av "tidigare" typ som fig. 9. Även Nydamndet ger exempel på, att olika former samtidigt förekomma[4].

Dessa primitiva stenar hålla sig dock, som jag redan påkat, alltjämt i bruk. Även från 500-talet finnas flera exeml. Närmast lik fig. 1, ehuru med märken efter slag på tre or är stenen från Tegle Time (omkr. 500)[5]. Synnerligen enkla o stenarna från Vangens sogn, Voss, och från gravar på øsen i Os[6]. Rått tillslagna äro även stenarna från Myking gn, Søndre Bergenshus amt[7] och Skredsviks sn, Bohuslän[8].

---

[1] Bergens museums inv. 6485. Funnen bl. a. med en sköldbuckla lik hetelig, a. a. sid. 113, fig. 254.

[2] A. a. sid. 121, fig. 283.

[3] Bergens museums inv. 3353.

[4] Engelhardt, Nydam, pl. XIII, fig. 65, 68, 69.

[5] Stavanger museums inv. 3856. Funnen samman bl. a. med tvänne ännen från c:a 500.

[6] Schetelig a. a., sid. 90, fig. 231 och sid. 100, fig. 236 samt sid. 129, g. 304 och 144, fig. 341.

[7] Bergens museums inv. 4846. Funnet tillsammans med spänne av 0-talskaraktär, inv. 4704.

[8] Stat. Hist. Mus. 15051. Av amanuensen Hallström daterad till 500-talet.

Bättre bearbetad är den kanske något äldre spetsovala stenen från Sandal, Aalhus sogn[1] och den i fig. 20 avbildade stenen från Hauge i Klep, funnen samman bl. a. med ett ståtligt, förgyllt bronsspänne med djurornament i sen stil I[2].

Av denna redogörelse för daterade fynd har framgått, att eldslagningsstenar av samma form uppträda under olika skeden. En nära datering för varje typ kan sålunda icke ernås. Före år 200 känner jag icke någon bättre bearbetad sten. Under 300-talet når utvecklingen sin kulmen för att måhända sedan efterträdas av en degeneration. Så länge intet daterbart fynd kan ändra siffran, synes mig eldslagningsstenarnas förekomst uppåt i tiden få begränsas till 500-talets slut[3]. Antagligen ersattes då denna eldslagningsmetod av den sedan så länge i bruk varande metoden med flinta och stål. Tidsrymden för eldslagningsstenarnas användning skulle alltså omfatta tiden från 1:a årh. e. Kr. — för Skandinavien från omkr. år 100 — till folkvandringstidens mitt.

Jag övergår nu till att med hänvisning till karta och tabell redogöra för eldslagningsstenarnas utbredning. Å kartan, pl. I, är varje sten inprickad, för vilken närmare fyndortsuppgift funnits[4]. Tabellen, sid. 185, angiver antalet stenar för varje landskap. Tabellen upptager såväl alla på kartan inprickade stenar som sådana, vilka härröra från landskapet utan att full-

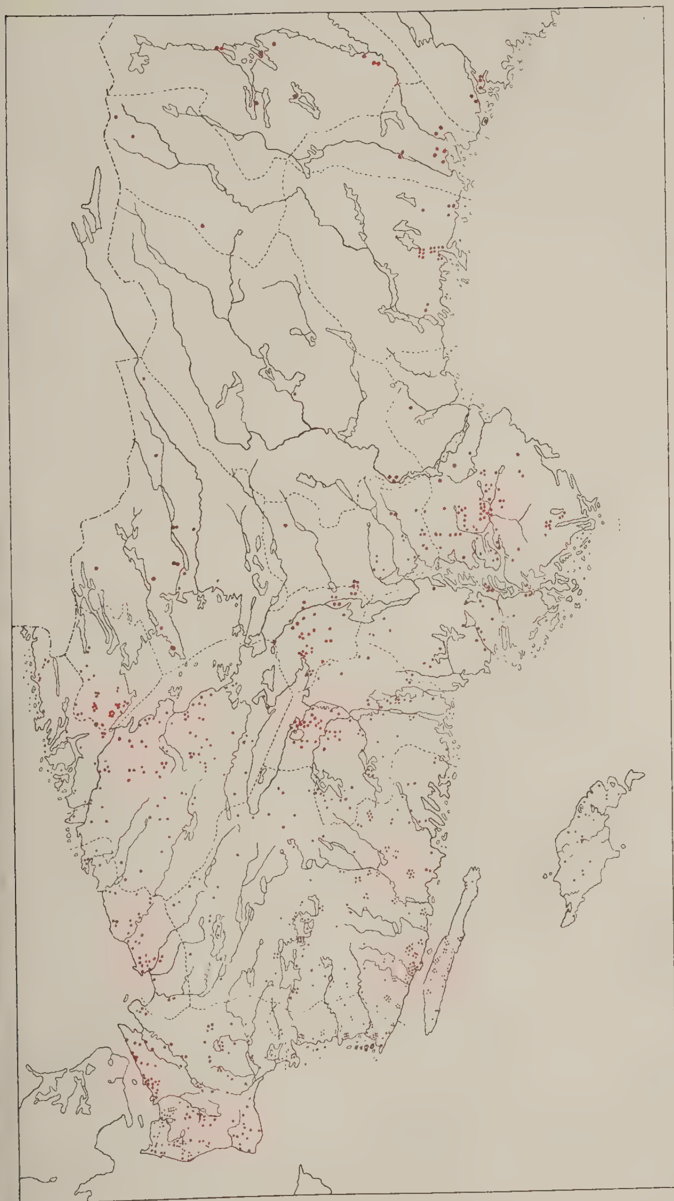
---

[1] *Bergens Museums Aarbok*, nr 13, 1913, sid. 42. Det samtidigt funna silverspännet avbildat därstädes i fig. 27.

[2] Bergens museum inv. 4000. Spännet avbildat hos Salin, *Die altgermanische Thierornamentik,* Stockholm 1904, sid. 243, fig. 540.

[3] En eldslagningssten från Mora — i konstnären Anders Zorns samling — tillhör ett gravfält, vars övriga fynd härröra dels från sen folkvandringstid, dels från vikingatid. Då emellertid de närmare fyndomständigheterna äro okända — stenen kan exempelvis legat ensam i en grav — kan av detta fynd inga slutsatser dragas.

[4] För att få kartan i större skala har icke övre Norrland medtagits. På så sätt har emellertid några inprickningar bortfallit, nämligen: 2 från Jämtland: Hammerdals sn, Ströms sn; 8 från Ångermanland: 1 sten från vardera av Björna, Anundsjö, Fjellsjö, Arnäs, Ramsele snar och 3 exemplar från Liden; 2 från Lappland: Gellivara och Tärna snar.



ändig fyndortsuppgift föreligger. I de fall, då tvänne siffror o utsatta för samma landskap, utmärker den lägre siffran ntalet stenar, som med visshet härröra från landskapet ifråga, nder det den högre betecknar samma antal plus antalet av e stenar, som “antagligen“ funnits där.

kåne	342	(357)	Dalsland	42	
lekinge	92		Västmanland	27	
alland	53	(58)	Uppland	93	
måland	272		Dalarne	5	(7)
land	68		Gästrikland	3	
ottland	42		Hälsingland	25	
ohuslän	31		Härjedalen	2	
ästergötland	130	(136)	Medelpad	11	
stergötland	165	(114)	Jämtland	11	
erike	37	(41)	Ångermanland	14	
ödermanland	29		Lappland	2	
ärmland	29				

En blick på kartan och tabellen visar, att antalet stenar er landskap betydligt avtar från söder till norr. Under det tt där ensamt från Skåne upptages 342 (357) stenar, har re-an det så mycket större Småland färre, men ändå den respek-abla summan av 272, under det att Södermanland har endast 9 och Uppland, vars yta väl ungefär motsvarar Skånes, 93. å hela Norrland komma ej mer än 68, därav på Hälsingland 5 och på Jämtland 11, under det att endast 2 falla på hela appland, och inga finnas från Väster- och Norrbotten.

Betraktar man kartan från öster till väster, så finner man, tt de östra landskapen äro rikare på eldslagningsstenar än de ästra. Från Gottland känner jag 42 stenar och och från det lla Öland 68. Blekinge har 92 och Småland 272, därav ett tort antal tillhörande Kalmar län. (Av 41 småländska eld-lagningsstenar, vilka på grund av bristande fyndortsuppgifter j kunnat inflikas på kartan, uppgivas 21 vara från Kalmar

län). Skånes västkust har visserligen ett stort antal stenar, men Halland har endast 53 (58) och Bohuslän 31. Gå vi längre norrut så finna vi, att på Uppland uppförts 93 men på Värmland blott 29. I Gästrikland, Hälsingland och Medelpad hava vi sammanlagt 39. Från Dalarna däremot finnes endast uppgift på 5 (7) stenar[1] — 2 av dessa äro från Folkärna sn och 1 från Grytnäs, vilka socknar ju äro belägna ned i hörnet vid östligaste gränsen mot Västmanland — 1 är från Vika sn vid sjön Runn och 1 från Mora. Från Härjedalen har jag ej uppgift på mer än 2 stenar, visserligen från västligaste delen av landskapet, men då dessas fyndställen äro belägna så långt i norr som Tännäs[2] och Funäsdalens socknar, är det en betydande sträcka av västra Sverige — från Finneskoga i Värmland till Tännäs i Härjedalen — från vilken vi veterligen ej äga några eldslagningsstenar. Jämtland är, som man kunnat vänta, jämförelsevis rikt i förhållande till de övriga västliga landskapen, härifrån finnas 11 fynd.

Att vi från nordligaste Sverige ej hava många fynd att anteckna förvånar ju ej. Det är snarare anmärkningsvärt, att vi från en så nordlig ort som Gellivara känna 1 exemplar[3]. Från Finland har man likväl även ett fynd från lika nordlig trakt, nämligen den av Hackman på 67 breddgraden inprickade eldslagningsstenen[4]. Och från Norge äro de kända ända upp till de sydliga distrikten av Tromsø amt: Trondenes och Bjarkö. Den andra lappska stenen är av amanuensen Hallström hemförd från Tärna sn[5].

Allt som allt uppgår summan av av mig kända eldslag-

---

[1] I Nordiska Museet finnes dessutom en sten, som uppgives vara funnen i Dalarna eller Västmanland.

[2] Meddelad av amanuensen G. Hallström.

[3] Tillhör Kalmar museum. inv. nr 326.

[4] *Atlas över Finland*, utg. av Sällskapet för Finlands Geografi, Hälsingfors 1911, karta 50.

[5] Stat. Hist. Mus. inv. 13906.

ıgsstenar från hela Sverige i juni 1917 till 1,648; (häri äro ɔeräknade alla å tabellen uppförda stenar, 6 stenar från and eller Småland, 18 från Kalmar län eller Skåne, 14 från rra Småland eller södra Östergötland, 1 från Skåne eller ekinge, 1 från Västmanland eller Dalarna samt 103, för vilka knas varje fyndortsuppgift[1].

Det torde vara av intresse att efter denna utredning om inhemska stenarna i någon mån sysselsätta sig med analga förhållanden utanför Sveriges gränser. I Norge finnes ju betydligt rikligare daterat material än i Sverige, antalet lösa ıd går däremot ej upp mot det svenska. En flyktig samınräkning i maj 1917 av stenarna i Kristiania, Bergen, Stanger och Trondhjem[2] gav mig en summa av 307. Härtill mmer i Tromsø 15 exemplar och lika många i svenska muer[3]. Eldslagningsstenar av en typ, som dock närmast översstämmer med våra enklaste oarbetade eller föga bearbetade emplar, finna vi än längre väster ut. Från England äro de

---

[1] Materialet av eldslagningsstenar tillhörande Statens Historiska Museum ı Nordiska museet i Stockholm, Museet för nordiska fornsaker i Uppsala nt Kulturhistoriska museet i Gävle har välvilligt ställts till mitt förfonde och av mig själv genomgåtts. Med stort tillmötesgående hava förkningar på förefintliga eldslagningsstenar lämnats mig från provinsmuseer ı privatsamlingar. Till föreståndare och tjänstemän vid dessa museer samt alla som på ett eller annat sätt lämnat mig meddelanden, får jag härd framföra min tacksamhet. Upplysningar äro inhämtade från alla i *Förkning över Svenska museer 1915* upptagna samlingar jämte museet i ivle, Mörsils fornstuga, Nordmarksstugan i Töcksfors, Jönköpings och Visläroverks samlingar, Trelleborgs samskolas samling samt följande privatnlingar: häradshövding Ehnbom, Halmstad, rektor Welin, Herrljunga, kyrkorde Ewald, Ö. Karup, konstnären A. Zorn, Mora.

[2] För det stora tillmötesgående varmed dessa museers fynd gjorts mig lgängliga och upplysningar lämnats mig, ber jag i detta sammanhang få mföra min tacksamhet, likaledes har jag direktör O. Nicolaissen att tacka välvilliga upplysningar från museet i Tromsø.

[3] De flesta av de senare tillhöra Nordiska museet.
Hackman, *Die ältere Eisenzeit in Finnland,* Helsingfors 1905, sid. 5, not 2 angiver för Norge något över 300 exemplar.

ej kända, men däremot från såväl Skottland som Irland[1]. Danmark har ju ensamt från de stora mossfynden 134 exemplar och "de ere desuden fremdragne i stort Antal . . . men stedse uden Forbindelse med andre Oldsager"[2].

Vad Tyskland beträffar så omnämner Splieth i sitt ovan citerade arbete dylika eldslagningsstenar från Schleswig-Holstein, och enligt uppgift 1913 från Kieler-museet skulle där finnas minst 60 st. Schumann upptager 4 st. från Pommern[3]. Lissauer meddelar ett fynd från Westpreussen[4]; vidare har man därifrån eldslagningsstenar i Rondsen-fyndet samt några exemplar tillhörande museet i Danzig[5]. Från Ostpreussen har jag redan omnämnt ett antal stenar[6], Zofia Szembekowna avbildar en sådan från Posen[7], varjämte Hackman omnämner tvänne från Sachsen[8]. I södra Tyskland synas eldslagningsstenar från järnåldern så gott som saknas. Ifrån Mähren mellan Olmütz och Brünn har dock ett dylikt fynd gjorts[9]. Av Östersjöpro-

[1] Müller, *Ordning af Danmarks Oldsager*, II, sid. 96, pl. XXIX, fig. 458. Hackman, *Eisenzeit*, sid. 247, fig. 168. Se vidare: *Catalogue of the National Museum of Antiquities of Scotland*, Edinburgh 1892, sid. 236, 240, samt Evans, *The Stone implements of Great Britain*, London 1897, sid. 270—71.

[2] Müller, a. a., sid. 51. Mossfynden, se Engelhardt, Thorsbjerg, sid. 51, pl. 12, fig. 12; Nydam sid. 32; pl. XIII, fig. 65, 68, 69; Kragehul sid. 8, pl. IV, fig. 11, 12; Vimose sid. 24; pl. 15, fig. 2.

[3] *Baltische Studien* nr 46, Stettin 1896, sid. 177.

[4] "Ein Geräth aus Quarz zum Feuerschlagen", *Die Prähistorischen Denkmäler der Provinz Westpreussen*, Leipzig 1887, sid. 153; fyndort Kl. Blumenau, Kr. Fischhausen. Möjligen äro de sid. 152 från Ladekopp och sid. 157 från Liebenau omtalade "Schleifsteine" liktydiga med våra eldslagningsstenar.

[5] Hackman påpekar även exemplar från Culm i Museum für Völkerkunde in Berlin (*Eisenzeit*, sid. 246 not 2).

[6] Till dessa kunna läggas 2 stenar från Kirpehnen och 1 från Pajki, alla av primitiv form. Eldslagningsstenar omtalar även E. Hollack, *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreussen*, Glogau-Berlin 1908, sid. LVIII.

[7] Szembekowna, *Sprawozdanie Z Poszumkiwana Archeologieznych*, Poznan 1905.

[8] Hackman, *Eisenzeit*, sid. 247, not 2 från föregående sida.

[9] Sarauw, a. a., sid. 217.

nserna synes Kurland komma främst i fråga om antalet eld-agningsstenar. Ett 90-tal exemplar äro mig därifrån bekanta els genom Rigakatalogen[1] dels genom dr T. J. Arnes tillmö-sgående meddelanden från museet i Mitau. Från Livland innes ett fåtal stenar; Rigakatalogen upptager därifrån 15, ån Estland ingen. Ingermanlands förhistoria är enligt Hack-an föga utforskad, från Kosemkina-halvön känner han dock eldslagningssten[2] I Finland finnas däremot förhållandevis ånga eldslagningsstenar. Hackman anför över 260 exemplar ch antalet är i rask tillväxt[3]. Från egentliga Ryssland har : Arne meddelat 1 exemplar, tillhörande museet i Novgorod, ımt några få exemplar från museet i Pskow från trakten mel-n Pskow och Novgorod. I det inre Ryssland och i Syd-ssland har enligt dr Arne intet enda exemplar anträffats[4]. etta är av allra största intresse att få fastslaget. Då eldslag-ngsstenar uppträda talrikt i de stora danska mossfynden, låge et nämligen nära till hands att fråga sig, om ej bruket av essa stenar skulle kunna ha uppstått hos goterna i Sydryss-nd och kommit till norden med den nordvästliga kulturström, om hitförde fibulan med omslagen fot och den äldsta run-kriften. Frånvaron av eldslagningsstenar i Sydryssland ute-uter emellertid denna möjlighet. De äldsta daterbara fyn-en äro även ledes något äldre än ifrågavarande kulturström. et är alltså hos de vid Balticum boende germanerna man ar att söka uppkomsten av dessa eldslagningsstenar.

---

[1] *Katalog der Austtellung zum X archäologischen Kongress in Riga 96.* Antalet är emellertid här, liksom i en del andra fyndberättelser, svårt t fastslå, då med "Schleifstein" stundom menas "eldslagningssten" stun-om "slipsten". Såvida ej avbildning utvisar annat, har jag därför endast ptagit "weberschifförmige Schleifsteine".

[2] *Kaukomieli IV,* Helsingfors 1910. Exemplaret tillhör Soikkelis sam-ag i Helsingfors.

[3] *Mannus,* band V, häft. 3 1913, sid. 289.

[4] Den östligaste kända eldslagningsstenen är enligt Hackman, *Eisen-it,* sid. 246, not 1 den av B. Salin meddelade stenen från Bilarsk i Kasan.

[5] Hackman, *Eisenzeit,* sid. 250.

Att döma av de här sammanställda uppgifterna från olika länder skulle Sverige äga det ojämförligt största antalet eldslagningsstenar av länderna kring Östersjön. Siffrorna äro visserligen i många fall icke exakta, man synes dock med skäl kunna påstå, att största antalet faller på Sverige. Att härav draga någon slutsats om varest bruket av dessa stenar ursprungligen uppstått, vore emellertid förhastat. Hackman anser, att Finland lärt känna eldslagningsstenarna från Sverige, som i sin tur skulle blivit bekant med dem från Nordtyskland[1]. Det är ju sannolikt, att så är förhållandet, då de tyska stenarna i allmänhet tillhöra de föga bearbetade typerna, under det att de yngre elegantare stenarna där äro rätt fåtaligt representerade. I Sverige är förhållandet omvänt; vi äga ett betydligt övervägande antal av de yngre typerna (fig. 12—14 äro här de vanligast förekommande). Att alla eldslagningsstenar även av primitiv form i norska slutna fynd äro unga i förhållande till dylika daterbara stenar från annat håll synes tyda på att eldslagningsstenarna ha kommit jämförelsevis sent i bruk i Norge. Det förhållandevis ringa antalet daterbara fynd av eldslagningsstenar gör det emellertid mycket svårt att bestämt fastslå, var de först hava uppträtt.

[1] Hackman, *Eisenzeit*, sid. 250.



Ett Alfred den stores mynt funnet i svensk jord.

Av

BROR SCHNITTGER.

Som bekant äro fynd av engelska mynt äldre än Æthelræd II (978—1116) sällsynta från den svenska jorden. Av Æthelræds närmaste företrädare Eadweard II (975—978) funnos 1881 blott 27 mynt, av Eadgar (959—75) samma år 60 stycken. Från 900-talets förra hälft kunna e jordfunna engelska mynten i Kgl. Myntkabinettet räknas ll blott några få och 800-talets och ännu äldre engelska onungar äro ej alls representerade[1].

Det är därför av intresse att få ett mynt präglat för Al-ed den store (871—901). Det anträffades år 1915 vid un-ersökning av en gravhög å det bekanta stora gravfältet å Högabacken vid Rimforsa i Östergötland. Å denna plats hava id ett par skilda tillfällen utgrävningar företagits, omfattande nalles 30--40 gravar. De flesta av dessa visa sig tillhöra vi-ingatiden, endast ett fåtal den äldre järnåldern[2].

Den ifrågavarande graven var en kulle av 6,40—8,20 m:s diam. och 1,30 m:s höjd. Under ett oregelbundet röse anträffa-les i markens ursprungliga nivå en lerurna med brända ben och gravgods, omgiven av ett brandlager, likaledes innehållande ben och smärre föremål. I detta brandlager anträffades myntet.

---

[1] B. E. Hildebrand: *Anglosachsiska mynt.* Stockholm 1881.

[2] Se Oscar Almgren, *Högabacken vid Rimforsa i Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1903.* De senare årens grävningar komma att i framtiden offentliggöras.

Myntet, som är avbildat i fig. 1 i naturlig storlek, är av silver, med 2 cm:s diam. Det är något defekt, varigenom en del av inskrifterna saknas, men är för övrigt föga slitet. Adversen har inskriften EL FR (ED) REX inom 2 cirklar, av vilka den yttre är tvärstrierad; i mitten ett litet kors. — Reversen har på två rader åtskilda av en kula inskriften LVDIG MON :·, tydligen myntpräglarens namn och titel (monetarius); kring kanten en tvärstrierad cirkel.



Fig. 1. 1/1.

Ett alldeles identiskt mynt finnes upptaget som nr 358 i H. A. Gruebers och Ch. Fr. Kearys *Catalogue of english coins in the British Museum, anglo-saxon series,* vol. II, sid. 73.

Denna Ludig, vilkens namn förekommer på 12 av de 454 Ælfredsmynten i Grueber-Kearys katalog, har att döma av mynttypen, tillhört Ælfreds senare myntpräglare. Har alltså myntet präglats under 800-talets slut, kanske dess sista decennium, torde alltså graven vid Rimforsa ej kunna dateras tidigare än 900-telets förra hälft. Det har tydligen använts som hängsmycke, möjligen hängande vid det pärlhalsband, som följt den döda i graven. Hål för hängning har i så fall funnits i den nu försvunna delen av myntet; det kan icke hava hängt i det tillfälliga lilla hålet, nära centrum.



Fig. 2. 1/1.

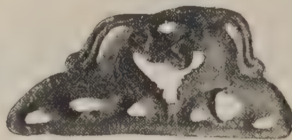


Fig. 3. 1/1.

De föremål, som genom detta mynt erhålla datering äro, förutom den grova, oornerade benurnan och några tunna järntenar, som möjligen varit spannbeslag, 40—45 pärlor av bergkristall, karneol, silver, glas och glasfluss, ett mycket söndrigt runt hängsmycke av silver, det korsformigt genombrutna bronshänget fig. 2 samt bronssmycket fig 3.

En svensk mynthistoria.

Myntdirektör K. A. Wallroths numismatiska forskningar.

Av

BROR SCHNITTGER.

Den numismatiska forskningens närmaste organ i Sverige är som bekant de av Svenska numismatiska föreningen utgivna *"Numismatiska Meddelanden"*, av ka hittills tjugo delar alltsedan 1874 utkommit. I denna serie ner man några av den svenska numismatikens mera betynde arbeten, såsom A. W. Stiernstedts *"Myntorter, myntistare och myntordningar"*, densammes *"Förteckning öfver ckta författningar m. m. rörande det svenska myntväsent"*, T. G. Appelgrens *"Konung Gustaf I:s mynt* m. fl. avndlingar. Men alltsedan Bror Edvard Hyckerts *"Minnespenngar öfver enskilda svenska män och kvinnor"* avslutats, hava e *"Numismatiska meddelanden"* innehållit någon avhandg av större betydenhet.

Av en viss officiell karaktär äro de numismatiska publiioner som utgivits av Vitterhets Historie och Antikvitets Akamien, under vilkens vård Kgl. Myntkabinettet är ställt. Alltlan riksantikvarien och garde des médailles Bror Emil Hildeand 1860 utgav sina *"Minnespenningar öfver enskilda svena män och kvinnor"*, till vilket arbete B. E. Hyckerts ovanmnda är att anse som en 2:dra upplaga, samt 1874—75 *veriges och svenska Konungahusets minnespenningar I—II*, va i Akademiens tidskrifter närmast offentliggjorts monogra-

fiska redogörelser för silverskatter från vikingatiden och medeltiden, alltså rörande framför allt utländskt material.

Det är därför icke blott glädjande utan även av största betydelse, att ett omfattande forskningsresultat inom den rent svenska numismatikens område blivit framlagt av myntdirektören Karl-August Wallroth. Då emellertid myntdirektörens forskningar ej publicerats som fristående arbete eller i någon mera känd tidskrift utan såsom bilagor till myntdirektörens årliga underdåniga berättelse från Kungl. Mynt- och Justeringsverket, alltså en skrift, där man kanske minst väntar att finna ett betydande vetenskapligt arbete, torde det vara av vikt att i en kulturhistorisk tidskrift som *Fornvännen* fästa uppmärksamheten på denna forskargärning.

Myntdirektören Wallroth, som alltsedan 1910 varit ordinarie innehavare av chefskapet vid Kungl. Myntet, har låtit sig angeläget vara att varje år låta sin ämbetsberättelse åtföljas av en vetenskaplig avhandling om svenska mynt. Han har på så sätt arbetat sig tillbaka genom det historiska materialet från nutiden mot medeltiden och med den sist utkomna årsberättelsen för 1916 tills vidare avslutat detta arbete. Den nu fullständigade skriftserien har sålunda följande omfattning.

Kungl. Mynt- och Justeringsverket. Årsberättelse:

1916: *Sveriges Mynt 1449—1535,* sid. 81—96.

1915: *Sveriges mynt 1536—1604*, sid. 71—104.

1913: *Sveriges mynt 1604—1664,* sid. 72—103.

1912: *Sveriges mynt 1664—1776,* sid. 79—129.

1911: *Sveriges mynt 1777—1873,* sid. 76—105.

(1910: *Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse innefattande lag om rikets mynt;* given Stockholms slott den 30 maj 1873).

Dessutom innehåller årsberättelsen för 1914 en avhandling om *"Kopparmyntningar i Sverige 1624—1777"*.

Här är icke platsen för vare sig en redogörelse eller granskning av detta betydande arbete, som icke allenast omnämner samtliga myntordningar och förefintliga mynttyper utan även i ytterst ingående tabeller redogör för de olika myntens inbör-

s värde, vikt och halt. Genom sina noggranna vägningar mma dessa utredningar att utgöra ett oskattbart grundläggnde material till en det ekonomiska livets historia i Sverige m ännu är oskriven. Kanske kommer direktör Wallroth att nna ytterligare bidrag till denna framtidsuppgift för svensk storieskrivning. Ty som han meddelar i sista årsberättelsen det hans avsikt att söka utreda och i kommande berättelser eddela den köpkraft, som myntet under olika tider haft, vilket n anser kunna ske genom att beräkna indextal för olika år ed anlitande av priser för en grupp av representativa varor, rav sedan köpkraften erhålles ur ekvationen:

$$\text{köpkraften} = \frac{10.000}{\text{indextalet}}$$

Det kan i detta sammanhang icke förbigås, att de två sista sberättelserna innehålla tvänne intressanta uppsatser av den nde numismatiske forskaren T. G. Appelgren. I 1915 års rättelse redogöres för "Svenska myntmästare- och myntskriremärken" från 1500-talet intill vår tid; 1916 meddelas en l del intressanta iakttagelser om 1. "Svenska myntgravörer h myntgravörsmärken", 2. "Dateringar och myntortsbestämngar med tillhjälp av myntstilen", 3. "Mynt med utländsk ägel tillverkat för svenska statens räkning vid svenskt myntrk".



Ölands första kända bronsåldersristning.

Av

T. J. ARNE.



r 1911 offentliggjorde rektor Fr. Nordin i denna tidskrift Gotlands första kända bronsåldersristning, funnen vid Hägvide i Lärbro socken sommaren 1910. Denna är inristad i den fasta hällen. År 1916 blev en ristning från bronsåldern känd även från vår andra stora Östersjö-ö, Öland, denna dock inhuggen i ett löst stenblock.

Vid ett besök på södra Öland i augusti 1916 erhöll jag av en arbetare vid cementaktiebolaget i Degerhamn underrättelse om, att en märkvärdig sten med ristningar upptäckts våren 1915 av hemmansägaren Emil Andersson i Klinta nr 3, Smedby socken. I tro att det rörde sig om en runsten med figurer reste jag genast till fyndplatsen för att ta stenen i betraktande. Gården Klinta nr 3 ligger på västra sluttningen av landborgen, och den märkliga stenen stod nu rest utanför gårdens inkörsport på västsidan. Under arbete i sitt öster om boningshuset liggande trädgårdsland hade ägaren påträffat stenen strax innanför den stenmur, som skiljer gården från stora landsvägen. Den låg då med den breda flatsidan nedåt, ej fullt övertäckt av jord. På insidan av muren kunde man, där stenen hittats, iakttaga en höjning av marken upp mot muren, och utanför densamma syntes liksom en vall, bruten i rät vinkel, med ena långsidan parallell med landsvägen. (Fig. 1). Först i juni 1917 fick jag tillfälle att närmare undersöka denna upphöjning och fann då att den utgjorde resterna av en gam-

ıal gravhög, omkring 18 m. i diameter. Då vägen anlades, ade den av jord med inblandade kalkstensstycken bildade ögen fått sin östra del bortskuren, och en del vägmaterial ade uppenbarligen även tagits ur högens närmare muren beigna del. Vid grävning i högens ursprungliga mitt på ett mråde av omkring 9 kvm., anträffades en mängd smärre kalktenshällar, tämligen vårdslöst hopkastade. (Fig. 2). På en tenplatta, som låg i nordväst, funnos rester av ett *barnskelett*.

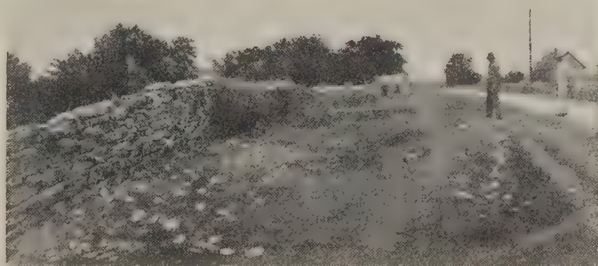


Fig. 1.

Iällen låg på sned, 15 till 35 cm. djupt. Något sydligare anräffades under fjäll-likt på varandra kastade stenar rester av tt större *människoskelett*, 60 till 80 cm. djupt. Bäst bevaade voro lårbenen, som lågo i riktning mot sydväst. Kraniet ınträffades ej. Tydligen hade skelettet blivit rubbat ur sitt ırsprungliga läge. Över skelettet och runt om detta hittades *ıen av hund, häst och nötkreatur*. På ett par ställen syntes *kolfläckar*. Gravens botten utgjordes av grus och befann sig ·,20 m. under högens nuvarande topp.

Stenkistor med skelett tillhöra på Öland i övervägande grad romersk järnålder, men förekomma även under vikingaid samt sten- och bronsålder. Den äldre järnålderns stenkistor befinna sig oftast under flat mark eller täckas av små ıögar. Då bronsåldershögarna ofta äro av stora dimensioner

och innehålla spridda husdjursben, anser jag det vara sannolikt, att högen med skelett, i vars kant den ristade stenen anträffats, tillhör den äldre bronsåldern. N. Åberg påpekar, att "gravskicket under den andra perioden synes i Kalmar län hava varit av tvänne slag: dels begravning i hög eller röse, oftast inneslutande en hällkista, dels i grusåsar och under flatmark"[1].

Stenen utgöres av ett stort flyttblock av granit, till for-



Fig. 2.

men avlångt med bredare bas och trubbig överdel, i genomskärning trapezoidiskt-trekantigt. Dess höjd är 1,16 m., största bredden nedtill 68 cm., upptill c:a 45 cm., tjocklek c:a 50 cm. Den snedskurna "basen" och ena smalsidan liksom toppen äro översållade med små runda fördjupningar, "älvkvarnar", omkring 150 till antalet. (Fig. 3).

Å bredsidan finnes upptill inristad en 28 cm. bred "solbild" av 3 koncentriska kretsar kring en fördjupad liten älvkvarn i mitten. (Fig. 4). Vid sidan av denna bild ses åtminstone 4 älvkvarnar. Längre ner är en 53 cm. lång fartygsbild

---

[1] Nils Åberg, *Kalmar läns bronsålder* (Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening IX, Kalmar 1915).

ıbrakt. Reling och köl äro båda utdragna i för och akter. :rovet är helt inknackat i stenen, alltså utan särskilda konrlinjer och spant. På fartyget står en besättning av 7 man, märkta genom vertikala streck med en punkt upptill. Under :tyget ses 2 "hästfigurer" med huvuden vända mot höger

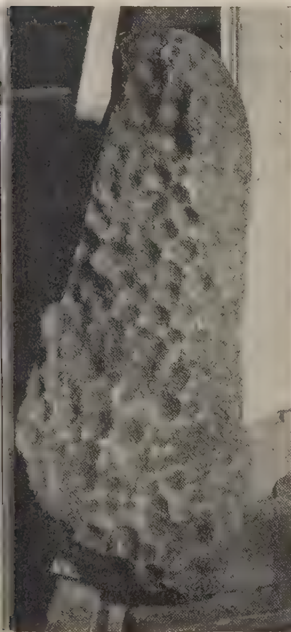


Fig. 3.

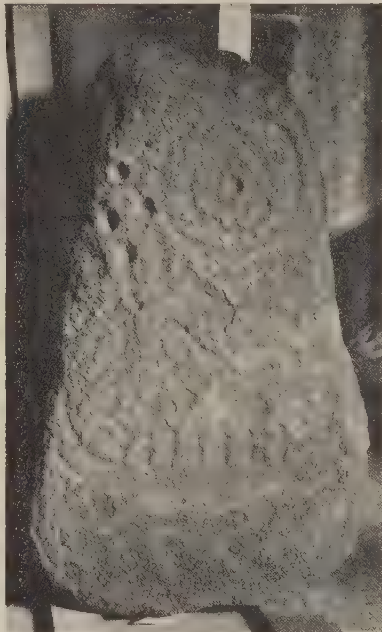


Fig. 4.

h framför dem en svårtolkad figur, en kombination av en ge och en klyka (liggande mansfigur?). Över fartygsbesättıgen kan man iakttaga en figur (eller möjligen 2 anbrakta er varandra, den ena dock ofullständig på grund av stenens ·tring) som måhända skall föreställa en åt vänster vänd häst samma slag som de nedtill stående. Man kan också tänka ; att det här är fråga om en yxa med böjt skaft, likt en sån på den nyss omnämnda gotländska hällristningen (fig. 7 Nordins uppsats). "Frambenen" äro nämligen ej särskilt

markerade, och "huvudet" tyckes vara utdraget ända ned till den främste besättningsmannen.

De här som hästar tolkade figurerna böra jämföras med de hästar av brons, som anträffats i Helsingborgsfyndet (Montelius, *Kulturgeschichte Schwedens,* fig. 194). En omisskännelig likhet föreligger i den långa halsen och benställningen. Den egendomliga kombinationen av båge och klyka erinrar även om en båtfigur på en av gravhällarna från Tuna-fyndet i Södermanland (jfr T. J. Arne, *Om det forntida Södermanland,* fig. 47). Stenens nedre parti är begränsat av en inknackad linje, som löper utefter kanten av figurytan.

Det stora, över ett ton tunga stenblocket torde självt icke ha utgjort del av någon kista utan legat på gravhögen liksom man förmodat vara fallet med Villfarastenen från Vranarp i sydöstra Skåne[1]. I fråga om teknik och vissa figurer erinrar stenen om hällarne i Kiviksgraven. Vi återfinna hos dessa den inhuggna begränsningslinjen eller ramen, besättningsmännen bestående av ett streck med punkt upptill samt liknande hästfigurer, dock med 4 ben. De här omtalade likheterna och gravens beskaffenhet göra, att jag anser mig böra datera ristningen till *andra perioden av bronsåldern.*

De talrika skålformiga fördjupningarna synas mig ha blivit inhuggna *efter* sedan själva ristningen åstadkommits. Ty varför skulle man eljes icke för dem i större utsträckning ha litat till den stora flata sidan av stenen, om den varit ledig? De ha inhuggits ytterst tätt, så att de ofta gå över i varandra och bilda avlånga skålar. Deras oregelbundna läge gör det troligt, att de ej åstadkommits på en gång utan under en lång tid, en för varje tillfälle, då en magisk ceremoni förrättats vid graven. G. Ekholm och A. Nordén ha velat göra gällande, att *alla* hällristningar äro utslag av en dödskult[2]. Om jag även

[1] A. Nordén, *Bildgåtan i bronsåldergraven vid Kivik,* Ystad 1917, sid. 10.

[2] G. Ekholm, *De skandinaviska hällristningarna och deras betydelse* (Ymer 1916, häft. 4). A. Nordén, *Hällristningarnas kronologi och betydelse* (Ymer 1917, häft. 1).

kan medgiva detta, så synes dock Klintastenen vittna om sådan kult. Hålorna, som befinna sig på sneda och lutande lor, kunna ej betraktas som matofferskålar, i vilka föda ned-les, men man kunde naturligtvis *smörja* dem med fett eller od även i detta läge. Sophus Müller har nyligen framkastat t antagandet, att de s. k. "älvkvarnarna" "skulde være Ildens gn og staa som Minder om Urforestillinger af religiøs Art", skulle föreställa "det runde Hul i Træstycket, hvori Ilden mkaldes ved Boring med en Stok"[1].

Smörjningsteorien har dock den omständigheten för sig, t vi faktiskt veta, att smörjning i magiskt syfte företagits av ssa fördjupningar under de två senaste århundradena, och t finnes ej något skäl att antaga, att denna sedvänja upp-mmit först under nyare tid[2].

Solbilden, skeppet och hästarna å Klintastenen synas väl nna äga den betydelse för dödskulten, som utvecklats av holm och Nordén.

Från Smedby socken äro endast kända 4 bronsåldersföre-ål, nämligen 3 avsatsyxor från 2 perioden och 1 spjutspets n 3 perioden[3]. Trots sin fåtalighet tala de dock för en be-ggelse av trakten under den äldre bronsåldern.

[1] Sophus Müller, *"Skaalformede fordybninger" hellige tegn for ilden arbøger 1917,* häft. 2).

[2] E. Hammarstedt, *Schwedische Opfersteine* (*Beitr. zur Religionswis-nschaft hgg von der rel-wiss, Gesellschaft in Stockholm 1915,* häft. 1).

[3] N. Åberg, 1. c.



LITTERATUR.

A. M. Tallgren, *Collection Zaoussaïlov* au musée historique de Finlande à Helsingfors, I, Catalogue raisonné de la collection de l'âge du bronze; Helsingfors 1916.

—„— *Collection Tovostine* des antiquités préhistoriques de Minoussinsk conservées chez le dr Karl Hedman à Vasa; Helsingfors 1917.

Två stora ryska samlingar av fornsaker ha åren 1909 och 1916 förvärvats till Finland, av vilka den ena redan tillhör Historiska Museet i Helsingfors, den andra sannolikt en gång även kommer att hamna där. Båda samlingarna ha katalogiserats av den erkände specialisten på rysk-sibirisk bronsålder, d:r A. M. Tallgren, som över dem utgivit ett par ståtliga, rikt illustrerade kvartvolymer. I dessa ges icke blott förteckningar och beskrivningar över föremålen med upplysningar om deras fyndorter utan även intressanta översikter över de östliga bronsålderskulturernas utbredning, kronologi och förbindelser åt olika håll. Utrymmet förbjuder tyvärr att här närmare ingå på det viktiga stoffet. Här må nämnas, att Zaoussaïlov-samlingen omfattar 10,935 föremål, Tovostin-samlingen 1,053. Om den senare meddelas, att ägaren i januari 1915 önskade sälja den till Sverige. Genom d:r Tallgrens och d:r Hedmans livliga intresse räddades den likväl för Finlands räkning. Att dessa samlingar just i Finland skola erhålla den bästa bearbetning är ställt utom allt tvivel. Emellertid kan en svensk, som just genom d:r Tallgrens forskningar gjorts uppmärksam på dessa kulturers direkta betydelse för Sverige, ej undertrycka en önskan, att en liknande kollektion även funnes här tillgänglig. Men det kan ju ske i framtiden, ty ryska privatsamlingar stå alltemellanåt att köpa. Så kan den troligen främsta samlingen i Ryssland av tatariska etnografica (huvudsakligen dräkter och smycken) nu förvärvas för en rimlig summa.

D:r Tallgren indelar f. n. den ryska bronsåldern i tre stora perioder, den äldre från c:a 2500—1500 före Kr. f., den mellersta omkr. 1500—1000, och den yngre omkring 1000—400 före Kr. Det synes, som om Tallgren här mera förbehållslöst skulle ha anslutit sig till Montelius' kronologiska uppfattning, än han gjorde i sin viktiga doktorsavhandling av 1911.

I sin översikt av de sibiriska fynden kommer T. även in på de ornamentala frågorna, exempelvis den s. k. "geometriska rankan", vilken nyligen behandlats av Strzygowski i hans stora arbete *Altai- Iran.* T. anför vägande skäl för sin uppfattning, att denna rankas ursprung bör sökas i den grekiska konsten, ej i en speciell altaisk konst. För varje arkeolog, som ej behärskar det ryska språket och även för dem, som göra det, äro Tallgrens kataloger oundgängliga, om de önska göra bekantskap med Östeuropas och Sibiriens förhistoriska kulturer. Att berömma äro även de förträffliga bibliografierna.

T. J. A.

Bronsfyndet från Storkåge.

Av
ERLAND HJÄRNE.

Forts. från hft 3.

Redan i det föregående har jag, på tal om de estländska ndens datering, kommit att i förbigående omnämna de båda ågfibulor, som ingå i Storkågefyndet. Det är därför kanske ke så mycket att tillägga om dem.

Den ena av de nu ifrågavarande Storkågefibulorna (fig. *1*, *e*) , som redan nämnt, en representant för den estländsk-lifländska serien av ögonfibulorna[1]. Med sina kolossala dimensioner (11,2 cm.), sitt starkt degenererade ögonornament får väl Storkågeexemplaret anses utgöra en så sen typ, att det redan på grund därav icke kan förefalla överraskande, om det skulle få flyttas ett gott stycke längre ned i tiden än 2. årh., som serien av prof. mgren förklaras huvudsakligen tillhöra. Därnot torde det få anses utgöra ett mycket säkert indicium i Storkågefyndets härkomst från Östersjöprovinserna (jfr g. 13).



. 11. Hästskofibula från ska (Östpreussen). [*Sitzungsrichte d. Altertumsgesellhaft Prussia*, B. 16, 1890].



Fig. 12. Hästskofibula från Pyrmont (med blå glasfluss). [Lindenschmit, *Das Römisch-Germanische Centralmuseum*, Mainz 1889, pl. 21, fig. 1].

Åt samma håll pekar även den andra stora bågfibulan i orkågefyndet (fig. *1*, *d*; 10,8 cm.). Den tillhör den grupp, som vissa arkeologer kallas "Kopfschildfibeln"; närmast överensstämmer den med *Fibelformen,* fig. 109, ehuru den i motsats l denna har haft gångjärnskonstruktion. En så gott som fullständig motsvarighet har den i ett exemplar från Kardis i Lifland[2]. ycket närbesläktade typer höra även till fynden från Türsel

[1] Almgren, *Fibelformen,* figg. 55, 56.

[2] *Katalog d. Ausstellung in Riga 1896,* pl. IV, fig. 14.

(fig. 14) m. fl. fyndorter i Estland[1]. Fibulor sammanhörande med *Fibelformen*, fig. 109 äro visserligen ganska utbredda i Nordeuropa — dock ej i Sverige med undantag av ett sannolikt importerat exemplar, som anträffats på Gotland[2]. Men just den här ifrågavarande typen med charnierkonstruktion och inhängd nål är tydligen att uppfatta som en för Östersjöprovinserna ut-

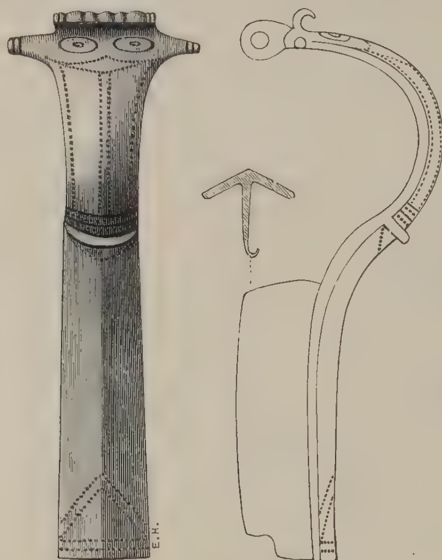


Fig. 13. Ögonfibula från Kuckers (Estland). [Almgren, *Fibelformen*, pl. III, fig. 55].

märkande lokaltyp. I fråga om tidsställningen torde den ej föranleda till annan slutsats än den, till vilken vi redan förut kommit: senare delen av romersk järnålder.

Närmast övergår jag nu till att behandla de båda föremålen med knapp (figg. *1, g, h*). Jag vill då genast uttrycka den förmodan, att de utgöra delar av en större och en mindre

---

[1] A. a., pl. IV, figg. 15, 16 och Grewingk, a. a., pl. II, figg. 5, 6.

[2] Almgren, a. a., s. 56.

alsring. I Väriläfyndet ingick ett föremål[1], som rätt mycket iminner om dessa ringar från Storkåge. Det klassificeras av ackman såsom en halsring "mit Stollen und Öse", dateras l vikingatiden och skulle alltså utgöra ett af de yngsta föreålen i Väriläfyndet. Öglan saknas tydligen på Väriläexempla:t och har alltså hypotetiskt supplerats av Hackman. Det är ke svårt att förstå, vilka analogier, han därvid haft i sikte. en ringtyp, som det här är fråga om, har senast behandlats v Arne[2]. I det stora silverfyndet från As-ve på Gotland (Hemse socken) ingingo ett ort antal spirallagda dylika ringar av silver, ed ringen spiralrefflad som ett fint rep och cetterad knapp[3]. I Finland synas de icke vara vanliga[4]. Man är på grund av de åtföljande remål, med vilka de anträffats, t. ex. arabiska ynt, allmänt ense om att hänföra dem till kingatiden, och likaså är man ense om deras stliga ursprung. Hackman, som anser, att de pirallagda exemplaren blivit omändrade till mringar men ursprungligen varit afsedda till alsringar, kallar dem "permiska halsringar". rne påpekar härvid, att i ännu större antal n från Perm äro de kända från grannguvernementet väster därom, Viatka, särskilt från fyndrten Glazov[5]. Även i brons är denna halsringstyp känd från åttilliga ryska fyndorter, som uppräknas av Arne. Också från Tastland känner man ett bronsexemplar[6]. Detta synes även i

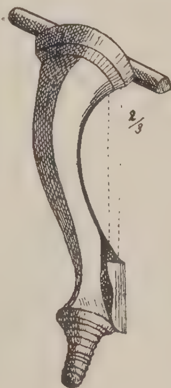


Fig. 14. "Kopfschild"-fibula från Türsel (Estland) [Grewingk i *Verh. d. gelehrten Estn. Gesellschaft* XIII (1888), pl. II, fig. 5].

[1] Avbildat hos Hackman, a. a., fig. 2, omedelbart under hästskospännet.

[2] *La Suède et l'Orient*, s. 166 f., med figg. 306, 307.

[3] Närmast påminna de kanske om den hos Aspelin, *Antiquités*, fig. 45 och i texten till *Atlas öfver Finland* (1910), *Förhist. fynd*, fig. 153 bildade ringen från Storkyro i Österbotten.

[4] Se Hackman i *Förhist. fynd*, s. 74 och Aspelin, *Antiquités*, fig. 1662.

[5] En av dessa Glazovringar finnes avbildad hos Aspelin, *Antiquités*, g. 674; den är icke spirallagd.

[6] Aspelin, *Antiquités*, fig. 1609.

fråga om utsprången på knappen erbjuda likhet med Värilä-exemplaret. På det tavastländska liknar knappen nästan en spetsknölig kindtand av något djur, och som av bilden hos Aspelin framgår, har denne tänkt sig, att öglan varit lagd kring ett av dess spetsiga utsprång. Icke heller detta exemplar är spirallagt. En likaledes av brons förfärdigad stor halsring med knapp och ögla känner man från Samhof i Lifland[1]. Någon anledning att betvivla Värilä-halsringens tillhörighet till denna grupp torde ej finnas. Den tämligen otillfredställande avbildningen i Hackmans uppsats tillåter en knappast att bilda sig något eget omdöme om saken, utan man får här lita på Hackmans auktoritet. Men det måste då framhållas, att man därför alls icke är nödsakad att i de båda knappförsedda föremålen från Storkåge se fornsaker av samma sena typ.

Halsringar med knapp och ögla äro f. ö. icke okända även från äldre järnåldern. Som exempel kunna nämnas ett par guldringar i Statens Hist. Museum, den ena från Alböke på Öland, den andra från Frötuna i Södermanland[2]. På dessa ringar är emellertid öglan ej åstadkommen genom omböjning av ringens ena ända, såsom på de s. k. permiska ringarna, utan består i en päronformig urtagning i den uthamrade ena änden av ringen. Då ringarna i fråga äro ganska smala och ej ha några ansvällningar mot ändarna, måste tydligen med en dylik knäppningsanordning den mot öglan eller ögat svarande knappen bli ganska liten. Dessa ringar äro f. ö. ganska groft och djupt spiralrefflade. Någon anledning att sammanställa dem med de båda knappringarna från Storkåge finnes således knappast.

Det är emellertid att märka, att möjligheten "knapp och ögla" ingalunda är den enda. Redan från La Tène-tiden ha vi som bekant ett slags halsringar med en knapp i vardera änden; då ringen varit sluten, ha dessa knappar skjutits förbi

---

[1] *Katalog d. Ausstellung in Riga,* 1896, pl. 28, fig. 9. Ringen hänföres av katalogens förf. (Hausmann) till tiden efter 700 e. Kr.

[2] Montelius, *Svenska Fornsaker,* fig. 343.

ırandra. Flera dylika ringar äro kända från Sverige, Norge :h Danmark (fig. 15)[1]. Från Storkågefragmenten skilja de g därigenom, att de åtminstone ofta äro bandformiga eller atta och endast närmast ändknapparna trinda. Från Väst-·eussen och Östpreussen känner man emellertid ett par hals-



Fig. 15. Halsring av La Tène-typ från Alingsås.

ngar med ändknappar, som av Undset[2], troligen med rätta, ittas i förbindelse med de nämnda La Tène-föremålen, men ɔm tillika mera synes närma sig Storkågetyperna (fig. 16). iågot närmare synes dock ej vara känt om fyndomständig-eterna. Särskilt den ena av de preussiska ringarna påmin-

[1] Se vidare Montelius, *Den nordiska järnålderns kronologi (Sv. Forn-innesföreningens Tidskrift,* IX), s. 177 ff., figg. 9, 10, 13, 14, 15.

[2] *Jærnalderens Begyndelse,* s. 125, 139, pl. XV, fig. 13, pl. XVII, fig. 2.

ner ju starkt om det mindre exemplaret från Storkåge; jag vill även påpeka ornamentet på ändknapparna.

Det är nu av stort intresse att se, hurusom dylika halsringar åtskilliga gånger äro funna i Östersjöprovinserna. I fråga om ändknapparnas form variera de något; de baltiska arkeologerna tala om halsringar "mit Kegelenden" (koniska ändknappar), och om sådana "mit Pilzknopfenden" (svampformiga knappar), vilka senare tydligen närmast överensstämma med exemplaren från Storkåge. I vissa fall påminna de omständigheter, under vilka dessa östbaltiska halsringar anträffats, i hög grad om Storkågefyndet. Så anträffades en dylik ring i samma avdelning av Türselgraven som de emaljerade hästskofibulorna och armborstfibulan "mit umgeschl. Fuss". På den här (fig. 17) reproducerade avbildningen av denna halsring synes endast en knapp, men av Grewingks beskrivning[1] framgår, att båda äro i behåll. I fyndet från stensättningen vid Jaun Tehwenen nära Ronneburg i Lifland ingick likaledes en sådan ring (fig. 18). Vi återfinna på Ronneburg-ringen de för ett av Storkågeexemplaren karaktäristiska ansvällningarna framemot ändarna. Den omtalas av Hausmann[2] såsom "Halsring mit Pilzknopf", och av den här efter Aspelin återgivna bilden synes också framgå, att den blott har en knapp i behåll. Hausmann antar emellertid, att den ursprungligen haft två; han sammanställer den nämligen med en ring "mit zwei Kegelenden", som härstammar från skelettgraven vid Selburg i Kurland och anträffades med en

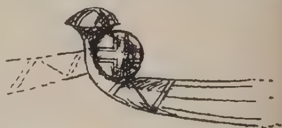


Fig. 16. Halsring med ändknappar från Willenberg (Västpreussen) [Undset, *Jærnalderens Begyndelse*, pl. XV, fig. 13]

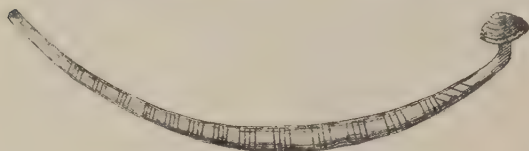


Fig. 17. Halsring med ändknapp från Türsel (Estland). Efter Grewingk.

---

[1] *Verhandl. d. gelehrten estn. Ges.*, XIII, s. 25.

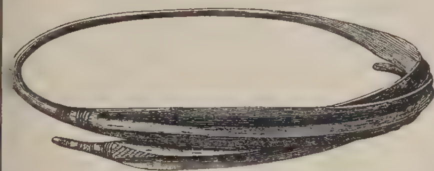
[2] *Katalog d. Ausstellung in Riga 1896*, s. 31.

mborstfibula "m. u. F." [1]. För Ronneburgsringens datering och ess samhörighet med Storkågeexemplaren är det av stort inesse, att den hittades tillsammans med en ormhuvudring av ons (fig. 19), av samma degenererade typ som den, vilken ingår i torkågefyndet. Andra kurndska exemplar av halsngstypen med ändknapar äro kända från Ilsenerg (Nerft) och Gross Sonaxt[2]. I en stensättning med randgrav vid Kardis i Lifnd hittades tillsammans ed en "Kopfschild"-fibula v alldeles samma typ som en i Storkågefyndet ingående[3] även ett fragmentariskt föremål, som av Hausmann betecknas som "Schlusshaken mit Pilzknopf von einem grösseren Ringe" [4].



Fig. 18. Halsring från Ronneburg (Lifland). [Aspelin, *Antiquités*, fig: 1826].

Det anförda torde vara nog för att visa, att även dessa öremål i Storkågefyndet peka åt samma håll — Östersjöpronserna, och samma tid — senare delen av romersk järnålder, som de förut genomgångna pjäserna. Till sist vill jag endast nämna, att en ring av ungefär samma typ för icke länge sedan anträffades i Eke socken på Gotland[5].



ig. 19. Ormhuvudring av brons från Ronneburg (Lifland). [Aspelin, *Antiquités*, fig. 1825].

[1] A. a., s. 25.

[2] Aspelin, *Antiquités*, figg. 1875, 1880.

[3] *Katalog d. Ausstellung in Riga 1896*, pl. 4, fig. 14.

[4] A. a., s. 35.

[5] *Fornvännen* 1915, Tillväxten under år 1914, s. 7, 41, fig. 5. Ringen, t löst fynd, hänföres där till vikingatiden, en tidsbestämning, som torde öra modificeras i anslutning till det här ovan anförda. — D:r T. J. Arne har aft vänligheten fästa min uppmärksamhet på en i Statens Hist. Museum bentlig halsring av samma slag (Inv. 6565). inköpt av riksantikvarien Montelius ån Kovno.

Jag kommer nu till den redan en gång omnämnda i Storkågefyndet ingående ormhuvudringen av brons (fig. *1,f*). I stort sett synas arkeologerna numera vara ense om den typologiska utvecklingsserie för de nordiska ormhuvudringarna, som uppställts af H. Hildebrand[1] och vunnit anslutning av Montelius[2].

För den skandinaviska serien av ormhuvudringar brukar man efter Hildebrand uppställa följande huvudstadier (jag bortser nu från de dithörande fingerringarna): *A*, representerad av den präktiga guldringen från Nousis i närheten av Åbo[3] med väl utbildade huvud, tydligt skilda från kroppen, ett i vardera änden av ringen. *B* med ännu rätt markerade huvud, försedda med ögon o. s. v., men mindre tydligt skilda från kroppen[4]; ett tecken på huvudets ornamentala degeneration är hos denna typ, att det förekommer icke blott vid ringens ändar utan även på den sida om ändskivorna, som vänder sig in mot ringens smalare del. Hos vissa närmast till *B*-typen hörande ringar äro huvudena vid spetsen försedda med en kula[5]. Denna form, som Hildebrand anser bilda övergången till nästa stadium, uppfattas av Blume som ingående i själva huvudserien, medan de, som sakna ändkulor, skulle utgöra en sidogren. *C*-typen utmärkes av att huvudena äro försvunna så när som på dessa ändkulor, som medelst ett trint mellanstycke med ringformiga insnörningar äro fästade på ändskivorna[6]. Slutligen har det finländska materialet gifvit Hackman anledning att ställa upp ytterligare en typ *D*, där även ändkulorna äro försvunna och endast en stafformig förlängning av de hos denna typ dessutom betydligt smalare plattorna intar huvudets

[1] *K. Vitterhetsakademiens Månadsblad* 1873, s. 24 ff., 37 ff., 1891, s. 137 ff.

[2] *Den nordiska järnålderns kronologi (Sv. Fornminnesföreningens Tidskrift*, IX) s. 256 ff. — Senast har denna ringserie behandlats av E. Blume i hans ovan anf. avh. *Die germ. Stämme etc.*, s. 73 ff.

[3] Montelius, *Sv. Fornsaker*, fig. 344.

[4] T. ex. Ösbyringen från Öland (*Svenska Fornsaker*, fig. 345).

[5] T. ex. Bredingeringen från Öland (*Svenska Fornsaker*, fig. 346).

[6] T. ex. den skånska ringen från Vidtsköfle (*Svenska fornsaker*, fig. 347).

ats[1]. De skandinaviska ormhuvudringarna äro samtliga av ıld med undantag av ett fragmentariskt exemplar från Gotnd[2], som är av silver. Då båda ändstyckena äro avbrutna, an man ej med säkerhet avgöra, om det tillhört *C*- eller *D*-'pen. De finländska exemplaren av *D*-typen däremot äro i lmänhet av brons, och till dem sluter sig en likaledes av rons förfärdigad ring av *D*-typ (fig. 19), som anträffats vid onneburg i Lifland och som jag redan en gång haft anledıng nämna. Till dessa *D*-ringar hör nu också bronsexemplat från Storkåge. På detta observeras även de på skandinaska ormhuvudringar jämväl av tidigare typer ofta förekomıande raderna av kryssornament på ömse sidor om ändskiornas kammar.

Vad ormhuvudringarnas datering beträffar, så ha fyndomändigheterna visat sig bekräfta den uppfattning, till vilken ıan i anslutning till Hildebrand kommit på typologiska grunter. I skelettgravsfyndet från Vallöby på Själland, som av lontelius sättes till förra hälften av 200-talet, låg en ring av '-typ. I Varpelevfyndet (graven *a*) från samma danska ö inick en ring av *C*-typ; detta gravfynd kan på grund av ett äri ingående romerskt guldmynt, slaget av kejsar Probus 276—282 e. Kr.), sättas till tiden omkring år 300 e. Kr.[3] Emelertid ha i danska fynd också ringar av *B*- och *C*-typ anträfats tillsammans, vilket tyder på att seriens typologiska uteckling under 200-talet gått så pass raskt, att de båda tyerna kunde bestå vid sidan av varandra. Enligt det nyss agda böra väl i alla fall ringarna av *D*-typen åtminstone företädesvis tillhöra tiden efter år 300. I ett gravfynd från Perkiö Lillkyro anträffades en bronsring av *D*-typen[4] tillsammans

---

[1] Hackman, *Die ältere Eisenzeit in Finnland*, s. 214; *Atlas*, pl. 8, figg. , 10, pl. 9, fig. 1.

[2] *Månadsbladet* 1896, s. 48, fig. 39.

[3] Engelhardt, *Skeletgrave paa Sjælland* etc. [*Aarbøger f. nord. Oldyndighed* (1877)], s. 352 ff.

[4] Hackman, *Die ältere Eisenzeit, Atlas*, pl. 9, fig. 1; text s. 83 f.

med en armborstfibula med spadformig fotskiva och kort nålhållare, en typ, som av Hackman i anslutning till Tischler dateras till 5. årh.[1] Vidare ingick i fyndet ett fragment av en armborstfibula "mit geradem Fuss und Nadelscheide (= langem Nadelhalter)", tillhörande inom denna serie en speciellt finländsk typ, som Hackman förlägger till slutet av 5. årh.[2]

En fullt så sen datering kan man väl knappast antaga för ormhuvudringen från Storkåge i betraktande av den ögonfibula och den "Kopfschild"-fibula, med vilka den anträffats. Även om dessa kanske just på grund av Storkågefyndet få antas ha fortlevat åtskilligt längre, än som väl i allmänhet antagits, bör man väl icke flytta dem alltför långt ned i tiden endast på grund av deras förekomst tillsammans med en ormhuvudring av låt vara starkt degenererad typ. Man är ju nämligen på goda grunder övertygad om att den typologiska utvecklingen inom denna ringserie försiggått mycket hastigt. Å andra sidan är det måhända icke heller orimligt, att den typ – *D* – vari den till sist utmynnade, här och var, t. ex. i Finland, kan ha hållit sig kvar rätt länge under ett småningom fortskridande ytterligare förfall. Den typologiska utvecklingen inom gruppen *D* kan ju på grund av det långt framskridna stadium, den i sin helhet betecknar, icke gärna väntas förete så tydligt markerade differenser som de mellan seriens tidigare typer bestående. Men en blick på den ovannämnda Lillkyroringen med dess vårdslösande av de ornamentala detaljerna och dess smala ändskivor, som utan tydligt markerad begränsning småningom utlöpa i de stavformiga rudimenten av ormhuvudena, ger påtagligt nog vid handen, att denna ring representerar en ännu betydligt mer framskriden degeneration än exemplaren från Ronneburg och Storkåge.

Några ord böra även nämnas om de till Storkågefyndet hörande andra mindre armringarna (figg. *1, f, i, k, l, m, n)*

[1] A, a., s. 163.

[2] A. a., s. 158.

ɜn dessa synas peka österut. Jag tillåter mig anföra, vad Hackn yttrar om armringstyperna från Finlands äldre järnålder: "Unter den Armringen lassen sich nur wenige und obenin einander sehr nahestehende Typen unterscheiden. Die isten bestehen aus einem gleichbreiten Bronzebügel, der auf inneren Seite platt, auf der äusseren gerundet ist... Die ıamente sind, wo sie überhaupt vorhanden, sehr einfacher ; parallele Querstriche, gewöhnlich nur an den Enden oder :h — zu Gruppen geordnet — längs dem ganzen Bügel so- Reihen von kleinen Kreisen oder Punkten. Analoge Forn finden sich mitunter in gleichzeitigen ostbaltischen Funı, deren Armbänder sich sonst durch einen viel grösseren rmenreichtum auszeichnen"[1].

De östbaltiska exempel, Hackman anför, synas mig, i den n jag kunnat bedöma dem på grund av tillgängliga avbildgar[2], närmast vara att jämföra med den öppna uträtade armgen i Storkågefyndet. Besläktade med de öppna Storkågegarna äro väl även ett par armringar från Dittersdorf i Östɜussen[3]. I övrigt äro de avbildningar av armringar från tersjöprovinserna och angränsande trakter, jag haft tillfälle lära känna, alltför otydliga för att tillåta några jämförelser ɜd Storkågeexemplaren. I fråga om så enkelt ornerade och nsenliga föremål måste ju jämförelserna f. ö. alltid bli något nskliga. Emellertid synes det mig uppenbart, att även denna ıpp inom Storkågefyndet lika väl kan tyda på härkomst n Östersjöprovinserna som från Finland. Vad tidsställningen träffar, höra de kurländska fynden enligt Hackman till de schlerska perioderna C och D; det estländska anträffades i grav, som bl. a. innehöll en fibula "m. u. F.", men också gre föremål. Även i Väriläfyndet ingingo två smala brons-

[1] Hackman, *Die ältere Eisenzeit in Finnland,* s. 223. Jfr härtill *Atlas* 10, figg. 1—7.

[2] Aspelin, *Antiquités,* figg. 1851, 1867, 1870.

[3] Bezzenberger, *Analysen vorgeschichtlicher Bronzen Ostpreussens* önigsberg 1904), fig. 52.

armband av med Storkågeringarna besläktad typ. De jämföras av Hackman med en ring från Uskela, som emellertid i motsats till de flesta Storkågeexemplaren har små cirkelornament (på den uträtade Storkågeringen äro dessa anbragta på annat sätt). Hackman synes böjd att räkna dessa föremål bland de äldsta till Väriläfyndet hörande[1]. — Till den slutna hålväggade Storkågeringen känner jag f. n. icke något motstycke vare sig från Finland eller Östersjöprovinserna.

De små fingerringarna av spiralvriden bronstråd (fig. *1,o)* ha talrika motstycken från Finlands äldre järnålder; ännu oftare äro dylika enligt Hackman funna i de östbaltiska länderna[2].

* *
*

Det återstår att draga slutsatserna av de nu gjorda sammanställningarna. Med hänsynstagande till såväl fibulatyperna, vilka i och för sig kunna anses tendera att höja dateringen, och ormhuvudringen, som tagen ensam för sig tenderar att sänka den, och i enlighet med regeln, att ett fynds nedläggningstid bestämmes av det yngsta i fyndet förekommande föremålets ålder[3], torde det icke vara alltför djärft att datera Storkågedepån till 4. århundrade och kanske snarast förra hälften av 300-talet.

Vad fyndets härkomst beträffar, peka ju vissa typer, så det större emaljerade hästskospännet men framför allt ögonfibulan och den speciella formen av "Kopfschild"-fibulan med gångjärnskonstruktion, avgjort på Östersjöprovinserna och kanske särskilt på den nordestländska äldre-järnålders-gruppen vid Narvabukten. Även de andra i Storkågefyndet ingående fornsakerna synas åtminstone tillhöra typer, som äro mer eller mindre starkt representerade i Östbaltikum men däremot eljes icke i

[1] Hackman, *Die Emailfibel von Wärilä,* s. 206, 212, 225. Uskelaringen är avbildad a. a., fig. 4 och i samme författares avh. *Die ältere Eisenzeit in Finnland, Atlas*, pl. 10, fig. 3.

[2] A. a., s. 225 f. med *Atlas*, pl. 11, figg. 4—9. Exemplar från Türselfyndet avb. hos Grewingk, a. a., pl. IV, figg. 23 a o. b.

[3] Montelius, a. a., (*Sv. Fornminnesföreningens Tidskrift*, IX), s. 157.

ɜrige. Frågan kan då egentligen gälla, om föremålen kom- : upp till Skellefteåtrakten direkt från Östersjöprovinserna ɜr över Kvarken med Finland som mellanstation. I betrak- de av det korta avståndet tvärs över Kvarken och med hän- ı till fyndet av det emaljerade spännet från Värilä kunde hända den senare möjligheten vid första påseendet förefalla ınolikast. Å andra sidan innehåller Storkågefyndet två emalj- ınnen mot Väriläfyndets enda. Det synes därför mindre ınolikt, att man skulle från Finland utfört dessa där så säll- ıta och förmodligen på grund av sitt utseende och sin ovan- ıet högt skattade smycken. Dessutom visar Storkågefyndet gt större enhetlighet både i fråga om härstamningsmiljö och ;ställning än Väriläfyndet. Vidare innehåller Storkågefyndet a typer — det mindre emaljspännet, de båda bågfibulorna, båda halsringarna med ändknappar — som aldrig anträf- ; i Finland[1]. Och slutligen får man taga i betraktande, att direkta sjöförbindelserna i allmänhet under äldre tider spe- en övervägande roll i jämförelse med förbindelserna till ds, vadan en vandring över Finland ingalunda kan anses ch för sig utgöra det sannolikare alternativet. På grund av ı dessa skäl måste jag anse det sannolikast, att de i Stor- ;efyndet ingående fornsakerna kommit till fyndorten den ɜkta sjövägen från sin ursprungsmiljö.

Storkågefyndet skulle alltså utgöra ett vittnesbörd om en ɜkt handelsförbindelse mellan Västerbotten och Östersjöpro-

---

[1] Ett finländskt fynd från yngre romersk järnålder, som icke blott, i et med så många andra, erbjuder åtskilliga beröringspunkter med öst- iska fynd, utan speciellt visar hän på den nordestländska gruppen (Tür- är det, som nyligen anträffats i ett röse med brandgrav på Ketohaka e i Isokylä by, Uskela socken (Egentl. Finland). Det är beskrivet av kman i *Finskt Museum* 1916, s. 55 ff. Fyndet innehåller bl. a. ett stort slåspänne av Türseltyp (*Riga Kat.*, pl. 5, fig. 26). I likhet med Stor- ɜfyndet innehåller det en del enkla bronsarmband. Däremot synes ingen de i Storkågefyndet ingående spänne- eller halsringstyperna vara repre- erad i Ketohakafyndet. En däri förekommande fingerring av guld (orm- ‹udtyp) förklaras av Hackman som import från Skandinavien.

vinserna, kanske speciellt norra Estland, landet vid Narvabukten, under senare delen av den romerska järnåldern.

* *
*

Det resultat, vartill vi sålunda kommit, saknar måhända icke alldeles anknytningspunkter i litterära källor. Emellertid vill jag uttryckligen betona, att de kombinationer, som jag nu vill i korthet antyda, framläggas i fullt medvetande om den osäkerhet, som nödvändigtvis måste vidlåda hypoteser på grundval av ett så torftigt och mångtydigt material.

"Bland öarna i Östersjön", säger Adam av Bremen i sin under senare hälften av 1000-talet avfattade geografiska skildring av Norden, "finnes en, som heter Aestland. — — — Den berättas ligga helt nära kvinnornas land *(terra feminarum)*"[1]. Man är ganska allmänt ense om att med *terra feminarum* — amazonerna kallar Adam på andra ställen dess inbyggare[2] — avses samma trakter, som i andra medeltidskällor kallas Kvänland, vare sig nu den latinska översättningen beror på en ordlek eller på ett verkligt missförstånd av folknamnet *kvän,* som enligt vissa äldre skrivningar sammanfaller, enligt andra åtminstone haft stor ljudlikhet med ett fno. ord *kvǽn,* vilket betyder 'kvinna', 'hustru'. Kvänland återigen är en beteckning för vissa nordbottniska kuststräckor, säkert Västerbotten men sannolikt även Österbotten, alltså överhuvudtaget landet kring Bottniska vikens nordligaste del[3]. Adams notis om att Estland ligger i närheten av Kvänland har därför helt naturligt förefallit egendomlig. Vissa forskare ha tänkt sig den förklaringen, att benämningen Kvänland här skulle avse, resp. vara utsträckt till att även omfatta södra Finland[4]. Då jag icke känner till ett

[1] L. IV, c. 17.

[2] L. III, c. 15, L. IV, c. 19.

[3] Se härom Wiklund, *Om kvänerna och deras nationalitet* (*Arkiv f. nord. filol.*, XII, s. 103 ff.) och K. Grotenfelt, *Über die alten Kvänen und Kvänland* (*Annales acad. scient. fenn.*, Ser. B., Tom. 1, s. 1 ff.).

[4] Lönborg, *Adam av Bremen* (Ak. avh. 1897), s. 135; K. Grotenfelt, a. a., s. 14 ff.

la annat källställe, som kunde ge något verkligt stöd åt en modan, att namnet Kvänland kunnat användas på detta sätt, detta försök att förklara Adams notis länge förefallit mig nerligen tvivelaktigt.

Långt innan jag hade någon kännedom om Storkågefyn-, hade jag i stället tänkt mig den möjligheten, att Adam t talas om handelsfärder till sjöss från Estland till de norra ttenländerna och att han på grund av sådana uppgifter bil-sig en oriktig föreställning om det absoluta avståndet mel-dessa trakter. Med kännedom om icke blott Adams utan så många andra gamla geografiska framställningars och n kartverks beroende av itinerarier och seglationsanvisningar de en sådan förklaring synas ganska rimlig. Den vinner ytterligare stöd genom en omständighet, varom jag erhållit lysning av orientalisten doc. J. Kolmodin. Den arabiske grafen Idrîsî från 1100-talet, vars framställning till väsent-del synes vila på handelsgeografiska källor, berättar i sin ldring av Nordeuropa, att om man vill bege sig till ama-ernas öar, är den närmaste utgångspunkten en stad, om en han strax förut meddelat, att den är "stor och blomst-de och hör till Estland"; avståndet säges utgöra tre dags-or[1]. Det finnes ingen anledning att antaga, att Idrîsî med nazonernas öar" skulle mena något annat än Adam med *ra feminarum;* även Adam talar ju emellanåt om amazo-na. Den stad i Estland, från vilken man alltså enligt Idrîsî räder färden till Kvänland, omtalas i den arabiska texten d ett namn, för vilket man med en viss sannolikhet kan aga läsningen NAHW. Doc. Kolmodin anser det emeller-mycket troligt, att denna namnform liksom åtskilliga andra Idrîsî är fördärvad och att det icke möter alltför stora pa-grafiska svårigheter att därbakom såsom den riktiga läs-en tänka sig ett *Narw* eller något dylikt. Det måste också ännas, att det nuvarande Narva vid Narovaflodens utlopp, så i vattenförbindelse med trakterna kring Peipus och med

[1] Jfr Jaubert, *Géographie d'Edrisi,* s. 431 ff.

icke alltför svåra övergångar till de ryska vattensystemen, har ett läge, som förefaller ganska passande för ett forntida handelscentrum.

Onekligen vore det frestande att i Storkågefyndet se den arkeologiska bekräftelsen på dessa de litterära källornas antydningar om en gammal direkt handelsförbindelse mellan Estland och Bottenländerna — en bekräftelse, som tillika skulle visa, att denna förbindelse sträcker sig ännu mycket längre tillbaka i tiden, än man enbart på grund av de litterära vittnesbörden skulle haft anledning att antaga. Måhända skall man emellertid just i det stora avståndet i tiden mellan Storkågefyndet och de litterära källorna finna skäl till en invändning mot den nu framställda kombinationen och säga, att en handelsförbindelse, som ägt bestånd ända från äldre järnåldern till 1100-talet, borde lämnat flera arkeologiska spår efter sig än detta enda, och att den borde lämnat spår även från de mellanliggande tiderna. Härpå kan dock svaras, att övre Norrlands arkeologi ännu är alltför ofullständigt känd för att medge en dylik slutsats *e silentio,* att tillräckligt många fynd måhända ännu återstå att göra däruppe, för att man skall våga hoppas, att de nu saknade arkeologiska mellanleden mellan Storkågefyndets och de medeltida geografernas vittnesbörd om estländsk-kvänländska handelsförbindelser en gång skola komma i dagen.

Frågar man sig nu, vilka motiv, m. a. o. vad slags varor, det kunnat vara, som lockat estländska köpmän till dessa nordliga trakter, så kan svaret knappast bli mer än ett. I sjuttonde kapitlet av Taciti *Germania* få vi den första litterära antydningen om den nordiska pälshandeln; den romerske författaren berättar, hurusom germanerna på fastlandet älskade att smycka sig *"pellibus beluarum, quas exterior Oceanus et ignotum mare gignit"*. Det synes otvivelaktigt, att med denna "yttre ocean" och detta "okända hav" just avses farvattnen norr om Tyskland, kring den skandinaviska halvöns kuster. När Jordanes vid mitten av 500-talet författade sitt bekanta histo-

:a arbete, hade bruket av dessa dyrbara nordiska pälsverk ınit sprida sig till den romerska medelhavsvärlden, och ı är också precisare i sina uppgifter. I sin skildring av folknmarna på vår halvö stannar han särskilt vid *suehans,* svea i Mälardalen, och han berättar, att det är från dem som ıarna, genom förmedling av många mellanliggande folk, erla de för sin vackra svarta färg ryktbara *pelles sappherinas.* n har gissat, att med detta uttryck avses skinnen av ett gnordiskt pälsdjur, svarträv eller möjligen blåräv. Är detta igt, så ligger väl redan häri en anvisning om att en viktig ts i denna gamla svenska pälshandel intogs av skinnsorter, ı knappast ens på denna avlägsna tid torde kunnat i tillkliga mängder uppdrivas i omedelbar närhet av svearnas ıingsorter. Härtill kommer, att ännu mera nordligt belägna kter kunna antagas ha från början haft en mycket stor beelse i pälshandelns historia redan på grund av det biologka faktum, att pälsdjuren i dessa nejder i följd av klimatet ögre grad utmärka sig för och längre tid av året behålla ı täthet och långhårighet hos fällarna, som gör dessa spelt värdefulla ur handelssynpunkt.

Det saknas heller icke andra antydningar om att även svea i denna handel åtminstone delvis spelat en förmedlande · och att pälshandelns vägar redan tidigt sträckt sig ännu gre mot norr. Utefter Kemi och Ule älvar, de urgamla och gt in i historisk tid begagnade färdelederna mellan norra ttenhavets kustorter och de pälsrika nejder vid Vita has stränder, som i angelsaxiska och isländska medeltidskällor ta oss under namnet Bjarmaland, vittna talrika fornfynd av äl östliga som skandinaviska typer om en förhistorisk hanstrafik, som synes sträcka sig tillbaka ända till bronsåln[1]. Under sådana omständigheter kan det icke vara något mligt att tänka sig, att redan under de första århundradena vår tideräkning fanns en motsvarighet till den medeltida

[1] Jfr Hackman, *Förhistoriska fynd (Atlas över Finland,* Text II), s. f., 58, 63 f.; *Die ältere Eisenzeit in Finnland,* s. 9, 352 f.

norrländska birkarlahandeln. För denna handel med sina lokala centra vid älvmynningarna, ur vilka sedan de nordbottniska kuststäderna uppkommit, var ju just den lappländska pälsfångsten huvudsaken. Om den norska motsvarigheten till birkarlahandeln, de halogaländska pälshandlarhövdingarnas finnfärder, ha vi underrättelser, som gå tillbaka ända till 800-talet (norrmannen Ottars berömda berättelse till kung Alfred i dennes angelsaxiska översättning av Orosius ävensom Egilssagans uppgifter om Thorulf Kveldulfsson). Och intet i dessa framställningar tyder på att företeelsen då skulle varit ny.

Vissa omständigheter, särskilt i fråga om ortnamnen, synas mig häntyda på att den norrländska handeln i sina tidigaste skeden stått i en intimare förbindelse med den svenska handelns centrum i Mälardalen än den gör, då birkarlahandeln under medeltiden kommer in under historiens fulla belysning[1]. Med andra ord, de äldsta pälshandelsfaktorierna vid Bottniska viken ha kanske icke liksom de medeltida birkarlarnas handelsplatser i Lule och Pite, Torne och Kemi varit rent lokalt norrländska till sin karaktär; de torde ha varit anläggningar från de centrala handelsorterna i Mälardalen och stått i nära förbindelse med marknaderna därnere. Om detta resonnemang har någon grund för sig, så ligger en tolkning av Storkågefyndet och av de litterära antydningarna om en direkt estländsk-kvänländsk handelsförbindelse nära till hands. De äro då vittnesbörd om en konkurrensföreteelse. Köpmännen från Estland ha icke varit nöjda med att upphandla de högnordiska pälsverken av de svenska mellanhänderna på marknaderna i Mälardalen. De ha i stället sökt att fylla sitt behov av dylika varor genom en direkt handel på Bottniska vikens norra kuster.

Möjligen skulle man i Storkågefyndet kunna finna anled-

---

[1] För en närmare utveckling och motivering av denna tankegång ber jag få hänvisa till en undersökning rörande Tacitus' uppgifter om den baltiska norden, som jag inom den närmaste framtiden hoppas kunna offentliggöra.

ig till ännu en kombination av detta slag. I sin flera gånger det föregående citerade avhandling om estländska gravfynd r den östbaltiske arkeologen Hausmann påpekat åtskilliga nständigheter — särskilt i fråga om fibulatyperna — som sys honom berättiga till att betrakta de gravfynd från trakten Narvabukten, i vilka vi funnit så många analogier till Storgefyndet, som en särskild sluten nordestländsk grupp inom n östbaltiska äldre järnåldern. Trots många analogier skiljer denna grupp enligt Hausmann tydligt från de äldre-järnlers-fynd, som förekomma i sydligare delar av Östersjöprovserna, särskilt Lifland. Däremot visar den nordestländska uppen märkliga överensstämmelser med de samtidiga fynden n Östersjöns södra kust, särskilt Öst- och Västpreussen, lan: kring Weichselmynningen. På grund härav framkastar Hausnn, visserligen i försiktig form, tanken på en direkt handelsbindelse till sjöss mellan detta nordestländska område och tersjöns södra kust, väl närmast just Weichseltrakterna[1]. Med 1 bristfälliga kännedom om materialet kan jag icke tillåta mig got eget omdöme om denna Hausmanns uppfattning, men iakttagelse, som framställts av en sådan kännare av östtisk arkeologi, måste naturligtvis förtjäna stort avseende. Eberts redogörelse för de arkeologiska förhållandena i Österprovinserna[2] synes mig f. ö. framgå, att denna uppfattning den nordliga gruppens särställning och sammanhang med döstra Tyskland har sitt berättigande än i dag. Och under utsättning av denna uppfattnings riktighet inställa sig vissa exioner.

Man har ofta och säkerligen med rätta anmärkt, att den ldring av den nordliga Östersjövärlden, som förekommer i och 45. kapitlen av Taciti *Germania* synes vara orienterad 1 det centrum för den preussisk-samländska bernstenshann, som vid denna tid befann sig vid Weichselmynningen.

---

[1] Hausmann, *Grabfunde*, s. 26; 45 f.

[2] *Prähistorische Zeitschrift* 1913, s. 531.

Vidare har man fäst sig vid den stora olikhet, som råder mellan den från väster orienterade skildring av Nordeuropa, som ingår i Plinius' 4. bok, och Tacitus' ett par årtionden senare publicerade framställning. Till förklaring av dessa nytillkomna och annorlunda orienterade uppgifter hos Tacitus har man uppställt den hypotesen, att han haft tillgång till en under mellantiden tillkommen ny källa. Och man har då pekat på en uppgift, som förekommer i en av de sista och förmodligen även tämligen sent utarbetade delarna av Plinius' naturhistoriska arbete (L. 37, c. 45). Enligt denna uppgift avreste något år under Neros regering en romersk riddare från Carnuntum i Pannonien till den preussiska bernstenskusten för att upphandla bernsten för den romerska arenans behov. Förmodligen följde han flodlederna, framför allt Weichseln, mot norr, och framkommen till Östersjöns kust bereste han de därstädes belägna handelsorterna *(commercia ea et litora peragravit)*. I denne romerske riddares hypotetiskt antagna, förlorade reseberättelse har man nu velat återfinna den källa, varur Tacitus hämtat sina nya uppgifter om den baltiska norden, bl. a. om svionernas förmögna och militäriskt välrustade folk uppe på öarna i själva den nordliga oceanen[1]. Naturligtvis får en sådan hypotes tagas *cum grano salis,* men om man inskränker sig till att fatta denne romerske bernstensriddare, som kanske icke var den ende resenären vid denna tid från medelhavsvärlden upp mot Weichselmynningen, som en konkret representant för den taciteiska källans art och orientering, så torde däri ligga något ganska berättigat. Utomordentligt betecknande är i detta sammanhang en arkeologisk observation, som förekommer i prof. Almgrens fibulabok[2], nämligen att den speciellt väst- och östpreussiska formen av ögonfibulan anträffats i några exemplar just i detta pannoniska Carnuntum vid Donau, varifrån bernstensriddaren anträdde sin

---

[1] Fr. Stein, *Die Völkerstämme der Germanen* (Schweinfurt 1896), s. 57 ff.
[2] *Fibelformen,* s. 31.

färd och som förmodligen var den preussiska bernstenshandelns stapelort.

Utgår man nu från Hausmanns förmodan om en direkt sjöförbindelse mellan norra Estland och Weichseltrakterna, så vore det frestande att i det arkeologiska sammanhang, som förbinder Weichselmynningen med trakten kring Narvabukten och vars sista led utgöres av Storkågefyndet, tro sig kunna följa även den taciteiska källtraditionens väg ännu längre mot norr. Det är vissa enskildheter i Tacitus' framställning, som härigenom skulle få en rätt naturlig förklaring.

"En fortsättning på svionerna", säger Tacitus, "utgöra sitonernas samhällen *(Sithonum gentes)*. De äro svionerna lika i allt övrigt men skilja sig från dem i det enda avseendet, att en kvinna härskar över dem *(quod femina dominatur)*. Till den grad ha de vansläktats icke blott från friheten utan även från själva träldomen". Många meningar ha som bekant framställts om vad som kan avses med dessa sitoner, och ej sällan har man även i denna taciteiska uppgift spårat samma förväxling mellan kväner och kvinnor, som vi lärt känna hos Adam av Bremen. För min del tror jag, att man härvid varit på rätt väg, om också en modifikation av de hittills framställda hypoteserna om förhållandet mellan sitoner och kväner, som gått ut på deras identitet, torde vara nödvändig. Genom ett resonnemang, för vilket jag ej här har tillfälle att redogöra, har jag kommit till den uppfattningen, att med sitonerna avses just de handelsfaktorier, som de svenska köpmännen från Mälardalen anlagt på Bottniska vikens norra kuster[1]. Om det får antagas, att de kuststräckor, på vilka dessa faktorier anlades, redan vid denna tid voro besatta av de finska kvänerna, torde det icke ligga något orimligt i tanken, att de antagligen rätt svaga och fåtaliga germanska handelskolonierna här uppe måst ställa sig i ett visst underdånighetsförhållande till denna befolkning. Till jämförelse kan erinras om de gotländska och hanseatiska köp-

[1] Även på denna punkt ber jag få hänvisa till min ovannämnda Tacitus-undersökning.

män, som under medeltiden begåvo sig till Novgorod och som vid ankomsten till Gestevelde i Volchof fingo betala köpfriden med en tribut åt den ryske fursten[1]. Något liknande skulle då vara den verklighet, som döljer sig bakom uttrycket *femina dominatur.*

Om det nu funnits handelsförbindelser å ena sidan mellan norra Estland och Kvänland, å andra sidan mellan norra Estland och Weichselområdet, så är det mycket möjligt, att en notis om handelsförhållandena vid de nordbottniska kusterna nått Weichselmynningen just via denna nordestländska mellanstation. Men därmed vinnes en ganska enkel förklaring på en omständighet, som vållat Tacitustolkarna rätt mycket bryderi. Tacitus omtalar nämligen icke sitonerna omedelbart efter svionerna utan först sedan han i ett mellanliggande parti skildrat *æstierna,* folket på den samländska bernstenskusten och förmodligen även längre uppåt Östersjöprovinserna, även i det nuvarande Estland[2]. Förklaringen härtill skulle alltså vara alldeles densamma som till Adams notis om närheten mellan Estland och *terra feminarum.* Utom i kombinationen mellan nordbottniska och östbaltiska förhållanden stämma Tacitus' och Adams uppgifter överens även däri, att båda betona resp. sitoners och kväners grannskap till svearna. "Sitonerna äro en fortsättning på svionerna", säger Tacitus, och ordet *continuantur* bör tydligen här fattas lokalt. Likaså framhåller Adam i

---

[1] *Sveriges Traktater,* I, s. 231. Jfr Schück, *Birka,* s. 24 f.; Björkander, *Till Visby stads äldsta historia* (Ak. avh. 1898), s. 16.

[2] Det förefaller oförklarligt, att namnet kommit att segast bibehållas just i fråga om denna del av Östersjöprovinserna, ifall den fallit utanför det ursprungliga Estland. Den vanliga företeelsen av folknamns överflyttning på nyinvandrade stammar är ju av alldeles motsatt natur. Müllenhoff, som antager baltisk nationalitet hos de taciteiska æstierna, anser deras område ha sträckt sig till Finska viken (*Deutsche Altertumskunde,* II, s. 26). Jfr härmed, att Wiklund antager baltiskt ursprung för namnet på Peipussjöns afloppsflod Narova (*Le Monde Oriental* 1916, s. 176). De nordestländska handelsmännen behöva ju ej ha tillhört samma stam som massan av Estlands befolkning; de kunna också ha utgjort en koloni av annat, exempelvis gotiskt ursprung.

ett av de närmast föregående kapitlen, att sveaväldet sträcker sig över stora områden ända fram till "kvinnornas land"[1].

Kanske skulle man kunna gå ännu ett steg längre och säga, att om notisen om sitonerna härrör från deras handelspolitiska medtäflare i Estland, så är det förklarligt, huru denna notis har fått den nedsättande färg, som måhända bidragit att framkalla det romerska missförståndet om ett nordiskt germanfolk under nesligt kvinnovälde.

Naturligtvis förutsättes vid en kombination mellan Tacitus' uppgifter och Storkågefyndet, att bakom detta fynd ligga tidigare fall av handelsförbindelser mellan Estland och Bottenländerna, ehuru några arkeologiska spår av dem ännu icke kommit till vår kännedom.

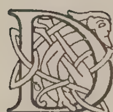
---

[1] L. IV c. 14: *Postea longis terrarum spatiis regnant Sueones usque ad terram feminarum.*

Ynglingasagan i arkeologisk belysning.

Av

BIRGER NERMAN.

et har gått med Snorres Ynglingasaga liksom med så mycken annan tradition: efter en tid, då man nästan reservationslöst trott på sagans historiska riktighet har följt en annan tid, som kritiskt velat utmönstra så gott som alla partier i dess framställning, och i våra dagar vänder man åter till att i ganska stor utsträckning tro på traditionernas historiska tillförlitlighet.

Allt sedan med slutet av 1500-talet Ynglingasagan genom dess publicerande blivit forskningen bekant och ända till under senare hälften av 1800-talet har Ynglingasagans framställning i allmänhet gällt som i stort historiskt trovärdig. Fö dessa tiders historiska betraktelsesätt gällde det knappast at söka bevisa eller kontrollera traditionernas riktighet; det för hållandet att traditionerna förefunnos var oftast tillräckligt fö att betyga deras historiska sanning. Det är lätt för vår tid at se, att en sådan forskning brast i historisk kritik, men det bö å andra sidan framhållas, att denna brist på kritik bottnade en stark känsla för traditionens värde.

Under de senare årtiondena av 1800-talet kom förändringen radikalt. Den nyframträdande kritiska uppfattningen leddes av den riktiga principen att de källor, som äro samtida med elle till tiden följa nära efter de skildrade tiderna, böra lämnas före träde framför senare källor. Men denna kritiska uppfattning

slog över i en hyperkritisk, vilken som historiskt värdelös betraktade nästan varje sen källa. Det är klart, att för en sådan uppfattning Ynglingasagan som historisk källa måste förefalla så gott som fullständigt obrukbar. Den samtidigt framträdande litteraturvetenskapliga forskning, som främst inriktades på ett studium av motivens historia, på att uppvisa litterära förebilder och lån, uppfattade Ynglingasagan främst som en serie sagomotiv, och denna syn på sagans traditioner bidrog att skärpa intrycket av deras historiska värdelöshet.

När man i våra dagar åter söker sig fram till en livligare uppskattning av Ynglingasagan som historisk källa, är det med en stark känsla för traditionens bevarande makt. Men denna nya forskning hyser icke en okritisk tro på traditionernas historiska tillförlitlighet, den vet, att Ynglingasagans traditioner äro i mycket hög grad förvanskade, den vill söka kontrollera uppgifterna, urskilja vad som kan vara historiskt riktigt och vad som är uppdiktat. Den accepterar som historiskt värdefulla endast sådana traditioner, vilkas riktighet den kan eller tror sig kunna bevisa.

Att Ynglingasagans traditioner i ganska stor utsträckning visa sig i förvånande grad historiskt tillförlitliga beror på särskilda omständigheter, som i den följande framställningen skola angivas.

Grundvalen för den förändrade uppfattningen om Ynglingasagan gav jag, då jag i min akademiska avhandling *Studier över Svärges hedna litteratur,* sid. 205 ff. uppvisade, att de namngivningsprinciper, som av den norske historikern Gustav Storm visats vara rådande inom Norden under folkvandringstid och vikingatid, tydligen iakttagits i Ynglingasagans svensk-norska konungaätt.

I sin mycket betydande uppsats i *Arkiv f. nord. filol. IX,* sid. 199 ff. *Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem* hade Storm påvisat, att namnskicket i det

verkliga livet under folkvandringstiden inom hela det germanska området utgjordes av det s. k. variationssystemet, vilket innebär, att vissa namnelement upprepas inom ätterna, t. ex. hos vandalerna *Gunde*gisel med sönerna *Gunde*rich och Genserich, *Genserich* med sönerna Hune*rich*, Theode*rich* och *Gens*o. Detta namnskick efterträdes av ett annat, som bygger på tron om själavandring; barnet tros med namnet ärva själen från en död släkting, namnen gå därför igen inom ätterna. Det nya namnskicket börjar på kontinenten redan vid tiden omkring år 500 e. Kr., men förekommer där nästan endast inom Gallien. I Norden har Storm konstaterat det för vikingatid och tiden närmast därefter.

Senare har Axel Olrik i *Danmarks Heltedigtning* I, sid. 22 ff. påvisat, att i Norden under folkvandringstiden även ett annat namnskick, allitterationsprincipen, varit rådande.

Jag uppvisade nu, att namnen i Ynglingatals svenska konungalängd från folkvandringstid (d. v. s. konungarna fr. o. m. Agne t. o. m. Olov trätälja) icke blott, som förut varit känt, bildats efter allitterationsprincipen, utan att de även, om namnen återfördes till urnordisk form, tydligen följde variationssystemet. T. ex. urn.

**Agi*na (Agne), **Agi*laʀ (Egil)
**Aþa*-wolfaʀ (Alf), **Aþa*-gislaʀ (Adils)
Anhtu-*hariʀ* (Ottar), *Ingu-*hariʀ* (Yngvar).

Ungefär vid ättens överflyttande först till Värmland och sedan till Norge avbrytes denna namngivning och ersättes av det nya namnskicket, byggt på själavandringstron.

De medel, genom vilka man har att söka bedöma de av Snorre meddelade traditionernas äkthet och samtidigt söka fastställa konungaradens absoluta kronologi, äro av tvenne slag, dels mera historiska, dels arkeologiska. Med utgångspunkt i några säkra tidsuppgifter om Ynglingaätten på 800-talet och medelst användande av de möjligheter till tidsbegränsning,

som erbjudas genom kännedom om namnärvningsprincipens tillämpning, har jag i mitt arbete *Svärges älsta konungalängder som källa för svensk historia* närmare bestämt de norska Ynglingarnas tid, liksom jag i samma arbete och i uppsatsen *Vilka konungar ligga i Uppsala högar?* med utgångspunkt i ett årtal från 500-talets början givit de svenska Ynglingarnas absoluta kronologi. Resultaten visade sig stämma väl överens. I nämnda uppsatser sökte jag även från arkeologisk synpunkt belysa vissa av Ynglingasagans partier.

Dessa arbeten förutsättas bekanta vid denna undersökning.

I efterföljande uppsats skall jag söka från arkeologisk synpunkt belysa de resultat, som jag i nämnda uppsatser på mera historisk väg nått.

* *
*

De av Ynglingasagans uppgifter, som kunna arkeologiskt belysas, äro huvudsakligen uppgifterna om konungarnas död och gravplatser. Sagans konungalängd är med angivande av den absoluta kronologi, jag för konungarna uppställt, och Snorres uppgifter om död och gravplatser följande:

Oden	ohistoriska	dör sotdöd, märker sig med spjutsudd, *brännes;* påbjuder likbränning.
Njord	ohistoriska	dör sotdöd, märker sig åt Oden, *brännes.*
Frö	ohistoriska	dör sotdöd, *höglägges i Uppsala,* men *brännes ej.*
Fjolner	ohistoriska	drunknar i ett mjödkar i Lejre.
Sveigder	ohistoriska	trollas på en färd i östra Svitjod (det stora?) av en dvärg in i en sten.
Vanlande		dödrides av maran, *brännes vid ån Skuta, där sättas bautastenar över honom.*
Visbur		brännes inne av sina söner; platsen onämnd.
Domalde		blotas i Uppsala.
Domar		dör sotdöd i Uppsala, *brännes på Fyrisvallarna, där sättas bautastenar över honom.*
Dyggve		dör sotdöd; gravplatsen onämnd.
Dag		dräpes vid Vorva i Reidgotaland.
Agne		hänges och *brännes på Agnafit* väster om Stocksund.

Alrek o. Erik		dräpa varandra till häst med betslen; gravplatsen onämnd.
Alf o. Yngve	400-talet	döda varandra, *högläggas på Fyrisvallarna*.
Jorund		hänges vid Limfjorden.
Aun	död i slutet av 400-talet l. senast omkr. 500	dör sotdöd, *höglägges i Uppsala.*
Egil	död straxt före 516	dödas av en oxe i Svitjod, *höglägges i Uppsala.*
Ottar	död omkr. 525	dödas av två danska jarlar, *lägges på en hög i Vendel* i Danmark.
Adils	död mot slutet av 500-talet	dör genom fall från hästen vid blotfäst och *höglägges i Uppsala.*
Östen	död straxt före l. omkr. 600	brännes inne i Lofund (i Uppland).
Yngvar	död omkr. 600 l. i början av 600-talet	stupar i Estland, *höglägges i Adalsyssla* (Estlands fastland).
Anund	död omkr. 640	begraves under ett bergskred vid "Himenhed".
Ingjald	död efter 650	bränner sig inne på Räning (i Södermanland).
Olov trätälja	död i slutet av 600-talet	brännes inne vid Vänern, blotas.

Halvdan vitben	död före omkr. 750	dör sotdöd på Toten, *höglägges i Skiringssal i Vestfold.*
Östen	död i slutet av 700-talet	kastas av en skeppsbom över bord, *höglägges på Raen vid Vodlas utlopp på Borre i Vestfold.*
Halvdan milde	död i början av 800-talet	dör sotdöd, *höglägges på Borre i Vestfold.*
Gudröd	död 821	dödas vid Stivlesund av sin drottning Asas skosven; gravplatsen onämnd.
Olov Geirstadaalf	född 801	dör av sjukdom i fötterna, *höglägges på Geirstader i Vestfold.*
Ragnvald	död 855—865	lever, när Ynglingatal författas.

Dessutom meddelar Snorre följande uppgifter om Gudlög Halögakonung, om sjökonungen Hake, som tillfälligtvis blir konung i Uppsala, och om den danske konung Halvdan, som fördriver Aun och blir konung i Uppsala:

Gudlög	död under förra hälften av 400-talet	hänges på *Strömönäs i Danmark, en hög reses efter honom där.*
Hake	död under förra hälften av 400-talet	såras till döds på Fyrisvallarna, *lägges* med sina döde män *i skepp, som antändes och sändes lågande ut på havet* (väl Mälaren).
Halvdan		dör sotdöd och *höglägges i Uppsala.*

Snorres viktigaste källa för Ynglingasagan har, som han själv i prologen till Heimskringla[1] omnämner, varit Tiodolf av Hvins Ynglingatal, diktat till ära för konung Ragnvald på Vestfold, Harald hårfagers kusin och son till Olov Geirstadaalf. Trots allt vad som skrivits däremot börjar det bliva klart, att Snorres uppgift om Ynglingatals tillblivelse är riktig; jag har i en särskild uppsats *Konung Ragnvald i Ynglingatal* (i *Maal og Minne 1914,* sid. 65 ff.) sökt visa, att konung Ragnvald verkligen existerat och att hans död i överensstämmelse med Snorres uppfattning inträffat före 872.

Ynglingatal har, uppger Snorre, varit en genealogisk gravdikt över Ynglingaätten, angivande varje konungs död och gravplats. Som bekant meddelas i Ynglingasagan endast utdrag ur Ynglingatal, och alla uppgifter i Snorres prosa om konungarnas död och gravplatser kunna icke kontrolleras genom diktens bevarade partier. Av övriga uppgifter i Ynglingasagan kunna jämförelsevis få kontrolleras genom Ynglingatal.

Snorre upplyser i prologen, att han utökat Ynglingatals uppgifter om Ynglingaätten med vise (d. v. s. sagokunniga) mäns utsagor.

Ynglingatals uppgifter om konungarnas död och gravplatser äro följande:

Oden	— — —
Njord	— — —
Frö	— — —
Fjolner	omkommer genom mjöd i Lejre.
Sveigder	trollas av en dvärg in i en sten.
Vanlande	dödrides av maran, *brännes vid ån Skuta.*
Visbur	brännes inne av sina söner.
Domalde	blotas.
Domar	dör sotdöd, *brännes på Fyrisvallarna.*
Dyggve	dör sotdöd.
Dag	dräpes vid Vorva (?).
Agne...............	hänges vid Tören (?).
Alrek och Erik...	dräpa varandra med betsel.
Alf och Yngve...	döda varandra.
Jorund	hänges vid Limfjorden.
Aun	dör sotdöd i Uppsala.
Egil	dödas av en vildgalt (?).

[1] Heimskringla citeras i det följande efter F. Jónssons ed. Kbhvn 1911.

som innehållit uppgifterna om gravplatserna och gravskicket, i stor utsträckning gått förlorade, medan de partier, som omnämnt konungarnas dödssätt, blivit bevarade. Det skulle också vara egendomligt, om partierna med uppgifterna om de norska konungarnas gravplatser blivit bevarade, medan nästan alla de partier, som berättat om de svenska Ynglingarnas gravplatser, gått förlorade; har däremot det ursprungliga Ynglingatal i stort blott innehållit de från de bevarade partierna kända uppgifterna om konungarnas gravplatser, visar detta endast, att Tiodolf, som naturligt är, haft bättre kännedom om de norska än om de svenska konungarnas gravplatser. Vad uppgifterna om själva gravskicket beträffar, ligger det i sakens natur, att det varit svårt att i några korta strofer om varje konung inflika beskrivning på gravsättningens karaktär eller gravens utseende. Det återstår därför endast att antaga, att de flesta av prosans uppgifter om konungarnas gravplatser och om gravskicket aldrig haft sin plats i Ynglingatal, utan att de för oss okända partierna av dikten i stort varierat innehållet i de kända, vilket i sin ordning förklarar, att partier av dikten lätt kunnat glömmas.

Vi ha således att för de flesta av de prosauppgifter i Ynglingasagan, som kunna arkeologiskt belysas, räkna med traditioner, oberoende av Ynglingatal. Ett sådant förhållande kan synas ägnat att försvaga uppgifternas tillförlitlighet, då vi härigenom huvudsakligen ha att kontrollera traditioner rörande tiden före 800-talets mitt, som föreligga från 1200-talet, icke från 800-talet. I och för sig kan dock denna omständighet naturligtvis icke användas som bevis emot traditionernas riktighet.

Det måste på förhand anses uteslutet, att Snorre själv konstruerat några faktiska uppgifter i Ynglingasagan. Häremot stå hans egna ord, att han skrivit Ynglingasagan främst på grundval av Tiodolfs dikt och därjämte efter vise mäns utsagor. På enskilda punkter rörande de uppgifter om gravskicket, som icke kunna kontrolleras genom Ynglingatal, är det också utan vidare fullkomligt klart, att Snorre icke kunnat

vara traditionens upphovsman. Så har han aldrig kunnat uppdikta den detaljerade skildringen av Hakes gravfärd. Däremot äger man rätt att i fråga om sådana uppgifter, som värdesätta eller framställa en uppfattning av de skildrade tiderna, i vissa fall misstänka Snorres egna slutsatser. Vidare har man rätt att förutsätta, att han på enskilda punkter kunnat missförstå traditionen.

De uppgifter i Ynglingasagans prosa om konungarnas gravplatser och gravskicket, som icke återfinnas i de bevarade partierna av Ynglingatal, måste således i stort räknas till de av sagokunniga män bevarade traditioner, som Snorre anlitat. Det är mycket möjligt, att Snorre fått sin uppfattning om att det ursprungliga Ynglingatal innehållit uppgifter om varje konungs gravplats från dessa traditioner. På vilka vägar traditionerna nått Snorre undandrar sig vårt bedömande.

Sedan Snorre i prologen omtalat sina källor för Ynglingasagan, fortsätter han:

In fyrsta ǫld er kǫlluð brunaǫld; þá skyldi brenna alla dauða menn ok reisa eptir bautasteina, en síðan er Freyr hafði heygðr verit at Upsǫlum, þá gerðu margir hǫfðingjar eigi síðr hauga en bautasteina til minningar eptir frændr sína, en síðan er Danr inn mikilláti, Danakonungr, lét sér haug gera ok bauð sik þangat bera dauðan með konungs-skrúði ok herbúnaði ok hest hans með sǫðulreiði ok mikit fé annat, en hans ættmenn gerðu margir svá síðan, ok hófsk þá haugsǫld þar í Danmǫrku, en lengi síðan helzk brunaǫld með Svíum ok Norðmǫnnum.

Med detta yttrande bör sammanställas följande uttalande i kapitlet (8) om Odens lagstiftning:

Óðinn setti lǫg í landi sínu, þau er gengit hǫfðu fyrr með Ásum; svá setti hann, at alla dauða menn skyldi brenna ok bera á bál með þeim eign þeira; sagði hann svá, at með þvílíkum auðœfum skyldi hverr koma til Valhallar, sem hann hafði á bál; þess skyldi hann ok njóta, er hann sjálfr hafði í jǫrð

som innehållit uppgifterna om gravplatserna och gravskicket, i stor utsträckning gått förlorade, medan de partier, som omnämnt konungarnas dödssätt, blivit bevarade. Det skulle också vara egendomligt, om partierna med uppgifterna om de norska konungarnas gravplatser blivit bevarade, medan nästan alla de partier, som berättat om de svenska Ynglingarnas gravplatser, gått förlorade; har däremot det ursprungliga Ynglingatal i stort blott innehållit de från de bevarade partierna kända uppgifterna om konungarnas gravplatser, visar detta endast, att Tiodolf, som naturligt är, haft bättre kännedom om de norska än om de svenska konungarnas gravplatser. Vad uppgifterna om själva gravskicket beträffar, ligger det i sakens natur, att det varit svårt att i några korta strofer om varje konung inflika beskrivning på gravsättningens karaktär eller gravens utseende. Det återstår därför endast att antaga, att de flesta av prosans uppgifter om konungarnas gravplatser och om gravskicket aldrig haft sin plats i Ynglingatal, utan att de för oss okända partierna av dikten i stort varierat innehållet i de kända, vilket i sin ordning förklarar, att partier av dikten lätt kunnat glömmas.

Vi ha således att för de flesta av de prosauppgifter i Ynglingasagan, som kunna arkeologiskt belysas, räkna med traditioner, oberoende av Ynglingatal. Ett sådant förhållande kan synas ägnat att försvaga uppgifternas tillförlitlighet, då vi härigenom huvudsakligen ha att kontrollera traditioner rörande tiden före 800-talets mitt, som föreligga från 1200-talet, icke från 800-talet. I och för sig kan dock denna omständighet naturligtvis icke användas som bevis emot traditionernas riktighet.

Det måste på förhand anses uteslutet, att Snorre själv konstruerat några faktiska uppgifter i Ynglingasagan. Häremot stå hans egna ord, att han skrivit Ynglingasagan främst på grundval av Tiodolfs dikt och därjämte efter vise mäns utsagor. På enskilda punkter rörande de uppgifter om gravskicket, som icke kunna kontrolleras genom Ynglingatal, är det också utan vidare fullkomligt klart, att Snorre icke kunnat

vara traditionens upphovsman. Så har han aldrig kunnat uppdikta den detaljerade skildringen av Hakes gravfärd. Däremot äger man rätt att i fråga om sådana uppgifter, som värdesätta eller framställa en uppfattning av de skildrade tiderna, i vissa fall misstänka Snorres egna slutsatser. Vidare har man rätt att förutsätta, att han på enskilda punkter kunnat missförstå traditionen.

De uppgifter i Ynglingasagans prosa om konungarnas gravplatser och gravskicket, som icke återfinnas i de bevarade partierna av Ynglingatal, måste således i stort räknas till de av sagokunniga män bevarade traditioner, som Snorre anlitat. Det är mycket möjligt, att Snorre fått sin uppfattning om att det ursprungliga Ynglingatal innehållit uppgifter om varje konungs gravplats från dessa traditioner. På vilka vägar traditionerna nått Snorre undandrar sig vårt bedömande.

Sedan Snorre i prologen omtalat sina källor för Ynglingasagan, fortsätter han:

In fyrsta ǫld er kǫlluð brunaǫld; þá skyldi brenna alla dauða menn ok reisa eptir bautasteina, en síðan er Freyr hafði heygðr verit at Upsǫlum, þá gerðu margir hǫfðingjar eigi síðr hauga en bautasteina til minningar eptir frændr sína, en síðan er Danr inn mikilláti, Danakonungr, lét sér haug gera ok bauð sik þangat bera dauðan með konungs-skrúði ok herbúnaði ok hest hans með sǫðulreiði ok mikit fé annat, en hans ættmenn gerðu margir svá síðan, ok hófsk þá haugsǫld þar í Danmǫrku, en lengi síðan helzk brunaǫld með Svíum ok Norðmǫnnum.

Med detta yttrande bör sammanställas följande uttalande i kapitlet (8) om Odens lagstiftning:

Óðinn setti lǫg í landi sínu, þau er gengit hǫfðu fyrr með Ásum; svá setti hann, at alla dauða menn skyldi brenna ok bera á bál með þeim eign þeira; sagði hann svá, at með þvílíkum auðœfum skyldi hverr koma til Valhallar, sem hann hafði á bál; þess skyldi hann ok njóta, er hann sjálfr hafði í jǫrð

Övergången från romersk järnålder till folkvandringstid synes beteckna en förändring i gravskick för stora delar av Sverge. Här intressera oss förhållandena i Uppland.

Gravskicket har i Uppland under romersk järnålder varit likbränning. Denna är allenarådande. Jag känner icke mer än (2 eller) 3 undantag, och dessa synas endast bekräfta regeln.

Den mest bekanta av dessa gravar är den från Tibble i Litslena sn, vilken härrör från mitten av 300-talet. Tyvärr är graven, vars föremål utförligt beskrivits av Salin[1], icke sakkunnigt undersökt, men det synes antagligt, att skelettet legat i en träkista, omgiven av stenar; kring dessa har en hög uppkastats[2]. De flesta av föremålen i graven äro av främmande ursprung. Bland dem bör särskilt nämnas en hel rad föremål av brons, remsölja, beslag och andra tillbehör till bälte samt andra beslag (se *MBl.* 1896, fig. 13—17), belagda med pressat och förgyllt brons- eller silverbleck, omfattande färgade glas. Det är en teknik, som inkommit till Skandinavien med den folkströmning från norra Svartahavsländerna till Norden, som Salin antagit äga rum under 200- och förra hälften av 300-talet. Salin håller därför t. o. m. för sannolikt, att i graven i Tibble icke ligger en inhemsk man, utan en invandrad främling.

Den andra säkra skelettgraven härrör från gravfältet vid Gödåker i Tensta sn, vilket nedan skall omtalas, och undersöktes vid de grävningar, som under prof. Almgrens ledning företogos på detta gravfält våren 1915[3]. Graven, som nu ovan jord endast markerades av några uppstickande stenar, bestod av ett jordblandat röse straxt under jordytan, varunder en gravgrop, innehållande en träkammare, var belägen; det är möjligt, att ursprungligen funnits en stenig hög ovan jord. I graven hittades bl. a. en romersk bronsskopa från 100-talet e. Kr. f.,

---

[1] Salin, B., *Ett jernåldersfynd från Uppland,* i *MBl.* 1896, sid. 28 ff.

[2] Om högen, som ännu finnes kvar, känner jag endast, att den är av ganska anmärkningsvärda dimensioner.

[3] Almgren, *Ett uppländskt gravfält med romerska kärl,* i *Fornvännen* 1916, sid. 76 ff.

närmast lik Müller, *Ordning af Danmarks Oldsager*, fig. 191. Även denna grav visar således starkt främmande inflytande.

Slutligen har prof. Almgren meddelat mig, att i Uppsala museum förvaras en sköldbuckla av järn av rent konisk form från första århundradet e. Kr. f., som skall vara funnen tillsammans med ett skelett i Gränby ås, Erentuna sn.

Det synes icke vara en tillfällighet, att bägge de säkra och närmare kända skelettgravarna från romersk järnålder i Uppland äga föremål av tydligt främmande ursprung. Detta antyder, att skelettbegravningen under denna tid i Uppland icke är en inhemsk företeelse, utan beror på främmande inflytande, ja, kanske t. o. m. delvis anger invandrade främlingar.

Vad gravarnas utseende beträffar, har det visat sig, att de gravformer, som karaktärisera de uppländska gravfälten under romersk järnålder, äro kvadratiska och tresidiga stensättningar, resta stenar och låga, stensatta högar eller jordtäckta rösen[1]. De brända benen ha samlats i en liten grop eller hög eller ligga strödda i ett brandlager; någon gång ligger benhögen i ett brandlager. Benen ha tydligen ibland varit inneslutna i en ask av trä, ty hartsbitar, som utgjort tätning till sådana, hittas stundom. Det är huvudsakligen genom de systematiska undersökningar, som under de senare åren företagits från Uppsala under prof. Almgrens ledning i Alunda och Tensta socknar, det uppländska gravskicket från romersk järnålder är närmare känt.

De undersökta gravarna i Alunda sn[2] äro huvudsakligen fyrkantiga eller tresidiga stensättningar och resta stenar; därtill kommer ett par små låga högar. Almgren har undersökt gravfält med sådana gravar vid Ål, Happsta och Källberga och han och Stjerna enstaka gravar av denna art vid Väsby. De kvadratiska stensättningarna nå ibland ganska betydande dimensioner; enstaka med över 10 m:s sida förekomma.

[1] Troligen förekomma även kummel. Jfr *A. T.* III, sid. 199 och *U. F. T.* VI, sid. 277.

[2] Almgren, *Alunda sockens fornminnen* I, i *U. F. T.* VI, sid. 329 ff.

I Tensta sn har på gravfältet vid Gödåker 16 (17) gravar undersökts. De utgöras av 10 stensatta högar eller jordblandade rösen; de övriga gravarna äro utom den ovan omtalade skelettgraven en tresidig stensättning och 4 resta stenar (samt en grav (?), som i likhet med skelettgraven i jordytan endast markerades av några få stenar). Rösena äro i allmänhet ganska vida; det största har 13,5 m:s diam. Däremot äro de mycket låga, i allmänhet blott 20—40 cm. i höjd, endast ett, som dock har en höjd av 1,30 m., når över 60 cm. Även de icke undersökta rösena synas i allmänhet vara låga; jag har blott uppgift om 2, som nå en höjd av 1 m. eller därutöver.

Tyvärr äro gravarna i Alunda och Tensta mycket fattiga, varför, ehuru de säkert kunna dateras till romersk järnålder, endast några få genom de gjorda fynden kunna till århundradet bestämmas. De 2 närmare tidsbestämda gravar, som härröra från Alunda, tillhöra de två första århundradena e. Kr. f. Av gravarna vid Tensta är utom den ovannämnda skelettgraven endast en låg hög till århundradet bestämbar. Den avvek från de andra till sin utstyrsel däri, att den innehöll ett i en grop stående romerskt bronskärl, i vilket de brända benen förvarades; kärlet, närmast likt Müller, *Ordning af Danmarks Oldsager,* fig. 322, daterar graven till 200-talet e. Kr. f. Dessutom anträffades i en hög bitar av en benkam av en typ, som visar, att graven tillhör 200- eller 300-talet e. Kr. f., och i den 1,30 m. höga högen funnos bitar av ett lerkärl, vilka tyda på samma tid.

Utom gravarna från Alunda och Tensta äga vi icke många sakkunnigt undersökta gravar från romersk järnålder. Riksantikvarien B. Salin har på ett gravfält vid Åsby i Edsbro sn undersökt några resta stenar, som tydligen härröra från romersk järnålder; i brandlagret vid en av dessa hittades 2 spjutspetsar av järn, som antagligen datera graven till första århundradet e. Kr. f.[1] Konservator E. Sörling har på ett gravfält vid Tureberg i Sollentuna sn undersökt en rund stensätt-

[1] *MBl.* 1899, sid. 122 ff.

ning med brandlager, i vilket hittades en pincett av brons av en typ, som härrör från yngre romersk järnålder eller början av folkvandringstid. Docenten S. Lindqvist har på gravfältet vid Ottarshögen i Vendels sn undersökt några små och ytterst låga högar med brända ben, vilka möjligen tillhöra romersk järnålder.

Även från ett par andra håll i Uppland ha vi uppgifter om högar eller rösen från romersk järnålder, ehuru dessa icke blivit sakkunnigt undersökta. I intet fall framgår det, att högen eller röset varit av större höjd. I Statens Historiska Museum i Stockholm förvaras en romersk bronsvas, avbildad Montelius, *Svenska fornsaker,* fig. 375, som uppges vara funnen jämte brända ben i en hög vid Hesselby i Spånga sn. Ett bronskärl, vars form nu ej kan bestämmas, i samma museum skall ha påträffats innehållande brända ben i ett mindre stenröse med brandlager i Kundby i Rimbo sn. Slutligen finnes i Statens Historiska Museum en fibula från andra århundradet e. Kr. f., ungefär av samma form som Almgren, *Nordeurop. Fibelformen,* fig. 120—121; det uppges, att den och några andra föremål skola vara funna i stensatta gravhögar vid Husby kyrkoby.

Den yngre järnålderns mest typiska grav är i stora delar av Sverge högen. Särskilt i Uppland äro, som bekant, högarna praktfulla. De förekomma där senast redan vid 400-talets slut, såsom Odenshögen vid Gamla Uppsala visar.

Den yngre järnålderns uppländska högar äro huvudsakligen brandgravar. Den vanliga anordningen består av ett under jordlagret befintligt röse, täckande ett större brandlager; benen äro dels spridda i brandlagret, dels förvarade i ett lerkärl i dettas mitt.

Belysande för motsättningen i gravskick mellan äldre och yngre järnålder i Uppland är i sin mån det ovannämnda gravfältet vid Källberga (se plan i *Upplands fornminnesförenings tidskrift* VI, sid. 337). På detta gravfält förekomma stora och mindre högar, typiska för den yngre järnåldern; ett par av de

mindre undersöktes och visade den under yngre järnåldern vanliga anordningen. Men mellan och kring högarna förekomma de ovan nämnda gravarna från romersk järnålder, kvadrater och resta stenar. Härvid har det visat sig, att i 3 fall en hög täcker ena hörnet av en kvadrat eller ligger på den plats, där ett hörn skulle falla. Man har således här under romersk järnålder anlagt ett gravfält, bestående av kvadrater och resta stenar. Under yngre järnålder har man på samma ställe och därmed delvis täckande och förstörande de äldre gravarna rest en rad stora och minde högar.

Det vill alltså synas, som om från romersk till yngre järnålder skett en övergång i Uppland från stensättningarnas, de resta stenarnas och låga högarnas eller rösenas gravfält till de utbildade högarnas. Detta utesluter icke, att de äldre gravformerna i viss utsträckning kunnat leva kvar jämsides med den nya. Tidpunkten för övergången kan icke närmare bestämmas än till slutet av romersk järnålder eller tidig folkvandringstid. Här ha vi en fråga av stort intresse, i vilken säkerligen närmare klarhet genom ytterligare systematiska undersökningar skulle kunna vinnas.

Det mest utmärkande momentet vid den romerska järnålderns gravsättning har varit bränningen. På gravplatserna ha de resta stenarna varit mest i ögonen fallande. Traditionen bör lätt ha kunnat bevara dessa drag. Däremot ha stensättningarna och de låga högarna eller rösena icke varit av den art, att de bevarats i traditionen om en gravsättning.

Snorres skildring av de äldre Ynglingakonungarnas begravning överensstämmer således mycket väl med den romerska järnålderns kända uppländska gravskick. De till romersk järnålder hörande Vanlande, Domar och Agne brännas. Snorre uppger om Vanlande och Domar, att bautastenar rests över dem. För ingen av de senare, till yngre järnåldern hörande Ynglingarna omnämner Snorre däremot resta stenar.

Vid den yngre järnålderns gravsättning har högresandet varit det mest framträdande momentet. Frågan om bränning

eller jordande har här trätt mera i bakgrunden och därför icke så lätt av traditionen kunnat bevaras.

Den yngre järnålderns uppländska Ynglingakonungar läggas i högar. Att Snorre och den tradition, han återger, felaktigt kunnat antaga, att dessa konungar begravts obrända, förklaras därav, att den äkta traditionen om dem tydligen intet meddelat angående jordande eller bränning.

Parallellen mellan Snorres traditioner och arkeologiens vittnesbörd är således, så vitt man kan döma av det nuvarande arkeologiska materialet, tydlig. I Uppland övergår det gravskick, som främst markerats av bränningen och de resta stenarna, i det gravskick, vars mest framträdande moment är högläggningen, samtidigt som den uppländska Ynglingaätten övergår från det förra till det senare gravskicket.

I och med övergången till de höglagda Ynglingarna komma vi in på till tiden närmare bestämbara konungar, vilket gör ett mera ingående studium tacksammare. Ur arkeologisk liksom ur historisk synpunkt sönderfaller den följande Ynglingaätten i två delar, de svenska och de norska Ynglingarna.

Snorres arkeologiskt studerbara uppgifter om de svenska Ynglingarna äro följande: Alf och Yngve högläggas på Fyrisvallarna, Aun, Egil och Adils högläggas i Uppsala, Ottar lägges på en hög i Vendel i Danmark, och Yngvar höglägges i Adalsyssla.

Till samma grupp höra uppgifterna om Gudlög Halögakonungs högläggning på Strömönäs i Danmark, om Hakes bränning på skepp och om den danske konung Halvdans högläggning i Uppsala.

Jag har redan tidigare behandlat Snorres uppgifter om Aun, Egil och Adils samt Ottar.

I min uppsats *Vilka konungar ligga i Uppsala högar?*

påpekade jag den märkliga överensstämmelsen mellan antalet av de stora kungshögarna vid Gamla Uppsala och antalet Ynglingakonungar, som enligt Snorre höglagts vid Uppsala (= Gamla Uppsala); till Odens, Frös och Tors högar svarade Snorres uppgift att tre av Ynglingakonungarna, Aun, Egil och Adils, höglagts vid Uppsala. B. E. Hildebrands utgrävningar av Uppsalahögarna[1] ha möjliggjort en datering av dessa. Odens hög har av Stjerna[2] genom de däri funna guldföremålens ornamentik daterats till de sista årtiondena av 400-talet eller vid pass år 500 e. Kr. f., Frös hög, som endast helt preliminärt undersökts, visar sig genom sin konstruktion till tiden snarast falla ganska nära efter den förstnämnda högen och kan därför antagligen dateras till början av 500-talet, Tors hög, som till konstruktionen ganska väsentligt avviker från de båda andra högarna, kan genom fynden dateras till tiden omkring 600 e. Kr. f. Jag visade nu, att Auns död inträffat vid 400-talets slut eller senast omkring år 500, Egils vid 500-talets början och Adils vid 500-talets slut. Då således tidpunkterna för de tre sveakonungars död, som äro de enda, vilka av Snorre uppges vara höglagda vid Uppsala, just sammanfalla med de respektive Uppsalahögarnas tid, drog jag därutav den slutsatsen, att Snorres uppgifter äro riktiga och att Aun, Egil och Adils verkligen ligga begravna i Uppsala högar.

I visst samband med frågan om Auns, Egils och Adils gravsättning står frågan om Ottars gravplats. Denna fråga har jag utförligt behandlat i min uppsats *Ottar Vendelkråka och Ottarshögen i Vendel* (i *Upplands fornminnesförenings tidskrift* VII, sid. 309 ff.).

Ottar uppges i Snorres prosa ha blivit dödad av två danska jarlar och lagd på en hög i Vendel i Jylland.

På riktigheten av Snorres uppgifter har man emellertid med skäl tvivlat. Stjerna[3] har också sökt visa, att med Vendel

[1] Fyndberättelse i *MBl.* 1876, sid. 250 ff.

[2] *A. T.* XVIII: 4, sid. 49 ff.

[3] Stjerna, K., *Vendel och Vendelkråka*, i *Arkiv f. nord. filol.* XXI, sid. 71 ff.

ursprungligen avsetts icke Vendel i Danmark, utan Vendel i Uppland. Stjerna stöder sig för denna åsikt på en av Sophus Bugge[1] gjord identifiering utav skildringen av Ottars död i Ynglingasagan och Angantyrs i Beowulf, en identifiering, som, om den är riktig, då den äldre källan Beowulf nämner, att Angantyr faller i sitt eget land, medfört som konsekvens, att Vendel varit den uppländska platsen och att det varit Angantyr, icke Ottar, som fallit där. Av skäl, på vilka jag här ej kan ingå, men som jag i min sistnämnda uppsats utvecklat, kan jag ej anse Bugges identifiering riktig.

Det finns dock, som jag i samma uppsats påvisat, sagohistoriska skäl, som tala för, att en förväxling av det uppländska Vendel med det jylländska ägt rum. Härtill kommer emellertid ett för denna mening avgörande arkeologiskt skäl, som Stjerna icke kunde anföra, då hans uppfattning ledde därhän, att det var Angantyr-Egil, ej Ottar, vars död hörde samman med Vendel, nämligen befintligheten i Vendel i Uppland av en hög av Uppsalahögarnas dimensioner, som i gammal tradition bär Ottars namn. Namnet på denna hög, som är belägen straxt söder om Husby på Malmasheden, kan, som von Friesen[2] påpekat, följas tillbaka till andra hälften av 1600-talet. År 1677 hölls i Vendel på regeringens befallning "ransakning om monumenter och antikviteter", och vid denna, som ägde rum med befallningsmannen och sockenmännen, uppgavs, att "Jordehögar finnas här månge; menn besynnerligen widh Hussby en stor Jordehögh, som heter Ottars högen". Då det sålunda kunnat konstateras, att Husbyhögen redan år 1677 i folklig tradition burit Ottars namn, har det synts föga sannolikt, att namnet skulle bero på någon lärd kombination, grundande sig på den blott sedan slutet av 1500-talet av forskningen kända Ynglingasagan.

[1] Bugge, S., *Studien über das Beowulfepos*, i Pauls u. Braunes *Beiträge* XII, sid. 16.

[2] von Friesén, O., *När Sverige blef till*, i *Uppsala Nya Tidnings Julnummer* 1910, sid. 2.

Jag antog därför i uppsatsen om Uppsala högar, att Ottar verkligen blivit begraven i Ottarshögen, ett antagande, som antytts av von Friesen. Närmast med anledning av min uppsats påbörjades sommaren 1914 en undersökning av Ottarshögen, vilken undersökning dock av mellankommande hinder måste avbrytas och först sommaren 1916 hunnit återupptagas och slutföras. Det visade sig vid undersökningen[1], att Ottarshögen till sin byggnad nära överensstämmer med Uppsalahögarna och att den tillhör 500-talet, närmare bestämt tydligen just tiden för den historiske Ottar Vendelkråkas död, som jag beräknat till omkring år 525. Därmed torde det vara bevisat, att Ottar verkligen gravlagts i Ottarshögen i Vendel, ett resultat, som naturligtvis i hög grad bestyrkt riktigheten av mina slutsatser att Aun, Egil och Adils fått sin gravplats i Uppsala högar. Därmed är också visat, att Snorres berättelse om Ottars fall i Vendel i Danmark är uppdiktad. Traditionen om Ottars högläggning i Vendel i Uppland har på västnordisk botten, där man bättre kände till Jylland än Öst-Norden, missuppfattats och givit upphov till berättelsen om att Ottars lik lagts ut till rov för djur och fåglar på en hög i Vendel i Danmark, där han stupat. Att bakom denna berättelse legat en ursprunglig tradition om att Ottar skulle ha *stupat* i Vendel i Uppland eller annorstädes finns det intet, som antyder.

Även Alfs och Yngves gravplats på Fyrisvallarna synes möjligen närmare kunna bestämmas.

Inom det nuvarande Uppsalas område har funnits en hög, som burit namnet *Kungshögen*. Denna hög[2], som varit belägen på Fyrisvallarna, omnämnes redan 1407 (Hærman a *Konungxhøghen, Sv. Diplomat.*, Ny serie, I, sid. 682). Ericus Olai omtalar högen i *Cronica Regni Gothorum*[3]: "Sålunda finnes i den närbelägna staden (nuvarande Uppsala), som upp-

---

[1] Jfr Lindqvist, S., *Ottarshögen i Vendel*, i *Fornvännen* 1917, sid. 127 ff.

[2] Den följande framställningen om Kungshögen är hämtad från Kjellberg, C. M., *Thorshughle*, i *Namn och bygd* 1913, sid. 129 f.

[3] I *Scriptores rerum svecicarum* II, pag. 6.

stått vid bergets fot, på andra sidan ån och på en låg, nedsjunken och sumpig plats, en *liten kulle,* kallad *Konungshögen,* på vilken man anser, att ett kungligt hus och boning blivit uppfört och ägt bestånd under lång tid". Konungshögens läge anges närmare av Peringskiöld i *Monumenta Ullerakerensia,* sid. 9: "vti Salesta eller Bielke gården i Vpsala har Konungzhögen warit belägen, hwilken hög sedermera efter hand blifwit afskuren och med hus bebygd". 1671 års plankarta över Uppsala visar, att Salsta- eller Bjälkegården låg i kvarteret Sandbacken på nuvarande Bayerska bryggeriets tomt vid skärningen mellan Svartbäcks- och Klostergatorna. Man skall för några tiotal år sedan, då de sista resterna av Kungshögen bortschaktades för nybyggnad, ha funnit spår, tydande på, att sandbacken haft av människor ditförda lämningar.

Den av Ericus Olai meddelade traditionen om att Kungshögen skulle vara platsen för en kungsgård och således ej gravhög, är, som Kjellberg[1] påpekat, för frågan om högens verkliga karaktär betydelselös, då Ericus Olai ej heller visste, att högarna vid Gamla Uppsala voro gravhögar; han omnämner, att konungasätet flyttades från Kungshögen "ad colles quosdam sublimes" vid Gamla Uppsala.

Däremot är traditionen kanske upplysande för frågan om Kungshögens utseende. En gravkulle, på vilken man ansett ett kungligt hus kunna rymmas, måste ha varit av ganska anmärkningsvärd utsträckning. Däremot kan den under samma förutsättning icke ha varit av betydande höjd.

På Fyrisvallarna har således funnits en antagligen låg gravhög av betydande utsträckning, som redan vid 1400-talets början burit namnet Kungshögen.

Den romerska järnålderns uppländska gravhögar äro, som ovan omnämnts, av obetydlig höjd. Det synes påtagligt, att seden att resa väldiga högar i Uppland står i samband med sveaväldets mäktiga uppsving under slutet av 400-talet och under 500-talet genom striderna mellan svear och götar. Den grav-

[1] Kjellberg, a. a., sid. 130.

hög, i vilken Alf och Yngve, som tillhöra 400-talets förra hälft, höglagts, bör därför snarast ha varit av mera obetydlig höjd.

Alf och Yngve äro de enda Ynglingakonungar, som enligt Snorre höglagts på Fyrisvallarna. Det är då märkligt, att på Fyrisvallarna verkligen förefunnits en gravhög, i gammal tradition benämnd Kungshögen, som till yttre karaktär synes överensstämma med den, vari Alf och Yngve böra ha höglagts. Det *kan* åtminstone antagas, att Alf och Yngve haft sin gravplats i Kungshögen.

Avvikande från sveakonungarnas begravning är den gravfärd, sjökonungen Hake, som stupar på Fyrisvallarna, enligt Snorres prosa erhåller:

Haki konungr fekk svá stór sár, at hann sá, at hans lífdagar mundu eigi langir verða; þá lét hann taka skeið, er hann átti, ok lét hlaða dauðum mǫnnum ok vápnum, lét þá flytja út til hafs ok leggja stýri í lag ok draga upp segl, en leggja eld í tyrvið ok gera bál á skipinu; veðr stóð af landi; Haki var þá at kominn dauða eða dauðr, er hann var lagiðr á bálit; sigldi skipit síðan loganda út í haf ok var þetta allfrægt lengi síðan.

Seden att begrava den döde i fartyg förekommer på olika ställen av jorden hos folk på vitt skilda utvecklingsstadier. Stjerna har i sin uppsats *Skölds hädanfärd* (i *Studier till Henrik Schück*, sid. 110 ff.) givit såväl en allmän typologisk utredning av ifrågavarande gravskick som ock en kronologisk utredning av gravskickets förekomst i Norden.

Tre stadier kunna enligt Stjerna typologiskt urskiljas. Enligt det äldsta lägges den döde i båt, och fartyget sändes ut från stranden, varvid det överlämnas åt högre makter att avgöra dess öde. Under det andra stadiet begraver man den döde och hans fartyg i jorden eller hänger upp det senare i ett träd. Det är här överlämnat åt de högre makterna att även föra fartyget från land. I det tredje stadiet slutligen lämnar man den döde icke något medel för fortkomsten; denna ombesörjes fullständigt av de högre makterna, på vilka människan

icke kan inverka. Som resepenning stoppade man blott i de grekiska länderna i den dödes mun ännu med ett mynt.

Skeppsbegravningen är oberoende av bruket att använda likbränning eller jordande. I trakter, där likbränning är rådande, stickes fartyget i brand, i trakter med jordande förblir det oskadat.

Enligt Stjerna är i Norden seden under yngre järnåldern att begrava de döde i fartyg säkert ytterst beroende av grekiska föreställningar om en resa över vatten till den andra världen, vilka återfinnas i Karonsmyten. Dessa föreställningar ha inkommit i Norden med den ovannämnda folkströmning, som under 200- och 300-talen från Svartahavsländerna nått Skandinavien. Det grekiska gravskickets spiritualistiska karaktär kunde dock av nordbon icke upprätthållas. Föreställningen om en resa på skepp till den andra världen, väckt till liv genom klassiska förebilder, får därför i Norden en väsentligt självständig karaktär. Tanken genomlöper samma angivna utveckling från naiv åskådlighet till förandligad uppfattning, som om den primärt uppstått i Norden.

Det äldsta stadiet kan icke återfinnas i verkligheten, blott inom litteraturen. Däremot har arkeologien givit oss en mängd exempel på det andra stadiet av skeppsbegravning, både med bränt och obränt lik. Det tredje stadiet återspeglas i de nordiska föreställningarna om det övernaturliga likskeppet, vilket avbildas på gottländska bildstenar och symboliseras i skeppssättningarna.

De olika utvecklingsstadierna kunna icke till tiden skarpt avgränsas; ett stadium av båtbegravning kan inom ett visst område ha dröjt kvar längre än inom ett annat. I stort är dock en datering möjlig.

Det grekiska föreställningssättet finnes direkt kopierat i en grav från 200-talet på Själland[1], tillhörande det från Svartahavsländerna uppträngande germanfolket, och i en grav från

[1] *Danske Nationalmuseets Katalog* ("Museumsetiketter"), *Gravfund fra Folkevandringstiden,* nr 44.

gravfältet vid Kälder, Linde sn, på Gottland, som tillhör 300-talets mitt eller senare hälft[1]. I förra fallet fann man i den dödes mun en liten betalningsring av guld, i senare fallet mellan den dödes käkar instucket ett guldmynt, en barbarisk solidus.

Då de äldsta kända nordiska båtgravarna uppträda från omkring 500 e. Kr. f. och då det grekiska föreställningssättet ännu vid 300-talets mitt eller under dess senare hälft finnes direkt återspeglat i graven vid Kälder, kan enligt Stjerna det första stadiet av skeppsbegravning knappast ha börjat tidigare än vid 300-talets slut och har antagligen varat en tid in på 500-talet. Det andra stadiet, som genom sin karaktär av varaktigt minnesmärke lätt bör ha ersatt det första och som i sin konkreta åskådlighet varit ägnat att även efter uppkomsten av det spiritualistiska tredje stadiet kvarleva som gravskick, har börjat omkring år 500 och, som arkeologien visat, sträckt sig ända fram mot vikingatidens slut. Det tredje stadiet är säkert känt från vikingatiden.

Hake begraves enligt skeppsbegravningens första stadium. Han lägges med sina döde män på bål på sitt skepp, och fartyget styr lågande ut på havet.

Hakes död faller under Jorunds ungdom. Den måste därför ha inträffat under 400-talet, i början av århundradet eller framemot dess mitt.

Riktigheten av Snorres skildring bestyrkes således här på ett överraskande sätt genom arkeologien.

Ynglingaättens överflyttande till Värmland-Norge har ägt rum straxt efter år 650. Det är enligt Snorre Ivar vittfamne, som efter Ingjalds död bemäktigar sig hans välde. Denna övergång från Uppland till sydöstra Norge kan arkeologiskt studeras.

[1] Almgren, *Ett guldmynt från en gottländsk graf*, i *Studier tillägnade Oscar Montelius*, sid. 89 f. Jfr för ev. besläktade norska fynd Schetelig, H., *Færgepengen*, i *Afhandlinger viede Sophus Bugges minde*, sid. 4 ff.

Vända vi oss först till Uppland, äro vi lyckliga att härifrån äga storartade gravfynd från tiden efter omkring 650. De stora kungshögarna ha nu upphört, och de under ett århundrade eller mer kungligt rika Vendelgravarna inträda. Den äldsta Vendelgraven (grav XII) tillhör enligt Arne[1], som utförligt beskrivit gravarna, just 600-talets mitt, den yngsta senare hälften av 900-talet, Samtliga Vendelgravarna — de äro som bekant 14 till antalet — äro mansgravar, och då de till tiden visa en fortlöpande serie, är det tydligt, att det varit medlemmar av samma ätt, som jordats i dem. Genomgår man gravfynden, visar det sig, att de äldsta gravarna med undantag av en grav (X), som dock är nästan alldeles plundrad, äro mycket rikt utstyrda, medan de yngre med ett undantag (grav IX), äro i jämförelse med de äldre synnerligen fattiga. Detta beror ej på, att de yngre varit mera förstörda och plundrade än de äldre, ty förhållandet synes snarare vara motsatt, och denna skillnad är så mycket mera påfallande, som gravgodset i regel ingalunda avtar i rikedom med vikingatiden. De rika Vendelgravarna äro de, som tillhöra 600- och 700-talen. De äldre Vendelgravarna äro Sverges praktfullast utstyrda kända gravar. Jag har därför i likhet med flera antagit[2], att det är medlemmar av en konungasläkt, som gravlagts i dem. I det sammanhanget bör märkas, att hjälmarna, som överhuvud taget i Norden under förhistorisk tid äro ytterst sällsynta och hos vissa forntida folk uppges endast ha burits av konungarna[3], funnits just i de 5 äldsta gravarna (XII, I, X, XIV, XI). Under 700-talet har ätten tydligen förlorat i betydelse, och därmed stämmer också, att under senare hälften av detta århundrade, som jag visat[4], en ny konungaätt, Björnarnas och Erikarnas, tydligen bemäktigat sig Sverges tron.

---

[1] Stolpe, Hj., och Arne, T. J., *Gravfältet vid Vendel.*

[2] Nerman, *Svärges älsta konungalängder,* sid. 29.

[3] Jfr. Montelius, O. i *Sveriges Historia,* utg. av E. Hildebrand, I, Forntiden, sid. 201.

[4] Nerman, n. a. a., sid. 26.

Vendelgravarna äro helt olika den svenska Ynglingaättens kända gravar. Medan dessa voro stora högar med likbränning, äro Vendelgravarna skelettgravar under flat mark. Uppträdandet av ett helt nytt gravskick, konstaterat i tidens praktfullaste gravar, de, i vilka man har rätt att framför andra se konungagravar, i hjärtat av Uppland från och med tiden omkring år 650 antyder, att i konungalängden den hittillsvarande ättsuccessionen brutits och bestyrker riktigheten av att Ynglingaätten vid denna tid lämnat Uppland. Det är möjligt, att det är Ivar Vittfamnes ätt, som ligger i Vendels båtgravar.

Olov trätälja, som genom sin bosättning i Värmland förbereder överflyttningen till Norge, brännes enligt Snorre inne vid Vänern och blotas. Är Snorres berättelse om Olovs död riktig, har man kanske knappast anledning att vänta, att Olov erhållit någon grav. Det finnes emellertid vid Seffle en hög av ganska anmärkningsvärda dimensioner, som bär Olov trätäljas namn. Benämningen "Olov trätäljas hög" kan dock icke ledas längre tillbaka än till 1770-talet, och då högen år 1683 bär namnet Knutsbacken[1], är det kanske antagligast, att Olovs namn knutits till högen genom en lärd kombination, grundande sig på Ynglingasagan.

Vända vi oss till sydöstra Norge, finnas även här arkeologiska förhållanden, som i sin mån tala för riktigheten av Snorres uppgift om den svenska Ynglingaättens överflyttande till Norge. H. Schetelig har i sitt arbete *Vestlandske Graver fra Jernalderen*[2], vari ges översikter över gravskicket i hela Norden, för yngre folkvandringstid sid. 171 ff. konstaterat tillvaron av en vestlandsk och en östlandsk gravgrupp. "I de østligste strøk av landet møter vi . . . en række fund av en helt anden karakter, ialfald med hensyn til de ting som utgjør gravgodset, *fund som staar i nært slegtskap til den rike upp-*

---

[1] Se *Berättelse över en resa i Vermland sommaren 1845* af Ludvig Borgström, utg. av E. Nygren 1915, sid. 24.

[2] *Bergens Museums Skrifter.* Ny Række. Band II. No. 1.

landske gruppe[1]. De findes mest paa *Hedemarken* . . . Mere spredt forekommer samme fundgruppe i andre østlandsdistrikter, som paa *Toten* og Ringerike, i Valders, ved *Larvik* og i Telemarken; . . . Disse fund utmerker sig særlig ved prægtig ornerte metalsaker; beslag og udstyr til hjelmer, skjoldbuler og sverdhaandtak, remspænder, beltebeslag o. l. ved siden av de egentlige smycker, som S-formete och fugleformete spænder. . . . oldsakenes former viser stadig østlige tilknytninger til de rike fundgrupper fra *Uppland,* Gotland og Bornholm".

Det är märkligt, att det just är de områden i Norge, där den svenska Ynglingaätten vid slutet av 600-talet slår sig ned, som under den senare folkvandringstiden — 600- och 700-talen — företer ett gravskick, som, isolerat från det övriga Norges, visar starkt inflytande från Uppland. Det bör observeras, att detta inflytande icke så mycket berör själva gravskicket som gravgodset och att det sträcker sig över lång tid.

Snorre känner 4 av de norska Ynglingarnas gravplatser: Halvdan vitben höglägges i Skiringssal, Östen och Halvdan milde på Borre, den förre på Raen vid Vodlas utlopp, och Olov Geirstadaalf på Geirstader, samtliga i Vestfold. Ynglingatal känner även gravplatserna, men blott i fråga om Olov Geirstadaalf talar dikten om högläggning. Ynglingatal upplyser ej direkt, att Östen begravts på Borre, det uppger, att Östen ligger under stenar på Raens ända, där Vodlas ström faller ut i den götiska bukten (d. v. s. Kristianiafjorden). Raen är en moränrygg, som löper från Borre vid Kristianiafjorden i NO till Brunlanes i SV. Ynglingatal förutsätter således även, att Östen gravlagts på Borre.

Varken Snorre eller Ynglingatal känner Gudröds gravplats. Likaså finnes i Ynglingasagan ingen uppgift om Ragnvalds gravplats, vilken Ynglingatal, som författades under Ragnvalds livstid, ej kunde känna.

[1] Här liksom i det följande kursiverat av mig.

A. W. Brøgger har nyligen i sin intressanta avhandling *Borrefundet og Vestfoldkongernes graver*[1] belyst Ynglingasagans uppgifter om de norska Ynglingarna ur arkeologisk synpunkt.

Vad först Halvdan vitbens gravplats i Skiringssal beträffar, har Brøgger icke kunnat återfinna den. Skiringssal har säkert varit ett område i sydligaste Vestfold, upptagande en del av det nuvarande Tjøllings härad, men i Tjøllling finnes icke någon gravhög av sådana dimensioner, att den kunde tänkas ifrågakomma.

Bättre ställda äro vi i fråga om identifieringen av Östens och Halvdan mildes gravar.

Ynglingasagan uppger, som nämnt, att Östen och Halvdan milde höglagts på Borre i Vestfold, den förre närmare bestämt på Raen därstädes. Straxt öster om Borre kyrka ligger på Raen blott omkring 100 m. ifrån Kristianiafjorden Norges mest imponerande gravfält. För närvarande består gravfältet av 5 väldiga jordhögar och 2 väldiga rösen, men tidigare har gravantalet varit större. Ännu 1852 funnos här 8 stora jordhögar, 2 stora rösen och 15 mindre högar. De bevarade jordhögarna ha mycket anmärkningsvärda dimensioner. 4 av de 5 högarna synas ha bibehållit sin ursprungliga storlek. De ha en diam. av 42—50 m. och en höjd av 5—6,5 m. En av de bevarade högarna och de bägge rösena äro däremot illa åtgångna. Gravfältet tillhör tydligen vikingatiden. Från en av de förstörda stora högarna härleder sig det bekanta s. k. Borrefyndet, som enligt Brøggers datering härrör från tiden straxt efter år 850. I högen anträffades ett skepp med mycket rik gravutstyrsel av en art, som visar, att föremålen tillhört en man. Egendomligt nog hittades i högen inga spår av människoben, vare sig brända eller obrända; däremot anträffades skeletten av 3 hästar och 1 hund. Tyvärr var graven nästan helt uppriven, då fackmännen fingo notis om fynden. Fynd från några andra Borregravar kännas icke.

[1] *Videnskapsselskapets Skrifter*. II. Hist.-Filos. Klasse. 1916. No. I.

Det är naturligtvis, som Brøgger antager, högst troligt, att Östen och Halvdan milde fått sina gravplatser i 2 av de väldiga högar eller rösen, som finnas eller funnits vid Borre, en mening, som redan tidigare från flera håll framställts.

Genom Östens giftermål med Hild, dotter till konung Erik på Vestfold, fick Ynglingaätten, som förut tydligen endast ägt södra delen av Vestfold, även detta områdes norra del. Brøgger finner det därför mycket sannolikt, att Östen grundlagt Borre som Ynglingaättens nordliga huvudsäte. Har så varit förhållandet, tyder antalet av det 10-tal stora gravar, som funnits på Borre, på, att Ynglingakonungar och deras familjer fr. o. m. Östen under några generationer gravlagts här. Brøgger bestyrkes i detta antagande därutav, att den grav, varifrån Borrefyndet härrör, är några generationer yngre än Östens död. Men denna grav ligger ytterst i ena (nordliga) ändan av gravfältet och bör därför snarast tillhöra de äldsta eller yngsta gravarna, i detta fall, om redan Östen fått sin gravplats på Borre, de yngsta. Brøgger finner det därför vara antagligt, att även Halvdan mildes son Gudröd, som dödas vid det okända Stivlesund och om vars gravplats Ynglingasagan intet upplyser, gravlagts på Borre. Jag skall ej här diskutera Brøggers mycket fyndiga, men kanske allt för djärva hypotes att den förstörda grav, från vilken Borrefyndet härrör och som kanske saknat människoben, möjligen varit en tumulus honorarius över Halvdan svarte, som vid Vestfolds delning mellan honom och Olov Geirstadaalf fick den norra delen och dog just vid den tid, till vilken Borrefyndet hör; jag har här endast upptagit Ynglingasagans upgifter till undersökning.

Brøgger ger en antydan om att Östen och Halvdan milde möjligen gravlagts i de 2 stora rösena på Borre — vissa uttryck i Ynglingatal skulle kunna tala härför. Det synes dock ännu, innan de bevarade Borregravarna hunnit undersökas, vara allt för vanskligt att söka ange, i vilka gravar Östen och Halvdan fått sin plats. Kanske skall den undersökning av de ännu kvarvarande gravarna, som Brøgger ställer i utsikt, kunna

sprida något ljus däröver, liksom möjligen över frågan om Gudröd även gravlagts på samma ställe.

Brøgger har även sökt identifiera Olov Geirstadaalfs gravplats. Som nämnt, uppger Ynglingasagan, att Olov regerade över den södra delen av Vestfold och att han blev höglagd på Geirstader. Man har vanligen antagit, att med detta ortnamn skulle avses *Gjerstad* i Tjølling. Intet nödvändiggör dock ett sådant antagande. Brøgger erinrar om det tidigare påpekade förhållandet att granngården till Gokstad i Sandeherred, där det berömda Gokstadskeppet anträffades i en stor hög, heter *Gjekstad* och att detta Gjekstad, som Oluf Rygh[1] antagit, synes kunna vara bildat av ett fvn. *Geirstaðir.* Då så är och då mannen i Gokstadskeppet gravlagts kort efter 850 eller tydligen vid den tid, då Olov Geirstadaalf dött, samt vid sin död varit av samma ålder som Olov, anser Brøgger den redan av Nicolaysen[2] uttalade meningen att det just är Olov Geirstadaalf, som fått sin gravplats i Gokstadskeppet, vara mycket rimlig. Härtill kommer en märklig överensstämmelse, som redan Nicolaysen påpekat. Olov Geirstadaalf uppges i Ynglingatal och Snorres prosa ha dött av sjukdom i fötterna, och skelettet i Gokstadskeppet visar, att den där begravne konungen lidit av utpräglad gikt i lederna, särskilt i vänster fot- och knäled. Visserligen var gikt under vikingatiden en mycket vanlig sjukdom, men det är klart, att denna överensstämmelse är ägnad att bestyrka antagandet att Olov Geirstadaalf verkligen fått sin gravplats i Gokstadskeppet.

Någon ledning för en identifiering av Ragnvalds gravplats finnes enligt Brøgger icke.

Slutligen har Brøgger i sitt arbete framställt ett mycket skarpsinnigt och tilltalande antagande om vilken drottning, som gravlagts i det ryktbara Osebergskeppet, som även det haft sin plats i en stor hög.

---

[1] Rygh, O. i *Norske Gaardnavne* VI, sid. 273.

[2] Nicolaysen, N., *Langskibet fra Gokstad ved Sandefjord.* Kristiania 1882.

O. Rygh[1] ansåg första ledet i gårdsnamnet *Oseberg* vara gen. av det fvn. kvinnonamnet *Ása*. Det synes, som om denna tolkning vore att föredraga framför Sophus Bugges[2] förklaring att namnet skulle innehålla en gen. pl. av fvn. *áss* m. 'gud'. Nu berättar Ynglingasagan, att Halvdan svartes moder hette Asa och var dotter till konung Harald på Agder. Gudröd hade friat till henne, men fått avslag, och han rövade då Asa och tog henne till äkta. Då deras son Halvdan var årsgammal, lät Asa mörda sin man vid Stivlesund. Halvdan föddes 820, och då det synes sannolikt, att Asa vid sitt giftermål med Gudröd varit helt ung, bör hennes födelse därför ha inträffat vid tiden omkring år 800. Osebergskeppet tillhör tiden omkring år 840—850. Det har konstaterats, att Osebergdrottningen vid sin död varit en kvinna på omkring 50 år. Osebergdrottningen föddes då omkring år 800, således vid samma tid som drottning Asa. Brøgger antar därför, att Osebergdrottningen är Halvdan svartes moder Asa. I Ynglingasagan nämnes visserligen utom det här relaterade intet om Asa, och i Halvdan svartes saga uppges endast, att Asa vid Gudröds död flyttade tillbaka till Agder, där Halvdan växte upp. Emellertid finner Brøgger det mycket antagligt, att hon följt sin son till Vestfold, när denne blivit konung i dess norra del. Hon har av honom fått gården *Berg*, en knapp mil söder om Borre — hon blev rövad in i Ynglingaätten, och det var därför naturligt, att hon icke kände sig knuten till ättens huvudsäte, utan velat bo för sig själv. Efter hennes död lät man namnet Asa ingå i gårdens namn.

Ynglingasagans uppgifter om konungarnas gravplatser och gravsättning överensstämma således mycket väl med arkeologiens resultat, liksom även Snorres uppgift om Ynglingaättens utvandring från Uppland till Norge kan arkeologiskt följas. Av

[1] Rygh, O. i *Norske Gaardnavne* II, sid. 3.

[2] Bugge, S. i *Norske Gaardnavne* VI, sid. 223.

Snorres uppgifter, som kunna arkeologiskt belysas, återstår endast berättelsen om Ynglingaättens invandring i Sverge. Härom meddelas följande:

Öster om Tanakvisl (d. v. s. mynningen av floden Don, som utfaller i Svarta havet) ligger i Asia Asaland; över dess borg Asgård härskade den höfding, som hette Oden.

— — — en fyrir því, at Óðinn var forspár ok fjǫlkunnigr, þá vissi hann, at hans afkvæmi myndi um norðrhálfu heimsins byggva. Þá setti hann brœðr sína, Vé ok Víli, yfir Ásgarð, en hann fór ok díar allir með honum ok mikit mannfólk annat. Fór hann fyrst vestr í Garðaríki ok þá suðr í Saxland. Hann átti marga sonu. Hann eignaðisk ríki víða um Saxland ok setti þar sonu sína til landzgæzlu. Þá fór hann norðr til sjávar ok tók sér bústað i ey einni; þar heitir nú Óðinsey í Fjóni. Þá sendi hann Gefjun norðr yfir sundit á landaleitan; þá kom hon til Gylfa ok gaf hann henni eitt plógsland; þá fór hon í Jǫtunheima ok gat þar iiii. sonu við jǫtni nǫkkurum; hon brá þeim í yxnalíki ok fœrði þá fyrir plóginn ok dró landit út á hafit ok vestr gegnt Óðinsey, ok er þat kǫlluð Selund; þar byggði hon síðan. Hennar fekk Skjǫldr, sonr Óðins; þau bjoggu at Hleiðru. Þar er vatn eða sjár eptir; þat er kallat Lǫgrinn; svá liggja firðir í Leginum, sem nes í Selundi; — — —

— — — En er Óðinn spurði, at góðir landzkostir váru austr at Gylfa, fór hann þannog, ok gerðu þeir Gylfi sætt sína, því at Gylfi þóttisk engi krapt til hafa til mótstǫðu við Ásana. Mart áttusk þeir Óðinn við ok Gylfi í brǫgðum ok sjónhverfingum, ok urðu Æsir jafnan ríkri. Óðinn tók sér bústað við Lǫginn, þar sem nú eru kallaðar fornu Sigtúnir, ok gerði þar mikit hof ok blót eptir siðvenju Ásanna; hann eignaðisk þar lǫnd svá vítt, sem hann lét heita Sigtúnir. Hann gaf bústaði hofgoðunum; Njǫrðr bjó í Nóatúnum, en Freyr at Upsǫlum, Hiemdallr at Himinbjǫrgum, Þórr á Þrúðvangi, Baldr á Breiðabliki; ǫllum fekk hann þeim góða bólstaði.

Berättelsen om Odens invandring är i Ynglingasagan förbunden med berättelsen om Själlands uppkomst, som grundar

sig på Brages bekanta strofer, vilka i detta sammanhang citeras av Snorre. Bortser man emellertid från alla fantastiska drag, som lätt kunna frånskiljas, kvarstår som det väsentliga i traditionen uppgifterna om att Oden och asarna från trakterna norr om Svarta havet genom västra Ryssland och norra Tyskland nått Danmark, särskilt Fyen och Själland, och därifrån Sverge.

Med de äldsta historiska Ynglingarna ha vi nått ned till 200- och 300-talen e. Kr. f. Före dem ha ställts de säkerligen mytiska Sveigder och Fjolner och framför dessa Oden, Njord och Frö. De händelser, som legat bakom traditionen om Odens invandring, förutsatt att någon verklighet givit upphov till denna, böra därför förläggas till tiden före år 300 eller i stort ungefär till 200-talet.

Jag har i det föregående i korthet omnämnt den folkströmning, som under 200- och 300-talen e. Kr. f. ägt rum från länderna norr om Svarta havet till Skandinavien. I sitt arbete *Die altgermanische Thierornamentik,* vari Salin konstaterat nämnda folkförflyttning, påvisar han, huru denna vandring under 200-talet och förra hälften av 300-talet försiggått från trakterna norr om Svarta havet genom västra Ryssland och norra Tyskland till Danmark, särskilt öarna Fyen och Själland, varifrån den nått vidare mot norr. I samma arbete sid. 146 ff. har Salin uppvisat, att det är med denna folkströmning, runskriften nått Norden. I anslutning till detta resultat har v. Friesen[1] ådagalagt, att runorna till väsentligaste del uppstått ur den grekiska skriften.

Redan Salin har i sin uppsats *Heimskringlas tradition om asarnes invandring* (i *Studier till Oscar Montelius* 1903, sid. 133 ff.) sammanställt denna invandring med Snorres berättelse om Odens invandring. I detta sammanhang har Salin bl. a. påpekat, att det i den äldre Eddan uppges, att Oden fört runkonsten till Norden. Salin har också på samma ställe på ar-

---

[1] v. Friesen, *Om runskriftens härkomst,* i *Språkvet. Sällsk. i Uppsala förhandl.* 1903—1906.

keologiska grunder sökt leda i bevis, att det är med den nämnda vandringen Odenstron inkommit i Norden, och Stjerna[1] har ytterligare utvecklat denna mening. Den kronologi, jag framställt för Ynglingaätten, har låtit oss konstatera överensstämmelsen mellan den invandring, som anges av sagan, och den, som framgår av arkeologiska förhållanden, även i tid.

Bakom Snorres berättelse om Odens invandring ligger då säkert minnet av 200- och 300-talens germanska vandring från trakterna norr om Svarta havet till Norden, den strömning, som fört Odenstron och runskriften till Skandinavien.

* *
*

Den föregående undersökningen har blivit en nästan fullständig bekräftelse på riktigheten av de Ynglingasagans uppgifter, som kunna arkeologiskt studeras. Utan tvivel skall ett sådant resultat, liksom åsikten om den historiska riktigheten av största delen av Ynglingasagans konungalängd, vilken åsikt härigenom ytterligare vinner i styrka, förefalla mången förvånande. I själva verket ligger dock intet förvånande i de här vunna resultaten. Att man ställt sig så skeptisk även mot Ynglingasagans uppgifter om konungarnas gravplatser och gravsättning beror på, att man vid sagoforskningen icke skiljt emellan sådana uppgifter, till vilkas uppdiktande anledning förefinnes och som lätt förändras, och sådana, som måste förutsätta tradition och icke lätt förändras. Man diktar uppgifter av allmännare art, man omformar och omvärderar verkligheten, då tendensen så fordrar eller då möjlighet förefinnes att på ifrågavarande uppgift aptera motiv eller moment från annat håll. Men man diktar icke nakna sakuppgifter utan tendens. Det har knappast funnits någon anledning att uppdikta eller förändra de tendenslösa sakuppgifterna om Ynglingarnas gravplatser och gravarnas karaktär.

---

[1] Stjerna, *Mossfynden och Valhallstron,* i *Från filol. fören. i Lund, Språkliga uppsatser* III, *tillegn. A. Kock,* sid. 137 ff.

Arkeologiens belysning av Snorres nämnda uppgifter och de andra, som här behandlats, är av stor vikt för en kritisk värdesättning av de övriga uppgifterna i Ynglingasagan. Men en sådan värdesättning, som jag hoppas en annan gång kunna giva, faller utom ramen för denna uppsats.

Den gåtfulla inskriften vid S:t Karins kyrkruin i Visby.

Av

L. BYGDÉN.

För våra medeltidsarkeologer och eljest för alla vänner av Visby fornminnen torde denna inskrift icke vara obekant, enär den faller i ögonen på hvar och en, som från S:t Karin tar vägen genom den svängda gatan väster om ruinen ner till S:t Hansgatan. Under en kraftig rundbåge, ovan den tarvliga porten i muren till vänster, sitter infattad en halvmånformig stenplatta, vars nedre kant jämnt utfylles av en rad inmejslade bokstäver, begränsade av en enkel inramning. Vi bifoga här ytterligare en fotografisk avbildning av denna gamla inskrift, vars märkvärdighet till stor del är beroende därav, att det ej hittills lyckats att tyda dessa skriftdrag. I sina *"Anteckningar om Gotlands medeltid"* (del 2 sid. 117) har G. Lindström väl sökt återgiva dess bokstavskaraktärer, men han kallar den "en alltjemt oförklarad majuskelskrift, nu sannolikt ej på sin ursprungliga plats, utan i den nybygda muren kring gamla klostertomten". Han säger vidare: "Enligt traditionen skulle den ha suttit över den gamla hvälfda ingångsporten till Bergmanska huset, under hvalfvet öfver gatan. Slutet på skriften tyckes vara borta. Det kan vara fråga huruvida den verkligen med sina illa mejslade majuskler haft någon betydelse alls, eller varit någon sådan hemlighetsfull chif-

ferskrift, som stundom förekom under medeltiden, och till hvilken nycklen förlorats". Å annat ställe i samma arbete yttrar han sig ännu bestämdare om denna förflyttning från det s. k. Bergmanska huset, varom vi senare skola nämna några ord. Märkligt är att P. A. Säve, såvitt jag kan se, ej i sina i Uppsala universitetsbibliotek förvarade samlingar upptagit ifråga-

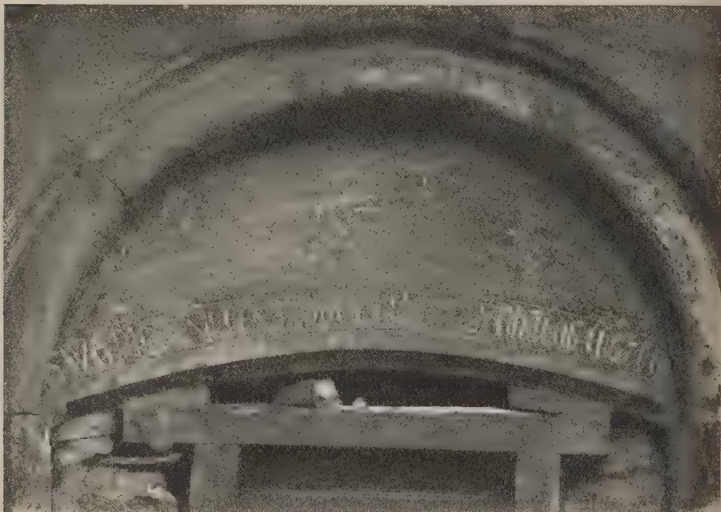


Fig. 1.

varande inskrift, ehuru han eljest visat sig så mån om att avrita och tillvarataga Gottlands gamla minnesmärken.

Då jag nämnde att det ej hittills lyckats att tyda denna inskrift, tar jag även hänsyn till det i tidningspressen i mars år 1914 omtalade försök, som skriftställaren Hugo Gyllander i Visby gjort att lösa gåtan, ty utom det att lösningen omfattade allenast en del av inskriften, befinnes tolkningen väl våldsam, språkvidrig och godtycklig för att verka övertygande. Om en tolkning skall kunna godkännas, måste så vitt möjligt är all godtycklighet vara utplånad, inga förutfattade meningar få inverka, inga uteslutningar eller tillsatser göras, som icke

grundas på själva innehållet samt framför allt språkets lagar akttagas. I annat fall förlorar tolkningen sin allmängiltiga karaktär och inskriften kvarstår såsom olöst. I stället för att nu direkt inlåta oss på en detaljerad kritik av detta tolkningsförsök, som knappast bör tagas på allvar, föredraga vi att positivt framlägga en fullständigare lösning av uppgiften och, som vi tro, bättre uppfyller villkoren för sin antaglighet och giltighet. Ty ett tolkningsförsök vederlägges allra bäst genom ett annat och bättre[1].

Att den lösning av uppgiften, som nu kommer att framläggas, ej heller i ett slag givit sig själv, utan föregåtts av mångfaldiga fåfänga försök, ligger i sakens egen natur. I detta avseende må i förbigående omtalas, att jag vid en sammankomst i Kgl. Humanistiska Samfundet i Uppsala redan den 23 januari 1896 till diskussion framlade ett dylikt bristfälligt försök till tolkning av denna inskrift, vilket naturligtvis i denna sin form måste förkastas, men ett erkänt positivt resultat kunde emellertid sägas härigenom vara vunnet, nämligen att inskriften med sannolikhet var avfattad på medeltidens tyska språk. Under många år har det kvistiga problemet fått vila, till dess en anledning gavs att ånyo upptaga det till behandling, men denna gång, i vad angår inskriftens lågtyska språkelement, i förening med herr professor Hjalmar Psilander, som genom

[1] För att emellertid icke undanhålla någon intresserad detta tidigare försök till tolkning, i synnerhet som dess upphovsman synes själv lagt vikt vid resultatet, må erinras om att han trott sig i inskriftens förra del ha funnit en latinsk hexameter, genom att supplera inskriftens bokstäver med andra inskjutna, och på följande sätt fördela bokstavsraden:

S(AL)WE. DIC BE(NE) SIC: CESA[!] DE ME GENE [!] CELV(M),
hvilket påstås betyda: "Hälsa med glädje mitt valv!"
Genom mig går vägen till himlen".

Här skulle vi alltså ha ett motstycke till inskriften över helvetesporten i Dantes Divina Comedia. — Nog var munklatinet dåligt, men så till obegriplighet uselt var det dock ej. — En annan anonym insändare har fortgått och fullbordat den latinska texttolkningen på enahanda sätt:

H(ANC) EGO GVN(NAR) GVT(ENSIS) I(NSTITVI) E(T) N(OMINAVI)
(Jfr Dagens Nyheter och Sv. Dagbl. mars 1914).

sin intima kännedom av tyskans alla resurser varit en den yppersta medhjälpare. Våra gemensamma bemödanden ha i så måtto krönts med framgång, att den hemlighetsfulla inskriften icke längre gömmer på sin hemlighet, och ehuru forskningen än torde hava åtskilligt att ytterligare därom förmäla, synes dock gåtans egentliga kärna ligga klarlagd. Men det må genast sägas, att den, som kommer med högspända förhoppningar att inskriften skulle innehålla något synnerligen märkvärdigt, skall säkert känna sig mycket besviken.

* *
*

Innan vi gå till inskriftens tydning, synes nödigt att frigöra oss från den tvångsföreställning, som närheten av Fransiskanernas klosterkyrka vill inge, nämligen att porten, över vilken inskriftsplattan sitter inmurad, skulle ha lett in till själva klostergården, varmed även andra mindre riktiga föreställningar sammanhänga. För detta ändamål skola vi något närmare ingå på den av Lindström redan berörda frågan om portinskriptionens ursprungliga plats. Vi ha redan hört, huru traditionen sätter inskriften i samband med det Bergmanska huset. Lindström preciserar ytterligare denna uppgift, då han i sitt anförda arbete (del 2 sid. 320) uttryckligen säger, “att den *såsom man bestämdt vet,* blifvit flyttad till sin nuvarande plats från vestra sidan af det f. d. Bergmanska huset, der den satt under hvalfvet“. Härmed avses det hus, som den välbekante skriftställaren och framstående Gottlandsforskaren lektor Carl Johan Bergman (f. i Visby 1817, † 1895) på sin tid ägde och bebodde. Lindström uttalar sin övertygelse att detta hus otvivelaktigt förskriver sig från medeltiden och anger tillika skäl, att det legat utom klosterområdet, ehuru han icke fullt tydligt påpekat dess läge i förhållande till omgivningen, förmodligen under antagande, att detta är för den nu levande Visbygenerationen en välbekant sak. Vi anse oss därföre i någon mån även för andra, som icke äro så noga bevandrade i stadens topografi, böra förtydliga hans framställning. Och härvid äro vi

yckliga nog att kunna draga fördel av det gynnsamma förhållandet att Visby, speciellt de inre delarna av staden, ända till närvarande tid trots undergången förödelse, i det hela fått behålla sin konfiguration och sitt gatunät från medeltiden.

Det kvarter, som innesluter Franciskanernas forna klostertomt, begränsas i norr av stora torget, där S:t Karins ruin bildar den mäktiga gränsmuren, sedan de byggnader försvunnit, som tidigare framför kyrkan upptogo och inskränkte torgets utrymme. I öster följer kvarteret Maria södra kyrkogata, i söder utgöra Klosterbrunnsgatan och Klosterplan gränsen. I förra tider gick Klosterbrunnsgatan fram ända till S:t Hansgatan, varav man kan döma, att den lilla öppna platsen, som benämnes Klosterplan, tillkommit i nyare tider. Ett kort stycke av S:t Hansgatan utgör kvarterets gräns i väster, varefter den svängda S:t Karinsgatan, som sammanbinder S:t Hansgatan med stora torget, vidtager och bildar nordvästra gränsen. Alldenstund södra gränslinjen drager sig betydligt mer åt väster än S:t Karin på norra sidan, får klosterkvarteret sålunda ett mot S:t Hansgatan avtrubbat hörn i sydväst, och just där är det, som det Bergmanska huset kastar sitt valv över denna gata till det motliggande Rådhuskvarteret och endast genom detta sitt valv framsläpper all trafik på samma gata. Redan därav kan man sluta att huset måste vara mycket gammalt. Men Lindström har, som sagt är, tillika visat att detta hus icke tillhört klostrets område. I sitt arbete (del 2 sid. 318) har han meddelat en planritning över klostertomten, som för superintendenten Jöran Wallins räkning år 1745 uppgjordes av en ingenjör Beckman. Tomten begränsas på denna plan i väster av en mur, vilken nästan från norr till söder avskär klosterkvarteret strax väster om och invid S:t Karins sydvästra hörn, endast lämnande rum för en öppning närmast kyrkomuren, och där var utan allt tvivel klostrets egentliga port belägen. Allt vad som legat väster om denna skiljomur har tydligen icke tillhört klosterområdet. Många förändringar i egendomsförhållandena hava visserligen allt sedan klostrets och

kyrkans förstöring genom tomtköp och försäljningar inträtt på det forna klosterkvarteret, men man torde icke taga miste om man antager, att det väster om denna klostermur belägna området redan under medeltiden helt eller delvis varit gårdstomt till det s. k. Bergmanska huset. Säkert är att ända från 1600-talet större delen av detta område hört till samma hus, och då professor C. G. Brunius på 1860-talet utgav sin *"Gotlands konsthistoria"*, nämner han (del 1 sid. 267) lektor Bergman också såsom ägare till en stor del av samma tomt, där han

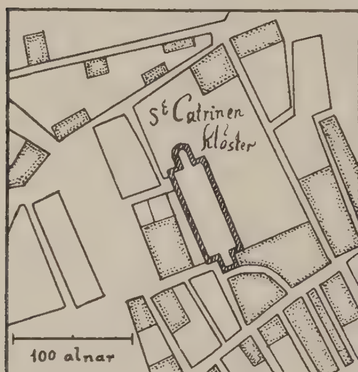


Fig. 2

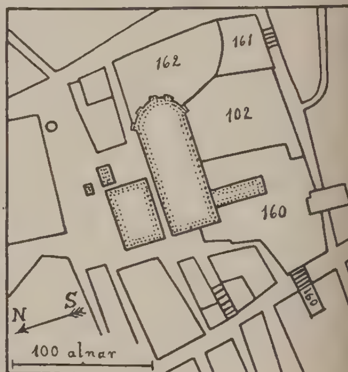


Fig. 3.

anordnat ett i grönska inbäddat lusthus, och för klargörande af arkeologiska spörsmål uppoffrat en gammal klosterkällare.

Till förtydligande av det sagda bifoga vi här ovan ett par skisser över klosterkvarteret. Den ena är hämtad från den äldsta kända stadsplanen över Visby av år 1646 och förvarad i Fortifikationsarkivet (betecknad av Lindström såsom nr 1 i hans bok, del 1 sid. 82). Kartan, omsorgsfullt gjord, saknar all beskrivning. Endast namnen på kyrkorna äro utsatta. Tomterna äro målade med olika färger. De å skissen i kanterna punkterade tomterna äro röda, de övriga gula. Den gamla klostergården är sålunda gul, med skarp skillnad från den röda tomt, som ligger invid det nuvarande Bergmanska huset, ehuru detta ej finnes utlagt å kartan.

Den andra skissen är kopierad från en osignerad karta i Landtmäterikontoret (Boken X. 35 fol. 50). Denna är sannolikt identisk med den av Lindström såsom nr 3 betecknade kartan av Martin Schilder och anses förskriva sig från 1679, men lär enligt Lindström ej vara alldeles noggrann i fråga om gatorna. Här se vi det Bergmanska huset utlagt över S:t Hansgatan. Klosterkvarteret är här indelat i skilda tomter, av vilka den till valvhuset hörande tomten 160 är betydligt utvidgad på bekostnad av klostertomtens forna område. Strax ovan det hak, som gränslinjen gör vid den krökta S:t Karinsgatan, är nuvarande inskriftsporten belägen. Även ett valvhus tyckes från samma tomt sträcka sig över Klosterbrunnsgatan. Såsom ägare till de angivna tomterna äro följande personer uppförda:

160 Michel kangiutare, 161 Jochum Junge, 162 Jöran Hanson samt 102 Jöran Smiterlöv(?).

Omkring medlet av 1600-talet tyckes sålunda den forna klostergården blivit upplåten till köp eller arrende, om man nu kan förlita sig på denna karta. Och i lika måtto skulle man vid jämförelse mellan skissen nr 2 och den plan över klostergården från 1745, som Lindström meddelar, kunna draga den slutsatsen, att den senare ej framställer klostergården sådan den detta år faktiskt befann sig, utan snarare utgörande ett av ing. Beckman gjort försök att på grund av då iakttagna gamla murrester restaurationsvis kartlägga den medeltida klostergården. I alla händelser finner klostergårdens på denna plan angivna avgränsning mot väster sitt fullviktiga stöd av 1646 års karta, och därav följer att inskriptionsplattan, vare sig hon suttit ursprungligen fastmurad på det Bergmanska huset eller ovan porten, där hon sitter, icke haft något *direkt* samband med klostret eller tjänat något dess ändamål. Vi äro ock för vår del övertygade om att det Bergmanska huset såsom Lindström uppgivit varit dess ursprungliga plats.

* *
*

Vi övergå nu till inskriften och dess tolkning. Betrakta vi närmare denna inskrift, finna vi den synbarligen bestå av en rad i en oavbruten följd inristade bokstäver utan särskilt angivna mellanrum och skiljetecken. Liksom en sådan skrift-anordning, som ofta förekommer i gamla uncialhandskrifter, motiveras av pergamentets dyrbarhet, tro vi att denna anordning här kan helt enkelt förklaras av det inskränkta utrymmet på inskriftplattans kant. Utan att man behöver direkt förutsätta ett avsiktligt mystiskt hemlighållande, bidrager detta hopande av bokstäver till stora svårigheter vid skriftens tydande. Till antalet synes inskriftens tecken utgöra 42 och övervägande av den typ, som benämnas majuskler, ehuru även somliga närma sig minuskeltypen och en och annan är så illa mejslad att man har svårt att bestämt angiva dess betydelse. Vidare torde man icke undgå den iakttagelsen, att om ock bokstäverna i raden till en början äro jämförelsevis tydliga och jämna, bliva de så mycket sämre och otydligare mot slutet. Det ser nästan ut som mejselföraren tröttnat och velat till sist slarva ifrån sig arbetet. Det utesluter ej heller tanken att han kan ha huggit miste, och i följd härav mindre vinnlagt sig om slutförandet av inskriptionen. Lägger man nu till dessa ogynnsamma omständigheter även obekantskap om det språk, på vilket inskriften är avfattad, samt fullständig okunnighet om inskriftens ändamål, så kan man lätt förstå, hurusom gåtan länge betraktats såsom omöjlig att lösa.

Det allra första, som man vid problemets lösning har att göra, är att noggrannt söka bestämma varje särskilt bokstavstecken och dess ljudvärde, och då Lindström redan till största delen synes ha riktigt tolkat ifrågavarande tecken, skola vi utgå från den av honom meddelade tydningen och allenast härvid göra de rättelser och anmärkningar, vartill originalfotografien kan giva anledning.

Inskriptionens bokstavstecken läsas och återgivas av Lindström (anf. arb. del 2 sid. 117) med ett slags gotiska versaler

på följande sätt, vartill vi ovan raden till lättnad för uppfattningen tillagt varje teckens ordningsnummer:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42
S W E D I C B E S I C C E S A L D E M E G E V E C E L V N H E G O G V N G V G I E N

Vi antaga preliminärt, att de första 25 bokstavstecknen äro riktigt tydda, möjligen med undantag av det 12:te i ordningen, som synes mycket osäkert. Det liknar på plattan mera ett långt minuskel-ſ än ett C, men även om det så uppfattas, inverkar detta ej synnerligen, ty C kan i medeltida inskrifter lika väl representera hårt k-ljud som lent s- eller z-ljud. Vi skola emellertid senare angiva skäl för att det bör uppfattas såsom ett av mejselföraren påbörjat men ej fullbordat H eller D.

Den 26:te bokstaven har Lindström tolkat såsom ett E; uppenbart visar den sig vara ett O.

Vid 27:de tecknet kunna vi fästa uppmärksamheten på det tydliga sammanbindningsstreck, som förenar bokstaven med den följande V, vare sig det kan ha någon betydelse eller icke.

Med den 29:de bokstavsformen begynner märkbart den redan påpekade tarvligare mejselföringen, som föranlett fotografen att tydligare uppkrita de följande skriftdragen, men han har, så vitt jag kan se, gjort det på ett ytterst samvetsgrannt sätt. Lindström har tytt denna kritiska bokstav såsom ett majuskel-N. För min del är jag avgjort benägen för antagandet, att bokstaven ursprungligen haft formen av ett O, vars främre böjda stav efteråt omformats till ett minuskel-**f** och vars lilla tvärstreck ännu är skönjbart högre upp i böjningen; den senare böjda staven åter kan tolkas såsom förvandlat till ett latent minuskel-**i**. Sålunda upplöser sig denna bokstavsform i tvänne.

I 31:sta bokstaven ser Lindström ett E; jag har skäl att tolka detta tecken såsom ett illa utfört långdraget minuskel-**a**.

32:dra tecknet bör uppfattas såsom ett C, ej såsom ett G.

34:de bokstaven, av Lindström även tolkad såsom ett G, är helt enkelt ett minuskel-**b**.

Bokstavsformerna 35 och 36, de otydligaste i hela inskrif-

ten, se närmast ut som två minuskel-**i**, och torde ej som Lindström vill, kunna tydas som VN, på sin höjd som IN.

Vid Lindströms tydning av de sex sista bokstavstecknen i raden ha vi ingen egentlig ändring att göra, endast en anmärkning beträffande nr 39, som fastställts såsom ett T, men gör man så, torde man ock ha grundat skäl att giva de något snarliknande bokstavsformerna nr 6 och 11 i början samma ljudvärde, såvida språkliga hänsyn kunna kräva det, ehuru de till formen även, såsom Lindström gjort, kunna uppfattas såsom C. Det sista bokstavstecknet N synes ej tydligt framgå av fotografien. Lindströms utsago att något fattas vid inskriptionen slut är riktig, men det felande kan lätt ifyllas, då man har lösningen klar.

Efter dessa anmärkningar och i sammanhang därmed iakttagna ändringar, få vi fram en bokstavsserie, tämmeligen likartad med den av Lindström meddelade, av följande utseende:

SWEDITBESITHESALDEMEGEVECOLVFIHACOBIIGVTIEN[SI]

ur vilken framkommer en regelrätt platt-tysk mening, då fördelningen sker på nedanstående sätt:

SWE DIT BESIT HE SAL DEME GEVE C. OLVF IHACOBII GUTIENSI,

på svenska uttytt:

Den som äger detta (sc. hus) *han skall giva tionde till k*(aniken) *Oluf Jacobi Gotlänningen.*

Till denna översättning foga vi ett par upplysningar.

Swe egentligen *so we,* allmänt relativpronomen, *den som, vem som än,* motsvarar det tyska *wer.* Men i lågtyskan kräver varje *swe* ett följande *de* eller *he*[1]; på denna grund är det, som vi anse oss i språkligt avseende fullt berättigade att i den 12:te otydliga bokstavens ställe insätta ett h, vars senare stavböjning torde uteglömts vid inhuggningen[2].

Deme, härlett av det latinska *decima, decima pars*, tionde,

[1] Jfr Ernst A. Kock, *Die niederdeutschen Relativpronomen.* Lund 1904.

[2] Eljest ligger nära att här anta en konjunktivform *besitte,* dock enligt språklig auktoritet mindre sannolikt.

tiondepart, motsvarande det franska *dîme,* den avgift, som från judarne inkom i kristna världen och som isynnerhet genom de romerska påvarnes bemödanden blev en stående avgift till de kristna församlingarnas prästerskap. En speciell betydelse synes ordet även haft såsom avgift för bete i ollonskog, då svinägaren i ersättning skulle till skogsmarkens ägare giva vart tionde svinkreatur. Då Gottland aldrig erbjudit någon rikedom på ek och bok, gör man säkrast att här taga ordet i sin vanliga betydelse.

Betydelsen av det därpå följande C blir tydligt, då vi för tanken fasthålla, att tionden huvudsakligen utgick såsom avgift till prästerskapet. Man har sålunda här med nödvändighet att vänta en latinsk dativ *Curato, Canonico,* Detta antagande styrkes genom det följande ordet, där ristaren enligt min mening först inmejslat ett *Olavo,* i det han genom att begagna sig av det tydliga sammanbindningsstrecket mellan L och V velat få fram ett A, men vilken bokstav blev överflödig, då han ändrade namnet till *Oluf.*

Ihacobii med oriktigt fördubblat i. Man kunde ock gissa att ett *in* stått efter Ihacob, men däremot strider det följande *Gutien*(si) där E är mycket tydligt. För tolkningen har det för övrigt ringa betydelse, om det står *in Gutia* eller *Gutiensi.*

Beträffande själva personen *Olavus Jacobi Gutiensis,* som så oförmodat här framdyker, är hans namn ingalunda obekant för Gottlandsforskarne. Lindström har i sitt citerade arbete (del. 2, sid. 441) sammanfört de spridda uppgifter han funnit om honom. År 1433 påträffas han såsom bevittnande handlingar rörande S:ta Birgittas hus i Rom och kallas då Her Olauus Guta, prebendatus ecclesie Lincopensis. Senare benämnes han Canonicus Lincopensis et Succentor ecclesie Lincop.; den sistnämnda titeln anger att han var andre ledare av korsången i Linköpings domkyrka. Tillika kallas han år 1442 conscriptor bona predialia proventus et reditus prebendi B. Egidii, vilket antyder, att han deltagit såsom räkenskapsförare vid domkapitlet. Enligt Necrologium Lincopense afled han år

1445[1]. Den närmast liggande frågan, huru man vill förklara, varför en husägare i Visby skulle giva tionde till denne kanik i Linköping, torde man enklast besvara genom att erinra om det under medeltiden mycket vanliga förhållandet att kanikerna i stiftstäderna tillika voro kyrkoherdar i andra, till och med inom andra stift belägna församlingar, vilkas inkomster de uppburo[2]. Sålunda är det ingalunda orimligt att antaga, att Olaus Gute kunde med sitt kanonikat förena kyrkoherdebefattningen vid den kyrka i Visby, inom vars territorium det s. k. Bergmanska huset då var beläget. Som S:t Karin var klosterkyrka, kunde hon ej komma ifråga, snarare skulle man kunna gissa på församlingskyrkan S:t Lars såsom närmast liggande till denna centrala stadsdel. Det må vara den historiska forskningen förbehållet att vidare utreda denna och därmed sammanhängande frågor. Ett värdefullt och fast bestående faktum är emellertid genom denna inskriptionens tydning vunnet, att vi kunna med full historisk visshet och säkerhet säga, att inskriftens tillkomsttid måste sättas före år 1445, kanikens dödsår, troligen något tiotal förut.

Men ännu återstår en annan dunkel punkt att uppklara innan vi släppa vår uppgift. Vi fråga: I vilket speciellt ändamål kan denna inskrifttavla ha blivit inmurad på väggen eller ovan portvalvet å det gamla medeltidshuset? Ty en sådan bestämd avsikt måste man antaga vara härmed förbunden, då ej alla egendomsägare funnit nödigt att tillkännagiva en dylik pliktskyldighet mot sitt prästerskap på husväggen. Ehuru det är svårt att under frågans outredda skick kunna hoppas träffa rätta svaret, vill jag dock hypotetiskt framhålla några synpunkter, som torde kunna tjäna till frågans belysning, åtminstone till dess en mera tillfredsställande förklaring kan arbeta sig fram. Jag vill såsom stöd utgå från ett drag ur den dagliga erfarenheten.

---

[1] *Linköpings bibliotheks handlingar*. Del. 1 sid. 95.

[2] År 1391 var kaniken *Ragvald* i Linköping tillika kyrkoherde vid S:t Laurensa kyrkio i Söderköping (cit. arb. 1 sid. 108).

Då en person till en bekant utlånar en sak, t. ex. en bok och därvid tecknar sitt namn på dess omslag, så gör han det det mer eller mindre klart insedda syftet att därigenom eventuellt kunna hävda sin eganderätt till boken, då hon eljest vore i fara att förblandas med den andres egna tillhörigheter. Denna egendomsrätt (jus ad rem) behåller han så länge han ever, såvida icke saken själv förintas eller eganderätten genom annan rättslig procedur, gåva, byte, försäljning eller sist genom testamente eller arv övergår till annan person. Men det ges även en annan slags rätt, där rättsegaren ej tillika är sakegare, men den förre äger rätt (jus in re) att av den senare uppbära en viss prestation. En sådan rätt var kyrkoherdens rätt till tionde av sina församlingsbor. Vi påträffa nu här ett mera sällsynt fall, då innehavaren av en sådan rätt har sitt namn satt å den pliktskyldiges egendom. Vi böra därav ex analogia kunna sluta, att även denna rätt i något avseende varit i fara att frånhändigas rättsinnehavaren och att denne genom denna inskrift velat här skydda sin rätt. Men detta leder naturligen tanken på den skarpa motsats och strid, som under medeltiden söndrade de klosterandlige och världsprästerna. För vårt ändamål behöva vi här allenast påpeka en sida av denna motsats. Församlingsprästerna, vilka hade sitt uppehälle huvudsakligen av den tionde, som de av församlingsborna uppburo, kunde ej med blida ögon se huru klosterbröderna, utom allt annat intrång de gjorde, mer och mer, allt efter deras rikedom växte, slogo under sig egendom och besittningar, vilka genom att övergå i deras hand blevo skattefria, varigenom församlingsprästernas inkomster systematiskt avtogo. Om vi med detta sakförhållande för ögonen vända oss till de olika intressenterna i klosterkvarteret, å ena sidan Franciskanerbröderna och å den andra kaniken och kyrkoherden Olaus Jacobi, kunna vi här utan våldsamt konstruerande finna en sådan skarp konflikt lättbegriplig. Klostrets historia ger anledning till antagandet, att munkarne med växande behov och ökat välstånd vidgat sitt till en början inskränktare

tomtområde. Annalerna omtala sålunda att, då klosterkyrkan skulle ombyggas och utvidgas, deras guardian Albert Ostinchhusen († 1400) köpte av borgmästaren Arnold Stoltevoet två badstugor, på vilken tomt den första grundstenen till S:t Karins nuvarande vackra kor lades av biskopen i Linköping den 7 augusti 1376. Och på samma sätt kunde möjligen även klostrets nybyggnader på 1400-talet krävt ytterligare utvidgat område. Så uppfördes *nova domus* år 1419, *nova libraria* 1442, klosteromgången ombyggdes 1443 samt försågs med glasfönster de två nästföljande åren. Men om munkarnes strävan att för sitt fredande av besvärliga grannar vid denna tid mynnat ut på att underlägga sig hela stadskvarteret, synes deras plan blivit hindrad, kanske just genom kaniken Olaus Jacobi's kraftiga ingripande. Den västra mur, som angives på 1745 års planritning över klosterområdet, nu längesedan nedriven, blev den gräns, över vilken de icke kunde komma, och inskriftstavlan utgjorde även för framtiden ett skydd mot deras ytterligare utvidgningsplaner. Uppfattas saken på detta sätt, skulle inskriften sålunda verkligen varit av en viss *indirekt* betydelse för Fransiskanerklostret, men i en helt annan och motsatt mening än den av traditionen omfattade. Vi erkänna dock villigt, att denna framställda förklaring icke torde vara skyddad och alldeles skottfri för kritiska invändningar. Måhända kan bland annat den anmärkningen göras, att vi, trots god avsikt, ännu icke gjort oss fullkomligt oberoende av hänsyn till Fransiskanerklostret och dess förhållanden. Jag skall därföre här korteligen antyda en annan lösning av den föreliggande frågan, som kanske förefaller enklare.

Om man utgår från förutsättningen, att S:t Hansgatan vid den tidpunkt, då Bergmanska huset byggdes och taflan uppsattes, utgjorde gränsen mellan två olika kyrkliga territoriella församlingar, kan man tänka sig tvekan rått till vilken församling valvhuset egentligen hörde, då det hade sina grundvalar på två olika tomter, en på var sin sida om gatan. Inskriptionstavlans ändamål kunde i sådant fall helt enkelt varit

att en gång för alla undanrödja denna tvekan genom att angiva namnet på den församlings kyrkoherde, till vilken husets ägare var rätteligen skattskyldig. Allt detta går ju väl ihop, men denna förklaring har ock sin svaga punkt. Hade förhållandet varit sådant som ovan antagits, varföre inmejslades ej den stadigvarande församlingskyrkans namn, S:t Lars, S:t Olof eller vem det annars varit, i inskriptionen i stället för den mera tillfällige kyrkoherdens namn? Och inför denna fråga står jag svarslös, d. v. s. förklaringen är tillfredsställande till en viss punkt, men når ej det personliga i frågan. Men det är just denna personliga vändning, som är den gåtfullaste punkten i hela inskriften. Som vi se börjar denna med att ålägga varje följande innehavare av det gamla medeltidshuset att utgiva tionde, men inskränker på samma gång tiondetagarne till en enda person, vars ämbetstid på sin höjd omfattar några tiotal av år. Vi måste säga, att detta innebär en uppenbar logisk motsägelse, och inskriftens gåta kan ej sägas vara tillfredsställande löst, förrän denna motsägelse är på något sätt undanröjd.

För att detta skall vara möjligt synes enda utvägen vara att söka ådagalägga att den påvisade motsägelsen i inskriptionen icke är ursprunglig, utan ett senare tillkommet moment, som visserligen ej nödvändigt behöver vara mycket senare till tiden, men som dock måste tänkas utgöra en bestämd avvikelse från inskriftens först tilltänkta avfattning. Till detta antagande ger inskriftens egen beskaffenhet oss i någon mån en fingervisning. Vi ha redan i det föregående påpekat den mera vårdade och jämna mejselföring, som röjer sig i inskriftens förra del, under det att avslutningen onekligen visar mera ojämnhet, otydlighet och stor inblandning av minuskler, och att denna förändring i grafiskt avseende inträder efter det 29:de bokstavstecknet. Vi ana att härtill måste finnas en förklaringsgrund.

Upptaga vi nu på allvar det inkast, som vi ovan gjorde mot inskriptionens form, till skärskådande, och fråga huru den

ovan tolkade inskriften rätteligen borde ha lytt, om man i stället för kyrkoherdens namn skulle ha inhuggit församlingens eller, vad som är detsamma, kyrkans namn, så lära oss lågtyska språkets lagar att vi, då det icke längre är fråga om en person, ej få åtnöja oss med namnet allenast i dativform, utan vi vänta en konstruktion med prepositionen *to* samt ett aldrig felande *S* framför det helgons namn, till vars ära kyrkan invigts. I närvarande fall känna vi visserligen icke den kyrka i Visby, där kaniken Oluf Jacobi eventuellt varit kyrkoherde, men låt oss gissa på någon av de gamla redan nämnda kyrkorna S:t Olof eller S:t Lars. Vid insättande av kyrkornas namn skulle alltså vår inskrift haft följande lydelse:

SWE DIT BESIT HE SAL DEME GEVE TO S. OLAVO
eller TO S. LAURENTIO.

Denna avfattning är alldeles fri från den ödesdigra logiska motsägelse, som vidlåder vår ovan anförda inskriftstolkning, och i formellt avseende sålunda fullt oklanderlig.

Ta vi än en gång i betraktande inskriptionens förra, mera vårdade del, kunna vi utan svårighet därur få fram ett *to*, om vi nämligen, i likhet med vad vi redan gjort med 6:te och 11:te bokstavstyperna, även uppfatta den 25:te såsom en för inskriften tydligen egendomlig T-form; så följer ett O, något S finna vi ej, men därpå ha vi ett L, ett latent A samt ett V. Om vi, då mejselföraren hunnit så långt i sitt arbete, föreställa oss, att han upptäckt att han oförlåtligt glömt inhugga det heliga S eller både ett S och O mellan 26:te och 27:de, något som kunde vara lätt gjort i betraktande av det strax förut stående TO, måste det för honom förefallit som en nödvändighet att giva inskriptionen en annan vändning och, så gott sig göra lät, söka infoga den då levande kyrkoherdens namn i stället för kyrkans, men han gjorde det med känsla av att hela arbetet var förfuskat, och så blev inskriftens både formella lydelse och prydlighet därpå lidande. Genom en dylik textkonjektur skulle sålunda de egendomligheter, som vidhäfta denna inskrift såväl i logiskt-formellt som ock i grafiskt

avseende. vara till sin uppkomst förklarade. Emellertid kan man icke på denna väg med säkerhet säga, huruvida Oluf Jacobi varit kyrkoherde i S:t Olof eller i S:t Lars. Om man vore absolut övertygad att det 29:de bokstavstecknet ursprungligen varit ett O, skulle konjekturen *to S. Olavo* hava den större sannolikheten, ehuru denna kyrka var något mera avlägset belägen. Men anledningen att huset dit hänfördes kunde bero av några äldre i tiden givna förhållanden.

* *
*

Ovanstående tankegångar innebära blotta möjligheter och göra ej anspråk på att vara mera än möjligheter, men de kunna dock tjäna såsom eggelsemedel för en kommande forskning, vars värv det blir att bestyrka eller vederlägga dem. Om man kunde påträffa något historiskt aktstycke, som intygade att Linköpingskaniken Olaus Jacobi Gutiensis tillika varit kyrkoherde i någon viss församling i Visby stad, skulle det vara av särskild betydelse för gåtans lösning. Förteckningarna över församlingsprästerna i Visby äro nu för tiden ytterst ofullständiga och lämna gott utrymme för inskjutande av nya hittills okända namn. Även andra möjligheter att förklara inskriftplattans tillkomst än de, som inrymmas här ovan, äro ock tänkbara, men vi lämna dem här å sido. Huru som hälst torde inskriften fortfarande en tid framåt behålla en god del av sin forna gåtfullhet, ehuru dess verbala tolkning ej vidare synes möta egentliga hinder.



LITTERATUR.

Osebergfundet utgit av den norske stat under redaktion av A. W. Brøgger, Hj. Falk, Haakon Schetelig. Bind I. Kristiania 1917.

1903 upptäcktes vid Oseberg i Slagen sogn, Jarlsberg-Larviks amt, Nordens märkligaste fartyg, som av norska forskare anses ha högsatts jämte liket av Harald Hårfagres farmor, drottning Åsa. Under loppet av 1904 verkställdes utgrävningen av den svenskfödde professor Gabriel Gustafsson, som även ledde den oerhört maktpåliggande konserveringen av de talrika föremål av trä och andra ämnen, vilka hittades i skeppet. Professor Gustafsson avled den 16 april 1915 utan att själv ha hunnit företaga mer än en viktig åtgärd för publikation av det högintressanta fyndet — han hade av stortinget år 1913 fått ett belopp av 30,000 kronor beviljat för detta ändamål. Efter hans död fingo professorerna Hj. Falk, A. W. Brøgger och H. Schetelig i uppdrag att redigera det stora verket om Osebergskeppet. Första bandet har nu utkommit, en väldig kvartvolym, som skall följas av fyra andra. Prof. Brøgger skildrar Osebergfyndets historia samt högen och dess historia, under det att prof. Schetelig redogör för själva graven och lämnar en ingående beskrivning av fartyget med alla dess detaljer. Därtill fogas en omfattande skildring av båtbegravningsskicket i och utom Norge. Utgående från att nitnaglarna i brandgravarna utmärka en båtbegravning, kommer prof. S. till det resultat, att hittills omkring 550 båtgravar äro kända från Norge. Detta gravskick medförde alltså en förlust i norskt tonnage, som endast kan jämföras med det av u-båtarna förorsakade. Emellertid har man väl anledning att misstänka, att nitnaglarna oftare symbolisera ett fartyg än att de markera ett verkligt sådant.

Det utkomna bandet illustreras av 27 planscher, mest fartygsprofiler, och 163 autotypier, huvudsakligen efter fotos, som tagits under utgrävningen och konserveringen. Ett vackert porträtt i ljustryck av professor Gustafsson, åt vilken ett varmt erkännande ägnas, inleder det ståtliga verket. Tredje bandet, som skall skildra de skulpterade träföremålen och lämna en säkerligen grundläggande redogörelse för vikingatidens djurornamentik, väntas utkomma nästa år. Utrymmet bjuder att till dess spara en mera ingående anmälan av vad som redan nu visat sig bli ett norskt nationalverk. Den som har råd bör icke försumma att nedlägga 300 kronor på ett exemplar av det stora, i en ganska begränsad upplaga utkommande arbetet. En kortfattad, populär skildring av fyndet väntas senare utkomma.

T. J. A.

INHALTSANGABE DER IM JAHRGANGE 1917 ENTHALTENEN AUFSÄTZE.

Beiträge zur Vorgeschichte Wärmlands.

Von T. J. ARNE. *(Seite 1).*

Auf Grundlage seiner mehrwöchentlichen während der Sommer 1906, 1915 und 1916 gemachten Untersuchungen in Wärmland teilt der Verfasser einige Aufklärungen über die Vorgeschichte dieser Provinz mit. Bisher waren 56 Steinkisten aus der Steinzeit bekannt. Doch keine von ihnen hat sichere Funde geliefert. Zu diesen Steinkisten können jetzt fünf neue hinzugefügt werden. Eine davon bei Sund im Kirchspiel By (Fig. 1 u. 2) lieferte bei der Untersuchung eine herzförmige *Pfeilspitze aus Feuerstein,* Stücke eines *Thongefässes, Quarzit-* und *Kohlenstücke.*

Von Wärmland kannte man 1872 21 Gegenstände aus der Bronzezeit. Von diesen sind 17 von 7 Fundplätzen erhalten geblieben, darunter zwei Gräberfunde. Jetzt kommen ausserdem 13 oder 14 Gegenstände von ebenso vielen Fundorten dazu. Im ganzen sind also höchstens 35 Gegenstände aus der Bronzezeit in dieser Provinz bekannt. Eine Anzahl von bronzezeitlichen Steinhügeln sind vergezeichnet und photographiert worden (Fig. 6 u. 7). Diese waren meistenteils geplündert. In einigen gab es Steinkisten (Fig. 5).

Die ältesten Eisenzeitgräber stammen aus der Latènezeit. Ein Gräberfeld mit über 20 derartigen Gräbern ist bei Gran-

hagen, Norby, im Kirchspiele Grums untersucht worden. Die Gräber bestanden meistens aus mit kleinen Steinblöcken bedeckten Brandgruben. Die Steine waren gewöhnlich auf der Erdoberfläche sichtbar. Darunter gab es verbrannte Knochen, meistens zusammen mit stark kohlengemischter Erde, in 4 Fällen waren sie jedoch ganz weiss und rein, von einer Holzschachtel umschlossen, von welcher die Harzdichtung noch geblieben war. Harzdichtung wurde im ganzen in 10 Gräbern gefunden, Thongefässe in 9. In einem Grabe wurden ausser der *Harzdichtung* (Fig. 11) eine *Sichel,* ein *Krummesser,* ein *Pfriemen*, und eine *Eisennadel* gefunden. (Fig. 12—15). Ähnliche Brandgruben von einem Steinblocke bedeckt sind auch von Wästergötland, Bohuslän und Östergötland bekannt. Eine seltene Gräberform bildete eine quadratische Steinsetzung mit Diagonalen und grösserem Steine in der Mitte (Fig. 16). Diese Gräberart hat in Norwegen ein Gegenstück.

Der Übergangszeit zwischen römischer und Völkerwanderungszeit, also zirka 400 n. Chr. gehört ein Gräberfeld an, das bei Runnevål im Kirchspiel Stora Kil liegt, und vom Verf. 1916 teilweise untersucht wurde. Das Gräberfeld besteht aus 94 runden Grabhügeln; davon wurden 9 untersucht. Ihr Diameter wechselte zwischen 7,50 m. und 12,90 m. und die Höhe zwischen 0,75 und 1,90 m. Fünf Hügel enthielten nichts als Kohlenreste. In dem Sandhügel N:o 1 mit einem Durchschnitt von 9 m. wurden folgende Gegenstände gefunden: 1 ornamentiertes *Thongefäss* (Fig. 18), mit weissen, verbrannten Knochen, ohne Kohlenmischung, ein *Beigefäss* (Fig. 19), *Kammfragmente* (Fig. 20 u. 21), eine *Knochennadel* (Fig. 22), verschiedene *Knochenfragmente* (Fig. 23 u. 24), und ein Stück blaues, geschmolzenes *Glas*. Im Hügel 4 wurden verbrannte, weisse Knochen und eine eiserne *Nadel* gefunden. In noch zwei anderen Hügeln (N:o 7 u. 8) wurden weisse, verbrannte Knochen mit *Nadel* und *Kammfragmenten* aus Knochen gefunden. Fragmente von 3 Tongefässen, wie das im Hügel 1, sind früher in Wärmland gefunden worden. Ähnliche Thonge-

fässe kennt man sonst aus Dalsland, Bohuslän und Wästergötland, sämtlich Provinzen, die in regem Verkehr mit Norwegen standen, wo diese Keramik besonders reich repräsentiert ist. In Norwegen findet man auch diese Thongefässe mit Nadeln und Knochen zusammen. Die Kämme und Nadeln scheinen der Zeit zwischen 350 und 400 n. Chr. anzugehören. Auch mehrere Funde aus der Völkerwanderungszeit sind in Wärmland gemacht worden; es befanden sich einige Goldbrakteaten darunter. Aus der älteren Wikingerzeit stammt ein Gräberfeld von der Insel Hammarön, in der Nähe von Karlstad. Von den wikingerzeitlichen Funden zeigen mehrere, so wie die früheren, kulturelle Verbindungen mit Norwegen.

Eine neuentdeckte Runeninschrift aus Dalarne.

Von **ADOLF NOREEN.** *(Seite 36).*

In dem Dorfe Sörgraninge in Ångermanland ist eine hölzerne Schachtel (sog. Brautschachtel) entdeckt worden, die eine Runeninschrift trägt, die längste in ihrer Art. Die Runen sind sog. Dalrunen. Die Inschrift (Fig. 1—3) besagt folgendes:

An der oberen Seite:

"M[atts] L[ars]s[on] A[nna] P[ers]d[otter]
geb. 1748 geb. 1752
verheiratet im Jahre 1779 den 16 Febr. An unserem Ehrentage werden 3 Thaler und 32 Schillinge gesammelt."

An der unteren Seite:

"Gemacht auf Granunäs in der Nacht zwischen dem 4 und 5 November 1777."

Am Rande:

"Was Du auch tust, so denke an das Ende, so tust Du nie was Schlechtes. Einen frohen Geber liebt Gott, Mein Alter ist 35 e(?) 1777."

Die sogenannten Birkamünzen.

Von **LENNART KJELLBERG.** *(Seite 41).*

Von den sogenannten Birkamünzen sind 24 auf der Insel Björkö (Birka) gefunden worden und 2 auf Adelsö, in der Nähe von Birka. 3 stammen von Hedeby in Schleswig, 6 fand man in dem grossen Silberfunde von Terslev, 5 bei Sejerö auf Själland, 4 bei Spangerheid in Norwegen. Ausser in Dänemark, Norwegen und Mittelschweden findet man vereinzelte Exemplare in Skåne, Halland und Blekinge, Schleswig-Holstein und Pommern. Sie gehören dem 9:ten und der ersten Hälfte des 10:ten Jahrhunderts an, und sind den Dorstadtdenaren Karls des Grossen und Ludwigs des Frommen nachgebildet. Christliche Symbole und Embleme fehlen diesen Münzen vollständig. Dieser Umstand zeigt sich bei einem Vergleich mit den Halbbrakteaten vom sogenannten Hedebytypus, an welchem das Kreuz in verschiedenen Formen und Kombinationen eine hervorragende Rolle spielt. Diese Halbbrakteaten scheinen auch den Dorstadtmünzen nachgebildet zu sein. Sie sind etwas jünger als die Birkamünzen.

Von den letztgenannten hat der dänische Forscher Hauberg angenommen, dass sie auch in Hedeby geprägt worden sind. Es scheint doch schon a priori weniger annehmbar, dass dieselbe karolingische Münzengruppe zweimal während weniger als einem Jahrhundert als Ausgangspunkt und Vorbild für so verschiedenartige nordische Typusserien, auf demselben Platze geprägt, gedient haben sollen. Birka ist auch Dänemark überlegen, sowohl was Funde betrifft als Typusstatistik. Im Gegensatze zu Hauberg meint der Verfasser, dass die Birkamünzen keine christlichen Symbole zeigen. Die Münzenprägung auf Björkö kann wohl von christlichen Friesen dort eingeführt worden sein. Aber die Münzen sind deutlich später von einheimischen Meistern geprägt worden.

Einige neugefundene trepanierte schwedische Schädel.

Von CARL M. FÜRST. *(Seite 47).*

Im Jahre 1913 waren sieben ältere schwedische trepanierte Schädel bekannt und vom Verfasser in den Verhandlungen der Königl. physiografischen Gesellschaft in Lund n. F. Band XXIV N:o 4 beschrieben. Zwei Schädel von Wästerås gehören wahrscheinlich der jüngeren Eisenzeit an, die anderen sicher der römischen Eisenzeit.

Seitdem sind drei neue trepanierte Schädel dazu gekommen, nämlich einer von Alwastra und einer von Lilla Berga im Kirchspiele Klockrike, Östergötland, und einer von Broa im Kirchspiele Halla, Gotland. Von diesen gehören die zwei Erstgenannten der römischen Eisenzeit an, der Letzte der Wikingerzeit. Figur 1 zeigt den zerstörten und deformierten Schädel von Lilla Berga mit geheiltem Trepanierungsloch an dem rechten Stirnknochen. Dieser hat einem fünfzigjährigem Manne angehört.

Figur II a und b geben den Schädel eines 40-jährigen Mannes, der bei Alwastra gefunden wurde, wieder. Das Trepanierungsloch befindet sich an dem linken Schädelknochen, und ist sicher nicht mit einem Bohrer ausgeführt worden, sondern um die Kanten nach einer Schlagwunde zu geglättet.

Das Kranium, Fig. 3 a, b, ist das eines 40- bis 50-jährigen Mannes, und das Skelett wurde in einem Grabe von zirka 1,000 nach Christus bei Broa in Halla gefunden. Der Schädel ist dolichocephal mit einem Index von 67,7. Das geheilte Trepanierungsloch ist auf dem rechten Scheitelknochen.

Die Auffassung des Verfassers ist, dass wenigstens die meisten unserer schwedischen trepanierten Kranien so trepaniert worden sind, dass 4 oder 2 Löcher gebohrt wurden, und dass man dann zwischen ihnen gemeisselt und geschabt hat.

Ein paar Löcher sind möglicherweise durch Trepanierkrone (Rundbohrer) entstanden.

Es ist möglich, dass bei einem Schädel von Fredriksdal im Kirchspiele Wagnhärad, Södermanland, Trepanation bei Lebzeiten vorliegt (Fig. 4).

Die Gewichtseinheiten Schwedens während der Wikingerzeit.

Von **FRANS DE BRUN.** *(Seite 56).*

Der Verfasser polemisiert gegen die von Dr T. J. Arne in "La Suède et l'Orient" vorgebrachten Ansichten, dass das hauptsächlichste und beinahe allein herrschende Gewichtsystem in Schweden während der Wikingerzeit auf der sassanidischen Drachme á 4,25 Gramm basiert war. (96 Drachmen oder 408 Gramm sind = 1 Libra od. Pfund).

Während Dr Arne durch Approximation zu einem einzigen Mittelwerte kam, sieht der Verfasser sich nach einer eingehenden Analyse einer Anzahl von Gewichten dazu veranlasst, vier Gewichtsysteme aufzustellen mit den Einheiten 8,7 Gramm, 8,4 Gramm, 8,15 Gramm, 7,85 Gramm (jede Einheit doppelt so gross wie die von Arne berechneten und approximierten).

Einige Einzelgräber von der Steinzeit.

Von **FOLKE HANSEN.** *(Seite 67).*

Der Verfasser berichtet über eine Anzahl neugefundener Einzelgräber von Skåne und von Langeland (Dänemark). Bei *Gessie* wurden Reste eines Skelettes gesammelt, die in nord-

südlicher Richtung lagen und von 3 hohlgeschliffenen Feuersteinäxten begleitet waren (Fig. 1—3). Nördlich und südlich vom Grabe lagen 7—8 grössere Steine, welche wahrscheinlich eine Art Rahmen um das Skelett bildeten.

Auf dem Hofe Nr 7 in *Lilla Bedinge* (Fig. 4) wurden 4 Einzelgräber angetroffen. Zwei wurden bei ihrer Entdeckung zerstört. Nr 1 enthielt das Skelett (N—S) unter einem unterirdischen Steinhügel zirka 3 Ellen tief. Bei dem Skelette lag eine hohlgeschliffene Feuersteinaxt (Fig. 5) und ein Thongefäss (Fig. 6). Im Grab 2 befand sich ein Skelett N—S unter einem Steinhügel. Dieses war von einer bootförmigen Axt begleitet (Fig. 7). einer hohlgeschliffenen Feuersteinaxt (Fig. 8), einem Thongefäss (Fig. 12), zwei Feuersteinspänen (Fig. 9, 10) und einem Stück Feuerstein (Fig. 11). Die Urne stand zu Füssen, wie in Grab 1. Grab 3 wurde systematisch untersucht. Ein Steinhügel (Fig. 13) 2,01 × 1,23 Meter gross deckte das Skelett. Unter den Steinen, 1,4 Meter tief, lag die Leiche (Fig. 14) mit hochgezogenen Knieen. In dem Grabe wurde eine Thonurne (Fig. 15), ein halbmondförmiger Schaber (Fig. 18), ein Feuersteinspan (Fig. 19) eine hohlgeschliffene Feuersteinaxt (Fig. 16) und eine bootförmiger Axt (Fig. 17) gefunden. Ein Grab wurde später untersucht.

Auf dem Hofe Nr 15 *V. Hoby* in der Nähe von Kävlinge wurden 4 Einzelgräber entdeckt, von welchen 2 beim Auffinden zerstört wurden. Die Gräber lagen in einer Reihe ungefähr N—S (Fig. 20). Grab 1 am südlichsten, wurde aus Unwissenheit bis zur Hälfte abgegraben, bevor man dazu kam es zu untersuchen (Fig. 21, 22, 24). Im Grabe wurde eine hohlgeschliffene Feuersteinaxt (Fig. 31) und zwei Thonurnen (Fig. 30 und 32) gefunden. Grab 2 (Fig. 23, 25) mit Steinhügel war auch durch ein sekundäres Begräbniss aus der Eisenzeit zerstört. Hier fand man zwei Urnen (Fig. 33 und 34). Mürbe gebrannte Stücke aus Feuerstein rührten von einer hohlgeschliffenen Feuersteinaxt her. Sie lagen mit verbrannten Knochen aus späterer Zeit zusammen. Der Verfasser vermutet,

dass die Einzelgräber aufgeworfene Hügel hatten, wodurch sie zu erkennen waren. Die grosse Urne scheint durch Eichenholz geschützt gewesen zu sein. Möglicherweise ist eine Eichenkiste für das Skelett verwendet worden. Grab 3 (Fig. 26, 28, 29) bestand aus einem Steinhügel, dessen oberster Teil sich nur 19 cm. unter der Erdoberfläche befand. Hier wurde eine Dolchklinge (Fig. 38) und ein Feuersteinspan (Fig. 39) gefunden, beide 41 Cm. tief.

Grab 4 wurde 25 Jahre früher gefunden. Hier wurde eine Bootaxt (Fig. 42), eine hohlgeschliffene Feuersteinaxt (Fig. 40) und eine teilweise geschliffene Feuersteinaxt mit dünner Klinge (Fig. 41) angetroffen.

Interessant ist, dass man hier verschiedene Arten von Einzelgräbern gefunden hat. Die horizontale Zoneneinteilung vom Gefäss, Fig. 34, ist selten, ebenso wie dessen Bodenverzierung mit 2 konzentrischen Kreisen, mit 8 Speichen versehen.

Ausserdem werden 3 vermutete Einzelgräber von Skåne und eines von Blekinge vom Verfasser genannt. In dem letztgenannten befand sich eine bootförmige Axt (Fig. 43) und eine hohlgeschliffene Feuersteinaxt (Fig. 44).

Bei *Lohals* auf Langeland traf man bei einer Ausgrabung einen kleineren Kjökkenmödding an, der unter dem alten Strandwalle lag. In einem Kieslager, zwischen 2 Kulturlagern, von welchen das untere Austern u. s. w. enthielt, befand sich ein Doppelgrab mit 2 Skeletten (Fig. 45). Diese waren von einem 15 cm. dicken Steinlager bedeckt. Mit den Skeletten wurden 3 dünnnackige Feuersteinäxte von Dolmenzeittypus und eine Kragenflasche gefunden.

Das Doppelgrab stammt also aus der Dolmenzeit. Es verbindet gewissermassen die Bodengräber der älteren Steinzeit mit denen der jüngeren, da es in einem Kjökkenmödding angelegt war und versehen mit den für die Dolmenzeit charakteristischen Altertumsgegenständen.

Die hohlgeschliffene Axt kommt beinahe in jedem Bodengrabe der jüngeren Ganggräberzeit vor, während sie äusserst

selten in Ganggräbern gefunden wird. Der letzte Umstand dürfte darauf beruhen, dass diese Megalithgräber nicht in weiterem Maasse während der späteren Zeit innerhalb der zentraleren Gebiete der Einzelgräber angewendet wurden.

Die archäologischen Untersuchungen auf Adelsö im Sommer 1916.

Von **HANNA RYDH.** *(Seite 90).*

Auf der 8 Km. langen und 4 Km. breiten Insel Adelsö im Mälarsee gibt es eine grosse Menge Altertumsdenkmäler, nämlich gegen 1500 Grabhügel von der jüngeren Eisenzeit, darunter die 3 sog. Königshügel bei der Kirche, zwei Runensteine, ein paar Bautasteine und drei vorgeschichtliche Ringwälle.

Die Verf. untersuchte die Gräberfelder bei Hovgården Nr 1—3, bei Stenby und bei Stora Dalby und den vorgeschichtlichen Ringwall bei Stenby.

Das Gräberfeld bei Hovgården zählte ungefähr 150 deutliche Hügel und Steinsetzungen, von welchen 25 ausgegraben wurden. Die Gräber waren Brandgräber, und enthielten ausser verbrannten Knochen hauptsächlich Thongefässe und Nietnägel. Im allgemeinen stammten die Gräber aus der Wikingerzeit. Der grösste Hügel bestand aus mit Stein gemischter Erde mit 6 flachen Steinplatten über dem Brandlager, war 10 m. im Diameter und 90 cm. hoch. Die kleinen, niederen Brettspielsteine und die verzierten Kammfragmente (Fig. 1—3) in diesem Grabe datieren dasselbe um 400 n. Chr. Unter den Wikingerzeitfunden bemerkt man zwei sog. Björkömünzen, von welchen die eine (Fig. 4) früher kein vollständiges Gegenstück besitzt. In einem anderen Grabe gab es nebst Perlen eine gleicharmige Spange (Fig. 5).

Am Fusse des Skansberges, südl. von Stenby, liegen zirka 20 Gräber, von welchen 8 untersucht wurden. Nur eines enthielt etwas reicheren Grabinhalt. Bei Stora Dalby liegen zirka 40 Gräber, von welchen 6 untersucht wurden. Eines gehört der Völkerwanderungszeit an. Die Bronzespange (Fig. 6) von gotländischem Typus gehört dem 7:ten Jahrhundert an. In demselben Grabe befand sich der Trachtenschmuck Fig. 7 (gotländisch) und der Hängeschmuck Fig. 8. Die übrigen Gräber stammen aus der Wikingerzeit. In einem fand man das Gefäss Fig. 9.

Der vorgeschichtliche Ringwall auf dem Skansberge bei Stenby liegt mit seinem höchsten Punkte 28 m. über dem niedrigsten Teile des umgebenden Terrains. Die Burg ist auf allen Seiten von Mauern umschlossen, welche am stärksten gegen Nord und Süd gebaut sind. Im Süden liegt der Eingang, der durch eine äussere Mauer, mit dem Eingange mehr gegen Westen gelegen, geschützt ist (Vergl. den Plan). Auf der Innenseite hatte die Mauer auf einer 6 m. langen Strecke einen ungefähr 1/2 m. breiten, gut gebauten Absatz, der möglicherweise als Observationsort oder als Verteidigungsstellung gedient hat.

Im Südwesten befindet sich eine 30 cm. tiefe Höhlung, die ein naturlicher Wasserbehälter gewesen sein dürfte. Ein 6×4 m. grosser Platz (D) enthielt ein seichtes Kulturlager, in welchem 15 kleine Thongefässfragmente gefunden worden sind.

Die Wästerås-Brakteaten von Knut Eriksson und seinen nächsten Nachfolgern.

Von **GEORG GALSTER**. *(Seite 96).*

H. Hildebrand hat in seiner Arbeit *“Sveriges Mynt under medeltiden“* eine Gruppe von Brakteaten von einem Funde in

Södermanland abgebildet (Fig. 1), welche er auf Grund der Buchstaben V—A—I und V—I dem schwedischen König Waldemar (1250—1275) zuschreibt, und sie als im Svealande geprägt ansieht. Hildebrand hat jedoch keine Rücksicht darauf genommen, dass fünf dieser Münzen (546, 547, 548, 552, 554) im Funde von Dælie in Hedemarken, Norwegen, vorkommen, dessen Schlussjahr 1194 ist, und eine (552) im Funde von Bünstorff, Schleswig. Das Grenzjahr vom Bünstorfferfunde ist 1216. Die Münzengruppe dürfte also dem Ende des zwölften Jahrhunderts angehören, somit Knut Erikssons letzten und Sverker Karlssons ersten Regierungsjahren. Einen zu dieser Gruppe gehörigen Brakteat (Fig. 504) gab es ausserdem im Dæliefunde. Dieser trägt die Inschrift KAHVTUS, und führt unzweifelhaft auf Knut Eriksson zurück, was Hildebrand nicht bemerkt hat. Im Bünstorffer-Funde gibt es ausserdem zwei Brakteaten (Fig. 2, 3), welche durch die Inschrift A R O S (auch umgekehrt) uns Aufklärung darüber geben, wo diese Brakteaten geprägt wurden, nämlich in Wästra Aros — Wästerås, von dem wir wissen, dass es dort im 13:ten Jahrhundert einen Prägeort gab. Dieser war deutlich schon am Schlusse des 12:ten Jahrhunderts in Tätigkeit, kurz nachdem der frühere Prägeort Sigtuna von Feinden niedergebrannt wurde.

Möglicherweise hat der Wästerås-Bischof Anteil an diesen Brakteaten gehabt.

Noch einige Brakteaten gehören zu dieser Gruppe, wovon einer vom Bünstorff-Funde als Figur 4 abgebildet ist.

Unter Johann Sverkersson (1216—22) wurde die Ausmünzung dieser mittelschwedischen Brakteaten fortgesetzt und verbessert.

Alsnö Hus.

Ein preliminärer Bericht über das Ausgrabungsresultat.

Von BENGT THORDEMAN. *(Seite 102).*

Im Jahre 1916 wurde während zwei Monate die Ausgrabung einer mittelalterlichen Burg Alsnö Hus auf Adelsö im Mälarsee begonnen und ausgeführt.

Der Bau ist aus einem Guss aufgeführt. Der Grundplan (Fig. 4) hat die Form eines Rechteckes, gelegen gegen Osten und Westen, 29,60 m. lang, und 12,80 m. bis 13,70 m. breit. Auf der Südseite liegt ein Torbau-Vorsprung mit rechtwinkeligem Grundriss, dessen äussere Dimensionen 7,75 × 5,50 m. betragen. Die Ecken des grossen Rechteckes sind verstrebt mit kräftig vorspringenden Eckenverkröpfungen. Auf der Süd- und Nordseite sieht man zwei Strebepfeiler. Die Konstruktion der Mauern geht aus Fig. 2 und 3 hervor. Der Grund ist aus kräftigem Bruchstein; darüber auf der Aussenseite ein Sockel aus behauenem Naturstein (Graustein) in einer oder zwei Schichten; auf der Innenseite im Keller zuerst dessen Wände aus behauenem Graustein, gebaut als Stützmauern, beim Übergange zum nächsten Stockwerke ein Absatz von zirka 1,20 m. Breite, darauf eine sockelartige Schicht von unbehauenem Graustein, die in den Zimmern über dem Fussboden 20—30 cm. emporragte. Auf diesem Sockel, aber ungefähr 5 cm. innerhalb dessen Kante, ruht so wie auf der Aussenseite des Sockels eine Ziegelbekleidung; zwischen der äusseren und inneren Bekleidung ist eine Füllung von kleineren Steinen, Ziegelscherben und Mörtel. Dieser Kern hat eine Breite von 60 cm.—1 m.

Der Ziegel ist im Mönchsverband gelegt. Eingang gibt es nur durch den Torturm (Fig. 6).

Die Mauern sind zu stark demoliert, um deutliche Fensteröffnungen erkennen zu lassen; nur die Lichtöffnungen zum Kellergeschosse sind sichtbar.

Über die Zimmereinteilung bekommt man nur eine unvollständige Auffassung. Doch kann man ein oberes kleineres

Zimmer im Osten und ein 3 m. tiefes, kellerartig vergrabenes Zimmer im Westen unterscheiden.

Das Torzimmer dürfte mit einem längsgehenden Tonnengewölbe überwölbt gewesen sein, und auch das innere Portal (Fig. 7) war mit einem breiten Bogen überspannt.

Das grosse Zimmer im Westen war wahrscheinlich mit einer flachen Holzdecke versehen nach den verkohlten Holzbalken in der Ostwand und der südwestlichen Ecke zu urteilen.

Die Architekturdetails sind zahlreich und interessant. Sie legen Zeugnisse von einer reichen und künstlerischen Ausschmückung ab, die in Kalkstein und Ziegel ausgeführt ist. Von den Ziegelsteinen tragen einige Ziegelmeister Zeichen (auch in Runenschrift). Die Kleinfunde sind auch sehr zahlreich und bestehen aus Waffen, Hausgerät. Pferdegeschirr, Würfeln und Schachspielfiguren, verkohltem Korn, Keramik und Münzen. Der Letzteren gibt es 27, darunter eine unbestimmbare, ein Wittenpfennig von Hamburg (1379—1386) und 25 Brakteaten und Örtuge, für Albrecht von Mecklenburg geprägt.

Der Bau scheint um 1270 aufgeführt worden zu sein und um 100 Jahre später zerstört. Er ist bis jetzt seinem Charakter nach alleinstehend in Schweden, aber nicht unerklärlich.

Notizen über Felsenritzungen im südlichen Teile von Göteborgs und Bohuslän.

Von **GUSTAF HALLSTRÖM.** *(Seite 115).*

Der Verfasser teilt 46 neue oder unvollständig bekannte Felsenritzungen im Süden von Bohuslän mit, von denen 7 abgebildet sind.

Der Ottarshügel in Wendel.

Von **SUNE LINDQVIST.** *(Seite 127).*

Über die einmalige Existenz eines Sveakönigs Ottars sind die Forscher einig. Er wird in “Ynglingatal“ und im Beo-

wulfsliede erwähnt, und sein Gegner Hygelac-Chochilaicus ist nach fränkischen Quellen um 516 n. Chr. gestorben, bei einem Angriffe auf Friesland. Somit dürfte er selbst zwischen 515 und 540 gestorben sein. "Ynglingatal" zufolge ist Ottar in Wendel im Kampfe gegen zwei dänische Jarle gefallen. Snorre hat dabei an die jütländische Landschaft Wendel gedacht. Der Schwede Peringskiöld und andere haben aber schon vor 200 Jahren auf einen grossen Hügel bei Husby im Kirchspiele Wendel in Uppland als Grabhügel Ottars hingedeutet. Schon im 17:ten Jahrh. trug der Hügel Ottars Namen. Die Untersuchungen B. Nermans über die sogenten Königshügel bei Alt-Uppsala, die er den Königen Aun, Egil und Adils, Ottars Grossvater, Vater und Sohn zuschreibt, liessen die uppländische Tradition vom Ottarshügel in Wendel wahrscheinlich erscheinen. Wenn eine Untersuchung von dem Ottarshügel denselben als dem 6:ten Jahrhundert angehörend, datieren würde, wäre die Identifikation ziemlich sicher. Es wurde von der Antikvitätsakademie die Untersuchung beschlossen und dem Verf. übertragen.

Der Hügel (Fig. 1 u. 2) ist 8 m. hoch und über 40 m. im Durchmesser. Er besteht aus Kies und Sand mit einem äusseren meterdicken Mantel von Erde aus über einander gelegten Rasenstücken gebildet. Nicht ganz in der Mitte lag eine Steinansammlung, früher als Unterlage für den Scheiterhaufen benutzt. Unter diesem 7 m. weiten Steinhaufen, anderthalb Meter von dessen Rande, lag das Grab. In einer Vertiefung des ursprünglichen Bodens stand ein Holzeimer, mit grossen, weissen Knochenstücken gefüllt. Ringsum in der Vertiefung lagen auch Knochen nebst fragmentarischen Metall- und Knochengegenständen und einer Goldmünze. Die Letztere (Fig. 4 u. 5) war für den Kaiser Basiliscus geprägt (vgl. Fig. 3 u. 6), der 476—477 regierte.

Es wurden noch gefunden: zwei Stücke eines Goldstäbchens, drei Stücke aus Silberblech, halbsphärische Bronzebeschläge, über 15 bronzene Stifte, vier Gürtelteile aus Eisen

(zwei abgeb. Fig. 7 u. 8, zu vergl. mit Fig. 9 aus Wästergötland), ein paar eiserne Nägel, Teile eines facettgeschliffenen Glasbechers, Stücke eines groben Thongefässes, viele Spielsteine aus Knochen mit 2 oder 3 Löchern im Boden (Fig. 10—13), Fragmente eines Knochenkammes mit Futteral (Fig. 14), ein knocherner Löffel und mehrere Bärenklauen. Verbrannte Knochen von verschiedenen Haustieren befinden sich unter den verbrannten Menschenknochen.

Der Eimer (Fig. 15) ist mit 4 vergoldeten Bronzebändern zusammengehalten.

Die Art des Begräbnisses stimmt nahe mit derjenigen der Alt-Uppsalaer Gräber überein. Die Münze, die stark abgenützt ist, scheint in der ersten Hälfte des 6:ten Jahrhunderts in die Erde gekommen zu sein. Der Ottarshügel zeigt auch grössere Übereinstimmung mit dem älteren sogen. Odenshügel als mit dem jüngeren Torshügel in Alt-Uppsala. Die Annahme der Historiker und Sprachforscher ist also durch die Untersuchung bestätigt worden.

Wie das Königsgrab in Kivik entdeckt wurde.

Von A. N. HOLM. *(Seite 144).*

Teilt laut älteren Gerichtsakten die Umstände, unter welchen das berühmte Bronzezeitgrab bei Kivik im Jahre 1748 gefunden wurde, mit. In dem Grabe wurden eine Dolch- oder Schwertspitze aus Bronze und ein paar runde Bronzegegenstände (?) welche jedoch verloren gegangen sind, gefunden.

Der Bronzefund von Storkåge.

Von ERLAND HJÄRNE. *(Seite 147, 203).*

Der Verfasser fand im Museum von Skellefteå einen im Jahre 1892 geschenkten Fund von Bronzegegenständen. Diese bestehen aus zwei hufeisenförmigen Ringfibeln, einer grösse-

ren und einer kleineren, beide haben Emaileinlagen; zwei Bogenfibeln mit verschiedenem Typus; zwei Gegenständen mit Knopf am Ende; wahrscheinlich von einem grösseren und einem kleineren Halsring; einem spiralenförmigen Armring mit degeneriertem Schlangenkopf; einem unverzierten Mittelstück eines ähnlichen Armringes, schliesslich 7 Fragmenten von in Spiralen gewundenem Bronzedraht (vermutlich Fingerringe) (Fig. 1, Seite 154, 155).

Diese Gegenstände sind 1887 bei dem Dorfe Storkåge, nördlich von der Stadt Skellefteå in der Provinz Wästerbotten gefunden worden, und können als ein Depotfund betrachtet werden.

Die emailierten hufeisenförmigen Ringfibeln sind die ersten, in schwedischer Erde gefundenen. In Finnland ist eine solche gefunden worden (Fig. 4). Sonst ist diese Gruppe in den Ostseeprovinzen, in Ostpreussen und im Inneren Russlands repräsentiert (Fig. 2, 3, 5). Die estländischen emailierten Ringfibeln, wovon 5 Exemplare bekannt sind, dürfte man bis um 200 n. Chr. Geb. datieren können.

Die eine Bogenfibel (Fig. 1 e) ist ein später Repräsentant der estländisch-livländischen Nebenserie von Augenfibeln. Auch die andere Bogenfibel (Fig. 1 d) hat Gegenstücke in Estland (Fig. 14). Die Halsringe (Fig. 1 g, h), sind mit solchen Halsringen wie Fig. 16—18, aus Westpreussen, Estland und Livland, welche 2 Knöpfe an den Enden haben, zu vergleichen. Auch diese gehören der späteren, römischen Eisenzeit an.

Der Schlangenkopfring aus Bronze, der ein später Typus ist (Fig. 1 f.), hat in Skandinavien verschiedene Gegenstücke aus Gold und in Finnland und Livland aus Bronze (Fig. 1 g). Diese kann man dem Anfange des 3:ten Jahrh. zuschreiben.

Auch die Armringe scheinen nach dem Osten hinzudeuten. Das Niederlegen des Fundes in die Erde dürfte man in die erste Hälfte des 4:ten Jahrh. datieren können. Das zeugt von einer direkten Handelsverbindung zwischen Wästerbotten und den Ostseeprovinzen, vielleicht speciell mit Nord-Estland, dem Lande an der Narva-Bucht, während der späteren Eisenzeit.

Adam von Bremen erzählt, dass Terra feminarum = Kvänland = das Land nördlich des Bottnischen Meeres nahe bei Aestland liegt, und der arabische Geograph Idrîsî berichtet weiter, dass eine Stadt in Estland (Nahw = Narva?) den Ausgangspunkt für Fahrten nach dem Amazonenlande = Kvänland, bildet. Der Storkågefund scheint eine archäologische Bekräftigung für eine alte direkte Handelsverbindung zwischen Estland und den Ländern am nördl. Teile des Bottnischen Meeres zu bilden.

Die estländischen Kaufleute sind nach dem Norden gefahren um Pelzwerke einzukaufen. Diesen Handel trieben sie in Konkurrenz mit den Svear des Mälartales, die in Norrland Faktoreien besassen und mit den Sitonen Tacitus' identisch zu sein scheinen. Andrerseits haben die Estländer ihre Waren wahrscheinlich südlicher nach dem Bernsteinlande an der Weichselmündung geführt, wo sich auch die Römer des Handels wegen eingefunden haben.

Sogen. Feuerschlagsteine aus der Eisenzeit.

Von HANNA RYDH. *(Seite 172).*

Die Feuerschlagsteine aus der Eisenzeit sind oval geformt, und sind aus Quarz, Quarzit oder Sandstein, ab und zu aus Granit, hergestellt. Ihre Form und ihr Aussehen wechselt sehr, ebenso ihre Länge (6,4 bis 19,75 cm.). Fig. 1—16 zeigen die wahrscheinliche Entwicklung der Feuerschlagsteine, von den unbearbeiteten Kiesel- oder Rollsteinen Fig. 1—3 bis zu den eleganten Feuerschlagsteinen, Fig. 15—16.

Die primitiven Rollsteine, welche am frühesten auftreten, sind sicher noch später, nachdem ihre Entwickelung schon weiter vorgeschritten war, in Gebrauch gewesen. Die ältesten geschlossenen Funde solcher primitiver Steine rühren von Ostpreussen, aus Gräbern mit späten Latènegegenständen, her.

In einem Funde vom 1:en Jahrh., vom Kirchspiele Hulterstad auf Öland (Fig. 18), kam auch ein Feuerschlagstein vor (Fig. 5). Der Stein Fig. 14 ist sammt anderen Gegenständen bei Litslena in Uppland gefunden worden und gehört der zweiten Hälfte des 4:ten Jahrhunderts an. Ein schöner ovaler Feuerschlagstein ist in Evebö in Norwegen zusammen mit einer Münze von Theodosius II (408—450) gefunden worden. Der Zeitraum in welchem der Feuerschlagstein in Verwendung war scheint sich vom 1:en Jahrhundert n. Chr. (in Skandinavien von ca. 100) bis zum 5:ten Jahrh. zu erstrecken.

Auf der Karte, Taf. I, sind die schwedischen Feuerschlagsteine eingezeichnet, und auf Seite 185 ist deren Anzahl in den verschiedenen Landschaften angegeben.

Am häuftigsten ist ihr Vorkommen in Skåne und nimmt gegen Norden ab. Die östlichen Landschaften zählen deren mehr als die westlichen. Im Juni 1917 waren der Verf. 1648 schwedische Exemplare bekannt. Aus Norwegen gibt es 340 Exemplare, auch einige von Irland und Schottland, aber keine von England. Von Dänemark sind viele bekannt, namentlich viele von den grossen Moorfunden. In Norddeutschland gibt es auch welche, jedoch sind sie dort nicht besonders zahlreich. (Die meisten, ca. 60, in Schleswig-Holstein). Von Kurland kennt man ca. 90, einige wenige von Livland, aber keine von Estland. In Finnland sind sie zahlreich (über 260), in Russland selten. Es ist schwer festzustellen, wo diese Steine zuerst in Gebrauch gekommen sind, wahrscheinlich haben die Schweden sie in Norddeutschland kennen gelernt.

—

Eine Münze von Alfred dem Grossen in schwedischer Erde gefunden.

Von **BROR SCHNITTGER.** *(Seite 191).*

Die englischen Münzen von der Zeit vor Aethelred II (978—1016) sind selten in schwedischer Erde, und vom 9:ten

Jahrh. waren gar keine bekannt. Eine solche, für Alfred den Grossen geprägte, (871—901) wurde jedoch von dem Verfasser, bei Untersuchung eines Grabhügels bei Högebacken, im Kirchspiele Rimforsa, Östergötland, gefunden (Fig. 1). Die Münze lag im Brandlager ringsum eine Thonurne, zusammen mit verbrannten Knochen und Grabinventarien, worunter sich einige Bronzeschmuckgegenstände befanden (Fig. 2 u. 3). (Später wurde eine Alfred-Münze von Südost-Skåne bekannt).

Eine schwedische Münzen-Geschichte.

Von **BROR SCHNITTGER.** *(Seite 193).*

Berichtet in Kürze über die numismatischen Forschungen des Münzendirektors K. A. Wallroth, welche als Beilagen der Jahresberichte 1910—1916 des "Kungl. Mynt- och justeringsverket" vorgelegt wurden, und die schwedischen Münzen von 1449—1873 umfassen.

Hier werden alle Münzenordnungen und existierenden Münzentypen besprochen, wobei in Tabellenform der Wert der Münzen im Verhältniss zu einander, deren Gewicht und deren Gehalt mitgeteilt wird.

Die erste bekannte bronzezeitliche Ritzung von Öland.

Von **T. J. ARNE.** *(Seite 196).*

Im Jahre 1916 entdeckte man auf dem Hofe Klinta N:o 3, im Kirchspiele Smeby, Öland, einen erratischen Block aus Granit, auf 3 Seiten mit ca. 150 runden Vertiefungen, sogen. "älvkvarnar" (Elfenmühlen) übersäet und auf der flachen Breitseite mit eingehauenen Figuren versehen, zu oberst ein "Son-

nenbild“ von 3 konzentrischen Kreisen mit einer Elfenmühle in der Mitte, an der Seite 4 Elfenmühlen, weiter unten ein Schiff mit einer Besatzung von 7 Mann, und ganz unten 3 Figuren, von welchen die 2 links Pferde darzustellen scheinen (Fig. 3, 4). Der Stein ist 116 cm. hoch, 50 cm. dick, und unten 68 cm. breit. Hier läuft an der Kante eine eingehauene Linie.

Der Stein lag an der Kante eines beschädigten Grabhügels aus der Bronzezeit, halb versteckt von Erde; der Grabhügel deckte Reste einer Steinkiste, die Skelette eines Erwachsenen und eines Kindes, sowie Hunde-, Pferde- und Ochsenknochen enthielt. “Die Ritzung“ dürfte man in die zweite Periode der Bronzezeit datieren und mit dem Totenkultus in Zusammenhang bringen können.

Die Ynglingasage in archäologischer Beleuchtung.

Von **BIRGER NERMAN.** *(Seite 226).*

Die Ynglingasage in des Isländers Snorre Sturlasons Heimskringla hat bis in die letzten Jahrzehnte des 19:ten Jahrh. als eine glaubwürdige Quelle für schwedische Geschichte gegolten. Die kritische Richtung, die gegen Ende des 19:ten Jahrh. hervortrat, verwarf diese vollkommen, aber in letzter Zeit hat man wieder begonnen gewisse dieser Traditionen als glaubwürdig anzunehmen.

Die Namengebungsprinzipien die von dem Norweger Prof. Storm als während der Völkerwanderungs- und Wikingerzeit bestehend nachgewiesen worden sind, können auch in der schwedisch-norwegischen Königsfamilie der Ynglingasage beobachtet werden; d. h. teils sind gewisse Namenselemente innerhalb der Familie wiederholt worden; teils hat das Alliterationsprincip bestanden. Die Mittel, durch welche der Verf. und andere

Forscher die Echtheit der von Snorre mitgeteilten Traditionen zu beurteilen und gleichzeitig die absolute Chronologie der Königsreihe festzustellen versuchten, sind zweierlei, teils mehr historische, teils archäologische. In diesem Aufsatze will der Verf. das Problem von archäologischem Gesichtspunkte aus beleuchten, ebenso wie er früher, mit dem Ausgangspunkte von gewissen, sicheren Jahreszahlen eine absolute Chronologie gegeben hat. Die Ynglingasage enthält Angaben über den Tod und die Gräber der verschiedenen Könige aus einem Gedichte, "Ynglingatal", geschöpft, welches ungefähr 870 von dem Dichter Tiodolf von Hvin, zu Ehren des norwegischen Königs Ragnvald, geschrieben ist. Der Letztere glaubte von dem schwedischen Ynglingageschlecht herzustammen. Die Angaben des "Ynglingatals" sind von Snorre nach Aussagen weiser Männer, d. h. alten Traditionen, vervollständigt.

Snorre nimmt weiter an, dass die Begräbnissweise in vorgeschichtlicher Zeit gewechselt hat, so dass einem Brandalter ein Hügelalter folgte. Die Theorie von der Grablegung der verschiedenen Könige hat er der Theorie der beiden Alter anzupassen versucht, wobei jedoch gewisse Schwierigkeiten durch die Tradition von Frös Hügelgrablegung in Uppsala entstanden sind. Für das Ynglingageschlecht sollte, wenn man von der Hügelgrablegung Frös absieht, der Übergang vom Verbrennen (und der Errichtung von Bautasteinen) bis zur Hügelgrablegung (und Beerdigung) mit Alf und Yngve ungefähr um 400 n. Chr. stattgefunden haben. Während der römischen Eisenzeit (Chr. Geb. — 400) war die Begräbnissweise in Uppland, wo die Ynglingakönige regierten, und wo sie grösstenteils begraben worden sind, beinahe ausschliesslich *Leichenverbrennung.* Die Gräber sind meist niedrige, aus Steinen gebildete Hügel, erdbedeckte Hügel oder Steinsetzungen verschiedener Form mit errichteten Steinen. Während der jüngeren Eisenzeit sind dagegen oft sehr hohe Hügel typisch. Diese enthalten gewöhnlich *Leichenbrand.*

Snorres Schilderung der Begräbnisse der älteren Ynglinga-

könige stimmt mit der uppländischen Begräbnissart der römischen Eisenzeit überein. Die uppländischen Ynglingakönige der späteren Eisenzeit begrub man in Hügeln. Dass Snorre und die Tradition, die er wiedergibt, fälschlich annehmen konnten, dass die Könige unverbrannt begraben worden sind, erklärt sich daraus, dass die echte Tradition über ihre Beerdigung oder Verbrennung jedenfalls nichts mitgeteilt hat.

Bezüglich der späteren Ynglingar hat man teils mit der schwedischen, teils mit der norwegischen Geschlechtslinie zu tun. Was die Könige Aun, Egil und Adils betrifft, hat der Verf. in seinem Aufsatze: *“Vilka konungar ligga i Uppsala högar?“* bewiesen, dass diese in den grossen Königshügeln bei Gamla Uppsala, wie Snorre angibt, begraben liegen. Untersuchungen der Hügel haben gezeigt, dass sie vom Ende des 5:ten Jahrh. bis um 600 n. Chr. herrühren. Diese Chronologie stimmt überein mit den auf historischer Grundlage angenommenen Zeitpunkten für den Tod der Könige. König Ottar scheint in dem sogen. Ottarshügel im Kirchspiele Wendel in Uppland begraben worden zu sein, der wie seine Untersuchung gezeigt hat, der ersten Hälfte des 6:ten Jahrh. angehört.

Die Könige Alf und Yngve sollen laut Snorre die Einzigen sein, die auf den Fyriswällen begraben sind, d. h. in Uppsala. Hier gab es auch einen breiten, aber niederen Hügel mit dem Namen *Kungshögen* (der Königshügel), schon 1407 erwähnt. Alf’s und Yngve’s Hügel dürften niedriger gewesen sein als die grossen Hügel, mit deren Bau man am Ende des 5:ten Jahrh. begonnen hat, zur Zeit, als das Sveareich seinen mächtigen Aufschwung nahm.

Der Königshügel kann also mit dem Begräbnisplatze dieser Könige identisch gewesen sein.

Auch der Bericht über die Grablegung des Königs Hake in einem Fahrzeuge, das in Brand gesteckt und in das Meer hinaus geschoben wurde, scheint übereinzustimmen mit dem von K. Stjerna aufgestellten typologischen Stadium in der Ent-

wickelung der Bootbegräbnissweise, das bis zum 5:ten Jahrh. verlegt wurde.

Gleich nach 650 zog das Ynglingageschlecht nach Norwegen. Das Königsgeschlecht, welches sein Nachfolger war, scheint möglicherweise in den stattlichen Bootgräbern bei der Wendelkirche in Uppland beigesetzt zu sein. Diese Gräber liegen unter flachem Erdboden und enthalten Skelette.

In Norwegen hat man eine östliche Gräbergruppe aus der jüngeren Völkerwanderungszeit beobachtet, welche, was ihren Inhalt betrifft, von Westnorwegen abweicht, und mit Uppland übereinstimmt. Hierin kann wohl ein Beweis für die Wahrheit in der Tradition gesehen werden.

Die norwegischen Ynglingakönigsgräber hat Prof. A. W. Brögger in seiner Abhandlung über *"Borrefyndet og Westfoldkongernes graver"* zu identifizieren versucht. Mehrere von ihnen dürften in den grossen Grabhügeln bei Borre, westlich vom Kristianiafjorde, liegen. König Olof Geirstadaalf dürfte seinen Begräbnissplatz in dem berühmten Gokstadschiffe bekommen haben, in welchem man die Knochen eines stark gichtleidenden Mannes gefunden hat. Olof soll auch an einer Krankheit in den Füssen gestorben sein.

In dem Osebergschiffe dürfte die um 850 gestorbene Königin Åsa, Harald Hårfagres Grossmutter, ihr Grab gefunden haben.

Die rätselhafte Inschrift an der Kirchenruine von S:t Karin in Wisby.

Von L. BYGDÉN. *(Seite 261).*

In den Ruinen des S:t Karinkloster in Wisby sitzt oberhalb des Portals in der Mauer eine halbmondförmige Steinplatte mit einer Reihe von eingemeisselten Buchstaben, die man vergebens zu deuten versucht hat (Fig. 1). Ursprünglich

hat die Platte ihren Platz an dem Bergman'schen Hause südwestlich von der Kirche, bei der S:t Hansgatan, gehabt, aber ganz nahe bei der Ruine. Die Inschrift besteht aus 42 Buchstaben, überwiegend in Majuskelform (gegen das Ende Minuskeln) aber ohne besonders angegebene Zwischenräume und Trennungszeichen. Das Aussehen der Buchstabenserie wird in der Mitte der Seite 270 wiedergegeben. Die Inschrift ist in Niederdeutsch abgefasst und lautet:

SWE DIT BESIT HE SAL DEME GEVE C. OLUF IHACOBII GUTENSI.

In neudeutscher Sprache: *Wer dieses (Haus) besitzt, der soll Zehnten geben dem C(anonicus) Oluf Jacobi, dem Gotländer.*

Oluf oder Olavus Jacobi Gutiensis ist aus anderen Quellen bekannt. Er starb 1445 und war Canonicus in Linköping, aber hatte offenbar Einkommen in Wisby, vermutlich in Eigenschaft als Priester in einer der dortigen Kirchen, innerhalb des Territoriums, auf dem das sogen. Bergman'sche Haus damals gelegen war. Wahrscheinlich war es die S:t Lars-Kirche, möglicherweise S:t Olof's.

Die Veranlassung zum Anbringen der Platte war möglicherweise die, dass der Priester sein Recht den Expansionsgelüsten des Franziskanerklosters gegenüber wahren wollte. Möglicherweise war die Tafel ein Trennungszeichen zwischen dem Kloster und dem Gemeindegebiete und die Absicht zuerst diejenige, die Gemeinde anzugeben, an welche der Zehnte eingezahlt werden sollte, nicht den Priester; durch ein Versehen des Steinhauers kam nicht der ursprüngliche Textabschluss mit dem Heiligennamen der Gemeinde zustande, sondern musste mit dem des Priestes ersetzt werden.



Till Konungen.

Till fullgörande av den mig enligt § 9 i Eders Kungl. Maj:ts nådiga instruktion för riksantikvarien och Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens tjänstemän åliggande skyldigheten att till Eders Kungl. Maj:t inkomma med årsberättelse över de under Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens vård ställda statssamlingarna samt över åtgärder vidtagna för fornlämningars förtecknande och vård, får jag i underdånighet anföra följande.

I

1 och 2. **Statens Historiska Museum och Myntkabinettet** hava under året ökats med 258 förvärv (inv. 15553—15810) varav 148 äro inköp för statsmedel, 1 byte, 3 depositioner, 34 gåvor, 71 fynd vid utgrävningar och 1 såväl inköp som fynd

vid utgrävning. Varje förvärv innehåller merendels flera föremål, utgrävningarna understundom hundratals. Den detaljerade redogörelsen för såväl förra årets som dettas förvärv hava på grund av nu rådande abnorma förhållanden ej hunnit slutföras, men bliva under höstens lopp färdiga.

Det förefaller som de tillfälligtvis i jorden hittade föremålen i allt mindre utsträckning sökte sig väg till Statens Historiska Museum, ett förhållande som sannolikt har sin grund däri, att bygde-intresset allt mer gör sig gällande och strävar att placera de funna föremålen i närmaste bygdemuseum. I och för sig är denna företeelse glädjande från fornminnesvårdande synpunkt sett, emedan i följd av detta vaknande intresse med all sannolikhet tillvaratagandet av tillfälligtvis anträffade föremål sker i större utsträckning än till förene. Det är till fördel likväl endast under förutsättning, att det museum föremålen komma till är så beskaffat, att det kan på rätt sätt vårda dessa. Därmed menar jag, dels att föremålen i möjligaste mån genom lämplig konservering skyddas mot en fortgående förstörelse, där fara för sådan föreligger, dels att tillförlitliga och så fullständiga anteckningar som möjligt göras om, varest och huru föremålen blivit anträffade, och vad man i övrigt vet om dem, dels slutligen att sådana åtgärder vidtagas, att det omedelbart framgår, till vilket föremål gjord anteckning hör. De museer, där dessa åtgärder försummas, skada mer än de gagna, emedan härigenom det kulturhistoriska värdet på de insamlade föremålen till den grad reduceras, att föremålen ej kunna tjäna till upplysning i vidare mån än fordom föremålet i kuriositetskabinetten. Det är, emedan föremålen rätt vårdade äro för nationens historia värderika dokument, som även denna del av fornminnesvården blivit ett statsintresse. Men å andra sidan äro även de intressen bygdemuseerna representera värda all uppmuntran. Det kan ej annat än vara till det helas fördel, att bygdebefolkningen så grundligt som möjligt lär känna sin hemtrakt, dess historia och fornminnen och det egenartade i dess utveckling. Huruvida den väg bygdemuseerna för när-

arande slagit in på är den rätta för nåendet av detta mål)rde vara tvivel underkastat. Jag har velat framhålla dessa ynpunkter i denna min årsberättelse, emedan hithörande frågor iom den närmaste framtiden med nödvändighet skjuta sig am i främsta planet. Med bygdemuseum menar jag här ej åra större landsortsmuseer, vanligen belägna i de större eller ör landskapet viktigare städerna, vilka museer i regel äro skötta på ett förtjänstfullt sätt.

3. **Antikvariskt-topografiska arkivets** båda serier, den na innehållande anteckningar om fornlämningar, fornfynd, yrkor och andra äldre byggnadsverk med inventarier, den ndra motsvarande grupper avbildningar (största delen fotorafier) hava under årets lopp blivit högst betydligt förökade. ırbetet med katalogiseringen har under året fortgått. Det un-er föregående år igångsatta omordnandet av det rika kyrk-ga bildmaterialet har likaledes fortsatts.

4. **Biblioteket** har under året ökats på sätt, som nedantående tabell utvisar:

	Antal verk:	Antal band eller häften:
Genom köp	107	316
„ gåvor	151	445
„ byten	362	861
Tillhopa	620	1622

I tabellen upptagna byten äro erhållna genom av Akademien knutna förbindelser med 777 sällskap och institutioner. Vid jämförelse med föregående års redogörelse visar denna abell, att siffrorna sjunkit, vilket beror på världskriget som över huvud taget verkat hämmande på bokproduktionen och framför allt på sådana sällskaps verksamhet, som syssla med de vetenskaper, vilka ligga inom Akademiens intressesfer. Antalet utom institutionen utlånade volymer utgjorde 439.

Samlingarna hava varit öppna för allmänheten söndagar (kl. 1—3) och helgfria vardagar utom måndagar (under maj—

september kl. 12—3, övriga månader kl. 12—2); utan avgift söndagar, tisdagar och fredagar, eljest mot en avgift av 25 öre person. Besökandes antal under året har stigit till 44,448. Tjänsterummen hava varje söckendag varit tillgängliga kl. 11—3.

II

Under året hava inom riket följande mera betydande undersökningar av fornlämningar och äldre byggnader företagits på uppdrag eller med tillstånd. Där ej annat angives äro kostnaderna för dessa undersökningar bestridda av Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien dels med för dylikt ändamål till dess förfogande ställda statsanslag, dels med Akademiens egna medel.

När genom undersökningarna vunna fynd inkommit till Statens Historiska Museum, angives detta i förteckningen genom tillfogande av de inventarienummer, varunder de därstädes antecknats. I andra fall angivas de museer, som fått tillstånd att behålla fynden, för så vitt avgörande därom träffats.

Från hednatiden.

Blekinge. De sedan flera år pågående undersökningarna av strandboplatser från stenåldern å Siretorps m. fl. byars ägor i Mjellby sn fortsattes (inv. 15732) av fil. dr K. Kjellmark; provgrävningar å nyupptäckta boplatser från samma tid vid Hörby och Sölve i samma socken (inv. 15780) utfördes av herr Per Jonsson.

Bohuslän. En dös vid Brattås i Röra sn, Orust, undersöktes av fil. kand. Arv. Enqvist; dösen innehöll bl. a. en flintdolk och en rödbrun, kritliknande klump, antagligen av något tatueringsmedel (inv. 15747).

Intendenten vid Göteborgs museum G. Sarauw undersökte dels vid Bållestad i Kareby sn en skadad hällkista med gavelhål, vari bl. a. anträffades en liten pärla av guldtråd, dels vid

'tter-Restad i Hålta sn fyra högar (en från slutet av den romerska järnåldern), 2 domarringar, en mindre, rund stensättning och en hyddbotten. (Göteborgs Museums Årstryck 1917).

Dalarna. Med anledning av ett från byn Mörkret i Särna n hösten 1915 inkommet fynd av tre spjutspetsar från vikingaiden (inv. 15774) besöktes fyndplatsen av antikvarien O. Frölin. Spetsarna hade anträffats i ett mindre röse, beläget på luttningen av Fulufjället ett 100-tal m. ovan den nutida trädgränsen. Flera liknande rösen lära finnas i närheten, där även n gammal klövjeväg till Norge leder över fjället. Vidare har manuensen A. Julius undersökt platsen för 2 skelettgravar nom Borlänge by, varifrån fynd inkommit (inv. 15730).

Dalsland. En av en hög omsluten hällkista, innehållande re flintspetsar m. m. (inv. 15738), vid Kärrkilen i Skålleruds n undersöktes av antikvarien T. J. Arne och en skadad hög rid Norra Kylsäter i Färjelanda sn av intendenten G. Sarauw.

Gottland. Fem av sex skeppsformiga stensättningar i Domarelunden vid Siffride i Lärbro sn undersöktes av fil. kand. Harald Hansson. Två av dessa omslöto stenkistor med skeett, i den ena ett manligt över ett kvinnligt, kring vars hals en bronsring från första perioden av järnåldern låg (inv. 15705). Vid Braidfloar i Levide sn undersökte densamme två liknande skeppssättningar antagligen från ungefär samma tid, båda innehållande lerkärl med brända ben, samt en mindre gravhög inv. 15705). En skelettgrav vid Paise i Martebo sn med ett svärd från slutet av den romerska järnåldern (inv. 15725) undersöktes av arkivdepåföreståndaren O. V. Wennersten, likaså 7 nya gravar å gravfältet Trullhalsar i Anga sn med föremål från folkvandringstiden och vikingatiden (sex brand-, resp. en skelettgrav, inv. 15796), av fil. dr B. Nerman och fem fyndrika skelettgravar från vikingatiden (inv. 15752) vid Bredgården i Närs, Slitehamn, av fil. kand. Hanna Rydh. Utgrävningen av en s. k. kämpagrav i Lärbro sn påbörjades av fil. kand. Harald Hansson (inv. 15886).

Halland. Undersökningen av ett röse med lergjutformar

från bronsåldern på Broåsen nära Grimetons station, Grimetons sn, fortsattes av intendenten vid Göteborgs museum G. Sarauw.

Härjedalen. Med anledning av ett från Östansjö i Lillherrdals sn till Östersunds museum inkommet fynd av stenåldersredskap undersöktes fyndplatsen av intendenten E. Festin. Föremålen hade anträffats i en stor klump av rött färgämne (jfr inv. 15635).

Medelpad. Ett röse vid Kvitsle i Njurunda sn, vilket skulle borttagas för Ostkustbanans framdragande, undersöktes med av järnvägen bekostad arbetshjälp av fil. kand. A. Enqvist. Det innehöll en av en mindre hällkista skyddad bronskittel med brända ben och stycken av benpilspetsar (inv. 15746). Från tvänne andra gravar från samma by har Statens Historiska Museum tidigare erhållit 2 liknande kittlar, den ena åtföljd av ett romerskt guldmynt.

Nerike. Å gruskullen Husaberget under Stjernsund, Askersunds sn, undersöktes 8 vikingatidsgravar, bestående av stora brandflak under flat mark och bl. a. innehållande flera vapen (inv. 15777) av fil. kand. Erik Lundberg med av godsägaren Cassel fritt tillhandahållen arbetshjälp. Ytterligare en därvarande grav från samma tid undersöktes av antikvarien T. J. Arne.

Skåne. Flera enmansgravar under flat mark, från stenåldern, ha under året undersökts. Amanuensen Folke Hansen undersökte sålunda, delvis för Lunds Universitets historiska museum, tre dylika i Hoby sn (inv. 15764 och Lunds Universitets historiska museum, *Fornvännen* 1907, sid. 72 ff.) och en i Östra Torps socken (inv. 15743). Ett skelett, utrustat med en flintkniv och två fiskkrokar av ben, undersöktes av fil. dr K. Kjellmark i Kiaby sn, Villands hd, i en åker, där även vanligt boplatsgods anträffades (inv. 15779). Stenåldersboplatser vid Kjesamölla och Ivetofta nr 12, båda i Ivetofta sn, undersöktes av fil. kand. E. av Ekenstam och en dylik vid Böste fiskläge i Västra Torps sn för Lunds Universitets historiska museum av amanuensen F. Hansen.

För att konstatera den å Glädjebackens i Trelleborg krön befintliga kullens karaktär av fornlämning har docenten Otto Rydbeck däri upptagit mindre schakt, varvid anträffades en sekundärgrav med en meterlång ekkista, innehållande brända ben och ett bronssvärd i skinnslida m. m. från bronsålderns 3:dje period (inv. 15767). Två brandgravar under flat mark (inv. 15744) äro undersökta vid Båstad av intendenten G. J:son Karlin samt en skelettgrav (inv. 15771), troligen från äldre järnåldern, vid V. Vång nära Trelleborg och en järnåldersgrav vid Kämpinge i Skytts hd för Lunds Universitetets historiska museum av docenten O. Rydbeck. Antikvariskt-topografiska undersökningar utfördes för Etnologiska föreningen i Lund av amanuensen F. Hansen inom Ljunits hd (*Ymer* 1916, s. 375).

Småland. En hyddbotten (med järnslagg, inv. 15776) utgrävdes vid Långelycke i Linneryds sn av fil. dr K. Kjellmark.

Södermanland. Sju högar och stensättningar från vikingatiden, resp. äldre järnåldern samt ett möjligen ännu äldre röse undersöktes inom gravfältet vid Berga i Trosa sn (inv. 15757), ett jordblandat röse (inv. 15759) från vikingatiden vid Öster-Tjärsta i Björkviks sn samt en hög med stenklot i toppen (inv. 15895) vid Eneby i Halla sn, allt av antikvarien T. J. Arne.

Uppland. En nyupptäckt stenåldersboplats vid Sotmyra i Skuttunge sn undersöktes för Uppsala Universitets museum för nord. fornsaker av amanuensen A. Julius jämte docenten G. Ekholm. Undersökningen å stenåldersboplatserna vid Norrskog under Åloppe, Nysätra sn, och i Mjölkbo hästhage, Österunda sn. fortsattes av amanuensen S. Lindqvist (inv. 15885). Av densamme avslutades utgrävningen av Ottarshögen i Vendels sn, vilken i överensstämmelse med vad man förmodat befanns vara anlagd snarast under förra hälften av 500-talet (inv. 15847, jfr *Fornvännen* 1917, sid. 127 ff.). En gravhög (inv. 15657) från yngre järnåldern vid Hovgårdsberg i samma sn undersöktes av antikvarien B. Schnittger, 6 brandgravar (inv. 15658) från vikingatiden vid Hakunge i Ösby-Garns sn med av general Hugo Hult bekostad arbetshjälp av densamme, 22 högar

och stensättningar (inv. 15636) från yngre järnåldern vid Märsta järnvägsstation i Husby-Erlinghundra sn, vilka skulle borttagas för anläggandet av en kexfabrik, med av fabriken bekostad arbetshjälp av amanuensen A. Julius, en gravhög (inv. 15755) vid Flosta i Altuna sn av densamme, 5 gravar (inv. 15722) från olika delar av järnåldern vid Harg i Odensala sn av amanuensen S. Lindqvist, en gravhög (inv. 15748) från yngre järnåldern vid Hov i Estuna sn (inv. 15748) och 5 gravar (inv. 15750) inom Turebergs villasamhälle i Sollentuna sn av konservator E. Sörling. På Adelsön i Mälaren undersöktes för medel, som genom Svenska Dagbladet överlämnats till Akademien, 25 högar och stensättningar (inv. 15726) från yngre järnåldern inom ett stort gravfält vid Hovgården, Närkällan därstädes (inv. 15778), 6 gravar (inv. 15729) från nyssnämnda tid vid St. Dalby, fornborgen å Skansberget vid Stenby (inv. 15727) och 8 gravar därinvid (inv. 15728), allt av fil. kand. Hanna Rydh (*Fornvännen* 1917, sid. 90 ff.). Dessutom hava en stor del av öns fornlämningar kartlagts dels summariskt dels i detalj, Utgrävningar inom Lundbo borg i Edsbro sn utfördes av docenten G. Ekholm och fil. kand. G. Gihl (fynden i Uppsala Universitets museum för nordiska fornsaker) samt topografiska studier angående flera andra uppländska fornborgar av den senare.

Värmland. Nio högar vid Runnevål i St. Kils sn. med föremål från slutet av den romerska järnåldern (inv. 15760) undersöktes av antikvarien T. J. Arne (*Fornvännen* 1917, sid. 18 ff.).

Västergötland. En stor hällkista med gavelhål, "Helles grav", vid Hellekis å Kinnekulle, innehållande flera dolkar och pilspetsar m. m. (inv. 15660) undersöktes av antikvarien B. Schnittger, en mindre hällkista, med en flintdolk, undersöktes vid Fagerlid i Alingsås sn av antikvarien T. J. Arne, varefter de densamma bildande hällarna överfördes till Statens Historiska Museum (inv. 15735 och 15770). Antikvariskt-topografiska undersökningar bedrevos med anslag från Göteborgs och Bo-

husläns fornminnesförening av folkskolläraren Joh. Alin inom V. Frölanda och Lundby socknar och västgötadelen av Göteborgs stads område samt med anslag från Styrelsen för Göteborgs stads minnesutställning 1621—1921, under intendenten G. Sarauws ledning inom Götaälvsområdet.

Ångermanland. Vissa av hällristningarna i Nämnforsen undersöktes och avbildades av amanuensen G. Hallström.

Öland. Tvenne hällkistor från den romerska järnåldern undersöktes av antikvarien T. J. Arne vid Gettlingeborg i S. Möckleby sn (inv. 15756). Den ena av dessa var en med vapen rikt utrustad mansgrav.

Östergötland. Undersökningen av stenåldersboplatsen vid Alvastra, vartill Riksdagen för året beviljat ett anslag av 2,000 kr., fortsattes (inv. 15884) av antikvarien O. Frödin. Fem brandgropar och en skelettgrav från äldre järnåldern vid Lilla Berga i Klockrike sn (inv. 15749) och 13 brandgropar vid Sjögestads by i Sjögestads sn (inv. 15769) undersöktes av konservator E. Sörling.

Från medeltiden och nyare tiden.

Gotland. I Visby utfördes grävningar inom S:a Karins ruin av f. d. antikvarien E. Eckhoff och undersöktes grundmurar vid S:t Hans och S:t Pers ruiner av byggmästaren N. Pettersson. Under pågående restaurering av Eke kyrka företogs för Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens räkning en undersökning av kyrkans trägolv, och då därvid konstaterades, att detta innehöll talrika plankor från en förutvarande stavkyrka, upptogos dessa och förvärvades för Statens Historiska Museum (inv. 15844) genom ett av Eders Kungl. Maj:t därtill anvisat särskilt anslag.

Skåne. Av Kulturhistoriska Museet i Lund utfördes åren 1915 och 1916 följande undersökningar inom staden Lund. Grunden till en liten romansk stenkyrka, S:t Mårten, anträffades å tomten V. Mårtensgatan 192—4 och blottades, varvid även, utom flera gravar, en skatt av mer än 64 silvermynt,

huvudsakligen för Olof Hunger, delar av ett gropemaljerat relikskrin m. m. anträffades. Likaså undersöktes grunden till ett stenhus från början av 1500-talet å tomten Skomakaregatan 82 A—B och mindre anläggningar inom kvarteret mellan St. Kyrkogatan 283 A och St. Gråbrödersgatan 295.

Stockholm. Som Vitterhets Akademiens kontrollant vid den sedan 1914 pågående, med statsmedel bekostade restaureringen av Riddarholmskyrkan tjänstgjorde fil. lic. Martin Olsson. För medel, som av Eders Kungl. Maj:t därtill anvisades, undersöktes särskilt en under högaltaret vid kyrkans byggande anlagd kammare ävensom de av Johan III uppförda monumenten över Magnus Ladulås och Karl Knutsson, under vilkas fundament medeltida gravar upptäcktes, vilka med största sannolikhet omslöto resterna av nämnda konungar m. fl. personer. Vidare vidtogos för på enskild väg erhållna medel konserveringsåtgärder å talrika i kyrkans adliga gravkor befintliga kistor. Å tomten Näckströmsgatan 3 blottades och uppmättes av arkitekten Arre Essén en del av sidan till ett fartyg, varav en större del år 1915 utgrävdes å tomten Näckströmsgatan 1 av fil. dr N. Lithberg på bekostnad av Lifförsäkringsaktiebolaget Thule. Fartyget förskriver sig från slutet av medeltiden (*S:t Eriks Årsbok* 1917).

Uppland. Grävningar inom och omkring de huvudsakligen av sten bestående nedre delarna av en medeltida tegelbyggnad vid Hovgården å Adelsön, Magnus Ladulås' bekanta kungsgård, utfördes för medel, som av Svenska Dagbladet ställts till Akademiens förfogande. Under överinseende huvudsakligen av t. f. riksantikvarien Janse verkställdes grävningarna av fil. kand. B. Thordeman (inv. 15825, *Fornvännen* 1917, sid. 102 ff.), efter en av antikvarien O. Janse och fil. dr N. Lithberg utförd provundersökning (inv. 15824).

Västergötland. Undersökningen av platsen för Nya Lödöse fortsattes av fil. dr S. Strömbom, undersökningen av platsen för Gamla Lödöse begyntes av docenten Carl R. av Ugglas. Av Styrelsen för Göteborgs stads minnesutställning, 1621 -

—1921, bekostades helt den förstnämnda undersökningen liksom de direkta grävningskostnaderna för den senare, vartill Akademien enligt träffad överenskommelse bestred kostnaderna för vetenskaplig ledning. Vid Årnäs i Forshems sn begynte antikvarien B. Schnittger på bekostnad av fil. dr Gustav Ekman en undersökning av Torgils Knutssons forna borg, Aranäs. Resterna av dess av finhuggen sandsten utförda kärna blottades jämte delar av ringmuren, varvid fynd från början av 1300-talet (inv. 15659) insamlades.

Östergötland. Med anledning av upptäckten av människoben i ett stenröse mellan Alvastra klosterruin och Vätterstranden undersöktes detta av antikvarien O. Frödin och befanns, i överensstämmelse med traditionen att konung Sverker d. ä:s mördare här blivit avlivad, vara en gammal avrättningsplats. I närheten företog densamme provundersökning i en ruinkulle efter en medeltida stenbyggnad, till vars fortsatta utgrävning disponenten Arvid Hernmarck lämnat Akademien 1,000 kr. som grundplåt. (*Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening* år 1917). En skelettgrav från nyare tid å "Galgbacken" under Karlsborg i Allhelgona sn nära Skänninge (inv. 15694), där tidigare en annan skelettgraf anträffats, undersöktes av antikvarien B. Schnittger. Som Vitterhets Akademiens kontrollant vid den av staten och församlingen bekostade restaureringen av Vreta klosters kyrka har tjänstgjort arkitekten E. Fant.

III

En hällkista vid Gummenäs i Torrskogs sn på Dal, vilken tidigare använts som potatiskällare, rensades och förseddes med stängsel. Ett område med en fyrsidig stensättning vid lägenheten Granhagen i Grums sn, Värmland, vilken av lägenhetsinnehavaren herr Ludvig Asp år 1911 skänktes till Vitterhets Akademien, inhägnades på Akademiens bekostnad (*Fornvännen* 1917, sid. 17 ff.). På initiativ av intendenten Hugo

Hedberg blev bautastenen vid Lövsätter i Hofsta sn, Nerike, vilken visade en stor spricka, förstärkt med järnband på kommunens bekostnad enligt dess frivilliga åtagande även som den s. k. Glottrastenen i Svennevads sn, Nerike, vilken hotade att störta omkull, bragt i upprätt läge på bekostnad av byggmästaren K. I. Gustafsson, Haddebo. I Uppland blevo flera kullfallna runstenar åter uppresta. Konserveringsarbeten utfördes å Bohus' ruin samt å Visby ringmur.

Inspektionen av ett flertal fasta fornlämningar och undersökningar å platser för märkligare fynd hava företagits.

Med anledning av förslag till restaurering av kyrkor eller Staten tillhöriga äldre byggnadsverk, varöver Vitterhets Akademien haft att yttra sig, hava på uppdrag talrika besiktningar av ifrågavarande minnesmärken blivit verkställda. Utom de ovan särskilt omnämnda arbetena i Riddarholmskyrkan och i Vreta klosters kyrka hava under året pågående kyrkorestaureringar likaledes, där så befunnits av nöden, kontrollerats av riksantikvarien eller genom av riksantikvarien för de särskilda fallen förordnade personer.

Vid denna mångskiftande fornminnesvård hava, vid sidan av Vitterhets Akademiens tjänstemän och av Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande eller av riksantikvarien för särskilda fall anmodad kronobetjäning, företrädesvis följande personer vid upprepade tillfällen medverkat.

Professor O. Almgren, Uppsala, redaktör W. Andersson, Karlskrona, dr G. Blomgren, Borås, fil. lic. Gerda Boëthius, Stockholm, professor S. Curman, Stockholm, fil. kand. A. Enqvist, Uppsala, intententen E. Festin, Östersund, ingenjör A. Friberg, Jönköping, amanuensen F. Hansen, Lund, direktör H. Hansson, Gamleby, intendenten H. Hedberg, Örebro, major E. Hellgren, Visby, herr P. Jonsson, Broby, amanuensen A. Julius, Uppsala, folkskoleinspektören K. Kjellmark, Malmö, intendenten T. Mårtensson, Hälsingborg, regementspastor E. Modin, Multrå, fil. dr B. Nerman, Stockholm, fil. lic. M. Olsson, Stockholm, fil. lic. O. Palme, Sigtuna, byggmästaren N. Pet-

tersson, Visby, intendenten A. L. Romdahl, Göteborg, docenten O. Rydbeck, Lund, intendenten G. Sarauw, Göteborg, amanuensen O. Sundin, Lund, rektor S. Welin, Herrljunga och arkivdepåföreståndaren O. W. Wennersten, Visby.

Sedan Statens Historiska Museum år 1866 inflyttade i Nationalmuseibyggnaden, har museet ej fått nya lokaler åt sig upplåtna, så när som på ett par utrymmen i det gamla riksbankshuset, där en del i lårar nedpackade föremål förvaras. Allt sedan 1866 har den principen varit rådande att så mycket som möjligt av inkomna föremål skulle utställas för att därigenom komma forskningen till godo. Emellertid tillföres museet årligen tusentals föremål, och då studiesalar, där en del föremål kunde hållas tillgängliga för forskare, ej finnas, återstår ingen annan utväg än att antingen bringa föremålen ut i utställningssalarna eller också packa ned dem. Det förra tillvägagångssättet har den olägenheten med sig att för den stora allmänheten ter sig museet som ett stort magasin, emedan utrymmet på intet vis tillåter den accentuering, som är oundgängligt nödvändig för att göra utställningen förståbar för allmänheten. Det senare tillvägagångssättet medför materialets otillgänglighet för forskaren och hämmar därigenom i hög grad möjligheten för ökat vetande om våra förfäder. Enda rationella lösningen är en nybyggnad för Statens Historiska Museum. I nådiga propositionen av den 14 januari 1914 till samma års riksdag upptogs även ett belopp av 200,000 kronor för att under 1915 kunna påbörja arbetena, sedan utredningen angående byggnadsfrågan hunnit slutföras. Emellertid äro ju förhållandena för närvarande ej sådana, att något yrkande på förslag om nybyggnad torde kunna framställas med förhoppning om framgång, men museet är vad utrymme beträffar i rent nödläge och alltså i synnerligen stort behov av att åtgärder vidtagas för att i någon mån avhjälpa svårigheterna, intill dess museet hinner få rymligare lokaler.

Stockholm i juni 1917.

Underdånigst

BERNHARD SALIN.





STATENS HISTORISKA MUSEUM OCH K. MYNTKABINETTET.

Tillväxten under år 1916.

Formtegel, 7, av 5 olika typer. Överlämnade av Tierps församling. Tillvaratagna år 1915 vid restaureringen av ***Tierps ka.*** ***Up***
15553.

Skjutnyckel till bultlås, av brons med liten järnring i handtaget. F. jämte en *spjutspets* av järn och en *armring* av brons (avb. i Meddel. af Gestriklands Fornminnesförening för 1916—17, sid. 12, fig. 17) vid bortgrävningen av en hög inom ett gravfält vid ***Sjökalla by, Hamrånge sn.*** 15554. ***Ge***

Mynt och *medaljer,* präglade år 1915 å Kungl. Myntet. Leverans från K. Mynt- och Justeringsverket. 15555.

Medaljer, 7, av bronsliknande legering, präglade år 1915 i Tyskland över härförare. Gåva av herr C. W. Burmester. 15556.

Såg av flinta. ***Djupkvior, Hejde sn.*** ***Go***

Hålkyxa av brons med bred egg, rund mynning. ***Hejde sn.*** 15557. ***Go***

Gravfynd från ***Björkviks sn:*** ***Sö***

Nr 1 (hög av 6 m:s diam. å en hög backe 400 m. väster om ***Hacksta*** boställe) *bronsten* med rombiskt tvärsnitt (del av armring?); *ändbeslag* av bronsbleck till knivskaft, med ring av

---

Överstycket: I mitten glaserat kakel från Helgeandsholmsfyndet; vid sidorna detaljer från ett guldarmband, som tillhört Johan den III:s dotter Anna.

järn; *broddar,* åtm. 3, *spikar,* 2, *ring,* sluten, *band,* hopböjt till fyrsidig ram, *ögla* m. fl. fragment av järn; *glättningssten* av glas; *pärlor,* 26, av glas, delvis med guldfolium, eller bergkristall; *brynsten; benkam* med bronsnitar, söndrig; *lerkärl,* söndriga, ett större, ett mindre; *brända ben* av människa och hund.

Nr 2 (naket röse av 16 m:s diam. på berg i Hophagen, ***Hagbyberga)*** *lerkärl,* ett större med vågformig ornering av instuckna prickar, ett mindre, båda söndriga; *glasklumpar,* försmälta, förmodligen av pärlor.

Nr 3 (jordblandat röse, 4 m. långt, kring jordfast sten i ***Mariebergs*** Rihage) *knacksten,* halv, avplattad på 2 motsatta sidor, skörbränd; *hartsklumpar,* 2, den större 5 cm. i diam.; *krukskärvor* av ett kärl med välbränt, tunnt gods; *brända ben.*

Undersökningen utfördes år 1910 av frih. E. M. Hermelin. 15558.

Stenyxa med slagmärken, från bredsidan sedd triangulär, i övrigt formad ungefär som en Lihult-yxa. F. i Skräbbelyckan, ***Skräbbemölla, Gualövs sn, Villands hd.***

Knuta e. d. av Kristianstad-flinta. ***Kesemölla, Ivetofta sn, Villands hd.***

Trindyxa, tväreggad, ***Nosaby by*** och ***sn, Villands hd.***

Krukbitar från stenåldern. F. nedanför Nosemöllabacken i Nosabybäcken eller i därur uppkastad jord vid ***Balsby, Nosaby sn, Villands hd.***

Flintstycken, 8, tillslagna, däribland ett fragment av tunnackig yxa; *stycken* av bränd lera; allt f. i åker nära Ivösjön vid ***Klagstorp, Näsums sn, Villands hd.***

Borr (?) av flinta. ***Lomma sn, Torna*** eller ***Bara hd.*** 15559.

Svärd av järn, med hjalt av brons och benskenor å ömse sidor den breda fästetungan. Svärdets längd 79 cm. F. i trakten av ***Rom, Italien.*** 15560.

Fingerring av guld som Sv. M. II, fig. 354, ehuru med avvikande ornering. F. vid betupptagning i åker. ***Jaxarve, Rone sn.*** 15561.

Kyrkklocka, fig. 8, (jfr Sv. M. III, fig. 595 a) med minuskelinskriften ANNO DOMINI MILLESIMO QVADRI(NGENTE)

SIMO SEXAGESIMO TERCIO, och mitt på sidan ett klockgjutaremärke. ***Essunga ka, Barne hd.*** 15562. ***Vg***

'kål av brons, liten, halvsferisk, med låg fot, svarvad. Har använts som supglas i ***Segerstads sn, Gudhems hd.*** 15563. ***Vg***

pännen, 2, av brons, med av cylinderformigt hopböjda, fasta bleck omslutna spiralrullar (jfr i övrigt Novæsium (Bonn 1904), taf. XXIV, f. 27 o. 61). Gåva av H. K. H. Kronprins Gustav Adolf. F. vid ***Kreuznach, Tyskland.*** 15564. —

Kärnyxa av flinta med spetsig nacke och rak egg. Gåva av H. K. H. Kronprinsen. F. å stenåldersboplats vid ***Sofiero, Helsingborgs sn, Luggude hd.*** 15565. ***Sk***

tenyxa, liten tjocknackig, tväreggad; *skafthålsyxa* av sten, biplan, eggdel. ***Svaneberg, Bresäters sn, Kinne hd.*** ***Vg***

Dolkblad av flinta med smal skafttunga, ungefär som Montelius, Minnen, fig. 484; *skafthålsyxor,* 2, av sten, mindre fragment. ***Djupedal, Hangelösa sn, Kinnefjärdings hd.*** ***Vg***

Skafthålsyxa av sten, biplan. ***Jönsegården, Hangelösa sn och by, Kinnefjärdings hd.*** ***Vg***

Dolkblad av flinta, litet med nästan rombisk kontur. ***Horns by och sn, Vadsbo hd.*** ***Vg***

Såg av flinta. ***Kälvene by och sn, Vartofta hd.*** ***Vg***

Människobild, fig. 2, avbruten vid midjan, nedre delen saknas. Bilden är gjuten av tunn brons (huvudet bakifrån konkavt) och synes hava burits i en ring e. d., som träts genom två i pannan anbragta hål, vid sidan varav märken ses efter 2 äldre, uppslitna hål. ***Kälvene by och sn, Vartofta hd.*** ***Vg***

Gaffel till mindre våg, av mässing med instämplade punkterade kretsar. F. vid grundgrävning i ***Skara.*** ***Vg***

Flintspån, långt. ***Slöta by och sn, Vartofta hd.*** ***Vg***

Stenyxa med i huvudsak trint tvärsnitt, men med uti nacken fortsatt tväreggplan. ***Ranåker, Åsaka sn, Skånings hd.*** ***Vg***

Spänne av järn som Mbl. 1898—99, s. 135, fig. 114. ***Bankälla, Värings sn, Vadsbo hd.*** 15566. ***Vg***

Halsringar, 2, av brons, gjutna som Mn 1460, med imiterad 7 gånger omkastad vridning. Ringarnas största yttre diam. 17,8,

resp. 18,9 cm. F. år 1915 vid harvning i Igelkärren (torvdymark) invid Oxtorpssjöns södra strand. (Jfr Medd. fr. Österg. Fmf. 1916, s. 1, fig. 2). ***St. Vennerstorp, Drothems sn.*** 15567. Ö

Bräde, fragment, troligen ur dörr till skåpet kring helgonbilden inv.-nr 15662 (jfr Fv. 1913, s. 313, fig. 106). Av bredsidorna är den ena försedd med inskurna rutor, båda äga spår av kredering. Gåva av Hjortsberga församling. ***Hjortsberga ka.*** 15568. B

Solidus av guld, bysantinsk, för Leo I (Sabatier pl. VI, fig. 21, 22). F. vid plöjning i Norderängsåkern, ***Tynne, Björke sn.*** 15569. G

Ringspänne av brons med ringen bildad av trind ten med uppåt och tillbaka böjda, ormhuvudliknande ändar. ***Sälle, Fröjels sn.*** 15570. G

Flintdolk med brett tvåsidigt, vid ändan något utsvängt fäste. ***Bräntings, Rute sn.*** 15571. G

Skafthålsyxa av sten. ***Tommungs, Gothems sn.*** 15572. G

Stenyxor, 4 delvis söndriga med långovalt snitt, 1 tunn med spetsovalt snitt; *ämnen till stenyxor,* 12, grovt slagna. Allt f. på olika ställen i en åker. ***Norrbys, Halls sn.*** 15573. G

Antemensale, fig. 6, samt fyra *dörrar* till ett helgonskåp som Fv. 1913, s. 313, f. 106, allt av ek och, frånsett dörrarnas utsidor, med rätt väl bevarad ursprunglig målning, vari rosa och grönt dominera. 2 *lister* och 3 *brädstycken*, troligen härrörande från samma skåp som dörrarna. Gåva av Bergs församling. — Dessa föremål hava förut förvarats å vinden över sakristian, varifrån de endast med största svårighet kunde nedtagas. ***Bergs ka, Norrvidinge hd.*** 15574. Sm

Matta eller täcke med flera lager av tyg, dels ylle, dels linne, och foder, stoppad med vadd. *Bomullstyg,* ett stycke. Gåva av Björsäters församling. ***Björsäters ka.*** 15575. Ög

Brons- eller *kopparyxor*, fyra, därav en flat, med utstående tappar på smalsidorna strax ovan mitten samt tre med spetsovala skafthål. Gåva av Kungl. Vitterhets Akademien. Yxorna skola vara funna i en grotta vid ***Ordu, vilajetet Trapezunt, Mindre Asien.*** 15576. —

Hängbryne som Fv. 1912, s. 23, fig. 6, av gulbandad, rödbrun

skiffer. Gåva av herr P. Edholm. Torpet **"Finnkåtan", Bålsjö, Bjärtrå sn.** 15577. *Ån*

Spjutspets av rödbrun skiffer med kluven bas, lik Mn 526. F. vid nyodling. Gåva av torparen Jonas Bylin. **Ovansjö, Ärnäs sn.** 15578. *Ån*

Bronsyxa med spetsovalt skafthål. **Grekland.** —

Bronsspänne från trakten omkring **Salonike, Grekland.** —

Bronsyxor, flata, 2, den ena bred med utstående snibbar strax ovan mitten, vid gränsen mellan skaftdel och blad. **Främre Asien.** —

Tränsar, 2, till betsel av olika former. **Mindre Asien.** 15579. —

Hålkyxa av järn. F. vid arbete i mossjord i ett där befintligt slamlager av gyttja och lera å en arrendegård "Björkås" (=Lindås?). **Främmestads gods och sn, Viste hd.** *Vg*

Järnyxa med skafthål. **Femsjö sn, Västbo hd.** *Sm*

Gåvor av v. häradshövding Oscar Ehnbom. 15580.

Eldsten av kvartsit som Sv. F. 269, ehuru med obetydligt konkav kant. Gåva av hemmansägaren Bengt Johansson. **Gundrastorp, Vittsjö sn, V. Göinge hd.** 15581. *Sk*

Kopparmynt, 7, huvudsakligen svenska, från nyare tid. Gåva av källarmästare W. Åström.

Kopparmynt, 10 svenska, från nyare tid, f. vid olika tillfällen i Utås, Grundsunda sn. *Stockholmsörtug* för Erik XIII, f. i Könsa by, samma sn. Gåva av herr Z. Grundström.

Bryne av asbestliknande sten. Okänd fyndort. Gåva av herr Olof Grundström. 15582.

Spännbucklor, 1 par, ovala, lika SFT 8, s. 157, fig. 42, med å bottenfälten väl bevarad förgyllning, söndriga. Gåva av överkammarherre Gustaf Celsing. Enligt osäker uppgift funna vid **Sparreholm, Hyltinge sn.** 15583. *Sö*

Skafthålsyxa av sten, simpel. **Påtåker, Hölö sn.** 15584. *Sö*

Medaljer, 2 i guld, 1 i silver, präglade år 1801 över den engelska parlamentsledamoten Charles Grey, graverade av K. Lunderberg. Deponerade av Stockholms Grosshandelssocietet. 15585.

Skafthålsyxa av sten, simpel. **Flitbro, Kusta, Irsta sn.** 15586. *Vm*

Redskap, över 50 av flinta och skiffer, 13 av ben. **Grönland.**

Samling fornfynd från skilda delar av **Sverige.** 15587.

Flintdolk med brett tvåsidigt, vid basen utsvängt fäste, 22 cm. lång. ***Bredaryds sn.***

Skafthålsyxa av porfyrit, rombisk, ungefär lik Mn 328, ehuru med kortare nackdel. ***Mörlunda sn.***

Flintyxa, bred, bildad av eggdelen av stor tunnackig form genom vårdslös omslagning, som ger bladet grovt spetsovalt snitt; *Skafthålsyxa* av sten, dubbeleggad ungefär som Mn 376. ***Breviks sn, Kåkinds hd.*** 15588.

Silvermynt, arabiska, två. F. vid plöjning i samma åker åren 1914 och 1915. ***Enges, Barlingbo sn.*** 15589.

Skafthålsyxa av sten. F. vid nyodling å dyig mark nära Dagsmosse, NV om Isberga. ***Isberga, Heda sn.***

Stenklot (knackstenar?), 2, enligt uppgift funna jämte en del föremål av flinta invid en av stora stenar bildad stensättning. ***Ranviks plantskola vid Båstad, Bjäre hd.*** 15590.

Skafthålsyxa av sten, biplan, oborrad. ***Skår, Slädene (Levene) sn, Kållands hd.***

Flintdolk, liten smal, med vårdslöst slaget fäste av i huvudsak rombiskt snitt. ***Syttorp („Skyttorp“), Larvs sn, Laske hd.***

Flintsåg; skafthålsyxa, biplan; *trindyxa* med spetsig nacke. ***„Tornbergsgården“, Kvänums sn, Skånings hd.***

Dolkblad, lancettlikt, av flinta. ***Ö. Gerums by och sn, Vartofta hd.***

Skafthålsyxa, dubbeleggad, fragment från eggändan, tillhörande en form lik Mn 271, av köttröd porfyrit. ***Svarttorp, Mularps sn, Vartofta hd.***

Stenyxa, tjocknackig, bredeggad. ***Nolgården, Slöta (by och) sn, Vartofta hd.***

Skafthålsyxa av rödbrun sten, dubbeleggad som Mn 269 eller 271, eggen saknas. ***Bäck, Valstads sn, Vartofta hd.***

Stenyxa, avtrubbat tunnackig, smal. ***Grevegården, Otterstorp, Valstads sn, Vartofta hd.*** 15591.

Fornsaker av sten och flinta m. m., utan fynduppgifter. Härrörande från samma samling som inv.-nr 15587. Deposition av Kungl. Vitterhets Akademien. 15592.

Stenyxa, avrundat tjocknackig. ***Götene sn, Kinne hd.***

Stenyxa, tjocknackig, stor och tjock; *flintyxa,* liten tjocknackig med hålegg. ***Luttra by och sn, Vartofta hd.*** *Vg*

Stenyxor, tjocknackiga, 2, den ena liten, med svagt hålad, skadad tväregg; *skifferhänge* som Mn 636, Y-borrat, nästan regelbundet 8-kantigt. ***Rogestorp, Luttra sn, Vartofta hd.*** *Vg*

Flintyxa, mindre, tjocknackig med tväregg. ***Ö. Gerums by och sn, Vartofta hd.*** 15593. *Vg*

Fragment av den ena av de bekanta under 1700-talet avritade, senare förlorade bildhällarna ur hällkistan i "Bredarör" (SFT 10, s. 198, fig. 5). Tre större stycken anträffade av fabrikör A. N. Holm, flera andra senare av amanuensen G. Hallström. ***Kivik, Mellby sn, Albo hd.*** 15594. *Sk*

Avgjutning, galvanoplastisk, av en *situla* från ***Kuffarn, Österrike.*** 15595.

Hacka av skiffrig bergart, tunn, liknande Ailio, Steinzeitl. Wohnplatzfunde I, s. 30 och 32, fig. 26 och 27. F. i Kymmene älv vid Voika djupt nere i gyttjelagret i älvens under dammbyggnad torrlagda mitt. Gåva av disponent Norrman, ***Voika, Finland.*** 15596. —

Gravfynd ur en 4,5 m. lång, 2 m. bred, rektangulär hällkista, vars med talrika skålformiga gropar försedda takhäll förut avlyftats, varvid även bottnen torde blivit genomgrävd. *Pilspetsar* av flinta, 2, bladformiga likt Mn 440; *flintstycken,* 2 mindre; *benflisor,* 6, brända. Hällkistan ligger omkr. 50 m. Ö om gården ***S. Steneryr, Råggärds sn.*** *Dd*

Gravfynd ur en 4 m. lång, invändigt 1,5 m. bred hällkista, rektangulär, med den åt VSV vättande gaveln bildad av två hällar med urtagningar, som tillsammans bilda ett ovalt hål (som ATS 13: 1, s. 189, fig. 185); hällkistan saknade lock och var tidigare plundrad; i den utkastade jorden anträffades: *skivskrapa* med halvcirkelformig egg samt 2 *skärvor,* retuscherade, av flinta. *Flintskärva,* enligt uppgift tidigare f. därsammastädes. ***Stentorp, Yttre Skällsäter, Järbo sn.*** *Dd*

Gravfynd från en 8 m. vid gravhög, belägen 30 m. NV om Vattentornet i Mellerud å grusbacken Österråda kulle: *brynsten,*

3 bitar; *spikar* och *järnfragment*; brända *ben* och *kol*. ***Mellerud, Holms sn.*** D

Undersökningarna utförda år 1915 av amanuensen Arvid Julius. 15597.

Ringspänne av brons, bygeln bildad av trind ten, å vars översida små grupper tvärskåror med jämna mellanrum, ändarna uthamrade och uppåt inrullade; nålen saknas. F. vid odlingsarbete i skogen på ***Lilla Lees*** nordvästra strandsluttning, ***Eds sn.*** D

Stenyxa, tjocknackig. ***Stora Skalltorp, Eds sn.*** D

Hängbryne ung. som Sv. F. 489. ***Horntveten, Färjelanda sn.*** D

Skafthålsyxa av sten, liten, biplan. ***Hult, Järbo sn.*** D

Förarbete till skedformig skrapa (?), stort, av flinta. ***Torp, Järbo sn.*** D

Skafthålsyxa av sten, stor. ***Åsen, Järbo sn.*** 15598. D

Lerkärl, liknande ÄEG 303, men med en rad med pryl instuckna gropar å randen. F., enl. uppgift ej innehållande ben, inom det förut undersökta området för fynden inv.-nr 15411. ***Kungshögabacken, Högby sn.*** 15599. Ö

Gravfynd från 4 gravar, folkv.-tid, undersökta av direktör Hans Hansson år 1915 vid södra kanten av ett grustag, ***Högbro, Broa, Halla sn.*** 15600. G

Gravfynd från 2 gravar, den ena med bl. a. 4 *bildstenar* och ett trepanerat *kranium*, undersökta av dir. Hans Hansson år 1915 N. om föregående nära den punkt, där Viklauvägen korsar järnvägen. ***Högbro, Broa, Halla sn.*** 15601. G

Minnespenning av bly, närmast lik Nyköpings öre och präglad år 1628 för Gustaf II Adolf. 15602.

Armring av tämligen tjock guldplåt, rännformig med inböjda kanter. Vardera ändan kluven likt en blomholk i 2 inrullade blad. Vikt 38 gr. Avbildad i Fv. 1916, s. 18. F. invid en större sten 4,5 m. från det ställe, där några dagar tidigare anträffades 2 ovanpå varandra lagda bronssvärd (nu i Karlskrona Museum). ***Hålan, Sturkö ö och sn.*** 15603. B

Skafthålsyxor av sten, 2, biplana, den ena omborrad. ***Siversbo, Lane-Ryrs sn.*** B

Flintblad, litet, med kort, triangulär skafttunga. ***Sörbo, Lane-Ryrs sn.*** ***Bo***

Flintskiva med lång rak, retuscherad egg. ***Sörbo. Lane-Ryrs sn.*** ***Bo***

Skafthålsyxa av sten, eggdel. ***Kasebuane, Lane-Ryrs sn.*** ***Bo***

Skafthålsyxa av sten, banedel. ***Ekeskär, Lane-Ryrs sn.*** 15604. ***Bo***

Medaljer i bronsliknande legering, 3, präglade år 1915 över tyska härförare. Gåva av C. W. Burmester. 15605.

Pilspets av järn som Sv. F. 501. Gåva av Alfred Hedström, Ringvide. Troligen f. i ***Lärbro sn.*** 15606. ***Go***

Bronsspänne, djurhuvudformigt. Gåva av dir. Hans Hansson Gamleby. ***Broa, Halla sn.*** 15607. ***Go***

Bronsspänne, djurhuvudformigt, f. under bethackning å nyuppodlad mark. ***Kattlunds, Grötlingbo sn.*** ***Go***

Knäppedel av brons, motsvarande högra delen av knäppet Mbl. 1890, s. 128, f. 45. Troligen f. i ***Grötlingbo sn.*** ***Go***

Jämte föreg. gåva av Konrad Johansson, Roes i Grötlingbo sn. 15608.

Gravfynd från gravfältet vid Barshaldershed (jfr bl. a. inv.-nr 10939 b), ***Grötlingbo sn:*** ***Go***

Huggkniv, eneggad, med 41 cm. lång klinga; *kniv,* mindre, rak; *spjutspets* med tunnt, lancettlikt blad och *yxa* som Sv. F. 481; liten, eggdel, alla av järn; *krukskärvor* av tunnt, ljust gods från romersk järnålder, delvis ornerade; allt f. vid olika tillfällen i nordligaste delen av gravfältet. *Remsöljeram* av brons, f. omedelbart N. om samma gravfält i därifrån taget grus. Del av *ryggknappen* till bronsspänne, lik (den ej avbildade) knappen till Mbl. 1903-05, s. 83, f. 116, kanten ornerad med flätmönster; *hängprydnader,* 2, tillhörande samma grupp som Mbl. 1903-05 s. 106, f. 152, och bestående av en rund plankonvex del, oornerad, i vars kant ett högt genomborrat utskott, bly eller sten?; *prydnadsdel av brons,* bestående av en rund skiva, å ena sidan försedd med upphöjda koncentriska kretsar (prydnaden har bestått av flera dylika i samma stycke gjutna skivor med öppna mellanrum); *rembeslag,* pincettformigt, skadat, av brons; *spelbricka,* av ben, fragm., förhöjt halvsfärisk, ornerad med små

cirklar med mittpunkt; *pärlor av glasfluss*, 1 tunnformig, 1 försmält; *stenyxa*, banedel, smal fyrsidig, i nacken egglikt avtunnad; allt f. i Röråker omedelbart N om samma gravfält. Gåva av hemmansägaren Olof V. Olsson, Roes. 15609.

Stenyxa, liten, tjocknackig med djup hålegg och nästan plankonvext snitt, f. på Lagernäsudden i Orsasjön, ***Vattnäs, Mora sn.*** 15610.

Skafthålsyxa av sten, liten, av enkel form. F. i grustag. ***Almundsryds sn.*** 15611.

Skafthålsyxa av sten, biplan, med spår av felriktad rörborrning vid skafthålets ena mynning. ***By sn.*** 15612.

Flintyxa, tjocknackig, f. vid plöjning. ***Tengene sn, Viste hd.***

Skafthålsyxor av sten, 3, biplana, fragm., f. "vid grävning". ***Karlanna, Särestads sn, Åse hd.***

Stenyxa med avrundat snitt, men med en ensidig avplattning från eggen uppåt, erinrande om Lihulttypen. ***Särestads sn, Åse hd.***

Skafthålsyxa av sten, biplan, eggfragment. ***Täng sn, Åse hd.*** 15613.

Flintyxa, tjocknackig med bred hålegg, allsidigt slipad, men ärrig. ***Klockargården, Borgunda sn, Gudhems hd.***

Smalmejsel av flinta, med å nedre hälften subrektangulärt tvärsnitt. ***St. Lund, Ledsjö sn, Kinne hd.***

Flintyxa, liten tjocknackig med bred tväregg; *skafthålsyxor* av sten, 2, biplana, den ena eggdel. ***Lilla Skräddaregården, Hasslösa sn, Kinnefjärdings hd.***

Hålkyxa av brons som Mn 1175, ehuru med enkel mynningsring och utan ögla. ***Rogestorp, Luttra sn, Vartofta hd.***

Flintyxa, tjocknackig med nu skadad hålegg. ***Gökhems by och sn, Vilske hd.***

Skafthålsyxa av sten, biplan. ***Baljered, Levene sn, Viste hd.***

Flintyxa, tjocknackig, håleggad, skadad i nacken. ***"St. Hökagården," Längnums sn, Viste hd.*** 15614.

Skelettdelar av människa, uppsamlade i åkern för boplatsfynden inv.-nr 15492. ***Ire, Hangvars sn.*** 15615.

Boplatsfynd från grunden till samma vikingatidshus som fynden inv.-nr 12529 och 13329 vid undersökningens avslutande år 1913 av direktör Hans Hansson. ***Levede, Valls sn.*** 15616. *Go*

Gravfynd från tvenne genom odling förut till större delen borttagna gravhögar med brandlager invid kämpagravsgrupp. ***Svenskens, Endre sn:*** *Go*

Nr 1. *Järnkniv, glasbit.*

Nr 2. *Glasstycke,* förslaggat.

Undersökningarna utförda av direktör Hans Hansson år 1913.

Gravfynd från undersökning av en förut skadad stensatt grav av manslängd vid ***Västerbys, Halls sn:*** *Go*

Djurben.

Undersökningen utförd av direktör Hans Hansson år 1913. 15617.

Gravfynd från 23 av 28 gravar, varav 1 med skelett i spikad kista, bildande en sluten grupp invid Temnareån nedanför byn ***Lundby, Tierps sn.*** *Up*

Undersökningen utförd år 1913 av amanuensen Eskil Olsson och gravarna därefter borttagna för odling. 15618.

Gravfynd från undersökningar av kummel vid ***Näske fäbodar, Nätra sn*** samt vid ***Tjärdrarsbäcken (Finsvik), Säbrå sn.*** *Ån*

Undersökningarna utfördes år 1911 av amanuensen Eskil Olsson och äro beskrivna i Fornvännen 1914. 15619.

Lerkärl av grovt brungrått gods, med öra. Diam. utan örat 9 cm., h. 6,5 cm. F. vid grustäkt inom samma åskulle, varifrån fynden inv.-nr 15004. Torde ej hava legat tillsammans med brända ben, ehuru en sådan grav samtidigt anträffades annorstädes inom gravfältet. ***Bolltorp, Skönberga sn, Hammarkinds hd.*** *Ög* 15620.

Medalj i guld, tillägnad hovintendenten Algernon Börtzell år 1910 av Generalstabens Litografiska Anstalt. Gåva av den förstnämnde. 15621. —

Flintspån med retuscherade kanter. ***Skärvum, Grolanda sn, Frökinds hd.*** *Vg*

Sländtrissa av sten, flat. ***Borgunda kyrkby och sn, Gudhems hd.***

Sländtrissa av sten; *skafthålsyxa* av sten. ***Åsbotorp, Vättlösa sn, Kinne hd.***

Stenyxa, avtrubbat tunnackig, utan skarpa gränser mellan bred- och smalsidor. ***Assarby, Kyrkefalla sn, Kåkinds hd.***

Flintyxa, liten tjocknackig med bred tväregg. ***Bankälla, Värings sn, Vadsbo hd.***

Slipsten av kvartsit, kärvformad likt Mn 558. ***Hårdegården, Hångsdala by och sn, Vartofta hd.*** 15622.

Flintdolk med brett, fyrsidigt skaft och starkt uppskärpt blad. ***Näs by och sn, Vartofta hd.***

Flintdolk med smalt tvåsidigt skaft och från basen avsmalnande blad; *skafthålsyxa* av sten; *gjutform* av täljsten från nyare tid. ***Västby, Edsäm, Naverstads sn.*** 15623.

Guldmynt, portugisiskt, av år 1722. 15624.

Skafthålsyxa av brons som Mn 814 med rester av rik, med fina linjer utförd ornering å de genom vittring starkt skadade sidorna. F. år 1915 40 cm. djupt vid grävning av större grav. ***Hovstad, Kättilstads sn.*** 15625.

Armbygel av brons, bildad av trind, mot ömse ändar jämnt utspetsande ten utan spår av ornering. F. vid dikesgrävning. ***Käbbe, Eksta sn.*** 15626.

Bultlås av järn, varå rester av med silver och koppar utförd ornering. F. i ån Slafsan, troligen i samband med utdikningen av Åsleds mossar. ***Tiarps sn, Vartofta hd.*** 15627.

Skafthålsyxa av sten, fyrsidig, låg, med hålet nära banen, svagt svängd. F. vid täckdikning 3/4—1 m. djupt i lera. ***Oliveberg, N. Backebo nr 1, Ålems sn.*** 15628.

Trindyxa, *skafthålsyxa* av sten, eggdel. ***Mogetorp, Västra Vingåkers sn.***

Stenyxa med långovalt snitt, bred egg; *dylik*, avrundat tunnackig; *stenmejsel* (?) av spetsoval, slagen och endast i eggen slipad skärva. ***Vik, Västra Vingåkers sn.***

Stenyxa med långovalt snitt och bred egg. ***"Ödesäng gård", Västra Vingåkers sn.***

Trindyxa, spolformig. ***Boda, Österåkers sn.*** ***Sö***

Stenyxa av fullt tunnackig form, med slagmärken. ***Torp, Österåkers sn.*** ***Sö***

Stenyxa, grov, ojämnt slagen, överslipad, något tväreggad. ***Torp, Österåkers sn.*** ***Sö***

Flintyxa, tjocknackig, håleggad, oslipad. ***Skånum, Grolanda sn, Frökinds hd.*** ***Vg***

Flintblad som Mn 933. ***N. Åsarps sn, Ödegården, Redvägs hd.*** ***Vg***

Flintyxa, tjocknackig med svagt hålad, bred egg. ***Hundstorp, Hångsdala sn, Vartofta hd.*** ***Vg***

Flintyxa, liten tjocknackig med hålad tväregg, eldskadad. ***Ottravads skattegård, Ottravads sn, Vartofta hd.*** ***Vg***

Flintyxa, tunnbladig, tunnackig; *flintspån.* ***(Saleby) Hulagården, Slöta sn, Vartofta hd.*** ***Vg***

Flintskrapa, skedformig, som Mn 568. ***Elin (?, "Ilum by"), Göteveds sn, Vilske hd.*** 15629. ***Vg***

Flintdolk med tvåsidigt, starkt utsvängt skaft, lik Mn 417. F. liggande vågrätt 4 tum under markytan invid en stor sten, som skulle sprängas. ***Kyrkebomåla, Gullabo sn.*** 15630. ***Kl.***

"Lagergeld" från krigsläger i Österrike-Ungern år 1916. 15631.

Skafthålsyxa av sten, lång, svagt svängd, med hålet nära banen. F. i markytan i kanten av landsvägen över lermarken kring Gullbron, nära därvarande runsten. ***Vallentuna sn.*** 15632. ***Up***

Flintsåg, lång och smal. ***Siretorp nr 1, Mjellby sn.*** 15633. ***Bl***

Skivyxa spån, 9, varav 2 mindre retuscherade, och *skiva,* allt av flinta (ett av dessa flintstycken utgör hälften av samma spån, vars andra del tillhör de på samma plats upptagna fynden inv. 12229). ***Åby Fyrbondegård, Ödeshögs sn.*** ***Ög***

Gåva av hemmansägaren Edvard Pettersson. 15634.

Färgämne, rött, vari anträffats tre stenåldersföremål, nu förvarade i Östersunds museum. ***Östansjö, Lillhärdals sn.*** 15635. ***Hä***

Gravfynd från undersökning av 22 jordblandade rösen eller stensättningar (diam. 2,5—15 m.), bildande en grupp, vilken blivit borttagen för anläggande av en kexfabrik strax S om Märsta järnvägsstation. ***Märsta, Husby-Ärlinghundra sn:*** ***Up***

Sju högar eller rösen och två stensättningar innehöllo *brända ben,* vanligen jämte *lerkärl* eller skärvor av dylika, en av dem (A) därjämte en *spik* o. a. *järnfragment,* bitar av *glaskärl, tand* o. a. *ben* av häst; en annan (P) *spikar* och *träfragment.* En rund stensättning (K) och en låg kulle (Q), diam. 6, resp. 7,5 m., innehöllo vardera ett *skelett* (i den förra skelettet på rygg med hjässan mot Ö inom en genom 11 spikar markerad kista). Sex stensättningar eller låga rösen saknade varje spår av ben, men en (B) innehöll en *kniv,* tre (T, V, R) *spikar* (och *järnfragment*), en (S) ett *ringspänne* och *spikar,* en (H) endast *krukskärvor.* I fyra låga rösen gjordes intet fynd.

Undersökningen utförd av amanuensen Arvid Julius i maj 1916. 15636.

Järnspets, bajonettliknande, fyrvingad, med kort holk. F. vid uppodling av ängsmark i ett stenröse. ***Ektomt, Skogsängen, Fundbo sn.*** 15637. Up

Stenyxa, avtrubbat tunnackig. F. i åker. ***Jakobsberg, Stora Malms sn.*** Sö 15638.

Plåtmynt, 3, för Karl XI: 2 daler 1672, 1 daler 1679, $\frac{1}{2}$ daler 1683. Den sistnämnda uppgives vara funnen under grävning vid Enköpings hamn år 1890. 15639.

Skifferspets, lik Mn 516, 26 cm. lång. F. NO om Kullsta hållplats strax SO om Vårdkasberget i västra kanten av en mindre, nu odlad kärrmark. ***Nynäshamn, Ösmo sn.*** 15640. Sö

Stenyxa med oregelbundet, spetsovalt snitt, tväregg, spetsig nacke och slagmärken; *stenyxa,* liten tjocknackig; *skafthålsyxa* av sten. ***Julita, Julita sn.*** Sö

Stenyxa, liten tjocknackig, håleggad; *stenyxa,* tjocknackig. ***Husby, Husby-Oppunda sn.*** Sö

Stenyxa med subrektangulärt snitt, eggdel. ***Jordanstorp, Gryts sn.*** Sö

Stenyxa, tjocknackig, håleggad. ***Bankesta, Över-Järna sn.*** Sö

Skafthålsyxa av sten, eggdel. ***Håknäs, Över-Järna sn.*** Sö

Skafthålsyxa av sten, eggdel. ***Nykvarn, Turinge sn.*** 15641. Sö

Skafthålsyxa av sten, stor ofullbordad, hålet påbörjat med en grund grop från den flata sidan. ***Hållsta, Husby-Rekarne sn.*** Sö

Skafthålsyxa av sten. ***Albro, Gillberga sn.*** ***Sö***
Stenyxa, avrundat tunnackig, liten. ***Tallsäter, Lilla Mellösa sn.*** ***Sö***
Bronstutulus, Mn 942, anträffad "där de hava gravit för många år sedan efter fynd". ***Ledsgården, Skår, Gökhems sn, Vilske hd.*** 15642. ***Vg***
Silverten som Sv. F. 641, i två varv, avbruten i ömse ändar; *bottenplåt* till litet djurhuvudformigt bronsspänne. ***Gullgårda, Rone sn.*** 15643. ***Go***
Flintdolk med tvåsidigt, vid basen utsvängt fäste och uppskärpt blad. F. i åker. ***Findarve, Rone sn.*** 15644. ***Go***
Gravfynd från undersökningar, utförda år 1914 (jfr inv. 15227) av rektor F. Nordin inom järnåldersgravfält vid ***Lill-Bjers, Stenkyrka sn.*** 15645. ***Go***
Hålkyxa av brons som Mn 1055; 5 upphöjda tvärränder å vardera sidan vid öglan. Inköpt hos skrothandlare i Västerås, dit den kommit jämte skrot från ***Fjällsta i Svedvi sn.*** 15646. ***Vm***
Trindyxa. ***Hvirfhult, Misterhults sn.*** 15647. ***Sm***
Myntplans av koppar (diam. 28 mm.) med i mitten ett krönt G av fullkomligt samma typ som på Gustav I:s klippingar. 15648.
Flintdolk, lancettlik, uppskärpt; *flintdolk,* triangulärt blad och tjockt, kort fäste; *knacksten* av Kristianstad-flinta med naturliga urtagningar på sidorna. ***Balsby, Nosaby sn, Villands hd.*** 15649. ***Sk***
Skafthålsyxa av sten. ***Skogstorp, Husby-Rekarne sn.*** ***Sö***
Stenyxa, oregelbundet tunnackig. ***Rinkesta, Ärila sn.*** ***Sö***
Skafthålsyxa, eggdel. ***Fagernäs, Näshulta sn.*** ***Sö***
Stenyxa, liten, med oregelbundet spetsovalt snitt, bildad av en tillfälligt formad stenflisa med slipning väsentligen endast vid eggen; *stenyxa* med subrektangulärt snitt, eggdel. ***Haneberg, Näshulta sn.*** ***Sö***
Stenyxa med ovalt snitt; *stenyxa,* tunnackig. ***Julita, Julita sn.*** ***Sö***
Stenyxa med långovalt snitt och slagmärken. ***Kvarnstugan, Floda sn.*** ***Sö***
Stenyxa, svagt subrektangulärt snitt, hålegg. ***Abbotnäs, Floda sn.*** ***Sö***
Skafthålsyxa av sten, banedel. ***Vibyholm, Årdala sn.*** ***Sö***
Skafthålsyxa, sent båtformig (jfr Mn 320), eggdel. ***Sofielund, Forsa sn.*** ***Sö***
Stenyxa, tväreggad, med en plan och en konvex bredsida. ***Ö. Malma, Ludgo sn.*** ***Sö***

Stenyxa med oregelbundet, långovalt snitt; *stenyxa* av Lihult-typ. ***Trollesund (Ängtorp), Ludgo sn.***

Stenyxa med oregelbundet, långovalt snitt. ***Norrby, Bogsta sn.*** 15650.

"Helig vit sten", f. i en av de högar, som undersöktes år 1885 (inv. 13974) eller 1887 (inv. 8588). Uppgiften härrör från den hemmansägare, på vilkens begäran dessa undersökningar utfördes. ***Löta, Bettna sn.*** 15651.

Fönsterram av ek, utskuren ur en planka (jfr Eckhoff, S:t Clemens kyrka i Visby, sid. 57. fig. 35). Omkring den rundbågigt avslutade öppningen, som är 35,5 cm. hög, 12,5 cm. bred, äro från ena sidan inborrade ej genomgående hål med pluggar, tydligen för fästande av hinna e. dyl. ***Mularps ka, Vartofta hd.*** Gåva av församlingen. 15652.

Skafthålsyxa av sten, biplan; *dolkblad* av flinta, skaftdelen avslagen. ***Ö. Bodane, Frändefors sn.***

Flintyxor, 2, tjocknackiga. ***Lövnäs, Frändefors sn.***

Flintblad, litet, med grovt formad bas. ***Hästefjord, Frändefors sn.***

Flintsåg, halv, med spår av användning vid eldslagning. ***Trombäljen, Frändefors sn.***

Flintsåg. ***Dernäs, Frändefors sn.***

Yxämne av flinta, troligen till tjocknackig yxa; *flintyxa* med subrektangulärt snitt, mittfragment; *hängbryne* av skiffer. ***Torsbo, Frändefors sn.***

Kärnyxa av flinta med ena sidan nästan flat. ***Svenseröd, Lane-Ryrs sn.*** 15653.

Mynt, 3, därav två för Johan III samt ett (1/2 öre i kopparklippping) för Gustaf II Adolf; *pilspetsar,* 2; *nyckel, nitnagel* och del av *ringspännenål* av järn; *lerkärlsfragment* och *pärlor;* allt f. på ***Adelsön, Adelsö sn.*** 15654.

Bronsknapp, tutulusformad, lik ÄEG, fig. 13, även beträffande orneringen, men 5,9 cm. vid. F. vid gravundersökning, utförd av direktör Hans Hansson år 1914, vid ***Bunna, Hörsne sn.*** 15655.

Fingerring av guld med oval klack, varå en nu bortfallen sten varit fästad. F. i grustag nära järnvägsstationen ***Braberg, Skönberga sn.*** 15656.

Gravfynd från en 3—4 m. vid gravhög i nordligaste delen av gravfältet vid väderkvarnen omedelbart norr om ***Hovgårdsberg, Vendels sn:*** *Up*

Remsölja av järn med oval ram, bildad av en i $1^1/_2$ varv böjd ten; *tandskålla* till benkam; *lerkärl*, sönderfallet; *brända ben*.

Undersökningen utförd år 1916 av antikv. Bror Schnittger. 15657.

Gravfynd från undersökning av 4 högar och 2 stensättningar (av vilka en av de förra och de båda senare ej lämnade något fynd), inom gravfältet i parken vid ***Hakunge, Ösbygarns sn:*** *Up*

Nr 1. *Skärva* av glaskärl, eldskadad; *pärla* av glasfluss; *brända ben*.

Nr 2. *Sinkor*, 5, och *rostklumpar*, 2, av järn; *brända ben, kol*.

Nr 6. *Pincett* av brons, lik Eckhoff, S:t Clemens kyrka i Visby, f. 107, med rest av vid bronsring i öglan; *bronsring*, hopknuten, lik de smärre å Sv. F. 638; *hals-* eller *armring* av brons, fragmentarisk, snodd av 2 tenar, hopknuten likt Sv. F. 610; *hank* av järn och *fragment* av dylik, med rest av ena öglan, vari hanken fästats; *nitnaglar*, ett 50-tal hela samt lika många fragment av dylika; *smältklump*, innehållande flera glasflusspärlor, kol och guldfolium; *kamfragment; lerkärl*, grovt; *brända ben* och *kol*.

Undersökningen utförd av antikvarien B. Schnittger. 15658.

Borgfynd från ruinkullen efter Torgils Knutssons forna borg Aranäs vid på bekostnad av fil. dr Gustaf Ekman år 1916 av antikvarien B. Schnittger påbörjad undersökning. ***Årnäs, Forshems sn, Kinne hd.*** 15659. *Vg*

Gravfynd ur Hällkistan "Helles grav" (nr 235 i K. E. Sahlströms förteckning, Västergötl. fornminnesför:s tidskrift, bd III: 7—8, s. 82), 7,3 m. lång och med öppning i väggen mellan kammaren och den som dess förlängning åt V anbrakta gången. ***Hellekis, Medelplana sn, Kinne hd:*** *Vg*

Dolkar, 6, delvis starkt uppskärpta; *såg*, halv; *spånpilspets; pilspetsar*, 6 bladformiga, med obetydligt urnupen bas;

skrapor, 3; *spån* och ett 20-tal *skärvor;* allt av flinta. *Skifferhängen,* 4; *krukskärvor,* omkring 35; därav 2 kantstycken med enkel ornering av instämplade punktrader. *Skelettdelar* av omkring 8 människor.

Undersökningen utförd år 1916 av antikv. Bror Schnittger.

15660. *Smalmejsel* av sten med avrundat fyrsidigt snitt och smal tväregg. ***Diskarve, Roma sn.***

Gåva av herr Gunnar Calmén.

15661. *Skulptur i björk,* fig. 5, föreställande en ärkebiskop, sittande på en tron. Kredering nästan helt bortfallen, höjd 87 cm. Under dalmatikans främre kant finnes ett hål, täppt med en träplugg, och däri en liten sudd av vitt tvåskäftat linne, omlindad med linnegarn, tydligen en relik. Jfr inv. 15568.

Antependium av tre vävda vertikala våder, den mellersta turkisk guld- och silverduk, med rött och blått silke, i granatäpplemönster, sidovåderna av rödviolett sidenatlas med broscherat blom- och bladmönster i guld; höjd 98, bredd 172,5 cm.

Deposition från ***Hjortsberga ka.***

15662. *Stenyxor,* 7, varav 6 av i huvudsak tunnackig typ, ehuru med varierande tvärsnitt och delvis med tväreggplan, en liten och med mer spetsig nacke samt långovalt snitt. F. i en åker. Jfr inv. 16672. ***Sallmunds, Tofta sn.***

15663. *Ring,* öppen, troligen till nål som Sv. F. 550, och *betselring,* lik den i inv. 11382, med tresidig fyllning, båda av brons. F. i åker. ***Kruse, Alva sn.***

15664. *Bygel* till ringspänne, med små avfasat kubiska ändar. F. i åker nära stensättningar. ***Binga, Alva sn.***

15665. *Trindyxa; skafthålsyxa,* mångkantig, eggdel. F. på boplatsåkern Kusar (jfr inv. 15455, 15667, 15669, 15673 och 15674). ***Nasume, Tofta sn.***

15666. *Stenyxor,* 10, med långovalt eller spetsovalt snitt, mer eller mindre närmande sig den tunnackiga typen; *ämnen* och *fragment,* 6, av liknande yxor. F. i åker, därifrån liknande fynd tidigare

inkommit till St. H. M. — tydligen Kusar (jfr föregående inv.-nr). **Nasume, Tofta sn.** 15667. **Go**

Stenyxor, 2, den ena spetsnackig med spetsovalt snitt, den andra med plankonvext snitt, båda skadade; *ämnen* till 2 dylika stenyxor; *skafthålsyxa,* banedel, med plan undersida; ämne till troligen rombisk skafthålsyxa, mittfragment; allt f. i en åker (jfr inv. 15670 och 15671). **Rangvalds, Tofta sn.** 15668. **Go**

Stenyxor med ovalt-spetsovalt snitt, mer eller mindre närmande sig den tunnackiga typen: 2 nästan hela, delar av 3 samt ämnen till 4. Från samma plats som fynden inv. 15666. **Nasume, Tofta sn.** 15669. **Go**

Stenyxor: 2, med långovalt snitt, av tunnackig typ; fragment av två, det ena med smalsida; ämnen till 4 med spetsovalt snitt. *Stenmejsel,* liten, tunn, bred. Från samma åker som inv. 15668. **Rangvalds, Tofta sn.** 15670. **Go**

Stenyxor med varierande snitt, men av tunnackig huvudtyp: 7 skadade eller fragment av dylika; 3 hela och 2 halva ämnen. *Stenyxa* bildad av oregelbunden, eggslipad flisa. Allt från samma åker som inv. 15668. **Rangvalds, Tofta sn.** 15671. **Go**

Stenyxor, 19, varav 1 hel, 1 fragment av Limhamn-typ, 1 hel och 3 fragment tunnackiga med nästan spetsovalt snitt, 4 hela och minst 7 fragment tunnackiga med långovalt tvärsnitt eller smalsidor; *smalmejsel* och *yxämnen,* 2. Allt från samma åker som fynden inv. 15663. **Sallmunds, Tofta sn.** 15672. **Go**

Stenyxor, 4 skadade, av tunnackig huvudform, med lång- eller spetsovalt snitt; 1 mer tjocknackig med antydan till avsats för skaftet. Från Kusar (jfr inv. 15666), **Nasume, Tofta sn.** 15673. **Go**

Stenyxor, 13, i allmänhet skadade, av tunnackig huvudform, med ovalt-spetsovalt snitt; *skafthålsyxa* av sten, banedel. Från samma åker som de under föregående inv.-nr. **Nasume, Tofta sn.** 15674. **Go**

Stenyxor, 3, tväreggade med spetsovalt, resp. subrektangulärt och plankonvext snitt. F. i en åker. **Grinds, Vallstena sn.** 15675. **Go**

Silvermynt, 10, varav ett arabiskt, ett tyskt (Otto III), och 8 engelska (Ethelred II); *pärla* av grön glasfluss. F. i en åker. **Tune, Stenkyrka sn.** 15676. **Go**

Skattfynd, bestående av 699 gr. silver, nämligen 112+321 arabiska mynt, armbygel som Mbl. 1903-05, s. 97, f. 134, stycken av ten som Sv. F. 641 och av bleck med pressad och driven ornering. Allt f. i åker. ***Bjers, Roma sn.*** 15677, -78 A, -79. o. -80.

Bronsspänne, djurhuvudformigt; *botten* till dylikt. F. i åker. ***Uppenbys, Roma sn.*** 15678 B.

Eldsten, oval. ***Linneryds sn.*** 15681.

Skafthålsyxa av sten. ***Husby, Husby-Rekarne sn.***

Flintyxa, grovt tillslagen, oslipad, med trapetsformigt snitt och tväregg, 13,9 cm. lång. ***Ökna, Floda sn.***

Trindyxa, snittet ovalt, eggen tvär. ***Solberga, Floda sn.***

Trindyxa. ***Björktorp, Lilla Mellösa sn.***

Stenyxa med långovalt snitt och tunn nacke, banedel. ***Skirfall, Stenkvista sn.***

Skafthålsyxa av sten. ***Sjöäng, Österåkers sn.***

Trindyxa, spetsnackig; *stenyxa* med långovalt snitt, avtrubbat tunnackig. ***Skenäs, Nordankärr, Västra Vingåkers sn.***

Trindyxor, 2; *stenyxa,* tjocknackig, håleggad. ***Nygård, Floda sn.***

Stenyxa, tjocknackig, tväreggad. ***Nälberga, Tystberga sn.***

Stenyxa, eggfragment. Närmare fyndort obekant. 15682.

Guldbrakteat som Mbl. 1879, s. 179, f. 64; diam. 4,6 cm., vikt 9,84 gr. ***Timans, Roma sn.*** 15683.

Järnnyckel, L-formig med smitt, genombrutet handtag, lik Fv. 1908, s. 301, f. 191. ***Kvinnegårda, Havdhems sn.*** 15684.

Guldbrakteat, fig. 4, präglad ur tjock plåt med slät, svagt konvex baksida, vikt 5,6 gr. Bilden visar ett profilställt människohuvud samt nedanför och framför detta tvänne djurben. Utanför den cirkel, som begränsar det präglade fältet, en 2 mm. bred, oornerad zon, vari är fästad en smal ögla, samt längs randen en smal pärltråd. År 1856 anträffades vid Tune i Väte sn, Gotland, en liknande, med samma stamp präglad brakteat (inv. 2251). Fyndplatsen för det nya exemplaret, som inköpts hos en guldsmed i Visby, är ej närmare bekant. 15685.

Schackpjäs, fig. 7, av valrosstand, föreställande en krigare, stående, klädd i en framtill öppen, veckrik klädnad med ärmar. Å huvudet

en rund hjälmhatt. Den skäggiga hakan är stödd mot en stor, trekantig, av vänstra handen hållen sköld, vars spets står mot marken. I högra handen ett uppåtriktat, nu avbrutet svärd; dess balja vid vänstra sidan, hängande i en rem över högra axeln. Höjd 71 mm. F. vid grundgrävning för ladugårdsbyggnad i ***Solberga, Gräsgårds sn.*** 15686. ***Öl***

Silvermynt, präglat i Hamburg för Rudolf II år 1597. Uppgives f. "under Ronneby kyrka; många hittades under en grävning där". ***Ronneby.*** 15687. ***Bl***

Stenyxa, jämnbred, med rektangulärt snitt och tväregg, nacken skadad; skiffrig bergart. ***Ryningsberg, Husby-Rekarne sn.*** ***Sö***

Stenyxa med oregelbundet, i huvudsak ovalt snitt samt tväregg. ***Sandvik, Länna sn.*** ***Sö***

Stenyxa, liten tjocknackig, tväreggad. ***Byringe, Länna sn.*** ***Sö***

Stenyxa, slagen och eggslipad, med ovalt, upptill spetsovalt snitt; *trindyxa* med konisk bane. ***Ö. Granhed, Floda sn.*** ***Sö***

Stenyxa med rundovalt snitt och bred egg. ***Axelsberg, Lilla Mellösa sn.*** ***Sö***

Stenyxa med nästan spetsovalt snitt och spetsig nacke, bultad, starkt vittrad; *stenyxa,* slagen, av otydligt tväreggad Lihult-typ. ***Ånhammar, Gryts sn.*** ***Sö***

Stenyxor, 5 slagna, eggslipade, delvis av tydlig Lihult-typ, delvis mer tillfälligt formade. ***Näverkärr, Fjällskäfte, Floda sn.*** ***Sö***

Stenyxa med ovalt snitt och svagt konvergerande smalsidor. ***Harbro, Björnlunda sn.*** ***Sö***

Trindyxor, 3, långsträckta. ***Ensta, Överjärna sn.*** ***Sö***

Trindyxa, med slagmärken; *stenyxa,* eggdel, med oregelbundet avlångt snitt och slagmärken. ***Kallfors, Överjärna sn.*** ***Sö***

Trindyxa; skafthålsyxa, eggdel, med fyrsidigt snitt, övre hålsidan välvd. ***St. Hummelmora, Överjärna sn.*** ***Sö***

Stenyxa, eggdel, tjocknackig med svag hålegg. ***Morstaberg, Vårdinge sn.*** ***Sö***

Stenyxa med långovalt snitt, spetsnackig och bredeggad. ***Näsby, Vårdinge sn.*** 15689. ***Sö***

Ringklocka av i huvudsak samma form som Sv. M. 3, f. 598,

med några enkla geometriska figurer i de två runtom gående banden samt mellan dessa ett likarmat kors, allt ojämnt inristat i gjutformen. Höjd 69, diam. 56 cm. Vikt 126 kg. **Mo ka. Vadsbo hd.** 15690. *Vg*

Fönsterram, utgörande en rektangulär, av tvenne ekplankor sammanfogad skiva med en rund, 25 cm. vid öppning nära ena kortsidan. Troligen från romansk, men **okänd kyrka.** 15691. —

Silvermynt, arabiskt, skadat. Gåva av arkivdepåföreståndaren O. V. Wennersten. **Sanda sn.** 15692. *Go*

Gravfynd ur en hög av klappersten och sparsamt mosand, kantad med klumpstenar, c:a 5 m. vid. **Furudal, Ore sn:** *Dr*

Brända ben, "tvättade", varibland fragment av trekantig *pilspets* som Sv. F. 279; några *hornbitar, flisor* av kvarts, kvartsit och flinta.

Undersökningen utförd år 1915 av antikvarien Otto Frödin. 15693.

Gravfynd från undersökning å en grusås, "Galgbacken", där tidigare vid grustäkt ett skelett anträffats under stenar, varav en nådde högt ovan jord. Invid en fyndlös, rektangulär stenläggning anträffades nära under gräsmattan ett *skelett,* liggande på rygg med uppvikta underben, samt under dess rygg *hakar* och *hyskor* av brons eller mässing, 4 par och några fragment, delvis häftande vid *yllefragment;* 3 *spikar* med fastrostade *näverfragment.* **Karlsborg, Lagmansberga, Allhelgona sn.** *Ög*

Undersökningen utförd av antikvarien B. Schnittger. 15694.

Stenblock med skålformiga gropar och ristningar av bronsålderskaraktär. *Skelett* av 1 vuxen människa och 1 barn, *ben* av hund, häst och nötkreatur. Allt från en gravhög, undersökt år 1917 av antikvarien T. J. Arne. Se Fv. 1917, s. 196, f. **Klinta, Smeby sn.** 15695. *Öl*

Gravfynd från ett flertal stenrösen i trakten omkring **Umeå.** *Vb*

Undersökta av läroverksadjunkten F. Læstadius. 15696.

Stenyxor, 3, med ojämnt långovalt snitt och slagmärken; *stenyxa,* tunnackig, starkt avsmalnande mot nacken; *stenyxa* med i huvudsak runt tvärsnitt, den slagmärkta ytan delad i flera

längsgående facetter, varav den tydligaste utgör fortsättningen av tväreggplanet. ***Kjelltorp, Gåsinge sn.*** ***Sö***

Trindyxa, konisk, med slagmärken. ***Mellanberg, Gåsinge sn.*** ***Sö***

Stenyxa med grova slagmärken å övre delen, men välslipad egghälft, en tydlig, bred, slipad smalsida, den andra har avjämnats genom bultning och slipning, nacken tjock, rektangulär; *stenyxa,* avrundat tunnackig, med slagmärken; *stenyxa,* slagen, eggslipad, lång, jämnbred, med förlorad banedel. ***Sandåsen, Dunkers sn.*** 15697. ***Sö***

Lertrissa, halv, diam. 12,2 cm., med enkel ornering kring hålet; *sländtrissa* av sten, biplan; *kamfragment* av ben; *hornspets,* avskuren; *pärlor,* omkring 50 av glas, glasfluss, bergkristall m. m.; *lerklump,* bränd, halvklotformig; allt f. i Svarta jorden. *Kula* av bergkristall med avplattningar, diam. 3 cm., f. nedanför borgvallen. ***Björkön, Adelsö sn.*** 15698. ***Up***

Skafthålsyxa av sten, lik Mn 386, vittrad. ***Äspdal, Husby-Oppunda sn.*** 15699. ***Sö***

Formtegel till valvribba, med klöverbladformig ytterdel. ***Sigtuna kloster.*** 15700. ***Up***

Lerkärlsfragment, terra sigillata. F. år 1878 på berget ***Puy-de-Dôme, Frankrike.*** 15701. —

Gravfynd ur jordgrav med skelett under underjordiskt röse. ***Lilla Bedinge sn, Vemmenhögs hd:*** ***Sk***

Skafthålsyxa av sten, båtformig; *flintyxa,* tjocknackig, med hålegg; *benpryl* och *flintspånor; skelett* av människa. *Kvarnsten* av granit, f. omedelbart ovanpå skelettet i rösets understa del.

Undersökningen utförd år 1915 av antikvarien Otto Frödin. 15702.

Boplatsfynd från 1915 års fortsatta undersökningar av pålbyggnaden vid Alvastra, utförda av antikvarien Otto Frödin. ***Broby, V. Tollstads sn.*** 15703. ***Ög***

Gravfynd ur 2 skeppssättningar och 1 gravhög, undersökta av fil. kand. Harald Hansson. ***Braidfloar, Levide sn.*** 15704. ***Go***

Gravfynd från 2 skeppsformiga stensättningar, undersökta av fil. kand. Harald Hansson. ***Domarelunden, Liffride, Lärbro sn.*** 15705. ***Go***

Silverthalrar, 4, från Frankfurt am Main (1637), Bayern (Maximilian, omkring 1620), Nederländerna (Utrecht? 1618) och Münster (1634). Alla starkt frätta, f. vid grävning i trädgården till ***Folkskolan, Stafsinge sn.*** 15706.

Stenhacka av Rovaniemi-typ, 17 cm. lång. F. vid dikesgrävning i sand, som syntes bränd intill 1/2 m:s djup; *slip-* eller *brynsten,* tunn fyrkantig skiva. ***Bodträsk, Nederkalix sn.*** 15707.

Stigbygel av järn (vik.-tid) med tre bronsbeslag; *kantbeslag* av brons med S-böjd kontur och plankonvext snitt. Båda f. vid harvning i en åker. ***Stångkvie, Stånga sn.*** 15708.

Bronsspänne, runt, som Fv 1908, s. 287, f. 172. ***Botvalda, Stånga sn.*** 15709.

Ringspännebygel av brons med upplyftade, avfasat kubiska knoppar, liten. ***Botvalda, Stånga sn.*** 15710.

Rembeslag av brons, f. utanför ***Porta S. Lorenzo i Rom, Italien.*** 15711. —

Yxa, bildad genom enkel avslipning av en liten tunn skifferflisa. ***Kardis, Pajala sn.***

Rovaniemihacka av sten. F. på Alaknittasjärvis strand. ***Övertorneå sn.*** 15712.

Skafthålsyxa av sten, fyrsidig. ***Årby, Husby-Rekarne sn.***

Trindyxa med bred egg. ***Sköldnäs, V. Vingåkers sn.***

Stenyxa med långovalt snitt, grovt slagen och dåligt slipad. ***Lindkulla, St. Malms sn.***

Stenyxa, tunnackig. ***Follökna, L:a Malma sn.***

Stenyxfragment, tillhörande den tunnackiga huvudformen. ***Eneboga, L:a Malma sn.***

Trindyxa som Mn 115; *stenyxa,* avrundat tunnackig. ***Krampan, Gåsinge sn.***

Spjutspetsar av järn, 2, lika SFT 5, s. 135, f. 13 o. 14. ***Överjärna sn.*** 15713.

Denarer, 2, för Antoninus Pius och Lucius Verus. ***S. Möckleby sn.*** 15714.

Plakett i silver över den franske arkeologen Joseph Déchelette. 15715.

Gravfynd från samma underjordiska hällkista med gavelhål som fynden inv. 15221, samlade vid av numera docenten S. Lindqvist år 1915 företagen undersökning. ***Finnekumla, Rångedala sn, Ås hd.*** 15716. ***Vg***

Dolkblad av flinta med avrundad bas (Mn 487). Gåva av godsägaren Emil Ruthberg. ***Bodträskfors, Edefors sn.*** 15717. ***Vb***

Gravfynd från 6 högar, tillhörande dels romersk järnålder, dels vikingatid och undersökta på grosshandlaren J. Svenssons bekostnad av numera docenten S. Lindqvist år 1915 vid ***Säm, Naverstads sn.*** 15718. ***Bo***

Boplatsfynd (stenålder) från år 1915 av folkskoleinspektören Knut Kjellmark utförda undersökningar. ***Siretorp, Mjellby sn.*** 15719. ***Bl***

Offerplatsfynd från år 1915 av amanuensen G. Hallström utförda undersökningar vid forsen Vidja-kuoika i ***Vuojat-ädno (Lule älv), Kvikkjokks kap.*** 15720. ***La***

Offerplatsfynd från år 1915 av amanuensen G. Hallström utförda undersökningar vid ***Unna Saivva (Lill-Sajvets) i Gellivare sn.*** 15721. ***La***

Gravfynd från 4 högar och 1 stensättning (järnålder), undersökta år 1916 av numera docenten S. Lindqvist, inom gravfält vid ***Harg, Odensala sn.*** 15722. ***Up***

Nödmynt, modärna, från ***Ryssland.*** Gåva av amanuensen G. Hallström. 15723.

Sigillstamp med inskriften "Gustafs · bergs · koppar · verks · sigill". Gåva av amanuensen Nils Östman. 15724.

Svärd av järn (fig. 1), tveeggat med liten tresidig fästeknapp av brons. På klingans ena sida rester av den läderrem, vari svärdet hängt, under en bygel, bildad av tvenne fullkomligt lika, genombrutna bronsbleck lagda över varandra. Svärdet anträffades av arkivdepåföreståndaren O. V. Wennersten, vid undersökning år 1916, längs vänstra sidan av ett skelett, med fästet i höjd med mitten av överarmen. Över skelettets vänstra underben låg en sköldbuckla av järn med bronsklädd rand, skadad vid föregående rubbning. Det hela i en hällkista under flat mark inom ett större gravfält vid ***Paise i Martebo sn.*** ***Go*** 15725.

Gravfynd från 19 av 25 år 1916 på Svenska Dagbladets bekostnad av numera fil. dr Hanna Rydh undersökta gravar (jfr Fv. 1917, s. 91 ff.) inom ett gravfält vid **Hovgården, Adelsö sn.** 15726. *Up*

Boplatsfynd från samtidigt utförda undersökningar (jfr Fv. 1917, s. 94 f.) inom en fornborg å **Skansberget, Stenby, Adelsö sn.** 15727. *Up*

Gravfynd från 6 av 8 samtidigt undersökta högar (Fv. 1917, s. 93) inom ett gravfält vid foten av nyssnämnda **Skansberget, Stenby, Adelsö sn.** 15728. *Up*

Gravfynd från 6 samtidigt undersökta högar (Fv. 1917, s. 93 f.) inom gravfält vid **Stora Dalby, Adelsö sn.** 15729. *Up*

Gravfynd från 2 skelettgravar under flat mark, anträffade å en gårdsplan i **Borlänge, St. Tuna sn:** *Dr*

Skelett av 2 människor; *järnringar*, 2 sammanlänkade, diam. 10,8, resp. 2,7 cm. 15730.

Boplatsfynd från **Svarta jorden, Björkö, Adelsö sn:** *Up*

Bronsspänne, likarmat, med rest av järnnål, likt Fv. 1917, s. 93, f. 5, ehuru utan dess nithål; *handtag* och *ax* till nycklar samt *ringspännedel* och 3 *ringar* av brons; *pilspetsar*, 4 hela och 5 fragment som Sv. F. 501, m. fl. *föremål* av brons och järn samt åtskilliga *pärlor* och några *sländtrissor.* 15731.

Spjutspets av järn med trärester i hålken, bladet lancettlikt med hög mittrygg, f. i nedschaktat grus inom den år 1915 undersökta delen (inv. 15464) av gravfältet på Smörkullen samt *stenyxa,* tjocknackig, tväreggad, f. på högst 1 alns djup 50—75 m. NNV om järnvägsstationen i **Alvastra, V. Tollstads sn.** *Ög*

Flintdolk med brett tvåsidigt, genom uppskärpning nästan helt förlorat fäste, f. vid täckdikning, enligt osäker uppgift omkring 3 m. djupt, i äng strax invid gården **Disevid, Heda sn.** 15732. *Ög*

Stenyxa av Lihult-typ, eggslipad. **Yxstaholm, L. Mellösa sn.** *Sö*

Flintyxa, tunnackig. **Löta, Bettna sn.** *Sö*

Skafthålsyxa av sten som Mn 385. **Husby, Husby-Oppunda sn.** *Sö*

Stenyxa, avrundat tunnackig. **Torp, Husby-Oppunda sn.** *Sö*

Stenyxa, tjocknackig, obetydligt tväreggad. **Smedstorp, Råby-Rönö sn.** *Sö*

Skafthålsyxa av sten, eggdel. ("Ilanda gård, Gåsinge sn" =) **Ilända, Vrena sn?** 15733. *Sö*

Rovaniemihacka (Mn 185), 42 cm. lång, f. invid landsvägen strax S om Liviöbäcken, ett tillflöde till Torne älv, 12 km. från kyrkbyn, ***Pajala sn.*** 15734. ***Nb***

Gravfynd från hällkista, ej manslång, med i dagytan synliga takhällar. ***Fagerlid, Alingsås landsf.:*** ***Vg***

Flintdolk, välhuggen, eljest som Mn 414, f. i kistans NV hörn. Jfr inv. 15770 (hällarna ur kistan).

Undersökningen utförd år 1916 av antikvarien T. J. Arne. 15735.

Runstensfragment, 2, utgörande delar av gravvårdar från den första kristna tiden. F. på kyrkogården eller i bogårdsmuren till ***Hulterstads ka.*** 15736. ***Öl***

Silverspänne (fig. 3), runt, filigranklätt, vägande 56,35 gr. Kantorneringen t. o. m. andra tråden innanför rankan är fäst direkt på bottenskivan, den övriga orneringen på en särskild, tunn plåt. Nål, nål- och kedjefästen försvunna. F. i åker (jfr inv. 13630) vid ***Kalkstad i Torslunda sn.*** 15737. ***Öl***

Gravfynd ur en inom en hög anträffad hällkista med tvenne hällar i vardera långväggen, nu saknande tak, 2,85 m. lång och 1,45 m. bred utvändigt i den nordvästra, bredare gaveln samt belägen 100 m. Ö om landsvägen invid grustag NO om ladugården i ***Kärrkilen, Skålleruds sn:*** ***Dd***

Flintdolk, spetsoval med bred skaftdel och uppskärpt blad; *flintblad* med förlorad skaftända; *skaft* till flintdolk som Mn 414, brottytan avjämnad under användning som eldsten e. d.; *skärvor* av flinta, c:a 50, och av hälleflinta, c:a 10; *ben.*

Undersökningen utförd år 1916 av antikvarien T. J. Arne. 15738. ***Dd***

Bälteprydnad, kupformig, närmast som Mn 1387, ehuru med knappen på undersidan genombruten likt ett fyrekrigt hjul; orneringen av den koniska delen lik den å Mn 1392. Starkt sliten. *Glasögonspänne* med egenartad ornering, söndrigt; i rekonstruktion avbildad som Mn 1347. *Benkam* av samma form som Engelhardt, Vimosefundet pl. II: 12; på ena sidan ornerad med ojämnt strödda punktcirklar likt anf. fig.; gjord i

ett stycke. Allt f. i en mosse, 100 m. från platsen för hängkärlet inv. 14927, vid ***Äleklinta, Alböke sn.*** 15739. *Öl*

Flintskärvor, 3; *hängbryne* som Sv. F. 489; *glaspärla,* halv; *blykula; järnbeslag; järnslagg; slip-* eller *malsten; krukbitar* och *brända ben;* allt f. i en åker (jfr inv. 15768). ***Okome by och sn.*** *Ha* 15740.

Pilastrar av trä, två, enl. uppg. från en förutvarande predikstol i ***Järfsö ka.*** 15741. *Hs*

Flintdolk med brett, tvåsidigt skaft; bladet å ömse sidor brett planslipat. ***Ö. Fyrby, Öja sn.*** *Sö*

Stenyxa, liten, tjocknackig, tväreggad; *stenyxa* med ovalt snitt, spolformig. ***Stora Sundby, Öja sn.*** *Sö*

Flintdolkblad, avslaget och försett med ett hak i vardera eggen för fastbindning som spjutspets; *skafthålsyxa* av sten. ***Lista by och sn.*** *Sö*

Stenyxa, liten tjocknackig (Mn 142). ***Eka, Lista sn.*** *Sö*

Skafthålsyxa av sten. ***Hagby, Fors sn.*** *Sö*

Stenyxa, tjocknackig, håleggad. ***V. Hedemora, Ärla sn.*** *Sö*

Stenyxa med ovalt snitt, smal egg och spetsig nacke. ***Ersäng, Ärla sn.*** *Sö*

Stenyxa, tunnackig. ***Eneboga, L:a Malma sn.*** *Sö*

Stenyxa, tunnackig, banedel. ***Mölntorp, Hyltinge sn.*** 15742. *Sö*

Gravfynd ur jordgrav (stenåldern), anträffad vid sandtäkt 100 m. NO om stationshuset i ***Östratorps sn, Vemmenhögs hd:*** *Sk*

Skafthålsyxa, båtformig, med hög holk (troligen av huvudformen Mn 316), starkt söndervittrad; *flintyxa,* tjocknackig, överslipad även å smalsidorna, med bred, svagt hålad egg; *spån,* 2, och *skärvor,* 4, av flinta, delvis något retuscherade; smärre stycken *förkolnat trä.*

De mindre föremålen tillvaratagna vid en av amanuensen Folke Hansen verkställd efterundersökning. 15743.

Gravfynd från gravar under flat mark i kanten av ett kalkbrott NNO om stationshuset i ***Båstad, Bjäre hd:*** *Sk*

Nr 1. *Lerkärl,* 3, sönderslagna, av bronsålderskaraktär; *brända ben.* Ett av kärlen är enl. uppg. f. i en liten av sten-

hällar bildad kista, de två andra under och bredvid kistan. Här anträffades även en 5 cm. lång, sönderbruten *bronsnål.*

Nr 2. *Lerkärl* av samma art, f. 3 m. från föregående grupp; *brända ben.*

Fynduppgifterna inhämtade vid av amanuensen P. A. Olsson verkställd efterundersökning. 15744.

Plåtmynt, 47, av koppar, ett från år 1710, ett från 1719, 18 från 1722—50 och 27 från 1751—58. Sammanlagda myntvärdet 48,5 daler silvermynt, vikten 41,495 kg. Samlingen anträffades vid grundgrävning för ombyggande av manbyggnaden till hemmanet **Inninge nr 1, Stavby sn.** 15745. **Up**

Gravfynd från undersökning av en över 3 m. hög gravhög i **Kvitsleby, Njurunda sn:** **Me**

Kittel av brons, varå rester av näverhölje; *lerkärl,* 2 sönderfallna, varav ett kunnat återställas; *smältklumpar* av ett glaskärl; *brända ben,* tvättade, varibland *björnklor* och långa, trekantiga *pilspetsar* med tånge. Kitteln med en del av det övriga stod i en av stenar bildad kammare i bottnen av ett centralröse, vilket täckte ett brandlager på den ursprungliga markytan, 3 m. under den nu urgröpta högtoppen. I en intilliggande hög anträffades år 1889—90 en liknande kittel (inv. 13477), i en av fyra dylika längre i sydväst år 1881 en tredje (inv. 6772).

Undersökningen verkställd av fil. lic. Arvid Enqvist och beskriven (med flera fig.) i Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning 1919. 15746.

Gravfynd ur dös vid **Brattås, Röra sn, Orust.** **Bo**

Flintdolk med smalt, fyrsidigt fäste, *spån* och *kärna* eller knuta av flinta; *skärvor* av flera delvis bandornerade lerkärl; *klump,* rödbrun, av järnoxid (färgämne).

Undersökningen utförd år 1916 av fil. kand. Arvid Enqvist och beskriven (med 5 fig.) i Rig 1919, s. 145 ff. 15747.

Gravfynd från en hög av 14 m:s vidd, 2,4 m:s höjd, med centralröse (11,2, resp. 1,4 m.), utgörande den största och högst belägna inom ett gravfält vid **Hov, Estuna sn:** **Up**

Bronsfragment, 5 små; *broddar,* 2, *nitar,* 9+35, och *spikar,* 6, av järn. *Spelbrickor* av ben som Sv. F. 451, 2, den fullständigare av form något över en halvsfer; *lerkärl,* grovt; *brända ben* och *kol.*

Undersökningen utförd år 1916 av konservator Erik Sörling. 15748.

Gravfynd från samma gravfält som fynden inv. 14850 vid ***Lilla Berga, Klockrike sn:*** ***Ög***

Brända ben och *kol* ur 4 brandgropar, ur en av dem därjämte en *synål* av järn och ett *lerkärl. Skelett* av människa ur grav med obränt lik.

Undersökningen utförd år 1916 av konservator Erik Sörling. 15749.

Gravfynd från samma gravfält som fynden inv. 14969 vid ***Tureberg i Sollentuna sn:*** ***Up***

Nr 1 (hög av 10 m:s diam.). *Kol.*

Nr 22 (hög, diam. 6 m., med mittröse). *Lerkärl,* grovt, och *brända ben,* ett fåtal.

Nr 23 (som föreg., 3 m.). *Pärlor,* 8+2, av glasfluss, *brända ben* och *kol.*

Nr 24 (som nr 22). *Sandstensbryne,* 17,5 cm. långt, *brända ben.*

Nr 29 (som nr 22). *Skelett* av människa, anträffat liggande på rygg med huvudet åt sydväst.

Undersökningarna utförda år 1916 av konservator Erik Sörling. 15750.

Sedlar, två, å vardera 5 rdr, utgivna av St. Kopparbergs Bergslags Cassa år 1810.

Gåva av disponenten O. A. Söderberg. 15751.

Gravfynd från sju gravar inom ett ovan jord endast obetydligt framträdande vikingatidsgravfält vid ***Bredgården, Närs, Slitehamn, Othems sn.*** ***Go***

Undersökningarna utförda år 1916 av numera fil. dr Hanna Rydh (jfr dens., Dosformiga spännen från vikingatiden, Stockholm 1919, s. 130). 15752.

Sköldbuckla av järn som Sv. F. 420, ehuru utan dess pressbleck-

beläggning. Fem obetydligt välvda *nithuvuden* av järn å brättet samt en bronsknapp i centrum, ornerad som spännet fig. 56 i ATS 22 : 4. Enl. uppg. f. i ***Småland.*** ***Sm***

Gåva av grosshandlaren Georg Sievert, Djursholm. 15753.

Skifferyxa som Mn 239, enl. uppg. f. 70 cm. djupt i en sandås. Omkring fyndplatsen fanns två "eldstäder med 20 cm. tjock förstelnad aska". ***Skansholm, Vilhelmina sn.*** 15754. ***La***

Gravfynd från en hög inom ett genom grustäkt starkt skadat gravfält vid ***Flosta i Altuna sn:*** ***Up***

Rembeslag, rektangulärt, skråkantat, av tjock, på undersidan något urgröpt bronsskiva med fyra hörnnitar av brons med stora, välvda huvuden; två av dessa nitar kvarhålla ännu en del av en järnplåt, som tyckes ha till storleken motsvarat bronsbeslaget; *remsölja* av järn, enkel, med oval ring, som av det nu förlorade remfästet omfattats i ungefär samma mån som ringen å söljan Sv. F. 432; *rembeslag* av järn, smalt rektangulärt, skråkantat, med 2 nu huvudlösa nitar, oornerat; *nitnaglar,* omkr. 20; *sinkor,* 5; *glas-(?)slagg; krukskärvor; brända ben,* varibland *hund-(?)klor; kol;* tegelfärgade *lerstycken,* utgörande prov på ett vid sidan av det lilla centralröset och under brandlagret iakttaget, minst 4 m. vidsträckt, men före undersökningen till större delen bortgrävt, av likbålet (?) gulbränt ytlager av bottenleran; halvkolnade *trästycken* från en sandfylld grop under (?) detta tegelfärgade lager. Träresterna tolkades som fören eller aktern av en urhålkad ekstock, vars sidor dock voro nästan helt förmultnade och vars botten var omsorgsfullt stensatt med knytnävstora, förbrända eller förvittrade stenar.

Undersökningen utförd år 1916 av amanuensen Arvid Julius m. fl. 15755.

Gravfynd från undersökningar, utförda år 1916 av antikvarien Arne vid ***Gårdstorp, Gårdstorps prästgård*** och ***Gettlingeborg*** (två hällkistor från romersk järnålder), allt i ***S. Möckleby sn.*** 15756. ***Öl***

Gravfynd från sju högar från vikingatiden, en stensättning från äldre järnåldern och ett möjligen ännu äldre röse, undersökta

år 1916 av antikvarien T. J. Arne inom gravfältet vid **Berga i Trosa landsf.** 15757. **Sö**

Skafthålsyxa av sten med plan undersida. **Tovhulta, Västermo sn.** **Sö**

Stenyxa, tjocknackig, kort och bred, med två motställda sågrännor å bredsidorna nära ena smalsidan. **Älunda, Husby-Rekarne sn.** **Sö**

Flintmejsel, grov, tjocknackig, håleggad. **Spånga, Ärla sn.** **Sö**

Skafthålsyxa av sten, eggdel. **Västra Hedemora, Ärla sn.** **Sö**

Stenyxa, slagen och ofullständigt slipad med långovalt snitt och ovanligt tunn eggända. **Österby, Näshulta sn.** **Sö**

Stenyxa med rundovalt snitt, något svängd, från smalsidan sett. **V. Granhed, Floda sn.** **Sö**

Stenyxa av tjocknackig huvudform, eggdel. **Mellösa, Lilla Mellösa sn.** **Sö**

Stenyxa av tunnackig huvudform med långovalt snitt och slagmärken å nackdelen. **Yxtaholm, Lilla Mellösa sn.** 15758. **Sö**

Gravfynd från jordblandat röse (vikingatiden), undersökt år 1916 av antikvarien T. J. Arne vid **Öster-Tjärsta, Björkviks sn.** 15759. **Sö**

Gravfynd från 9 delvis fyndlösa högar inom ett gravfält (jfr Fornv. 1917, s. 18 ff.), undersökta år 1916 av antikvarien T. J. Arne vid **Runnevål, Stora Kils sn.** 15760. **Vr**

Brända ben från en liten stenkista (l. 68 cm., br. 26—20 cm.), anträffad vid djupgrävning i ett trädgårdsland 60 m. NO om kyrkan. **Kastlösa by och sn.** 15761. **Öl**

Stenyxa med ovalt snitt, bred, ganska tunn egg; *stenyxa* med spetsovalt snitt och bred, svängd egg. **Lövtorp, Sorunda sn.** 15762. **Sö**

Dolkblad eller *spjutspets* av skiffer med avbruten tånge, brottytan avjämnad. **Söderfors, Ådalslidens sn.** **Ån**

Spjutspets, 21 cm. lång, oeh *pilspets,* till formen lik Mn 447, båda av kvarts. Obekanta fyndorter, troligen inom **Ångermanland.** **Ån** 15763.

Gravfynd från jordgrav med skelett, tillhörande stenåldern, undersökt och beskriven av amanuensen Folke Hansen i Fornv. 1917, s. 77 ff. (B, grav 2). **V. Hoby nr 15, V. Hoby sn.** 15764. **Sk**

Gravfynd från jordgrav med skelett, tillhörande stenåldern, be-

skriven av amanuensen Folke Hansen i Fornv. 1917, s. 70 f. (grav B, jfr inv. 15702). ***Lilla Bedinge sn, Vemmenhögs hd.*** 15765. ***Sk***

Silvermynt, arabiskt, f. strax söder om det gravfält, varifrån fynden inv. 15726 härröra. ***Hovgården, Adelsö sn.*** 15766. ***Up***

Gravfynd från sekundärgrav i bronsåldershögen Glädjebacken i ***Trelleborg:*** ***Sk***

Svärd av brons ungefär som Mn 1008 med rester av dess *slida* av skinn och dess *kavle* av horn (eller trä?), som över nedre tredjedelen varit surrad med fin bronstråd. *Spänne* av brons som Mn 1025; *kniv* som Mn 1019, ehuru utan tvärslåar i skaftöppningen; *brända ben* samt rester av fint *ylletyg,* vari nämnda föremål och benen invecklats, och av den omkr. 1 m. långa träkista, som omslutit detta. Kistan var täckt av ett mindre röse, vars botten befanns ligga ovan den ursprungliga markytan.

Undersökningen utfördes år 1916 av numera professor Otto Rydbeck. 15767.

Spånknivar av flinta, tre, som Mn 570, f. tillsammans på 1/2 m:s djup vid grävning utmed ett större flyttblock, ***Hakestad nr 2, Köinge sn.*** ***Ha***

Flintföremål, talrika, däribland 2 *yxor,* den ena tunn-, den andra tjocknackig, *såg, skrapor, kärnor* och *spån; stenyxa,* liten tjocknackig; *slipsten* som Mn 558, halv; droppformad *sidoprydnad* till strutlikt *glaskärl* (jfr Vendel pl. XXXIX : 16); *mosaikpärla* av glas; *sländtrissor* m. m., allt f. på olika platser inom ***Köinge sn.*** ***Ha***

Flintyxa, liten bred tjocknackig; 2 *sågar* och 1 *pilspets,* trekantig, av flinta; *bryne* och *eldsten* av kvartsit, *sländtrissa.* ***Svartrå sn.*** ***Ha***

Pilspetsar, en bladformig, en tväreggad; *skrapor; spån; yxfragment* och andra *skärvor* av flinta; *lerkärlsbitar* m. m., f. i samma åker som fynden inv. 15740; *slipsten* av kvartsit med en svagt konkav slipyta och *flintyxa* med subrektangulärt snitt, f. vid ***Åparp;*** *trindyxa,* f. vid ***Rävige;*** allt i ***Okome sn.*** ***Ha***

Föremålen insamlade genom organisten J. Johnsson i Köinge. 15768.

Gravfynd från 12 brandgropar, undersökta år 1916 av konservator E. Sörling, ävensom tillfälliga fynd från en eller flera skadade gravar, allt inom samma gravfält som fynden inv. 15479. ***Sjögestads by och sn.*** 15769. ***Ög***

Hällarna till den lilla hällkista, i vilken anträffades flintdolken inv. 15735. ***Fagerlid, Alingsås landsf.*** 15770. ***Vg***

Rörben, kluvet, obearbetat, anträffat vid skelett i grav under flat mark, undersökt av numera professor O. Rydbeck. ***Västra Vång, Trälleborg.*** 15771. ***Sk***

Skifferyxa, flat, tväreggad, 33 cm. lång, med nästan rent rektangulärt snitt. F. i gammal åker strax ovanför Kengis fors, omkr. 0,5 mil S. om kyrkan i ***Pajala sn.*** 15772. ***Vb***

Skattfynd, bestående av 210 kopparmynt, alla präglade för Karl XI åren 1662—1676. Sammanlagda myntvärdet 11 öre k. m. + 34 öre s. m. Skatten anträffades under dikesgrävning vid ett torp å ***Mjöbyggets kronopark, Visseltofta sn, V. Göinge hd.*** 15773. ***Sk***

Gravfynd från ett av flera mindre stenrösen på sluttningen av Fulufjället ett 100-tal m. ovan den nutida trädgränsen, invid en gammal klövjeväg över fjället till Norge. ***Mörkret, Särna sn:*** ***Dr***

Spjutspets med kort, hullingförsett blad, lång facetterad holk; *pilspetsar,* 2, den ena med holk, den andra med tånge (?); järnfragment. Föremålen ha delvis glödpatina. 15774.

Skafthålsyxa av sten, eggdel, f. i en skogsbacke strax S om manbyggnaden i ***Skogstorp, Adelsö sn.*** 15775. ***Up***

Lerklening, förkolnade *trästycken, slagg-* och *degel-(?)bitar* samt *flintskärva,* f. vid en av fil. dr Knut Kjellmark företagen undersökning av en hyddbotten från obekant tid vid ***Långelycke, Linneryds sn.*** 15776. ***Sm***

Gravfynd från Husabergsudden (jfr inv. 15011), ***Stockshammar, Askersunds landsf.:*** ***Ne***

Gravarna utgjordes av brandflak 1,5—3,5 m. vida, befintliga $^{1}/_{2}$—1 m. under ytan. Fynden, varibland hopböjda svärd ur 2 gravar, tillhöra vikingatiden. Ett brandflak undersöktes av antikvarien T. J. Arne, 8 sådana (varav 2 lågo under ett tredje) av fil. kand. Erik Lundberg. 15777.

Kopparmynt, Fredrik I:s 1 öre s. m., f. vid en av numera fil. dr Hanna Rydh och amanuensen I. Simonsson år 1916 utförd undersökning av Närkällan vid **Hovgården, Adelsö sn.** 15778. **Up**

Grav- och *boplatsfynd* från stenåldern, anträffade i nyodling till gården **Kiaby mosse, Kiaby sn, Villands hd:** **Sk**

Det avbrutna, 13,5 cm. långa bladet till *flintdolk,* närmast som övre hälften av Mn 405. Brottytans ena ända avrundad genom fragmentets användning vid eldslagning; *metkrok* av svinbete eller ben som Mn 616; *fragment* av två dylika av ben; *sandkula,* hopkittad genom rost (svavelkis?), allt f. vid ett skelett, dolkbladet och en metkrok mellan övre ändarna av lårbenen, det övriga vid vänstra överarmbenet. *Skelettdelar* från denna och två andra gravar; *krukskärvor* med snoddornamentik; *flintskärvor* m. m.

Fynden anträffade vid plöjning och vid av fil. dr Knut Kjellmark verkställd undersökning. 15779.

Boplatsfynd från stenåldern: *flintaffall* och *krukskärvor* m. m., tillvaratagna vid av skriftställaren Pehr Johnsson år 1916 verkställd besiktning av tvenne platser vid **Hörby och Sölve, Mjellby sn.** 15780. **Bl**

Taktegelfragment, rännformigt, och *murbruksprov* från en plats, där enligt sägnen ett kapell legat, å en tomt i **Helleviks fiskläge. Mjellby sn.** 15781. **Bl**

Boplatsfynd från stenåldern, anträffade vid av fil. dr Knut Kjellmark år 1916 utförd undersökning vid **Hellevik, Mjellby sn.** 15782. **Bl**

Hålkyxa av brons som Mn 1061, f. omkr. år 1880 300 m. från Telningsån vid **Vikens by, Alfta sn.** 15783. **Hs**

Boplatsfynd från stenåldern, uppsamlade i åker. **Norrbys, Halls sn.** **Go**
15784 och 15785.

Ringspänne av silver, i huvudsak likt Sv. F. 588. **Träskvälder, Tingstäde sn.** 15786. **Go**

Stenyxor, 2 små tjocknackiga, tväreggade. **Bergstorp under Rossvik, Husby-Rekarne sn.** **Sö**

Trindyxa, skadad; *stenyxa,* tjocknackig, bred. **Kvarnäng, Dunkers sn.** **Sö**

Stenyxa, avrundat tunnackig. **Gustavsvik, Lerbo sn.** **Sö**

Trindyxa, bredeggad; *stenyxa,* tunnackig, med oregelbundet snitt till följd av stenens form och ojämna tillslagning; *flintyxa* med otydligt avgränsad smalsida, eljest tunnackig, söndrig och omslagen. **Båltnäs, Östra Vingåkers sn.** **Sö**

Hålkyxa av brons som Mn 994, men med eggplanens sidolinjer utböjda och slutande i höjd med öglans undre fäste. **Hållsta, Frustuna sn.** 15787. **Sö**

Bronsspänne, djurhuvudformigt, som Mbl. 1903—05, s. 61, fig. 100, men dubbelskaligt, djurornamentiken åtminstone delvis mindre oredig; *nål* som Sv. F. 546 och *hängprydnad* som Sv. F. 612; allt f. vid grundgrävning (jfr följ.). **Stenstugu, Stenkyrka sn.** 15788. **Go**

Bronsspänne, djurhuvudformigt som föregående, men med degenererad "stil III" å nackfältet; 2 *hängprydnader* som Sv. F. 612; *järnkniv,* rak; *benkam* som Fv. 1911, s. 283, fig. 142; kammen f. i åker, det övriga vid grundgrävning (jfr föreg. nr). **Stenstugu, Stenkyrka sn.** 15789. **Go**

Smalmejsel av flinta, närmast som Mn 179. **Tomten, Stenstorps sn, Gudhems hd.** 15790. **Vg**

Gravfynd från vikingatiden: *pilspetsar* m. m. **Bergsvalla, Lima sn.** **Dr** 15791.

Skafthålsyxa av sten. **Vagnabäck, Veddige sn.** 15792. **Ha**

Skafthålsyxa av sten. **Bädarö, Löts sn.** 15793. **Up**

Silvermynt, arabiskt. Gåva av fil. mag. F. Dahlstedt. **Nordansjö, Torsåkers sn.** 15794. **Ge**

Miniatyrsköld av silverbleck, 2,5 cm. vid, och ett 40-tal pärlor av karneol, bergkristall och glasfluss, eldskadade; f. i en grav i en lerbacke 300 m. Ö. om **Ölsta, Norrby sn.** 15795. **Up**

Gravfynd från gravfältet **Trullhalsar, Anga sn:** **Go**

Nr 17 (röse med fotkedja, diam. 5,2 m.). *Kamfragment* av ben med bronsnitar; *brända ben,* ett fåtal.

Nr 18 (röse, diam. ej 4 m.). *Bronsbleck,* några små bitar; *kambitar,* nitade; *krukskärvor; brända ben,* varibland 5 klor (av björn?); *kol.*

Nr 19 (röse, diam. omkr. 4 m.). *Silverbleck,* pressat i rosettmönster, diam. 1,9 cm.; *brända ben,* ett fåtal; *kol.*

Nr 20 (röse, diam. nära 8 m.). *Spänne,* djurhuvudformigt, som Sv. F. 438; *bronsfragment; järnkniv,* rak; *glasflusspärlor* 11 smältklumpar; *kambitar,* skärvor av *lerkärl; 2 klor,* andra *brända ben* och *kol.*

Nr 21 (röse, diam. 3 m.). *Bronsspänne,* djurhuvudformigt, som Sv. F. 438; *bronsbleck; pärlor,* försmälta; *kambitar; fragment* av lerkärl; *flintstycken,* 2; *brända ben,* ett fåtal.

Nr 22 (röse, diam. omkr. 5,5 m.). *Fragment* av brons och järn; omkr. 35 *glasflusspärlor,* eldskadade; *kambitar;* 3 *bitar* av lerkärl; *brända ben* och *kol.*

Nr 23 (röse, diam. 5 m.). *Hängprydnad* som Sv. F. 612; 2 *bärnstenspärlor.*

Undersökningen utförd år 1916 av numera docenten B. Nerman. Jfr inv. 15540. 15796.

Kantbeslag av guld, rännformigt (till svärdsslida e. dyl.) som Mbl. 1894, s. 88, fig. 50, ehuru med sju tättsittande nitar; *guldbleck,* små tunna, smala strimlor; kufiskt *mynt,* halvt; *bronsfragment* i stort antal, särskilt av samma ringformer som i fyndet från Öster-Ryftes (Mbl 1890, s. 128), m. m. **Tuna, Väte sn.** 15797. ***Go***

Trindyxa, bredeggad. **Grinds, Vallstena sn.** 15798. ***Go***

Stenyxor, 4, med lång- eller spetsovalt snitt, tunn eller spetsig nacke; *eggdelar* av 2 dylika samt 4 *delar* av ämnen till liknande. F. i en åker vid **Nasume i Tofta sn.** 15799. ***Go***

Trindyxa, lång, spolformig. **Sallmunds, Tofta sn.** 15800. ***Go***

Spjutspets av järn. **Martille, Stenkumla sn.** 15801. ***Go***

Armbygel av avrundat fyrkantig, mot ändarna utspetsande bronsten, oornerad. **Rodarve, Fardhems sn.** ***Go***

Bronsspänne, dosformigt, simpelt enskaligt med gropornering. **Oxarve, Hemse sn.** 15802. ***Go***

Spjutspets som Sv. F. 276, men med smalare blad; *kniv,* rak; *pilspetsar,* 2, med tånge; *platta; handtag* med två nitar; allt av järn. *Mynningsbeslag (?)* till kärl, 5 fragment; *sölja* och annat *rembeslag* av brons med järnnitar. Allt f. under väganläggning vid **Bjers i Lärbro sn.** 15803. ***Go***

Stenyxa med fyrsidigt snitt och avrundade kanter; *dolkblad* av flinta med kort skaftdel. ***Mickels, Valls sn.*** 15804. ***Go***

Rembeslag av brons, fyrkantigt, avsmalnande mot ena kortsidan, sammanfogat medelst tre nitar av tre över varandra lagda bleck. ***Ansarve, Tofta sn.*** 15805. ***Go***

Stenyxor, 6, med spetsovalt, ovalt eller subrektangulärt snitt, delvis fragmentariska; del av *ämne* till liknande yxa. ***Smågårda, Tofta sn.*** 15806. ***Go***

Stenyxor, 5, med ovalt eller långovalt snitt. ***Kroks, Tofta sn.*** 15807. ***Go***

Stenyxor, 13, med lång- eller spetsovalt snitt; 6 *egg-* och 9 *banedelar* till dylika, 1 tjocknackig, 1 med oregelbundet tresidigt snitt och tvär egg; *ämnen,* 29, till liknande yxor; *slipstenar,* 2, m. m. ***Norrbys, Halls sn.*** 15808. ***Go***

Skifferhacka av Rovaniemityp. ***Svanstein, Över-Torneå sn.*** 15809. ***Vb***

Silverring, liten, tvärstrierad, obekant ålder. ***Norane, Töftedals sn.*** ***Dd*** 15810.

De i marginalen stående förkortningarna hava följande betydelse:

Bl = ***Blekinge.***
Bo = ***Bohuslän.***
Dd = ***Dalsland.***
Dr = ***Dalarne.***
Ge = ***Gestrikland.***
Go = ***Gottland.***
Ha = ***Halland.***
Hs = ***Helsingland.***
Hr = ***Härjedalen.***
Jä = ***Jämtland.***
Kl = ***Kalmar läns del av Småland.***
La = ***Lappland.***
Me = ***Medelpad.***
Nb = ***Norrbotten.***
Ne = ***Nerike.***
Sk = ***Skåne.***
Sm = ***Småland.***
St = ***Stockholm.***
Sö = ***Södermanland.***
Up = ***Uppland.***
Vb = ***Västerbotten.***
Vg = ***Västergötland.***
Vm = ***Västmanland.***
Vr = ***Värmland.***
Ån = ***Ångermanland.***
Ög = ***Östergötland.***
Öl = ***Öland.***

Häradena hava angivits endast för Skåne och Västergötland samt i övrigt, när tydligheten så fordrat.

Vid litteraturhänvisningar ha följande förkortningar använts:

ATS = Antikvarisk Tidskrift för Sverige.
Fv. = Fornvännen.
Mbl. = K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Månadsblad.
Mn = O. Montelius, Minnen från vår forntid (Sthlm 1917).
SFT = Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift.
Sv. F. = O. Montelius, Svenska Fornsaker (Sthlm 1872—74).
Sv. M. = H. Hildebrand, Sveriges Medeltid (Sthlm 1879—1903).
Teckn. = B. E. och H. Hildebrand, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum (Sthlm 1873—83).
Vendel = Hj. Stolpe och T. J. Arne, Graffältet vid Vendel (Sthlm 1912).
ÄEG = Almgren, O., Die ältere Eisenzeit Gotlands (Sthlm 1914).

Fig. 1—4.



Fig. 1. 1/6.
Inv. 15725.
Go.

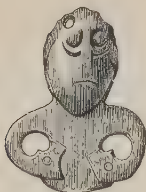


Fig. 2. 1/1.
Inv. 15566. Vg.



Fig. 3. 2/3.
Inv. 15737. Öl.



Fig. 4. 1/1.
Inv. 15685. Go.

Fig. 5—6.



Fig. 5. Höjd 87 cm. Inv. 15662. Bl.



Fig. 6. Längd 1,66 m., höjd 0,95 m. Inv. 15574. Sm.

Fig. 7—8.



Fig. 7. Nära $^1/_1$. Inv. 15686. Öl.



Fig. 8. Höjd 1,03 m., diam. 0,9 m. Inv. 15562. Vg.

Arbeten utgivna på Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens förlag:

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar (ny följd): del 1—8:1, 9—13:1.

Antikvarisk Tidskrift för Sverige: del 1—20, 21:1, 22:1.

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Månadsblad: band 1—10, 1872—1905.

Fornvännen: årg. 1—12, 13:1-4, 14:1-4, 15:1-3, 1906-20.

Arkeologiska Monografier:

Almgren, O., "Kung Björns hög" och andra fornlämningar vid Håga, 1905. Pris 5 kr.

Eckhoff (Ekhoff), Emil, S:t Clemens kyrka i Visby, 1912. Pris 12 kr.

Stolpe, H., och **Arne, T. J:son**, Graffältet vid Vendel, 1912. Pris 25 kr.

Almgren, O., Die ältere Eisenzeit Gotlands. Hft 1, 1914. Pris 10 kr.

Kolmodin, L., **Stolpe, H.** och **Schnittger, B.**, Grottan Stora förvar på Stora Karlsö. Hft 1, 1913. Pris 3 kr.

Birka I. **Hjalmar Stolpes** grafundersökningar, beskrifna af **G. Hallström.** Hft 1, 1913. Pris 10 kr.

Tynell, L., Skånes medeltida dopfuntar. Hft 1—4, 1913—1921 Pris 45 kr.

Lindblom, Andreas, Nordtysk skulptur och måleri i Sverige från den senare medeltiden. Hft. 1, 2, 1916. Pris 20 kr.

Eckhoff (Ekhoff), Emil, Svenska stavkyrkor, 1914—1916. Pris 25 kr.

Lindblom, Andreas, La peinture gothique en Suède et en Norvège, 1916. Pris 30 kr.

Roosval, Johnny, Die Steinmeister Gottlands. 1918. Pris 125 kr.

Sveriges Runinskrifter:

Band 1. **Söderberg, Sven** och **Brate, Erik**, Ölands runinskrifter, 1900—1906. Pris 9 kr. — Band 2. **Brate, Erik**, Östergötlands runinskrifter, 1911—1918. Pris 22 kr. (Utgivna med anslag av Bergerska fonden).

Fullständig förteckning å arbeten utgivna på Akademiens förlag finnes på omslaget till Antikvarisk Tidskrift.

CEDERQUISTS GRAFISKA AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1921

DATE DUE
